

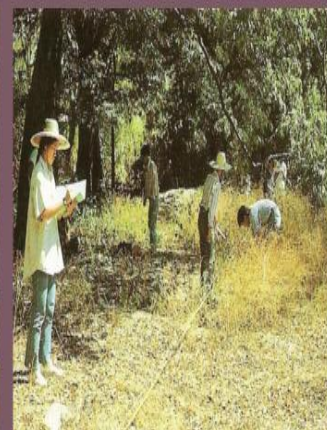
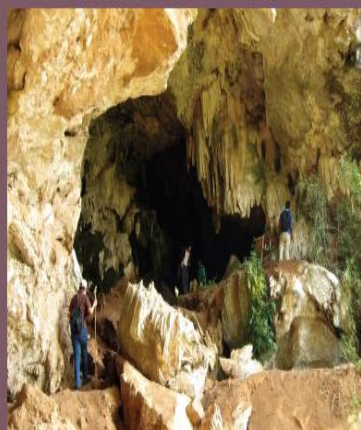

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ

โครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี

วันที่ ๒๙ - ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓

ณ ห้องประชุมสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี

วันที่ ๒๕ - ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓

ณ ห้องประชุมสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี

กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

พ.ศ ๒๕๕๓

คำนำ

ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี นับเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อกระบวนการในการศึกษาวิจัยทางโบราณคดี ทั้งนี้เพราะการสำรวจนับเป็นปฐมบทในการศึกษา วิจัยในเชิงลึก ส่งผลต่อการกำหนดสมมุติฐาน ตลอดจนแนวทางในการดำเนินการศึกษา รวมทั้งยังมีส่วนสำคัญต่อการประเมินสถานะความสำคัญต่อประเด็นในการศึกษาวิจัย

ความรู้ที่ได้จากการสำรวจทางโบราณคดีดังกล่าว นอกจากเป็นการรวบรวมจากเอกสารแล้ว ประสบการณ์ในการแก้ปัญหาในสภาพของสถานการณ์ที่มีองค์ประกอบ ปัจจัยซึ่งแตกต่างกันของการสำรวจของผู้ที่ปฏิบัติงานทางโบราณคดี เมื่อผ่านการสังเคราะห์แล้วนับเป็นความรู้ประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี จึงจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี ขึ้น ระหว่างวันที่ ๒๕ - ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓ ณ ห้องประชุมสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี เพื่อระดมความรู้ของนักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติสำรวจทางโบราณคดี และการประเมินคุณค่าข้อมูลภาคเอกสาร เพื่อการสำรวจทางโบราณคดี ทั้งนี้ด้วยตระหนักถึงความสำคัญในความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี ซึ่งจำเป็นต้องมีการรวบรวม และมีกระบวนการสืบทอดอย่างเป็นระบบ ด้วยคาดหมายว่า ความรู้นั้นจะมีการประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการปฏิบัติงาน รวมทั้งสามารถใช้เป็นหลักการเบื้องต้นในการวิเคราะห์ประเมินศักยภาพของแหล่งโบราณคดีที่จะดำเนินการศึกษา วิจัยในเชิงลึกต่อไป

มิถุนายน ๒๕๕๓

สารบัญ

คำนำ	ก
การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี	๑
สาระการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี	๓
สรุป	๑๑๔

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี

หลักการและเหตุผล

ในการดำเนินงานทางโบราณคดี การสำรวจนับเป็นกระบวนการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษา วิจัยทางโบราณคดี เพื่อให้ได้ข้อมูลสำหรับการศึกษา วิเคราะห์ ประเมินสถานะของแหล่งโบราณคดีนั้น ก่อนดำเนินการขุดค้น และศึกษาในเชิงลึกต่อไป ซึ่งองค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดีเหล่านี้เกิดจากประสบการณ์ของการแก้ปัญหาในสภาพของสถานการณ์ ที่มีองค์ประกอบ ปัจจัย แตกต่างกันของการสำรวจนับแต่อดีตต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

การรวบรวมองค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี จึงถือเป็นภารกิจสำคัญที่จะต้องเร่งดำเนินการ ทั้งนี้ เพื่อให้องค์ความรู้ดังกล่าวมีการรวบรวมและสืบทอดอย่างเป็นระบบ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าในการปฏิบัติงาน รวมทั้งสามารถใช้เป็นหลักการเบื้องต้นในการวิเคราะห์ ประเมินศักยภาพของแหล่งโบราณคดีที่ทำการสำรวจ

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร เป็นหน่วยงานหลักทางด้านการศึกษา วิจัยทางโบราณคดี ตระหนักถึงความสำคัญต่อการรวบรวมองค์ความรู้ดังกล่าว จึงดำเนินการจัดทำโครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี ด้วยการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อระดมความรู้ของนักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติงานสำรวจทางโบราณคดี และรวบรวมเป็นข้อมูลองค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดีอย่างมีมาตรฐาน เพื่อการประยุกต์ใช้ต่อไป

วัตถุประสงค์

๑. จัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อระดมความรู้จากนักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์ตรงในการสำรวจทางโบราณคดี
๒. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดีจากนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิอย่างเป็นระบบ สามารถนำความรู้ที่ได้นั้นมาใช้ในการแก้ปัญหาด้านการสำรวจทางโบราณคดี

เป้าหมาย

นักโบราณคดี และนักวิชาการซึ่งปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับวิชาการโบราณคดี จำนวน ๒๐ คน

ระยะเวลาในการดำเนินงาน

วันที่ ๒๕ - ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓ ณ ห้องประชุมสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี

ผู้ดำเนินการ

สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร

ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. องค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดีมีการรวบรวมอย่างเป็นระบบ เพื่อใช้เป็นมาตรฐานการจัดการองค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี
๒. เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างนักโบราณคดี และนักวิชาการซึ่งปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับการศึกษา วิจัยทางโบราณคดี

กำหนดการ
การสัมมนาเชิงปฏิบัติการโครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี

วันที่ ๒๕ - ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓

ณ ห้องประชุมสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี

วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๓

๐๘.๓๐ - ๐๙.๐๐ น.

ลงทะเบียน

๐๙.๐๐ - ๐๙.๓๐ น.

พักรับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่ม

๐๙.๓๐ - ๑๒.๓๐ น.

การอภิปราย เรื่อง องค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี (ตอนที่๑)

วิทยากร : รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

นายพะเยาว์ เขื่อนนาค

นายอำพัน กิจงาม

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี กรมศิลปากร

ผู้ดำเนินรายการ : นายนิตี แสงวันฉน์

นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักโบราณคดี

๑๒.๓๐ - ๑๓.๓๐ น.

พักรับประทานอาหารกลางวัน

๑๓.๓๐ - ๑๖.๓๐ น.

การอภิปราย เรื่อง องค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี (ตอนที่ ๒)

วิทยากร : รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

นายพะเยาว์ เขื่อนนาค

นายอำพัน กิจงาม

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี กรมศิลปากร

ผู้ดำเนินรายการ : นางประพิศ พงศ์มาศ

หัวหน้ากลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี

- พักรับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่ม (ระหว่างการอภิปราย)

๑๖.๓๐ - ๑๘.๓๐ น.

ตอบข้อซักถาม

๑๘.๓๐ - ๒๐.๐๐ น.

รับประทานอาหารค่ำ

วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓

๐๘.๓๐ - ๐๙.๓๐ น.

ลงทะเบียน

๐๙.๓๐ - ๑๐.๓๐ น.

การอภิปราย เรื่อง องค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี (ตอนที่ ๓)

วิทยากร : รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

นายพะเยาว์ เขื่อนนาค

นายอำพัน กิจงาม

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี กรมศิลปากร

ผู้ดำเนินรายการ นายนิติ แสงวันฉน์

กลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี

- พักรับประทานอาหารว่างและเครื่องดื่ม

๑๐.๓๐ - ๑๒.๓๐ น.

การอภิปราย เรื่อง องค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี (ตอนที่ ๔)

วิทยากร : รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

นายพะเยาว์ เขื่อนนาค

นายอำพัน กิจงาม

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี กรมศิลปากร

ผู้ดำเนินรายการ นายนิติ แสงวันฉน์

กลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี

๑๒.๓๐ - ๑๓.๓๐ น.

- พักรับประทานอาหารกลางวัน

๑๓.๓๐ - ๑๕.๐๐ น.

- การซักถามในประเด็นต่างๆ

- ปิดการสัมมนาฯ

๑๖.๐๐ น.

คณะผู้เข้าร่วมการสัมมนาฯ เดินทางกลับ

อาคารสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี

ป้ายการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี

บรรยากาศในห้องสนทนา

สาระการสัมมนา

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการโครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๒๕ - ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓ ณ ห้องประชุมสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี ซึ่งมีเนื้อหาการสัมมนาฯ (ถอดจากการบันทึกการบรรยาย) ดังนี้

วันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๓

การอภิปราย เรื่อง องค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี (ตอนที่๑) และ (ตอนที่ ๒)

วิทยากร : รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

นายอำพัน กิจงาม

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี

นายพเยาว์ เขื่อนนาค

ผู้ดำเนินรายการ นายนิติ แสงวันฉน์

นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักโบราณคดี

(ซ้าย—ขวา) รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ และนายอำพัน กิจงาม (ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี)

ผู้ดำเนินรายการ (นายนิติ แสงวันฉน์) กล่าวแนะนำคณะทำงานและที่ปรึกษาโครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดีว่า “วันนี้เราก็คงจะมาสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องความรู้ทางด้านการสำรวจทางโบราณคดี เรื่องการสำรวจนี้จริงๆแล้วฟังมันเหมือนกับทำอะไรไม่ได้ แต่ในรายละเอียดการปฏิบัติงานจริงนั้น

มันจะมีปัญหาที่เราจะต้องพยายามแก้ไขอยู่ตลอดเวลา ปัญหาบางอย่างก็ง่าย ปัญหาบางอย่างก็ยาก อาจารย์สุรพล นาถะพินธุ และคณะทำงานที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางด้านโบราณคดี แล้วยังมีท่านอื่น ๆ จะนำเสนอในเรื่ององค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดีช่วงที่ ๑ ซึ่งสาระของก็คือ จะเก็บองค์ความรู้ทั้งเป็น tacit (สิ่งที่เข้าใจได้โดยนัย หรือไม่ต้องอธิบาย) และ explicit (สิ่งที่เข้าใจได้ในเชิงประจักษ์) เอาไว้ด้วยเหตุผลหลักสามสี่ประการ ข้อแรกก็คือ

๑. เก็บความรู้ที่เสี่ยงที่จะสูญหายไปให้ได้

๒. เอาความรู้ที่เป็นประโยชน์และถูกกลืนเลือนไปแล้วเอากลับมาใช้ให้มีประสิทธิภาพในการทำงานครั้งต่อไป

๓. จะได้เอาองค์ความรู้กลุ่มนี้มาพัฒนาให้เป็นมาตรฐานงาน สำหรับงานโบราณคดีขององค์กรต่อไป

กรอบคร่าวๆของการสัมมนาจะเป็นดังนี้ คือ ประเด็นที่ ๑ อาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) ควรจะเริ่มด้วยการพูด คือ การสำรวจทางโบราณคดีคืออะไร ประเด็นที่ ๒ การสำรวจทางโบราณคดีมันต่างจากการสำรวจอย่างอื่นยังไง ประเด็นที่ ๓ คือ การสำรวจทางโบราณคดีมีรายละเอียดกลเม็ด เคล็ดลับอย่างไรนี่คือส่วนแรกนะครับ

ส่วนที่ ๒ ของรองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ ก็คือ ช่วงกลเม็ด เคล็ดลับของอาจารย์ ผมอยากให้เน้นเรื่องสายตาของคนนอกที่มองย้อนกลับแล้ว บวกถึงลูกเล่นอย่างที่เราเคยคุยกันนะครับการใช้เข็มทิศ การใช้แผนที่ ความสัมพันธ์กับชุมชนเมื่อเข้าถึงแหล่งแล้วก็เทคนิคในการซักถาม

ส่วนประเด็นของคุณเพียว ใช้นาค ผมอยากจะเน้น ๒ เรื่องก็คือ อยากให้พูดเรื่องการใช้ชีวิตร่วมกันของผู้ที่สำรวจซึ่งเดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว สมัยก่อนที่สร้างเป็นสเตชันอยู่กันยังไง แบ่งภาระกันยังไง ข้อเสนอแนะกลเม็ด เคล็ดลับ ส่วนที่ ๒ ของพี่เขว้ (นายพเพียว ใช้นาค) ก็คือ เรื่องการทำผังเพื่อการสำรวจ พี่เขว้คงไม่ต้องพูดถึงเรื่องวิชาการ พูดถึงเรื่องกลเม็ดเคล็ดลับดีกว่า

ประเด็นที่ ๓ จะให้พี่เขว้ (นายพเพียว ใช้นาค) เจาะเรื่องสำรวจภาพเขียนสีเลยว่ามันต่างจากการสำรวจธรรมดาอย่างไร ต้องเตรียมอะไร กลเม็ดเป็นยังไง ไปถึงกรณีอุปกรณ์ไม่พร้อม จัดตราทัพไปก่อนทำยังไง ขึ้นไปลอกภาพเขียนสีทำยังไง เสร็จแล้วมาลอกยังไง คือพูดถึงที่ไม่มีในตำราให้นักเขาไว้

ประเด็นของพี่โอ (นายอำพัน กิจงาม) มี ๒ เรื่องหลักๆ คือ เรื่องสำรวจแบบเป็นทีมกับอินเท็นสัฟ คือ สำรวจแบบฉุกเฉิน

พอบรรยายหมด ๓ ท่านแล้ว เราก็อยากขอเจาะประเด็นเศษในอีกสักคนสองคนอย่าง เช่น คุณป้อม (นางสุนิสา มั่นคง นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ กลุ่มวิชาการโบราณคดี) ก็จะมานั่งถามประเด็นเฉพาะไปเลย เช่น ประเด็นเรื่องการสำรวจเพื่อการให้เห็นแก่ผู้บริหารอย่างเช่นสำรวจแบบเพื่อจะมาให้ความเห็นในเชิงอนุมัติ อนุญาตอะไรอย่างนี้ ควรจะต้องทำอะไร ต้องคิดอะไรจากบทเรียน ความผิดพลาดในการสำรวจครั้งที่แล้ว อย่างเช่น คุณต้องไปถ่ายรูปนะ คุณต้องมีแบบแผนผังรายละเอียดนะ คุณต้องสัมภาษณ์ ต้องมีอะไรบ้างคุณก็พูดไป ระหว่างที่คนอื่นเขาพูด คุณป้อม (นางสุนิสา มั่นคง นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ กลุ่มวิชาการโบราณคดี) ก็เตรียมหัวข้อไว้แล้วแต่ให้สโคปประเด็นการสำรวจเพิ่มเฉพาะกิจเรื่องนี้ ที่นี้คนที่

เหลืออย่างพี่อ้วน(นางประพิศ พงศ์มาส หัวหน้ากลุ่มวิชาการโบราณคดี) ถ้าพี่ไม่ทันเราไปสัมภาษณ์เจาะอีกที เราก็ทำได้

โครงการนี้เป็นโครงการที่เราทำเพื่อเป็นกลยุทธ์หนึ่งด้วยนะทางด้านการสำรวจคือทุกคนก็รู้ว่ามันคืออะไรแต่ก็เป็นเรื่องเดียวกันว่ามันคืออะไร แต่วันนี้เราก็จะมาทำให้มันเป็นมาตรฐานให้ได้ซึ่งจริงๆแล้วเราก็คือกลุ่มวิชาการเราถูกมอบหมายอยู่แล้วในการทำมาตรฐานซึ่งเราก็คาดว่าในวันนี้เราเสร็จแล้วจะได้เอามาตรฐานการสำรวจที่เป็นมาตรฐานเดียวกันและเป็นระบบสากล คู่มือการสำรวจที่เป็นมาตรฐานในการทำงานไม่ว่าจะเป็นแบบฟอร์มที่เราคิดขึ้นมา คือ เรามาเก็บกลเม็ดที่มีเสี่ยงว่าจะสาบสูญ ไข่แต่กลเม็ดที่เราจะได้ เมื่อได้วันนี้ไปแล้วมันจะไม่สาบสูญอีก เราอาจจะต้องนำมาใช้ในการพัฒนาในการทำงานของเรา ซึ่งเราไม่รู้ว่าตอนสมัยที่พี่เขาทำ ซึ่งเขาก็ทำเสร็จไปแล้ว เขาก็ทำมาเรื่อยๆแค่นั้น ขณะที่เราทำ เราอาจจะทำได้ทีเดียว มาตรฐานจะพัฒนาไปถึงจุดนั้นได้มันก็จะสมบูรณ์แล้วก็จะต่อให้เต็ม”

ต่อจากนั้น ผู้ดำเนินการอภิปราย จึงแนะนำคณะทำงานในโครงการจัดการสัมมนาฯ “ การสัมมนาเรื่องการบริหารองค์ความรู้ในด้านการสำรวจทางโบราณคดี โครงการนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการบริหารองค์ความรู้ของกรมศิลปากรซึ่งทางสำนักโบราณคดี ปีนี้มีเรื่องที่จะต้องทำด้วยกัน ๓ เรื่องเป็นภาระ คือ กลุ่มวิชาการโบราณคดีจะทำองค์ความรู้เรื่องการสำรวจโบราณคดี กลุ่มอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังก็จะทำองค์ความรู้เรื่องการคัดลอกจิตรกรรมฝาผนัง แล้วอีกเรื่องหนึ่งก็คือ กลุ่มวิชาการอนุรักษ์โบราณสถานก็จะทำเรื่องภูมิสถาปัตยกรรมกับงานอนุรักษ์โบราณสถาน เฉพาะของเราก็ที่น่าจะเป็นหนึ่งโครงการที่จะถือเป็นตัวชี้วัดของกรมศิลปากรด้วย แนวทางการทำงานของเราก็จะเป็นเรื่องการเสวนา แล้วก็ตามสัมภาษณ์บุคคลากรที่เราเชื่อว่ามีความรู้ที่เชื่อถือได้ มีผลงานเป็นที่ประจักษ์แล้ว เหตุผลทั่วไปก็น่าจะเป็นหรือเคยเป็นบุคลากรของกรมศิลปากรมาก่อน ในครั้งนี้เราก็ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิตามเงื่อนไขที่ว่านั้นมา อย่างเช่น คุณพเยาว์ เข็มมณาค อาจารย์สุรพล นาคะพินธุ แล้วก็คุณอำพัน กิจงาม ที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทางโบราณคดี แล้วที่ท่านเห็นอยู่ตอนนี้ะครับ จะมีหัวหน้าโครงการทางซ้ายมือผมนะครับก็คือ หัวหน้าโครงการฯ (โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี) นี้ คุณประพิศ พงศ์มาส ซึ่งเป็นหัวหน้ากลุ่มวิชาการโบราณคดีด้วย ขวามือของผม คือ ที่ปรึกษาโครงการฯ คุณอำพัน กิจงาม ซึ่งเป็นนักโบราณคดีที่เชี่ยวชาญนะครับ และ กระผม (นายนิติ แสงวันฉน์) ในฐานะที่เป็นเลขานุการของคณะทำงานชุดนี้เราก็เริ่มที่จะสอบถามและพยายามสืบค้นเอาความรู้ความรู้อย่างต่าง ๆ จากบุคลากรผู้ทรงคุณวุฒิที่ผมได้กล่าวถึงไปแล้ว

(ซ้าย - ขวา) นายอำพัน กิจงาม (ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี) นางประพิศ พงศ์มาส (หัวหน้ากลุ่มวิชาการโบราณคดี) และนายนิติ แสงวันฉน์ (นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ)

ช่วงนี้จะเป็นช่วงที่เราจะขอให้ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งหลายมาบอกความรู้ในด้านการสำรวจ ทางโบราณคดีเชิงกลยุทธ์ และเชิงลึกที่อาจจะมียกนอกเหนือจากตำรา ในช่วงแรกอาจจะเป็นตัวหลักของเรา ซึ่งในครั้งนี้มีด้วยกันทั้งหมด ๓ ท่านนะครับ จากซ้ายมาขวาของผมนะครับ คุณเพียว เชื้อมนาค ท่านเคยเป็นข้าราชการของศิลปากร จนถึงปี ๒๕๕๑ มีผลงานเป็นที่ประจักษ์เป็นที่ยอมรับของนักโบราณคดีมากมายทั้งๆ ที่ท่านเป็นช่างคนหนึ่ง ไม่ได้เป็นนักโบราณคดีนะครับ แต่ว่าทำงานด้านโบราณคดีโดยเฉพาะการสำรวจเป็นจำนวนมากแล้วก็มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในขณะที่ยังทำงานการสำรวจและทำรายงานเรื่องเกี่ยวกับภาพเขียนสี

ถัดมาเป็นนักโบราณคดีที่เรารู้จักกันดีนะครับ รองศาสตราจารย์ สุรพล นาคะพินธุ ท่านเป็นนักโบราณคดีที่มีชื่อเสียงรู้จักกันมากจนแทบไม่ต้องแนะนำแล้ว มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านโลหะวิทยา ปัจจุบันเป็นที่ปรึกษาให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลายแห่ง ขวามือของผมนะครับ ดอกเตอร์ อำพัน กิจงาม ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีมาก่อน และมีประสบการณ์ในขณะทำงานเป็นหัวหน้าโครงการสำรวจมากมาย ทั้งโครงการสำรวจในประเทศและโครงการร่วมกับต่างประเทศ และร่วมทำงานกับหน่วยราชการอื่น เดียวก็จะให้ท่านช่วยบรรยายเรื่องตามลำดับกันไป หลังจากนั้นท่านใดจะมีข้อซักถามก็ให้ซักถามแล้วตอบคำถามนั้น ช่วงนี้ก็คงเข้าสู่ช่วงการถ่ายทอดองค์ความรู้เลย”

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : ผมขอกล่าวพูดถึงการสำรวจโบราณคดีในเชิงทฤษฎีนิดหนึ่งก่อน จริงๆแล้วในทางสำรวจโบราณคดีโดยทั่วไปเราจะมีคามหมายอย่างง่าย ๆ ประการที่หนึ่งก็คือ การที่จะพยายามรวบรวมรายละเอียดและข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งโบราณคดี และโบราณสถานที่ยังปรากฏอยู่ระดับผิวหน้าของตัวแหล่ง ในกรณีที่เป็นแหล่งที่อยู่บนพื้นผิวดินก็คือ เราจะเริ่มลงข้อมูลตรงที่ปรากฏอยู่ในระดับผิวดินเสียเป็นส่วนใหญ่ แหล่งโบราณคดีใต้น้ำเป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่ปรากฏถึงที่ระดับผิวน้ำของ

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใต้น้ำ ในการรวบรวมหลักฐานทางโบราณคดีที่ปรากฏอยู่ในระดับผิวหน้าของแหล่งมีการสำรวจโดยทั่วไปถ้าเรามองในมุมหนึ่งก็อาจจะพูดได้ว่า มันสามารถที่จะแบ่งเป็นการสำรวจประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะของจุดมุ่งหมาย หรือจุดประสงค์ของการสำรวจแรกสุดเมื่อจะสำรวจแหล่งโบราณคดีใหม่ ช่วงนี้ส่วนใหญ่แล้วมันจะเป็นโครงการที่หาแหล่งโบราณคดีเพื่อที่จะนำมาเพิ่มเติมความรู้เดิมที่มีอยู่เกี่ยวกับพื้นที่หนึ่งหรือภูมิภาค หนึ่ง ๆ หรือหาความรู้ใหม่เกี่ยวกับพื้นที่นั้นว่า มีแหล่งโบราณคดีอะไรบ้าง อยู่ในสมัยใดบ้าง การทำงานในลักษณะนี้ก็จะจัดเป็นการทำงานเพื่อตอบคำถามสร้างความกระจ่างตอบคำถามวิชาการได้ตรงเลย

ส่วนประเภทที่สองนั้น อาจจะจัดได้ว่าเป็นการสำรวจเพื่อที่จะเก็บข้อมูล หรือรายละเอียดเพิ่มเติมจากแหล่งโบราณคดีที่เราารู้อยู่แล้ว คือ เรามีข้อมูลบางส่วนแล้ว และเราพบว่ามันมีรายละเอียดบางอย่างที่จะเป็น ที่จะต้องนำมาใช้เพื่อการศึกษาหรือการบริหารจัดการก็แล้วแต่กรณี เราไปเก็บข้อมูลส่วนที่เราขาดอยู่ในกรณีที่เราสำรวจเพื่อที่จะวัดเพื่อทำแผนที่ แผนที่ของแหล่งโบราณคดีหรือโบราณสถานก็จัดอยู่ในกรณีอย่างนี้

ส่วนการสำรวจในลักษณะที่สามมีวัตถุประสงค์ต่างไปก็คือ การสำรวจเพื่อที่จะดำเนินการติดตามตรวจสอบหรือประเมินคุณลักษณะบางอย่างหรือบางประการของแหล่ง กรณีอย่างนี้จะเป็นการทำงานที่แหล่งโบราณคดีที่เรามีข้อมูลมากพอสมควรแล้ว ในเวลาต่อมาอาจจะมีกิจกรรมอะไรเกิดขึ้น อาจจะเป็นกิจกรรมที่ทำเพื่อพัฒนาหรือใช้ประโยชน์แหล่งโบราณคดีหรือเทศกาลอื่น ๆ ที่ทำในพื้นที่โบราณคดีหรือปริมาตรแล้วเรากังวลว่า กิจกรรมนั้นได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางด้านบวกหรือด้านลบต่อแหล่งโบราณคดี โบราณสถานหรือเปล่า นอกจากนั้นยังรวมถึงกรณีที่จะกำลังมีโครงการที่จะดำเนินการ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิประเทศ สภาพแวดล้อมของพื้นที่แหล่งโบราณคดี หรือโบราณสถาน หรือปริมาตรสักแหล่ง เรากังวลว่า มันอาจจะมีความกระทบก่อให้เกิดความเสียหาย หรืออาจจะมีผลกระทบในเชิงบวกเป็นประโยชน์ที่เราจะพัฒนา ปรับปรุง ใช้ประโยชน์ หรืออนุรักษ์แหล่งโบราณคดี เราก็จะไปสำรวจข้อมูลเพิ่มเติม

การทำงานประเภทที่ศึกษาโบราณคดีเพิ่มเติม การทำงานประเภทที่ศึกษาแหล่งโบราณคดีโดยการสำรวจเพื่อประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการใหญ่ ๆ เช่น การสร้างเขื่อน การสร้างถนนหนทาง การสร้างคลองชลประทาน พวกนี้เราก็จัดว่าเป็นการสำรวจในลักษณะหนึ่ง เพราะฉะนั้นวัตถุประสงค์มันก็จะแตกต่างกันไป ในบรรดาการสำรวจทั้งสามแบบนี้ การสำรวจแบบที่หนึ่ง คือ การสำรวจเพื่อหาข้อมูลใหม่นั้น จัดว่าเป็นงานที่เราจะต้องมีการเตรียมการอย่างละเอียด รอบคอบมากที่สุด เนื่องจากบางครั้งเราไม่สามารถรู้ข้อมูลของพื้นที่เลย ไม่รู้เลย เพราะฉะนั้นเราเตรียมการด้วยการเริ่มต้นตั้งแต่การศึกษาข้อมูลพื้นฐานซึ่งจะประกอบไปด้วย ศึกษาจากข้อมูลเอกสารประเภทต่าง ๆ ทุกประเภท เอกสารทุกประเภทนี้ก็จะหมายถึง ตั้งแต่การรายงานการปฏิบัติงานในพื้นที่นั้นว่าดีหรือไม่ มีข้อดีอย่างไร แผนที่ แผนที่ ภาพถ่ายภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายจากดาวเทียม ผลการศึกษาของนักวิชาการสาขาอื่น ๆ ทั้งที่เป็นนักมานุษยวิทยา นักประวัติศาสตร์ศิลปะ นักประวัติศาสตร์ หรือนักโบราณคดี รวมทั้งตำนาน พงศาวดาร ศิลาวรรคทุกอย่าง และนอกจากนั้น เรายังได้มาจากการสอบถามนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ทุกสาขาที่เขาเคยมีประสบการณ์ในการทำงานในพื้นที่ เป้าหมายที่เราจะสำรวจจะครบ เราอาจจะได้ข้อมูลหรือได้เงื่อนไขอะไรมาแล้วก็เอามาใช้ประกอบการพิจารณาตัดสินใจว่า สรุปแล้วมันมีข้อมูลบ่งบอกว่าพื้นที่นั้นมีแหล่งโบราณคดีหรือไม่ เนื้อที่แบบไหนที่ควรจะมีแหล่งโบราณคดี ดังนั้นข้อมูลเบื้องต้นที่เราจะสามารถปรับเปลี่ยนตัวได้ในที่นี้

นอกเหนือไปจากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเหล่านี้แล้ว บางครั้งถ้าเรามีข้อมูลอยู่บ้างเล็กน้อยเราอาจจะล้วงลึกโดยใช้ข้อมูลเอกสารประเภทแผนที่นครรับ ภาพถ่ายทางอากาศ ภาพถ่ายดาวเทียมในลักษณะที่มองหาร่องรอยที่จะบอกแหล่งโบราณคดีได้นะครับ เอกสารประเภทนี้มีจำนวนมากเลยที่เราจะสามารถค้นพบร่องรอยที่บ่งบอกความเป็นไปได้ว่า อาจเป็นแหล่งโบราณคดี

ในการใช้ประเภทเอกสารภาพถ่ายทางอากาศ หรือภาพถ่ายดาวเทียมนั้น **ร่องรอยผิดไปจากธรรมชาติ**ส่วนใหญ่ของพื้นที่ที่เรามักจะสังเกตได้ คือ **ร่องรอยประเภทที่เป็นงานะครับ** หรือบางครั้งโบราณสถานที่ยอดดินอยู่มันมีบางส่วนของไหล่พื้นพื้นดินขึ้นมา เวลาแสงอาทิตย์ส่องมาในบางครั้งจะรับจากภาพถ่ายในบางระดับนั้น เราสามารถมองเห็นสิ่งผิดปกติพวกนี้ได้ในรูปแบบของโบราณสถานเลยนะครับ ร่องรอยประเภทที่สองจะเป็น**ร่องรอยที่เกิดจากพืชพันธุ์**นะครับ พืชพันธุ์บางชนิดที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่แหล่งโบราณคดี หรือโบราณสถานนั้น มันจะมีลักษณะแคะแกระน แตกต่างไปจากพืชพันธุ์ธรรมชาติรอบ ๆ หรือบางครั้งจะกลับกัน ซึ่งพันธุ์พืชบางชนิดอาจจะชอบดินที่เป็นองค์ประกอบของตัวแหล่งโบราณคดี โบราณสถาน มันอาจเจริญงอกงามมากกว่าพืชที่ขึ้นตามธรรมชาติครับ ลักษณะผิดปกติจากพืชพันธุ์ก็เป็นสิ่งที่เราใช้สังเกตในการหาร่องรอยว่า มันน่าจะเป็นแหล่งโบราณคดี ร่องรอยประเภทที่สาม คือ **ร่องรอยของดิน** ดินที่เกิดจากกระบวนการธรรมชาติ หรือปฐพีวิทยา มันจะมีโครงสร้างที่เป็นระบบตามธรรมชาติ ในขณะที่ดินที่ถูกคนเข้าไปจัดการเปลี่ยนแปลง มันจะมีโครงสร้างที่ถูกแปลงไป ความแน่นแข็งของดิน สีของดินมันก็จะแตกต่างกัน จากภาพถ่ายทางอากาศ หรือภาพถ่ายดาวเทียมในที่เขาดำจากความสูงบางระดับ หรือบางมุม มันก็จะทำให้เราเห็นความแตกต่างของดินพวกนี้ได้ครับ ในกรณีของสิ่งที่มนุษย์เข้าไปดัดแปลงอย่าง เช่น คูน้ำ คูเมือง กำแพงเมือง คลอง พวกนี้นะครับจะสามารถเห็นได้จากภาพต่างๆ หรือภาพถ่ายดาวเทียม มันก็จะเป็นอย่างข้อมูลที่ให้เราประมวลเข้ามาครับ แล้วก็นำกลับเข้ามาวางแผนดำเนินการ เลือกพื้นที่ที่เราประเมินแล้ววิเคราะห์แล้วว่า มันน่าจะเป็นแหล่งโบราณคดีได้ แล้วก็ให้ข้อมูลอย่างที่เราต้องการจะค้นหา เมื่อเราวางแผนได้ดีแล้ว โครงการที่เราวางแผนไว้มันก็จะประสบความสำเร็จได้ครับ มีประสิทธิภาพแล้วก็จัดได้ว่า การทำงานเริ่มต้นอย่างนี้เท่ากับการบริหารความเสี่ยงของโครงการได้ด้วยนะครับ เราต้องประเมินแล้วพบว่า มันมีความเสี่ยงน้อยมากที่เราจะล้มเหลว ถ้าเราไปศึกษาในพื้นที่ตรงนี้ มันก็จะเป็นประโยชน์ทางอ้อมต่อการบริหารจัดการแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ด้วย

การสำรวจทางโบราณคดีนั้นจะว่าไปแล้วเป็นงานที่น่าสนใจนะครับ เนื่องจากมันมีคุณลักษณะเฉพาะจากสาขาวิชา โบราณคดีนั้นจริง ๆ แล้ว มันเป็นการศึกษาที่ครอบคลุมทั้งเรื่องของตัวมนุษย์ สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมาที่เราเรียกรวมๆว่า **วัฒนธรรม** ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรมนะครับ และนามธรรม รวมทั้งศึกษาเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ ทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพราะฉะนั้นลักษณะของข้อมูลที่รวบรวม เพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เริ่มตั้งแต่ตัวมนุษย์เองนะครับ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ในการสำรวจนั้น มันจึงครอบคลุมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งทุกประเภทเลย ทั้งที่เป็นแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาสืบเนื่องมาตั้งแต่ก่อนสร้างที่เราเรียกรวมๆว่า โบราณสถานนะครับ และโบราณวัตถุ รวมทั้งลักษณะสภาพแวดล้อมนะครับ ทั้งเรื่องของดิน เรื่องของแหล่งน้ำ เรื่องของพืชพันธุ์นะครับ เรื่องภูมิศาสตร์ทุกอย่างที่อยู่บริเวณแหล่งและปริมาตรของแหล่ง เพราะฉะนั้น คือ เรารวบรวมข้อมูล

มากมายเลย ในการสำรวจแต่ละครั้ง ในขณะที่ศาสตร์สาขาอื่นหรือวิชาการสาขาอื่นที่เขาเกี่ยวข้องกับเรื่องเฉพาะเจาะจงนะครับ อย่างเช่น การสำรวจทางพฤกษศาสตร์ เขาก็อาจจะมองแต่เรื่องพืชพันธุ์ และองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพืชพันธุ์ คือ ดิน และแร่ธาตุอะไรพวกนั้น การสำรวจทางธรณีวิทยา เขาก็จะมองแต่เรื่องของชั้นหินนะครับ โครงสร้างของธรณีวิทยาในบริเวณนั้น ไม่ได้มองถึงเรื่องสิ่งที่มีมนุษย์ทำขึ้นมาด้วยตัวมนุษย์ เพราะฉะนั้นตรงนี้แหละ คือ ความแตกต่างระหว่างการสำรวจโบราณคดีกับศาสตร์สาขาอื่น ๆ ที่เขาศึกษาเฉพาะเจาะจงเรื่องเดียว ในขณะที่เราศึกษาทุกเรื่องเลยนะครับ ทั้งมนุษย์และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ทั้งหมด ในการทำงานสำรวจทางโบราณคดีนะครับ มันจึงเป็นงานที่จะต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจนะครับเกี่ยวกับสิ่งที่เรากำลังจะต้องค้นหา แล้วก็รวบรวมข้อมูลมา เพราะฉะนั้นผมมองว่า ผู้ที่จะทำงานสำรวจโบราณคดีได้ดีนะครับ สามารถที่จะบรรยายรายละเอียดของสิ่งพบ แล้วก็อธิบายว่ามันคืออะไร มันมีความหมายอะไร แล้วก็ใช้หลักฐานเหล่านี้ไปแปลความว่า แหล่งโบราณคดีที่เราพบนั้นมันมีหน้าที่อะไรนะครับ มันมีความสำคัญอย่างไรในระบบวัฒนธรรมสมัยต่าง ๆ ของคนสมัยโบราณนะครับ

สิ่งที่ช่วยให้เราทำงานสำรวจได้ดีประสบความสำเร็จก็คือ ความรู้ของเราในเรื่องเกี่ยวโบราณวัตถุนะครับ ถ้าเรารู้โบราณวัตถุมากนะครับแทบจะทุกประเภทเลย เราพบโบราณวัตถุในแหล่งโบราณคดี เราจะสามารถสรุปได้ว่ามันคืออะไร ถ้าเรารู้จักโบราณสถานมากนะครับ โบราณสถานที่มีหน้าที่ต่าง ๆ เช่น ส่วนที่เป็นโบสถ์ ส่วนที่เป็นวิหาร ส่วนที่เป็นเจดีย์ ถ้าเรารู้จักหมดและแถมเรารู้จักรูปแบบของศิลปะโบราณสมัยต่าง ๆ มันก็จะทำให้เราลงความเห็นได้ว่า โบราณสถานที่เราพบนั้นเป็นของสมัยไหน ช่วงระยะเวลาไหน มีหน้าที่อะไรนะครับ มันเป็นองค์ประกอบของสิ่งก่อสร้าง หรือโบราณสถานใหญ่ ๆ หรือกลุ่มโบราณสถานหรือไม่อย่างไรนะครับ และนอกจากนั้นถ้าเรามีความรู้เรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาตินะครับ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มีความรู้เกี่ยวกับพฤกษศาสตร์ มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับปฐพีวิทยา มีความรู้เกี่ยวกับธรณีวิทยา มีความรู้เรื่องภูมิศาสตร์ มีความรู้เรื่องธรณีสัณฐาน มันก็จะช่วยให้เราเก็บข้อมูล ทำความเข้าใจในธรรมชาติได้ และก็เก็บข้อมูลได้ ลงความเห็นเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของแหล่งโบราณคดีพวกนี้ได้ นะครับ เพราะฉะนั้นอันนี้เป็นสิ่งที่อยากจะแนะนำว่านักโบราณคดีจะต้องรู้ในทุก ๆ เรื่องให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้เกี่ยวกับพื้นที่เราจะไปสำรวจนะครับ การทำงานสำรวจของเราที่จะประสบความสำเร็จนะครับ ในบางครั้งของการไปทำจริง ๆ แล้วมันก็ไม่ง่ายเหมือนกัน โดยเฉพาะในกรณีพื้นที่ที่เราจะไปศึกษาสำรวจเก็บข้อมูลนั้นเป็นพื้นที่ของเอกชน เอกชนถ้าเห็นเราไปทำงานศึกษารายละเอียดเก็บโน้นเก็บนี้และแถมถ้ามีการทำแผนที่แผนผังนะครับ แม้ว่าจะทำอย่างง่าย ๆ โดยการใช้เข็มทิศ จัปทิศ วัดระยะนะครับ ไม่ต้องถึงการใช้กล้องสำรวจเจ้าของที่เขาก็เริ่มสงสัยแล้วนะครับ ทำอะไรเกี่ยวกับดินเขาหากระแวงนะครับ กลัวเรื่องของการถูกยึดที่ดิน การถูกห้ามทำโน่นนี่ อันนี้ก็เป็นสิ่งอันหนึ่งที่ทางผู้จัดคิดได้ตั้งประเด็นไว้นะครับ ก็ถ้ามีข้อมูลที่จะสะท้อนตรงนี้ได้มันจะเป็นการสะท้อนภาพพจน์ของกรมศิลปากร รวมทั้งมหาวิทยาลัยศิลปากรด้วย บางทีเขาไม่ได้แยกนะครับในการทำงานที่ดินของศิลปากร เขาก็จะระแวงไว้ก่อนเลยว่า ถ้ามีของโบราณเขาจะถูกยึดที่นะครับ เราก็ต้องพยายามอธิบายว่า นี่ไม่เกี่ยวข้องกับการที่จะมารบกวนเกี่ยวกับเรื่องสิทธิในการครอบครองที่ดิน เราต้องการที่จะสร้างความรู้ ความเข้าใจนะครับ เพราะฉะนั้นตรงนี้ผมคิดว่า เป็นประเด็นหลักเลยที่เวลาเราทำงานภาคสนามในพื้นที่ชนบทนะครับ ชาวบ้านเขาจะหากระแวงและกลัวตรงนี้นะครับ และแรก ๆ เข้าไปเขาก็จะไม่ให้ความ

ร่วมมือ เพราะเขากล่าวว่า ถ้าเราพบอะไรสำคัญแล้วเขาถูกยึดที่นั่นครับ เพราะฉะนั้นอันนี้ก็เป็นประสบการณ์อันหนึ่งที่อยากจะถ่ายทอดว่า ในการสำรวจสมันก่อนนั้นเราจะต้องใช้เวลาที่จะอธิบายนะครับ อธิบายว่า การทำงานของเรานั้น เราทำเพียงแค่เก็บข้อมูลแล้วก็ยืนยันว่า ไม่เกี่ยวข้องกับการยึดที่ดิน เราต้องการที่จะศึกษาเรื่องของแหล่งโบราณคดีสมัยต่างๆ ประเภทต่าง ๆ เพื่อที่จะศึกษาภาพรวมเกี่ยวกับประวัติวัฒนธรรมของพื้นที่ แล้วก็เอาไปใช้ประโยชน์ต่อการศึกษา เป็นอันดับแรกและหลังจากนั้นก็คือ เพื่อเก็บร่องรอยหลักฐานแหล่งโบราณคดีเพื่ออนุชนรุ่นหลังหรือว่าคนไทยในรุ่นอนาคตเอาไปใช้ประโยชน์ ให้เกิดประโยชน์ทางด้านการศึกษาและเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางวัฒนธรรมต่อไป

สมัยก่อนก็ต้องอธิบายนาน ๆ หน่อย แต่สมัยปัจจุบันนี้ผมคิดว่า น่าจะง่ายขึ้น เนื่องจากเรามีข้อมูลที่เราเผยแพร่เป็นเอกสารนะครับ เป็นหนังสือพวกนี้ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าถ้าสมมุติว่า เราพบเอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาทางโบราณคดี แผนการดำเนินงานของแหล่งโบราณคดีไปด้วย เพื่อใช้อธิบายก็จะช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเกิดความเข้าใจ และยินดีให้ความร่วมมือ เอกสารพวกนี้อาจเป็นเรื่องของการใช้ประโยชน์ข้อมูลทางโบราณคดี ทั้งจากการสำรวจหรือการขุดค้นนะครับ แผนการพัฒนาโบราณคดี โบราณสถานให้เกิดผลประโยชน์ต่อภาพรวมของประเทศทั้งหมดได้นะครับ อาจจะโน้มน้าวให้เขาเข้าใจเราได้ง่ายขึ้น มีประสบการณ์อีกเหมือนกันที่พบว่า เวลาที่ชาวบ้านเขาเข้าใจแล้วนะครับ รู้ว่าเรากำลังหาอะไรอยู่ รู้ว่าสิ่งที่ทำนั้นมันจะไปใช้ประโยชน์อะไรได้ เมื่อเขาเข้าใจดีแล้วนอกจากเขาจะอนุญาตให้เราศึกษาในพื้นที่เขาแล้วนะครับ เขาสามารถที่จะให้ข้อมูลเราว่าสิ่งที่เรากำลังค้นหาแบบนี้เขาเคยเห็นที่ไหนบ้าง เขาเคยได้ยินข่าวที่ไหนบ้าง เราได้ข้อมูลเพิ่มเติมทันที ได้พื้นที่เป้าหมายที่จะไปสำรวจทันทีนะครับ อันนี้เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านนั้นนะครับ เขามีภาพของเรา ที่ทำงานเกี่ยวข้องกันพื้นที่ของเขาอยู่

ประเด็นการใช้สหวิทยาการในงานโบราณคดี อยากจะพูดว่า ผมมองว่ามันเริ่มเป็นที่เข้าใจของนักวิชาการหลายสาขาแล้วนะครับว่า มัน(งานโบราณคดี)เกี่ยวพันกับเรื่องของเขาดูด้วย โดยข้อมูลจากแหล่งโบราณคดีทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือทำเลที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี ลักษณะของดินของแหล่งโบราณคดีนั้น การใช้ศาสตร์วิทยาการในการสำรวจทางโบราณคดี การสำรวจทางโบราณคดีปัจจุบัน ลักษณะของดินแหล่งโบราณคดีนั้น มันเป็นตัวอย่างของกรณีศึกษาของศาสตร์สาขาอื่น ก็ได้ เพราะฉะนั้นจึงมีหลายสาขาที่เขาสนใจที่จะเข้าร่วม และผมก็มองในมุมของนักโบราณคดีว่า มันจำเป็นนะครับที่จะดึงคุณนักวิชาการสาขาอื่นๆเข้ามาช่วย ประสบการณ์ที่เคยทำงานร่วมกับนักวิชาการสาขาอื่น เพื่อทำให้การสำรวจโบราณคดี ในศาสตร์วิทยาการที่พบว่าประสบผลสำเร็จ ที่อยากจะยกตัวอย่างมาเล่าให้ฟังนะครับ ประเด็นแรกก็คือ การทำงานร่วมกับนักธรณีฟิสิกส์นะครับ ต่อมาก็เป็นโครงการศึกษาแหล่งการถลุงเหล็กในสมัยโบราณนะครับ ในเขตอำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์นะครับ แล้วก็มีนักวิชาการที่ทำงานร่วมกันกับกลุ่มที่หนึ่งก็จะเป็นนอกเหนือไปจากนักโบราณคดีนะครับ กลุ่มที่หนึ่งก็เป็นนักธรณีฟิสิกส์มีอาจารย์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์เอาเครื่องมือสำรวจทางธรณีฟิสิกส์มาใช้ เช่น การใช้แมกนีโตมิเตอร์กับจีโอเรดาร์เข้ามาทดลองเพื่อสำรวจ เพราะเขาอยากรู้เหมือนกันว่า วัตถุที่คนสร้างขึ้นและจมอยู่ใต้ดิน เมื่อใช้เครื่องมือพวกนี้แล้วลักษณะของสัญญาณที่มันจะตอบกลับมายังเครื่องมือรับสัญญาณนั้นมันจะเป็นอย่างไร มีคุณลักษณะอย่างไรนะครับ แล้วหลักฐานทางโบราณคดีหรือสิ่งต่างๆที่จมอยู่ใต้ดินที่มีลักษณะความหนาแน่นต่างกัน วัสดุต่างกัน

นะครับ อย่างเช่นในกรณีที่เราสำรวจแหล่งเตา มันจะมีตะกรันจากการถลุงเหล็กนะครับ มีส่วนที่เป็นดินเผาที่เป็นตัวเตา หรือองค์ประกอบของเตาถลุงเหล็ก เขาก็อยากจะรู้ว่า สองแบบนี้เวลาใช้เครื่องมือธรณีฟิสิกส์สำรวจแล้วมันจะส่งสัญญาณกลับมา และแปลออกมา มันจะมีลักษณะอย่างไร เราจะแปลความหมายได้นะครับ เขาก็อยากจะรู้ว่าต่อไป เราจะใช้เวลาเข้าไปสำรวจ เราจะได้ว่า สัญญาณอย่างนี้เขาแปลความได้แม่นยำขึ้นว่า มันคือดินเผา ตรงนี้เป็นการจัดการถลุงเหล็ก ตรงนี้เป็นการจัดการถลุงทองแดง ตรงนี้มีชีตะกรันหนาแน่นมากกว่า ตรงนี้ เป็นต้น เขาก็เลยสนใจตรงนี้นั่นก็เป็นลักษณะที่ผมอยากจะบอกว่าประโยชน์ของโบราณคดีต่อชาวไทยที่อยู่ในพื้นที่ตรงนี้ และเราสามารถให้ตัวอย่างที่มาจากอดีตที่เขาไม่สามารถหาได้ในปัจจุบัน เพื่อที่เอาไปปรับปรุงความรู้ ความเข้าใจนะครับ วิทยาการของเขารวมทั้งเครื่องมืออุปกรณ์เขาด้วยนะครับ

ในกรณีของการศึกษาเตาถลุงเหล็กที่บ้านเขาดินใต้ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์นะครับ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ท่านก็ได้สัญญาณกลับมาแล้วก็แปล ตอนแรกก็แปลความออกมานะครับว่า มันมีสัญญาณ ความเป็นแม่เหล็กอยู่ทางใต้ นะครับ ก็เลยแปลความโดยแนวความคิดทฤษฎีโดยทั่ว ๆ ไปว่า ทางเหนือนั้นมันน่าจะมีข้อแตกต่าง ซึ่งมีองค์ประกอบของแร่อยู่มากกว่านะครับ เพราะสัญญาณมันแสดงว่าตรงนั้นหนาแน่นมากเลย ความเป็นแม่เหล็ก ในขณะที่ทางใต้มีสัญญาณน้อยกว่านะครับ ก็เลยลงความเห็นเบื้องต้นเหมือนกับการสันนิษฐานว่า ทางเหนือจะเป็นพื้นที่ตะกรันเป็นส่วนใหญ่ ส่วนตัวเตาเป็นสิ่งที่น่าจะทำด้วยดินเผาเสียเป็นส่วนใหญ่ น่าจะเป็นทางใต้ นะครับ เราก็เลยใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเลือกพื้นที่ขุดค้นในเวลาต่อมา นะครับ เลือกพื้นที่ๆพบสัญญาณความเป็นแม่เหล็กแตกต่างกันอย่างนี้ เราก็ขุดค้นลงไป ปรากฏว่าเมื่อขุดค้นลงไป ผลที่ได้ ออกมานะครับ มันกลับตาลปัตรจากที่ลงความเห็นสันนิษฐานไว้ว่า ทางเหนือน่าจะเป็นกองชีตะกรัน ทางใต้ น่าจะเป็นเตา ขุดต่อไปเรากลับพบว่าทางเหนือมันเป็นเตาหนาแน่นมาก หลายสิบเตาอยู่ตรงนั้น สร้างซ้อนกัน ในขณะที่ทางด้านใต้ที่สัญญาณแม่เหล็กน้อยกว่า ปรากฏว่าเป็นก้อนตะกรันก้อนขนาดใหญ่ๆ และแนวยาวกว่าเมตร คณะอาจารย์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ก็เลยเข้าใจว่า สัญญาณมันแตกต่างกันอย่างนี้ ก็สร้างความรู้ ความเข้าใจใหม่ให้เขา การทำงานสหวิทยาการจึงช่วยเราได้ใช้ไหมครับ เราใช้เป็นข้อมูลที่กำหนดเป้าหมายของพื้นที่ บุคคล เราได้พบร่องรอยและสิ่งที่เราพบนั้นก็ประโยชน์ต่อสาขาธรณีฟิสิกส์ต่อไปด้วยนะครับ อีกอันหนึ่ง สาขาหนึ่งที่เราร่วมศึกษาในโครงการนี้ก็คือ สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่ก็ออกไปทำงานด้วยกัน เป็นอาจารย์ที่เชี่ยวชาญในการใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์มีเครื่องมือเครื่องมืออุปกรณ์ในการศึกษาสารสนเทศภูมิศาสตร์นะครับ การตั้งระบบเครื่องรับสัญญาณจีพีเอส ภาพถ่ายจากดาวเทียม ภาพถ่ายทางอากาศที่ค่อนข้างจะครบถ้วนนะครับ เราก็ไปสำรวจและศึกษารายละเอียดเพิ่มเติม ก็สามารถที่จะเอาข้อมูลทางภูมิศาสตร์มาช่วยการวิเคราะห์ เราก็พบแบบแผนการกระจายตัวของแหล่งถลุงเหล็กในสมัยโบราณตั้ง ๓๐ กว่าแห่งกระจายอยู่ พอเราใช้ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เข้ามาช่วยเราพบชัดเจนเลยว่า แหล่งถลุงเหล็กพวกนี้จะกระจายอยู่ตามแนวลำน้ำ เลือกตั้งอยู่ตรงพื้นที่ที่เป็นที่ราบน้ำท่วมถึง แต่ว่าไม่ติดกับน้ำมากนัก แล้วเราก็พบว่าในพื้นที่นี้ นอกเหนือจากแหล่งถลุงเหล็กแล้ว มันยังมีแหล่งเตาทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อดึงกลุ่มที่เรารู้จักกันดินะครับ เราศึกษาเรื่องแบบแผนการกระจายตัวของแหล่ง ๒ ประเภทนี้เปรียบเทียบกับ เห็นชัดเจนเลยว่า แหล่งที่ถลุงเหล็กกับแหล่งเครื่องปั้นดินเผาดังอยู่แยกกัน ลำน้ำคนละสายเลย แม้ว่าอยู่ไม่ไกลกัน แต่ลำน้ำสายไหนที่เป็นแนวทางการกระจายตัวของเครื่องปั้นดินเผา ก็จะมีเตา

เครื่องปั้นดินเผาเป็นส่วนใหญ่ เตาถลุงเหล็กอยู่ลำน่านไหน ลำน่านนั้นก็จะมิแต่เตาถลุงเหล็กเหมือนเขาเงาใจที่จะแยกพื้นที่ หลายปัจจัยที่ทำให้เขาแยกกันอย่างนี้ นั่นเป็นคำถามที่เกิดมาจากการวิเคราะห์ตรงนี้ และก็เป็นคำถามจากการวิจัยสองฝั่ง อันนี้ก็จะเป็นอย่างที่คิดว่า การทำงานสำรวจแบบสหวิทยาการ ถ้าเป็นไปได้ถ้าเทียบกับสาขาอื่นเขาขอเข้ามาร่วม เราน่าจะยินดี ปัจจัยการทำงานแบบนี้มันก็มีอาจจะเรียกได้ว่า ลูกเล่นในเรื่องของการสำรวจชนิดหนึ่งนะครับ คือ ก่อนที่จะทำงานต้องคุยกันให้เข้าใจชัดเจนนะครับว่า เราต้องการอะไร และเป้าหมายของเราคืออะไร แล้วในการทำงานอย่างนี้ สาขาอื่น ๆ นั้นจะต้องยอมเข้าใจว่า ลำดับแรกสุดเขาจะต้องทำงานเพื่อที่จะเสริมความรู้ ความเข้าใจ หรือเสริมวัตถุประสงค์ของเราก่อนนะครับ แล้วถัดจากนั้นวัตถุประสงค์ที่ได้จึงไปเสริมวัตถุประสงค์เฉพาะสาขาของเขา ต้องคุยกันให้เข้าใจตรงนี้ ไม่อย่างนั้นแล้วต้องต่างคนต่างทำข้อมูลก็จะเสริมกันไปไม่ได้ อันนั้นก็อาจจะประเด็นที่ต้องแนะนำ ซึ่งตรงนี้ถ้าว่าไปแล้วเราอาจจะเรียกว่า แนวคิดเรื่องของการประสานประโยชน์นะครับ ซึ่งมันจะทำให้ดีก็ขึ้นอยู่กับเรื่องของคุณลักษณะส่วนบุคคล คือ มนุษย์สัมพันธ์นะครับ ความมีใจกว้างด้วย เราจะต้องเผื่อแผ่เขาด้วยว่า ข้อมูลที่ได้ต้องไปสร้างประโยชน์ให้เขาด้วย ไม่ใช่เอาแต่ประโยชน์ของเราอย่างเดียววนะครับ อันนั้นก็เป็นสิ่งที่คิดว่า มันเป็นเรื่องที่จะตรงกับเรื่องของความรู้แฝงนะครับ เป็น tacit knowledge ตรงนี้แหละที่คิดว่าไม่มีตำราเล่มไหนที่จะบอกได้ในเรื่องของการทำงานร่วมกัน การประสานผลประโยชน์กัน เขตหรือจุดเด่นที่พึงจะต้องศึกษาความสำคัญเป็นพิเศษ

ในกรณีที่เราไปสำรวจแหล่งโบราณคดีที่มีลักษณะภูมิประเทศแตกต่างกันนะครับ อย่างเช่น แหล่งที่เป็นถ้ำ แหล่งที่เป็นที่ราบ ที่เป็นสันทรายที่เป็นชายหาด ที่เป็นเพิงผา มันมีลักษณะพิเศษอะไรไหมครับ ที่ ๆ ควรจะต้องมีการทำงานเป็นพิเศษทั้งในการสังเกต จุดสังเกต วิธีเก็บของอะไรทำนองนี้นะครับ จริง ๆ แล้วต้องมีความแตกต่างกันในเรื่องของวิธีการที่จะทำงานที่แหล่งที่มีลักษณะภูมิประเทศต่าง ๆ กันนะครับ โดยเฉพาะแหล่งที่เป็นถ้ำครับ กับแหล่งที่อยู่ในที่โล่ง ไม่ว่าจะอยู่บนลำน่านหรือที่ราบน้ำท่วมถึงหรือที่เนินดินใหญ่ ๆ อย่างน้อย ๒ แหล่ง แหล่งประเภทถ้ำนั้น ตั้งแต่การเตรียมตัว การสังเกตนะครับก็จะแตกต่างไป ในถ้ำถ้าเราดูข้อมูลจากองค์ความรู้เรื่องโบราณคดีในประเทศไทยนะครับ ถ้าส่วนใหญ่แล้วจะเป็นแหล่งที่มักจะใช้เป็นที่อยู่อาศัย ที่ฝังศพและอีกการหนึ่งที่จะมีได้ก็คือ สืบบนผนังถ้ำนะครับ มีภาพเขียนสี ภาพแกะสลักอะไรพวกนี้ ก็จะต้องมองร่องรอยหลักฐานที่จะบอกการมีกิจกรรมพวกนั้น ในขณะที่แหล่งในที่โล่งนั้นส่วนใหญ่ก็จะเป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของที่อยู่อาศัยนะครับ การฝังศพเป็นส่วนใหญ่ โบราณวัตถุที่พบจะแตกต่างกัน

นอกเหนือไปจากนั้นเรื่องของโบราณวัตถุที่พบตามแหล่งถ้ำนั้น ถ้าเราดูข้อมูลทางโบราณคดีในประเทศไทย เราจะพบว่า ประชากรที่อยู่อาศัยตามถ้ำหรือบนผาด้วยนะครับ ส่วนใหญ่แล้วก็จะ เป็นประชากรที่อยู่ในช่วงยุคประวัติศาสตร์เสียเป็นส่วนใหญ่ครับ และก็จะมีความแตกต่างไปจากประชากรที่อยู่อาศัยตามที่ราบในสมัยหลัง ๆ ด้วย ในการสังเกตถ้ำหรือแหล่งที่อยู่ในที่โล่งนะครับ ถ้าจะสังเกตค่อนข้างที่จะยากหน่อยนะครับ เนื่องจากมีหินที่พังลงมาจากผนังถ้ำหรือถ้ำนั้นหล่นอยู่ทั่วไป เพราะฉะนั้นบางทีเราอาจจะต้องการการขุดตรวจนิดหน่อย ยกเว้นถ้ำบางถ้ำที่ถูกรบกวนนะครับ การขุดขี้ดินอาจจะมีโบราณวัตถุ ดินดำหรือดินเยอะ แต่ถ้าไม่ถูกรบกวนก็ต้องใช้วิธีการสำรวจได้ผิวดินไปเล็กน้อยด้วย ในกรณีที่จะตรวจหาโบราณวัตถุ

ส่วนแหล่งในที่โล่งนะครับ ตอนนี้คุณรู้ว่า โหล่งเป็นที่โล่งไม่ว่าจะเป็นแหล่งที่ราบน้ำท่วมถึง ลำน้ำหรือแหล่งสันทรายพวกนี้ พื้นที่แถบนี้ส่วนใหญ่จะมีกระบวนการของคนเข้าไปรบกวน ทำให้มีการพลิกกลับไปกลับมาของดินบางสิ่งที่บ่งชี้ความเป็นแหล่งที่มีพวกโบราณวัตถุ พวกนี้สามารถจะเห็นได้ง่ายกว่า นอกจากนั้น ยังมีโบราณสถานที่เราจะเห็นร่องรอยเห็นองค์ประกอบของโบราณสถานที่กระจัดกระจายได้ชัดเจนกว่านะครับ เพราะฉะนั้นในเรื่องของการสำรวจแหล่งพวกนี้ เราคาดคะเนประเภทของหลักฐานได้แล้ว เพราะฉะนั้นเราก็น่าจะคาดคะเนในเรื่องของหรืออยู่วางแผนเตรียมเครื่องมือ เครื่องมือ หรืออุปกรณ์สำหรับที่จะจดบันทึกนะครับ เก็บข้อมูลนะครับ รวบรวมโบราณวัตถุพวกนี้และก็จะมีความแตกต่างกันไปตามประเทศต่าง ๆ ด้วย”

“ขอเชิญถามครับ”

หลังจากนี้ จึงเป็นการให้ผู้เข้าร่วมการสัมมนาสอบถามวิทยากร ซึ่งปรากฏคำถาม ดังนี้

- คำถามที่ ๑ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๒

สุพรรณบุรี : ผู้ถาม) อยากจะถามว่า คือ การสำรวจมันมีหลายประเภทใช้มั้ยครับอาจารย์ ในการสำรวจนี้ก็ต้องขึ้นกับสภาพภูมิประเทศที่แตกต่างกันใช้ไหมครับ อยากจะให้อาจารย์ลองตั้งข้อสังเกตหรือจุดเด่นที่ฟังจะต้องให้ความสำคัญเป็นพิเศษในกรณีที่เราไปสำรวจแหล่งโบราณคดีที่มีลักษณะภูมิประเทศแตกต่างกัน อย่างเช่น แหล่งที่เป็นถ้ำ แหล่งที่เป็นที่ราบ แหล่งที่เป็นสันทราย ที่เป็นชายหาด ที่เป็นเพิงผา มันมีลักษณะพิเศษอะไรไหมครับ ที่ควรจะต้องมีการทำงานเป็นพิเศษทั้งในการสังเกต จุดสังเกต วิธีเก็บของอะไรทำนองนี้

รองศาสตราจารย์สุรพล นาอะพินธุ : จริงๆแล้วก็มีนะครับความแตกต่างกันในเรื่องของวิธีการที่จะทำงานที่แหล่งที่มีลักษณะภูมิประเทศต่างๆกัน โดยเฉพาะ อย่างแหล่งที่เป็นถ้ำกับแหล่งที่อยู่ในที่โล่งไม่ว่าจะอยู่บนลานตะพักลำน้ำ หรือที่ราบน้ำท่วมถึง หรือว่าเนินดินใหญ่ๆอย่างน้อยสองอันนี้ก็แตกต่างกัน อย่างกรณีของแหล่งประเภทถ้ำนั้น ตั้งแต่การเตรียมตัว การสังเกตก็จะแตกต่างกัน ในถ้ำถ้าเราดูข้อมูลจากองค์ความรู้เรื่องโบราณคดีในประเทศไทย ถ้ำส่วนใหญ่แล้วจะเป็นแหล่งที่มักจะใช้เป็นที่อยู่อาศัย ที่ฝังศพและอีกอันหนึ่งที่จะมีได้ก็คือ ภาพศิลปกรรมบนผนังถ้ำ มีภาพเขียนสี ภาพแกะสลักอะไรพวกนี้เพราะฉะนั้นในการสำรวจแหล่งพวกนี้ก็ต้องมองร่องรอยหลักฐานที่จะบอกการมีกิจกรรมพวกนั้น ในขณะที่แหล่งในที่โล่งนั้นส่วนใหญ่ก็จะเป็นแหล่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการอยู่อาศัย การฝังศพเป็นส่วนใหญ่ โบราณวัตถุที่พบก็จะแตกต่างกัน ที่นั่นนอกเหนือไปจากนั้นในเรื่องของโบราณวัตถุที่พบตามแหล่งถ้ำนั้น ถ้าเราดูข้อมูลทางโบราณคดีในประเทศไทยแล้วเราจะพบว่าประชากรที่อยู่อาศัยตามถ้ำหรือเพิงผา ส่วนใหญ่แล้วก็จะประชากรที่อยู่ในช่วงยุคก่อนประวัติศาสตร์จะเป็นส่วนใหญ่ แล้วก็มีสิ่งของเครื่องใช้ที่แตกต่างไปจากประชากรที่อยู่อาศัยตามที่ราบที่มีในสมัยหลังๆด้วย ในการสังเกตถ้ำหรือแหล่งที่อยู่ในที่โล่ง ถ้ำนั้นจะสังเกตค่อนข้างที่จะยากหน่อยเนื่องจากมีหินที่พังลงมาจากผนังถ้ำแตกหล่นอยู่ทั่วไป เพราะฉะนั้นบางทีตามถ้ำเราจะต้องมีการขุดหรือขุดตรวจนิดหน่อย ยกเว้นถ้ำบางถ้ำที่ถูกรบกวน ขุดคุ้ยดินอะไรพวกนี้ อาจจะมีโบราณวัตถุให้เห็นตามดินเยอะ แต่ถ้ำที่ไม่ถูกรบกวนนั้นก็อาจจะต้องใช้วิธีการสำรวจได้ผิวดินลงไปเล็กน้อยด้วย ในกรณีที่จะหาโบราณวัตถุ ส่วนแหล่งในที่โล่งไม่ว่าจะเป็นแหล่งริมที่ราบน้ำท่วมถึง แหล่งลานตะพักลำน้ำหรือแหล่งสันทรายพวกนี้ พื้นที่แถบนี้ส่วนใหญ่จะมีกระบวนการของคนเข้าไปรบกวนทำให้มีการพลิกกลับไป กลับมาของดิน สิ่งบ่งชี้ความเป็นแหล่ง

โบราณคดีก็คือ พวกโบราณวัตถุ แหล่งพวกนี้ก็สามารถจะเห็นได้ง่ายกว่า นอกจากนั้น ก็ยังมีโบราณสถานที่อาจจะเห็นร่องรอย เห็นองค์ประกอบของโบราณสถานที่กระจัดกระจายได้อย่างชัดเจนกว่า เพราะฉะนั้นในเรื่องของการสำรวจแหล่งพวกนี้เราคาดคะเนประเภทของหลักฐานได้แล้ว เพราะฉะนั้นเราก็น่าจะคาดคะเนในเรื่องหรือวางแผนเตรียมเครื่องมือ เครื่องมือหรืออุปกรณ์สำหรับที่จะจดบันทึกเก็บข้อมูล รวบรวมโบราณวัตถุพวกนี้ก็อาจจะมีความแตกต่างกันไปตามแหล่งประเภทต่างๆด้วย

- **คำถามที่ ๒ (นางประพิศ พงศ์มาศ หัวหน้ากลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี :**

ผู้ถาม) ขออนุญาตหนึ่ง ข้อต่อเรื่องเดียวกันจากที่สำรวจมาเยอะๆ ถ้าหรือเพิงผาลักษณะภูมิประเทศจะบ่งบอกได้มั๊ยคะว่า ตรงนี้น่าจะเป็นแหล่งโบราณคดี หรือว่าตรงนี้ไม่น่าจะเป็นลักษณะที่ตั้งหรือลักษณะของแหล่งน้ำที่อยู่ใกล้หรืออะไรอย่างนี้คะ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : เคยสำรวจพบว่าในบางพื้นที่บอกได้นะครับ ทั้งในเรื่องของลักษณะขนาดของถ้ำหรือเพิงผา แล้วก็ระดับความสูง แล้วก็ทำเลที่ตั้งที่อยู่ใกล้กับแหล่งธรรมชาติอื่นๆ เช่น ทางน้ำสำหรับอุปโภค บริโภค พื้นที่ราบที่สามารถที่จะหาทรัพยากรอื่นๆ เช่น พวกพืชพันธุ์ที่เป็นอาหาร ได้พบว่ามีหลายที่เลยที่เป็นแบบแผนอย่างเช่น แถบกาญจนบุรีในบางบริเวณ ถ้าที่คนอยู่อาศัยจะไม่สูงมากนัก อาจจะอยู่ไม่สูง หรือได้ข้อมูลเมื่อเรารู้สึกแถวชุมชนที่ถ้ำที่คนอยู่อาศัยน่าจะเป็นกลุ่มที่หันหน้าออกจากชายทะเลแทบจะทั้งหมดเลย ที่อยู่ลึกเข้าไปก็แทบจะไม่มี อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นลักษณะของภูมิประเทศ ลักษณะของพืชพันธุ์ ลักษณะของแหล่งทรัพยากรสำหรับการอยู่อาศัยหรือการดำรงชีวิตก็จำเป็นจะต้องบ่งชี้ให้เราคัดเลือกนะครับ พื้นที่ที่น่าสงสัยว่าจะเป็นแหล่งโบราณคดีที่อยู่อาศัยของคนสมัยโบราณได้แต่แบบแผนของแต่ละภูมิภาคแตกต่างกันไปไม่ได้เหมือนกันทั้งหมด

- **คำถามที่ ๓ (นางศิริพันธ์ ตาบเพ็ชร นักโบราณคดีชำนาญการ : ผู้ถาม)** จะถามต่อเนื่องเลยนะคะ ในลักษณะของถ้ำที่มีทำเลอย่างเช่นมีลำน้ำอยู่ด้านหน้าหรือด้านหลัง แล้วก็ภายในถ้ำเอื้อประโยชน์ต่อการอยู่อาศัย ในการสำรวจของเราเราพอจะพูดได้มั๊ยว่าอันนี้น่าจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัย

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : จริงๆแล้วผมคิดว่า ถ้ามองจากถ้ำแล้ว ถ้าไม่พบโบราณวัตถุ เราก็ได้แค่สันนิษฐาน แต่ที่นี้ถ้าพบโบราณวัตถุแล้ว เราจะแปลความหมายว่า ถ้านั้นเป็นที่อยู่อาศัยหรือเป็นที่ฝังศพ หรือว่าทำกิจกรรมอื่นๆ อันนี้มันก็จะมาจากแนวคิดที่ว่า ในบรรดาแหล่งโบราณคดีทั้งหมดถ้าเราจะแบ่งประเภทของแหล่งตามหน้าที่ของมัน เราสามารถแบ่งออกได้เป็น แหล่งที่มีหน้าที่ในด้านการอยู่อาศัยสามัญ คือ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งที่มีหน้าที่ที่สัมพันธ์กับเรื่องของศาสนา ความเชื่อ เช่น แหล่งที่ฝังศพ แหล่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการเมือง การปกครอง คือ แหล่งที่เราเห็นชัดเจนเลยว่า มันจะต้องมีผู้ที่มีอำนาจที่เกณฑ์แรงงานเข้ามาสร้างสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ในแหล่งพวกนี้ได้ แหล่งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเศรษฐกิจ คือ แหล่งที่อาจจะเป็ตลาดแลกเปลี่ยนค้าขายหรือแหล่งผลิตสิ่งของจำนวนมากเพื่อแลกเปลี่ยนค้าขาย อันนี้ก็จะเป็มุมมองในเรื่องของการแบ่งประเภทแหล่งโบราณคดีตามหน้าที่ สิ่งที่จะบ่งบอกหน้าที่เหล่านี้ได้ก็จะเป็นโบราณวัตถุที่พบ อย่างเช่น ถ้าเป็นกรณีของแหล่งที่อยู่อาศัย สิ่งที่เราจะพบก็ควรจะเป็นพวกเศษเครื่องปั้นดินเผาที่หลากหลายมากมาจากภาชนะดินเผาหลากหลายรูปแบบถูกทิ้งปะปนอยู่กับเศษกระดูกสัตว์ เศษเปลือกหอย หรือเศษสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับที่แตกหักเสียหาย ทั้งหมดนั้นมันเป็สิ่งที่คนเขาใช้แล้ว มาใช้ต่อ

ไม่ได้ มันซ่อมแซมไม่ได้แล้วก็โยนทิ้ง มันก็จะบอกว่าตรงนั้นเป็นย่านที่อยู่อาศัยสามัญหรือถ้าภาษาอังกฤษก็ใช้คำว่า domestic activity area ส่วนในกรณีที่เราพบในบางพื้นที่มันมีของบางอย่างที่เป็นสิ่งของที่หายากทำจากวัสดุที่มาจากต่างถิ่น เราก็พบน้อยมาก ๆ มันก็บ่งบอกว่าตรงทำเลนนั้น น่าจะสัมพันธ์กับคนที่มีความสูงพิเศษแตกต่างไปจากคนอื่น ในขณะที่บริเวณรอบๆทั่วไปไม่พบของพวกนี้เลย เราก็อาจจะบอกได้ว่าพื้นที่ตรงนั้นเป็นแหล่งที่อาจจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการเมืองการปกครอง อันนี้ไม่ได้หมายถึงเรื่องของการมีโครงสร้างทางสังคมการเมืองแบบปัจจุบัน แต่จะสะท้อนเรื่องของเป็นย่านที่อยู่อาศัยหรือเป็นแหล่งที่พักของคนที่มีความพิเศษในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกัน หรือในกรณีที่เราพบพวกรูปเคารพแปลความได้ชัดเจนเลยว่า เป็นรูปเทพหรือเทวดา นางฟ้าหรือรูปสัญลักษณ์แทนอำนาจเหนือธรรมชาติต่างๆ พบหลุมฝังศพอะไรพวกนี้แสดงว่าตรงนั้นเป็นพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาความเชื่อ ถ้าในกรณีที่เราพบพวกวัตถุพิเศษสำหรับทำอะไรบางอย่างมากๆ หรือเป็นผลผลิตที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปในระดับหนึ่งแล้ว หรือขยะที่เหลือจากกระบวนการผลิตสิ่งของมากๆ เช่น พบหินดูเยอะๆซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำเครื่องปั้นดินเผา พบขี้ตะกรันจากการถลุงโลหะเยอะๆแสดงว่าเป็นการผลิตโลหะพบสะเก็ดหินมากมายเลยมาจากหินหลากหลายชนิดเป็นสะเก็ดหินเล็กๆโดยที่เป็นสะเก็ดหินขนาดต่างๆกัน ไม่มีร่องรอยใช้งานมันแสดงถึงพื้นที่ที่ผลิตเครื่องมือหินกะเทาะหรือเครื่องมือหินขัดก็ตามเราก็จำแนกได้ว่าพื้นที่ตรงนั้นมันเป็นพื้นที่ที่มีหน้าที่ในเชิงเศรษฐกิจอย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นผมมองว่าการที่จะลงความเห็นจากลักษณะรูปร่างของแหล่งโดยที่ไม่มีหลักฐานทางโบราณคดีมาก่อนคงได้เป็นระดับเพียงแค่สันนิษฐานเท่านั้น คงต้องใช้หลักฐานทางโบราณคดีมาประกอบด้วยถึงจะแปล

- คำถามที่ ๔ (นางมนต์จันทร์ วงศ์จตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการโบราณคดี : ผู้ถาม) อยากจะถามตั้งแต่แรกเริ่ม คือ ย้อนไปต้นเลย ภูเขาสูงหนึ่ง ขึ้นต้นที่เราจะดูว่า เขาภูนี้จะมีถ้ำใหม่ ถิ่นองค์ประกอบยังในบ้างเฉพาะว่าจะต้องเป็นเขาหินปูนหรืออย่างนี้ค่ะ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : แรกสุดก็คือ ทางธรณีวิทยา ถ้ำธรรมชาติที่เกิดในหินปูนเท่านั้นครับ หินทรายไม่ใช่ถ้ำธรรมชาติครับ เพราะฉะนั้นเป็นอันหนึ่งที่จะว่าไปแล้ว คงเป็นประสบการณ์ครับที่เราเคยสำรวจเหมืองแร่สมัยโบราณครับ ตอนที่สำรวจทางธรณีวิทยาก็ได้ข้อมูลจากชาวบ้านว่า มีถ้ำอยู่บนภูโล้น เรียกว่า ถ้ำนกยูง ที่ผนังถ้ำมีคราบสีเขียวยๆ เต็มไปหมดเลย แต่นักโบราณคดีเคยไปสำรวจแล้วมองหาหาเครื่องมือเครื่องใช้ก็ไม่พบ แล้วนักธรณีวิทยาท่านนี้ ต่อมาก็มีโครงการทำโครงการร่วมกับผมชวนว่าน่าจะมาอยู่ที่นี่กัน เพราะมีข้อมูลว่า มีถ้ำแต่ธรณีวิทยาของพื้นที่ตรงนี้ มันเป็นหินแปร เนื่องจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลก หินในบริเวณนี้น่าจะเป็นหินแปรที่เรียกว่า หินสกา ซึ่งไม่ใช่หินชนิดที่เกิดถ้ำ ถ้ามีถ้ำไม่น่าจะใช้ถ้ำธรรมชาติ เราก็เลยไปสำรวจ ต่อมาก็เลยพบว่า บริเวณนั้นถ้ำเยอะเยอะเลย แต่เป็นถ้ำที่เกิดจากคนสมัยโบราณขุดหาแร่ทองแดงครับ เกิดเป็นอุโมงค์ เป็นปล่องเหมืองที่สามารถจะเรียกอุโมงค์ ว่าถ้ำนะครับ เพราะฉะนั้นในกรณีที่จะสำรวจหาแหล่งถ้ำธรรมชาติก็จะต้องเลือกชนิด ที่เป็นหินปูน ถ้ามีข้อมูลว่าหินชนิดอื่นมีถ้ำอยู่ ให้สงสัยไว้เลยว่า มันจะต้องเกี่ยวข้องกับคนทำขึ้นมาครับ กรณีนั้นก็คือ แห่เมืองแร่ รู้สึกอย่างภาคใต้ก็มีที่เป็นถ้ำที่คนสนใจเจาะแล้วก็ทำเป็นศาสนสถานนะครับ กรณีถ้ำในหินสกาอีกแห่งหนึ่งที่เราพบว่าเป็นเหมืองแร่ทองแดงก็คือ ที่ลพบุรีก็เหมือนกัน และเขาก็บอกว่า มีถ้ำอยู่ข้างหน้า เราก็เลยไปเลยมีถ้ำที่เขาทับควายที่ค่อนข้างจะมั่นใจ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ เลยน่าจะเป็นเหมือง อาจจะเป็นเหมืองแร่เหล็ก เข้าไป

ดูแล้วก็ปรากฏว่า มันเป็นปล่องโพรงเข้าไปนะครับ คล้ายกับถ้ำเล็ก ๆ ตามผนังของถ้ำเล็ก ๆ หรือปล่องนี้คราบแร่ทองแดงสีเขียวเป็นแนวตามไปตลอด และที่ผนังถ้ำก็เห็นลักษณะเป็นรอยแตกของหินที่แตกเป็นเหลี่ยม ลักษณะแบบที่ไม่ได้แตกตามธรรมชาติ ก็ชัดเจนว่าตรงนั้นเป็นเหมือนแร่ทองแดงอีกเหมือนกันครับ

- คำถามที่ ๕ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการโบราณคดี :

ผู้ถาม) ที่อาจารย์ได้บอกไว้ตั้งแต่ตอนต้นเลยนะค่ะ คือ ขั้นตอนการเตรียมข้อมูล ก่อนสำรวจต้องเตรียมให้ครอบคลุมหลากหลายพื้นที่เพื่อประโยชน์เวลาเราออกไปพื้นที่ แต่นี่ยากให้อาจารย์แนะนำว่า สมมติกรณีเร่งด่วนมากๆ ซึ่งเราไม่มีโอกาส เวลาที่จะเตรียมข้อมูลใด ๆ เลยนี้ อาจารย์ช่วยแนะนำว่า เราควรจะทำปัญหาเฉพาะหน้า หรือว่ามีเทคนิคตัวช่วยอะไรที่จะทำให้การสำรวจมีประสิทธิภาพมากที่สุดค่ะ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ: อยากจะบอกอย่างนี้ก่อนว่า ในการเก็บข้อมูลนะครับ ในการเก็บข้อมูลทางโบราณคดี ไม่ว่าจะสรุปผล ผมมีแนวคิดอีกอันหนึ่งว่า สิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ บันทึกข้อมูลนะครับ บันทึกข้อมูลให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ บันทึกข้อมูลทุกเรื่องที่เราคิดว่าเกี่ยวข้องกับนะครับ อย่างที่บอกว่า ถ้าเรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของแหล่ง และองค์ประกอบของแหล่งที่เป็นโบราณวัตถุ โบราณสถานนะครับ บันทึกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ บันทึกไว้ก่อนถ้าเราพบทีหลังว่าอะไรบางอย่าง เราไม่ใช่ เราทิ้งแล้วเราทิ้งได้ แต่ถ้าพบทีหลังว่า ลืมบันทึกอะไรบางอย่างผมว่าเสียเงินอีกมหาศาลเลย เสียเวลาเยอะเลยนะครับ เพราะฉะนั้นปรัชญาพื้นฐานที่ผมคิดในการสำรวจก็คือ บันทึกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ ในปัจจุบันเทคโนโลยีที่ช่วยการบันทึกมันมีเยอะกว่าสมัยก่อน สมัยก่อนเราสำรวจกัน อุปกรณ์ที่เราบันทึกหลัก ๆ ก็คือ สมุดบันทึก สมุดโน้ตนะครับ แล้วก็ต้องถ่ายรูปที่ใช้ฟิล์มหรือใช้สไลด์ เทปอัดเสียงเราก็ไม่ค่อยมีตอนนั้นนะครับ สำรวจจดกันลำบากมากเลย ปัจจุบันเทคโนโลยีมันมีเยอะเลยนะครับ ในการบันทึกเสียง เครื่องเมมโมรี่ ๓ อันเล็ก ๆ ก็บันทึกได้แล้วใช้ใหม่ กล้องถ่ายรูปส่วนใหญ่ด้วย แม้แต่กล้องในโทรศัพท์ก็ถ่ายได้ทั้งภาพนิ่งทั้งภาพเคลื่อนไหวพวกนี้นะครับ เพราะฉะนั้นถ้าในปัจจุบันผมพบว่าถ้าถูกเงินใช้เครื่องมือบันทึกให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้นะครับ แล้วบางครั้งอย่างที่เราบอกว่าเทคโนโลยีปัจจุบันเครื่องมือบันทึกบางทีมี ๒ ชั้นสามารถที่เก็บรายละเอียดได้หมดแล้วนะครับ ถ้าถูกเงินจริง ๆ ต้องไปอย่างกะทันหัน เครื่องมือบันทึกสำคัญที่สุดจำเป็นที่สุด กล้องถ่ายรูป เครื่องอัดเสียงก็นำมาถอดเทปทีหลังได้นะครับ กล้องถ่ายรูปเรามีแล้ว ปัจจุบันเรามีโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อแปลงเป็นภาพลายเส้นนะครับ การบันทึกตำแหน่งนะครับ มีอุปกรณ์ที่บันทึกตำแหน่งจีพีเอสเสร็จแล้วกลับมา เราใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่มีอยู่ เช่น เว็บบไซต์ของกูเกิล หรืออะไรพวกนี้ก็สามารถที่จะสร้างแผนที่ แผนที่คร่าว ๆ ได้เนาะครับ ถ้ามีเวลาก็เตรียมเอกสารรายงานวางแผนล่วงหน้า ประเด็นสิ่งที่เราน่าจะค้นพบจากแหล่งนั้น สิ่งที่เราจะได้ก็คือ คำถามที่อาจจะมาตั้งเป็นโครงการวิจัยต่อไปนะครับ หรืออาจจะได้แนวทางสำหรับที่จะบริหารจัดการแหล่งโบราณคดี หรือแก้ปัญหาแหล่งโบราณคดีที่เกิดขึ้นนะครับ

- คำถามที่ ๖ (นางระวีวรรณ แสงวันฉน์ นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการโบราณคดี :

ผู้ถาม) ขออีกหนึ่งคำถามค่ะ ที่อาจารย์พูดถึงประโยชน์ในลักษณะสหวิทยาการ คือ เท่าที่ฟัง คือ เป็นลักษณะที่มีการทำโครงการร่วมทางวิชาการ มีการทำความเข้าใจตกลงร่วมกัน อยากถามอาจารย์ว่า อาจารย์มีประสบการณ์ในการที่จำเป็นต้องออกไปทำงานสำรวจกับ คนหน่วยงานอื่น หรือนักวิชาการอื่น ซึ่งอาจจะเอื้อ

หรือไม่เอ็งก็แล้วแต่ ไม่ทราบว่าคุณอาจารย์มีปัญหาใหม่กว่า อาจจะทำงานง่ายขึ้นหรือยากขึ้น คือ เขาไม่ใช่คนที่มีการเตรียมตัวมาร่วมโครงการกับเราค่ะ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : ในการสำรวจบางอย่าง ด้วยเป้าหมายบางอย่างนะ ครับ ที่เคยไปทำงานร่วมกันหลายหน่วยงานแล้วก็พบว่า มีปัญหาเยอะเลยนะครับ เนื่องจากในการสำรวจของเรา ในลักษณะนั้นนะครับ ได้รับมอบหมายให้ไปทำงานกับคนอื่นนะครับ จริง ๆ แล้ว ตอนไปก็ทำงาน ตอนที่อยู่ กรม นะครับ ก็ต้องไปทำงานกับหน่วยงานทางป่าไม้ ทางอุตสาหกรรมจังหวัดหลายหน่วยงาน ซึ่งเขาก็มี เป้าหมายในการทำงานของเขานะครับ ที่อาจจะเรียกได้ว่า บางครั้งตรงข้ามกับเราโดยสิ้นเชิง เราออกไปทำงาน เพื่อที่จะปกป้องอนุรักษ์แล้วก็ออกไปทำงาน เพื่อที่จะใช้ประโยชน์ในพื้นที่ของมัน แต่ตรงนี้จะมีปัญหาว่า จะต้องพยายามโน้มน้าวเขาว่า สิ่งที่เราต้องการตอนนี้ต้องเก็บไว้ก่อน เขาก็ให้ความสำคัญแก่เรา เพราะว่า ไม่เช่นนั้น เราจะประเมินแหล่งโบราณคดีนั้นแล้วก็ตัดสินใจว่า จะทำงานที่สอดคล้องกับเขา หรือจำเป็นที่ จะต้องคัดค้านกันเต็มที่ก็ต้องอธิบายตรงนี้ เพราะฉะนั้นบอกเขาว่า เขาจะต้องช่วยเราก่อนตรงนี้ ใช้วิธีพยายาม ตรงนี้ในส่วนที่ความเห็นตามระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับของสาขาอื่นนะครับ เขาก็จะต้องทำอะไรของเขา แต่ว่าในส่วนของเรา เขาจะต้องช่วยเรา เขาใช้วิธีแบบนี้เท่านั้นเอง เท่าที่มีประสบการณ์ใช้วิธีนี้ได้ โดยเฉพาะ ในกรณีสำรวจชนิดระเบิดย่อยหิน

- คำถามที่ ๗ (นางสาวเมธิณี จิระวัฒนา นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) จะถามว่า ในทางกลับกันแหล่งเขาคินได้(แหล่งเขาคินได้ อำเภอบ้านกรวด จังหวัดบุรีรัมย์) เมื่อไม่มีมหาวิทยาลัยเริ่มต้นจากการสำรวจ อาจารย์จะสำรวจพื้นที่ตรงนั้นจะดูจากอะไร

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ ; จริง ๆ แล้วแหล่งเขาคินได้ เราสำรวจพบตั้งนาน แล้วตั้งแต่ครั้งโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรารู้ว่าเป็นแหล่งโบราณคดีมันเป็นเนินใหญ่ แต่สิ่งที่เราเจอก็คือ จะขุดตรงไหน ถ้าเป็นพุ่มนี้เราจะตัดสินใจว่าจะขุดอย่างไร

- คำถามที่ ๘ (นางสาวเมธิณี จิระวัฒนา นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) เรื่องที่จะเรียนถามก็คือ เรื่องในกรณีของแหล่งเขาคินได้เมื่อไม่มีข้อมูล คือเราทราบ อย่างหนึ่งต้องมีการสำรวจ แต่ในขณะเดียวกัน เมื่ออยู่ในขณะนั้น อุปกรณ์ที่ใช้ในเรื่องการวิเคราะห์หรือ ตัดสินใจว่าจะขุดตรงส่วนไหนของแหล่งนั้น ยังไม่มี เมื่อไม่มีเครื่องมือนี้ อาจารย์คิดว่าจะใช้วิธีไหนในการที่จะ เลือกตัดสินใจในส่วนนี้ค่ะ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : กรณีเขาคินได้ จะพูดว่า ตัวแหล่งเป็นเนินขนาดใหญ่กว่าภูเขา ในตอนแรกนั้นก็คิดว่า จะตัดสินใจใช้วิธีการที่นักโบราณคดีใช้กันอยู่ทั่วไป คือ สังเกตว่าผิวดิน มีอะไรนะครับ แล้วเราต้องการที่จะศึกษาอะไรก็เลือกตรงนั้น อย่างเช่นในกรณีเขาคินได้นะครับ สิ่งที่ผม อยากจะรู้ รู้สึกว่าการขุดค้นเท่านั้นที่จะให้คำตอบ กล่าวคือ อยากจะรู้ว่าลักษณะเตาหลุงเหล็กของเขาคินได้เป็น อย่งไร เพราะฉะนั้นก็ตั้งใจไว้ตอนแรกว่า จะหาร่องรอยส่วนที่เป็นเตา ซึ่งก็ได้แก่ พวกก้อนดินเผาที่เป็นผนัง ของเตา ส่วนที่เป็นดินเผา ที่เป็นแท่งส่วนประกอบ ที่เป็นปลายท่อสูบลมเข้ามาเป็นหลัก แต่ปรากฏว่า ทั้งเนิน มันมีก้อนดินเผากะกระจายเต็มไปหมด ตอนนั้นก็เลยตัดสินใจว่า จะขุดประมาณ เศษหนึ่งส่วนสี่ของเนิน คือ แบ่ง เนินเป็นส่วน แล้วก็เลือกจุดที่เราจะพบก้อนดินเผาเยอะที่สุด ประมาณที่ตัดสินใจตอนแรก พอหลังจากนั้นเรา

พบว่า น่าจะลองใช้เทคนิคกรณีพิเศษมาช่วยหาข้อมูลประกอบด้วยว่า จะมีไหมตรงนั้น เราก็เลยเชิญให้อาจารย์จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์สำรวจทางธรณีสัณฐานเพิ่มเติม ปรากฏว่าพื้นที่ๆมีข้อมูลบ่งชี้จะโบราณอย่างว่ามันมีความแตกต่าง พอสองจุดนี้เกิดขึ้นมาเราก็เลยปรับแผนนะครับ พื้นที่ๆจะขุดค้นเนี่ยก็ยังอยู่เพียงแต่ขยายเพิ่มเติมมาทางใต้หนึ่ง เพราะฉะนั้นถ้าจะตอบคำถามโดยสรุปก็คือ ถ้าไม่มีธรณีสัณฐานช่วย ผมก็ใช้การสังเกตจากโบราณวัตถุที่พบที่ผิวดิน แล้วก็ดูว่าโบราณวัตถุประเภทไหนที่สามารถที่จะตอบคำถามของการทำงานขุดค้นของเราได้ ในเมื่อขุดพื้นที่ตรงนั้นนะครับ ถ้าจะขยายความต่ออีกหนึ่งว่า ในเรื่องของการเลือกพื้นที่ขุดค้น สมมุติว่าถ้าเขาเป็นทฤษฎีเลยนะครับ มันก็มีอีก คือ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามวิธีการของสถิติซึ่งผมก็เคยทดลองนะครับ เคยทดลองตอนที่เป็อาจารย์ใหม่ าก็ทดลองให้เด็กได้รู้จักวิธีการเลือกพื้นที่ขุดค้นโดยวิธีการสุ่มตัวอย่าง ก็จะใช้วิธีการตารางสุ่มพื้นที่ทั้งหมดเลย แล้วก็ให้หมายเลขทั้งตารางแต่ละตาราง แล้วก็เปิดตารางเล็กสุด ซึ่งเป็นตารางที่เขาทำเล็กสุดไว้เยอะแยะเลย พบในหนังสือตำราสถิติทุกเล่ม เปิดมาแล้วทดลองทำนะครับ อันนั้นก็เป็นวิธีการ แต่บ้านเราไม่ค่อยได้ใช้กันนะครับ ส่วนใหญ่เนื่องมาจากเวลาโครงการขุดค้นของเรา เรามีงบประมาณค่อนข้างจะจำกัด แล้วมีเป้าหมายที่ค่อนข้างจะชัดเจนว่า ต้องการศึกษาพื้นที่ขุดนั้นอยู่แล้ว ก็เลยไม่ค่อยได้มีการทำกันครับ

ในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการหลักฐานทางโบราณคดีที่เราพบในการสำรวจนะครับ คิดว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดนะครับ ก็คือ เราจะต้องบันทึก ในกรณีที่เรากลับโบราณวัตถุนะครับเก็บโบราณวัตถุจากแหล่งโบราณคดีที่เราสำรวจ ก็ได้ตำแหน่งที่แม่นยำที่สุด มันก็จะช่วยให้เราวิเคราะห์เบื้องต้นได้ว่า ในพื้นที่แหล่งโบราณคดีมันใช้พื้นที่ๆมีประโยชน์แตกต่างกันหรือเปล่านะครับ จัดเก็บบันทึกโดยอาจจะทำเป็นรูปของทะเบียนก็ได้เนครับ จะมีโบราณวัตถุที่ได้จากการสำรวจ แล้วหลังจากนั้นเราก็จะต้องนำมาจัดการนะครับรักษาในเรื่องของการเก็บโบราณวัตถุในประเภทต่าง ๆ จากแหล่งโบราณคดี คิดว่าต้องมีข้อควรระวังอยู่เหมือนกันนะครับ ในการเก็บโบราณวัตถุที่ทำจากวัสดุต่าง ๆ นะครับ ก็อยากจะแนะนำว่า แต่ละประเภทนั้นก็จะมีวิธีการเบื้องต้นแตกต่างกันบ้างนะครับ ประเภทแรกก็อยากจะแนะนำพวกโบราณวัตถุที่ทำด้วยเหล็กนะครับ ถ้าเราเก็บมานะครับ พวกนี้จะต้องค่อยๆเก็บอย่างระมัดระวัง เก็บมาแล้วอย่าล้างด้วยน้ำเป็นอันขาดนะครับ เพราะน้ำจะเป็นตัวการทำให้เหล็กผุพังเร็วที่สุดเลยนะครับ อย่าล้างด้วยน้ำ ถ้าจำเป็นต้องทำความสะอาดต้องทำความสะอาดในขณะแห้ง อาจจะใช้น้ำมันปลายแหลมค่อยๆเช็ดดินออก หรือถ้าจำเป็นที่จะต้องทำความสะอาดนะครับ ให้ใช้อะซิโตนหรือแอลกอฮอล์นะครับ แอลกอฮอล์อุตสาหกรรม ใช้แอลกอฮอล์อุตสาหกรรมชุบสำลีแล้วก็เช็ดนะครับ ชุบสำลีเช็ดอย่าใช้มือจับสำลีชุบแอลกอฮอล์นะครับ ให้เอาไม้พันสำลีเมื่อเร็ว ๆ นี้เองด้วยความประมาทเดินเล่ของผมนอนแรกก็ใช้ไม้พันสำลีชุบแอลกอฮอล์เช็ดทำความสะอาดโบราณวัตถุหลายอย่าง แต่เวลาที่สำลีสกปรกก็ผลออกไปเอามือดึงเลย มือดึงแล้วก็เปลี่ยนสำลีใหม่ ทำอยู่สักพักหนึ่งปรากฏว่ามีหมา นี๊ สอง สาม นี๊ ใช้ดิงเป๊กแอลกอฮอล์ออกมาเป็นเดือนเลยกว่าจะหายนะครับ วิธีการก็คือหาทิมเล็ก ๆ ใ้กับเอาสำลีทิ้งออกไป ใช้แอลกอฮอล์หรืออะซิโตน ถ้าจำเป็นต้องทำความสะอาด

- **คำถามที่ ๕ (นางศิริพันธ์ ตาบทเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการโบราณคดี :**

ผู้ถาม) แอลกอฮอล์ที่อาจารย์ใช้เป็นแอลกอฮอล์ประเภทอะไรที่ทำให้นิวชา

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : ที่ผมใช้เป็น ๕๕ เปอร์เซ็นต์ ไม่ใช่แอลกอฮอล์ล้างแผล แอลกอฮอล์ล้างแผลนั้นมีแค่ไม่กี่เปอร์เซ็นต์ มีน้ำเสียเป็นส่วนใหญ่ ไม่ควรใช้นะครับ เพราะถ้าใช้นั้นมันก็คือ ใช้น้ำนั่นครับ ใช้แอลกอฮอล์ ๕๕ เปอร์เซ็นต์ ที่ผมใช้มันจะแห้งเร็วและมันก็จะเป็นตัวที่ดูน้ำด้วย แอลกอฮอล์เข้มข้น

เมื่อทำความสะอาดแล้วก็เป็นการเก็บโบราณวัตถุจากการสำรวจนะครับ ในสมัยก่อนส่วนใหญ่เก็บใส่ถุงพลาสติกมัดปากนะครับ หลังจากที่เราเรียนรู้มากขึ้นก็จะแนะนำว่า ในกรณีของวัตถุที่ทำด้วยเหล็กจะใส่ถุงพลาสติกก็ต่อเมื่อ เรามีซิลิกาเจล ถ้าใส่ถุงพลาสติกก็เอาซิลิกาเจลใส่ลงไปด้วยประมาณ ๑ ซ่อนชา แล้วไม่ต้องมัดปากถุง ปลดปล่อยให้น้ำที่อยู่บนสนิมเหล็กระเหยออกไป แต่ไม่แนะนำให้ใส่ถุงพลาสติก คือ ถ้าเป็นไปได้หลังจากทำความสะอาดแล้วก็ใส่กล่องพลาสติกจะดีกว่านะครับ โดยที่ไม่ต้องใช้อะไรห่อ ไม่ต้องใช้กระดาษห่อ ไม่ต้องใส่ถุงพลาสติกห่อ ใส่กล่องพลาสติกโดยใช้ฟิสิกส์ทำหมอนนะครับ หมอนรองข้างล่างอาจจะใช้กระดาษสาห่อสำลีทำเป็นหมอนรองข้างล่าง และก็อีกชั้นหนึ่งก็ปิดทับไว้แล้วก็อาจจะใช้กระดาษขยำๆ เป็นก้อน ทับไว้พอแน่นไม่ให้มันขยับไปขยับมาจะดีที่สุด เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมตัวด้วยก็ได้ครับ ถ้าสมมุติว่าเราสำรวจแหล่งโบราณคดี แล้วเราคิดว่าเราจะพบพวกเครื่องมือเหล็ก ถ้าเรามีเวลานะครับไม่ใช่ฉุกเฉินนะครับ เราอาจจะเตรียมกล่องพลาสติกสำหรับที่จะบรรจุโบราณวัตถุพวกนี้ไป กล่องพลาสติกอะไรก็ได้ถ้ากล่องแบบที่เป็นพลาสติกใสๆ นั้น ก็จะแพงหน่อย ปัจจุบันนี้จากหลักฐานที่ผมทำงาน ผมใช้กล่องพลาสติกขุ่นไปซื้อแถวราชวงศ์โบละ ๑๕ บาท ๑๒ บาท นะครับใช้ได้สะดวกเลย ไม่แพงด้วย เครื่องมือเหล็ก ข้อห้าม คือ อย่าใช้น้ำล้างและเก็บในกล่องที่มีซิลิกาเจล ใส่ซิลิกาเจลลงไปด้วยนะครับ ส่วนถัดไปก็อาจจะเป็นการเก็บโบราณวัตถุด้วยสำริด ก็เหมือนกัน ห้ามใช้น้ำล้างโดยเด็ดขาดนะครับ ใช้ทำความสะอาดขณะแห้ง โดยการใส่แปรง อาจจะใส่แปรงทาสีหรือว่าพู่กัน หรือว่าแปรงสีฟันค่อยแปรงเบาๆ แต่ว่าถ้ามันสกปรก จำเป็นต้องเช็ดทำความสะอาดก็ใช้อะซิโตนหรือแอลกอฮอล์ แล้วก็เก็บลักษณะเดียวกัน คือ ไม่ควรใส่ถุงพลาสติก แต่ว่าวางเรียงโดยทำเป็นหมอนยัดสำลีแทนข้างล่างแล้วก็ปิดทับข้างบน ในกรณีที่ไม่มีพวกนี้จะใส่ถุงพลาสติก ก็ควรจะมิซิลิกาเจลใส่ไว้ในถุงพลาสติกด้วยเหมือนกันนะครับ ส่วนถัดไปก็อาจจะเป็นการถักนิตหนึ่งในการกรณีที่สมมุติว่าเราไม่ได้เตรียมกล่องพลาสติกไปนะครับ และไม่ยักใส่ถุงพลาสติกก็มีอีกวิธีหนึ่ง คือ ทำซองกระดาษใส่บรรจุใหม่ก็ได้ ถ้าใส่ซิลิกาเจลได้ก็จะยิ่งดี และวางเรียงซองแต่ละซองลงไปก่อนนะครับ พยายามไม่ให้โบราณวัตถุที่ทำด้วยเหล็กหรือสำริดพวกนี้ขยับไปมานะครับ

ถัดไปพวกดินเผาครับ พวกดินเผาล้างได้นะครับ แต่ก่อนล้าง สังเกตแต่ละชิ้นก่อนว่าเนื้อมันขุ่ยหรือเปล่านะครับ ถ้าเนื้อมันขุ่ยก็ไม่ควรล้างนะครับ ใช้ปิดๆ เอาหรือในบางกรณี ถ้ามันมีลวดลายตกแต่งนะครับ เช่น ลายเขียนสีหรือลวดลายกดประทับอะไรที่พิเศษนะครับ ถ้าไม่แน่ใจก็ไม่จำเป็นต้องล้างนะครับ ใช้ทำความสะอาดขณะแห้ง ปิดๆ แล้วใช้สำลีชุบอะซิโตนหรือแอลกอฮอล์เช็ดก็ได้ครับ ส่วนใหญ่แล้วโดยทั่วไปเครื่องปั้นดินเผาที่สามารถที่จะล้างได้นะครับ ต้องเก็บรักษาไว้ในกล่องพลาสติกก็เหมือนกัน ถัดไปจะเป็นพวกที่ทำด้วยแก้ว ที่เรามีโอกาสที่จะพบ พวกที่ทำด้วยแก้วนี้ ถ้าเราพบในสภาพที่มันแห้งอยู่นะครับ เราก็ไม่ต้องล้างนะครับ ก็ทำความสะอาดในขณะแห้งหรืออาจจะเช็ด ถ้าจำเป็นก็เช็ดด้วยแอลกอฮอล์หรืออะซิโตนเหมือนกัน ส่วนถ้าพบในลักษณะที่เปียก ก็พยายามที่จะเก็บไว้ในลักษณะที่เปียกคงสภาพดั้งเดิม

ของมันไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ แล้วทำให้ค่อย ๆ แห้งช้า ๆ นะครับ การทำให้เปลี่ยนจากชื้นเป็นแห้งโดย
 ฉับพลัน อาจจะทำให้มันแตกร้าว เคยมีประสบการณ์มาแล้วว่าแตก แตกเป็นผงเลยก็มีนะครับ แล้วก็เก็บรักษา
 ไว้ในกล่องในลักษณะเดียวกันก็คือ ทำหมอนรองข้างล่างกับหมอนปิดทับข้างบนแล้วใช้กระดาษขยำๆอัดไว้พอ
 แน่นเท่านั้น ไม่ให้ขยับไปมา เพื่อลดโอกาสที่จะแตกหักเสียหาย โบราณวัตถุทั้งหมด ที่เราเก็บมาที่เรา
 ดำเนินการตรวจรักษาเบื้องต้นในสนามแล้ว เมื่อกลับมาทุกชนิด ถ้าเป็นไปได้ก็ส่งให้นักอนุรักษ์ ถ้าเราทำเองได้
 ก็จะเป็นการอนุรักษ์อย่างเต็มรูปแบบต่อไปนะครับ โบราณวัตถุประเภทอื่นๆที่เราอาจจะพบได้ว่าเป็นพวก
กระดูกคน กระดูกสัตว์ เปลือกหอย เขาสัตว์หรืองาช้าง นะครับ ในกรณีของกระดูกสัตว์ คุณอำพัน กิจงาม จะ
 ขยายความต่อไปเพิ่มเติมได้นะครับ แต่โดยทั่วไปแล้ว เราก็คงว่า ถ้าเป็นกระดูกสัตว์ที่เราไม่ต้องการจะ
 ส่งไปหาอายุ เราก็ล้างทำความสะอาดได้นะครับ สามารถที่จะเลือกวิธีการทำความสะอาด ถ้าเนื้อมันฟูเปื่อย
 มากๆ ก็อาจจะทำความสะอาดในขณะที่แห้งนะครับ หรือใช้อะซิโตนหรือแอลกอฮอล์ค่อย ๆ เช็ด ถ้าสภาพมัน
 แข็งก็ล้างเพื่อจะได้วิเคราะห์ต่อไปได้ ส่วนในกรณีที่เป็น**กระดูกสัตว์ เปลือกหอย งาช้าง** นะครับ ถ้าทำเป็น
 ศิลปวัตถุ ทำเป็นอาทิแฟก นะครับ ทำเป็นสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับ ผมคิดว่า ไม่ควรที่จะ ล้างน้ำ ทำความ
 สะอาดในขณะที่แห้ง หรือว่าใช้ตัวลิซโซลอะซิโตนหรือแอลกอฮอล์อุตสาหกรรมค่อย ๆ เช็ด อาจจะดีกว่า ปลอดภัย
 กว่านะ ครับ ล้างน้ำอาจจะทำให้ละลายน้ำเลยก็ได้ ไม่แน่นอนนะครับ ก็อย่าทำดีกว่า หลังจากนั้นเมื่อทำความ
 สะอาดแล้ว ก็เก็บรักษาไว้ในกล่องโดยมีหมอนยัด ทำเป็นหมอนยัดใส่สำลिरองไว้ข้างล่างแล้วทับไว้ข้างบน
 แล้วเก็บรักษาไว้ในที่ๆอากาศแห้งนะครับ ถ้ามีโอกาสเป็นไปได้ก็ส่งให้นักอนุรักษ์ ในส่วนของกระดูกคนนั้น
 ก็จะมีลักษณะคล้าย ๆ กัน เราพิจารณาต่อว่า มันสำคัญพอที่จะส่งไปหาอายุด้วยวิธีการวิทยาศาสตร์หรือเปล่านะ
 ครับ ถ้าสำคัญเราก็ไม่ควรจะล้างน้ำ ในการทำความสะอาดก็พิจารณาเป็นกรณีไป แต่ละชิ้น ๆ ไหนที่มีมันมี
 สภาพที่จะฟูเปื่อยมาก ก็อาจจะทำความสะอาดในขณะที่แห้ง ในเรื่องของกระดูกคนนี้ผมคิดว่า จะขอให้คุณประ
 พิศ พงศ์มาศให้รายละเอียดเรื่องนี้ต่อไป เพราะว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในเรื่องของกระดูกคน อาจจะให้คำแนะนำได้
 ดีกว่า

- คำถามที่ ๑๐ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) ตัวอย่างประเภทใดที่ไม่ควรจะใช้มือเก็บ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : อาจจะพูดคลุมๆว่า ตัวที่เราต้องการจะส่งไปหา
 อายุทางวิทยาศาสตร์นะครับ ก็ไม่ควรที่จะใช้มือเก็บ เนื่องจากน้ำมันจากตัวเรา มันก็จะไปปนกับตัวอย่าง
 อินทรีย์วัตถุ ที่เราต้องการจะส่งไปหาอายุ เราจึงไม่ควรจะใช้มือเก็บ ทั้งในการสำรวจ ถ้าเราพบตัวอย่างหรือ
 ตัวอย่างอินทรีย์วัตถุอื่นๆที่เหมาะสมสำหรับที่จะไปตรวจสอบอายุ เราควรเลี่ยงไว้ก่อนที่จะทำให้ไขมันจากตัว
 เราไปปะปนผสมอยู่กับตัวอย่างที่เราจะส่งไปหาอายุอย่าง เช่นตัวอย่าง ขณะนั้น เราที่จะใช้อุปกรณ์ที่ปลอดภัย
 น้ำมัน ไม่ใช้มือเก็บแต่จะใช้คีมที่เปื้อนน้ำมันไปจับมันก็ไม่ได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นใช้คีมเล็กๆที่สะอาด
 อาจจะเช็ดทำความสะอาดก่อนแล้วค่อย ๆ จับนะครับ หรือว่าใช้ช้อนหรืออะไรที่มั่นใจว่าสะอาดปลอดภัย
 ตักขึ้นมาแล้วก็เก็บ ในพวกที่เป็นอินทรีย์วัตถุที่มีลักษณะ เช่น กระดูกเผาไฟที่กรอบมากๆ เมื่อเก็บขึ้นมาแล้ว
 เรามักจะใช้อะลูมิเนียมฟอยล์ห่อไว้ เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้มันยับเยินเคลื่อนไหว พอเราเอาอะลูมิเนียมฟอยล์ห่อแล้ว
 บีบห่อเบาๆจนแน่น ตัวอย่างพวกนี้จะยับเยินเคลื่อนที่ไม่ได้ มันก็ลดโอกาสที่จะแตกเป็นชิ้นเล็ก ๆ ต่อไปตัวอย่าง

ถ่าน ขนาด ๑ เซนติเมตร ถ้าเราใส่ถุงพลาสติกธรรมดาหรือกล่องธรรมดาไม่มีอะไรที่จะบีบให้มันอยู่นิ่ง ๆ มัน ขยับไปมา มันอาจจะแตกเป็นผงหมดเลย เราก็ใช้แค่ป้องกันโดยการใส่อะลูมิเนียมฟอยล์ห่อไว้แล้วบีบเบา ๆ ให้ มันอยู่กับที่นิ่ง ๆ มันก็จะไม่แตกไปอีก เราใส่อะลูมิเนียมฟอยล์ห่อไปก่อน แล้วถึงจะใส่หีบห่อบรรจุอาจจะเป็ นถุงพลาสติกหรือกล่องพลาสติก

- คำถามที่ ๑๑ (นางสาวเมธิณี จิระวัฒนา นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) อยากจะเรียนถามถึงวิธีการเก็บถ่านเพื่อนำไปหาอายุ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ : มันจะต้องดูจากเนื้อหาลักษณะกับชั้นที่เราพบ ถ้า เราพบกระจายอยู่ตามผิวดิน ผมไม่แนะนำให้ส่งไป เพราะมันอาจจะเป็ นสิ่งที่ถูกเคลื่อนย้ายมาทับถมใหม่แล้ว นะครับ มันมาจากตรงไหนก็ไม่รู้ สิ่งที่เราไปหาอายุ มันก็คือได้อายุของสิ่งนั้นของตัวอย่างและจะโยงอายุของ ตัวอย่างไปหาชั้นหลักฐานทางโบราณคดี หลักฐานทางโบราณคดีมันโยงไม่ได้ เพราะฉะนั้นในการเก็บตัวอย่าง เพื่อหาอายุจริง ๆ แล้ว ก่อนเก็บมันต้องตัดสินใจ ต้องวิเคราะห์จนมั่นใจได้ว่า ตัวอย่างนั้นเป็นตัวอย่างที่เป็นการ ทับถมแบบปฐมภูมิ คือ คนสมัยโบราณทิ้งมันไว้ มันก็สัมพันธ์กับโบราณวัตถุอื่นๆที่บอกถึงกิจกรรมต่าง ๆ ของ คนสมัยโบราณอีก เราถึงจะเก็บ ถ้าเป็ นสิ่งที่ถูกเคลื่อนย้ายมาแล้วไม่ควรเก็บ มันอาจจะเกิดปัญหาตามมาที่ จะต้องอธิบายยากมาก ๆ จนถึงอธิบายไม่ได้ก็ได้ เพราะฉะนั้นในการสำรวจถ้าสมมุติว่า เราพบในกรณีบางแหล่ง เราอาจจะพบว่าแหล่งมันถูกรบกวนทำลายไป หรืออาจจะถูกตัดดินแล้ว และชั้นทับถมทางโบราณคดีแล้วก็มี ตัวอย่างถ่านปรากฏอยู่ตรงนั้นเราวิเคราะห์จนมั่นใจได้ว่า มันอาจจะเป็ นพื้นที่ที่คนสมัยโบราณเขาทำกิจกรรม อะไรที่เกี่ยวข้องกับกองไฟ และมันมีถ่านตรงนั้นอยู่ มีเศษเครื่องปั้นดินเผา ลายเขียนสี มีเครื่องมือเหล็กอยู่ ในชั้นเดียวกัน ถ้ากำหนดอายุถ่าน เราก็กำหนดอายุได้ว่า ชั้นนั้นทั้งหมดอายุเท่ากับถ่าน สิ่งของที่พบในชั้นนั้น ทั้งหมดก็ต้องอายุเท่ากับถ่าน ถ่านทั้งหมดวิเคราะห์ตรงนี้ก่อน เพราะฉะนั้นจึงต้องเก็บ

- คำถามที่ ๑๒ (นางมนต์จันทร์ วงศ์จตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) อยากจะเรียนถามถึงวิธีการเก็บตัวอย่างดิน

รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ : ตัวอย่างดินเช่นอย่างกับบ้านเรา เราจะเอาไปทำ อะไร ตัวอย่างดินถ้าเราจะเอาไปวิเคราะห์องค์ประกอบของมันก็ประกอบด้วย ดินเหนียวเท่าไร ทรายเท่าไร แต่ถ้าสมมุติว่าถ้าเราจะเก็บตัวอย่างดินเพื่อไปประกอบกับเครื่องปั้นดินเผาที่เราจะหาอายุด้วยวิธีเทอร์โมลูมิเนสเซนส์ ไม่ควรจับเก็บตัวอย่างดินด้วยมือดีกว่า เพราะฉะนั้นโดยรวมแล้วผมคิดว่า สิ่งที่เราไม่ควรจะจับก็คือ ตัวอย่างที่จะเกี่ยวข้องกับการที่จะไปหาอายุทั้งหมด

- คำถามที่ ๑๓ (นางมนต์จันทร์ วงศ์จตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) ถ้าอย่างสมมุติว่าเราจะเก็บดินจากโปรไฟล์ เพื่อทำวิเคราะห์จะอย่างไร

รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ : เราควรจะขุดผิวหน้าออกก่อนนะครับ ตรงจุด ที่เราจะเก็บตัวอย่าง เก็บตัวอย่างจะมีอยู่ ๒ แบบ เก็บตัวอย่างดิน เก็บตัวอย่างแบบที่ ๑ คือ เก็บตัวอย่าง คือ คั วอย่างแบบที่โครงสร้างไม่เรียบร้อยนะครับ ลักษณะนั้นเราจะเอาไปศึกษาลักษณะของการเรียงตัวของดิน โดย ศึกษาลักษณะโครงสร้างเกี่ยวกับสัณฐานของมัน อันนั้นต้องใช้อุปกรณ์เฉพาะ คือ เอากล่องทำด้วยเนื้อสแตน

เลส ที่เราเรียกว่า คู่มือก๊อช เลียบต่อเข้าไป ส่วนที่เก็บตัวอย่างแบบที่โครงสร้างของดินเคลื่อนย้ายได้ อันนั้น ก็จะเป็นการไปหาคู่ประกอบทางเคมีและองค์ประกอบทางกายภาพของมันว่า ประกอบด้วยอินทรีย์วัตถุ เท่าไหร่ ประกอบด้วยธาตุซิลิกาเท่าไร อะลูมินาเท่าไร พวกนั้นไม่มีปัญหาในการที่เอามือเราไปจับไม่เป็นไร แต่ว่าคู่มือเพื่อความปลอดภัย เพื่อที่จะเอาสิ่งที่จะแทรกปนเข้าไปในดินโดยบังเอิญ โดยเอาออกให้หมดก่อน เหมือนกับทำความสะอาดเพราะว่า บางครั้งในการขุดค้นบางที่ตอนแยกชั้นทับถม เขาอาจจะใช้ชอล์กไปขีด พงชอล์กก็อาจจะไปปนอยู่กับดิน ถ้าวิเคราะห์ออกมาอาจจะทำให้เราพบว่าทำไมสิ่งพวกนี้มาอยู่ตรงนี้ได้ ก็เลย ทำความสะอาดเสียก่อน เพราะฉะนั้นจริง ๆ แล้วก็จะย้อนไปถึงเรื่องของการแบ่งชั้นของชั้นทับถมและชั้น ดินที่เราทำไม่ควรจะใช้ชอล์กขีด ใช้เพียงแค่วัตถุปลายแหลมขีดเป็นเส้นเบา ๆ ก็พอ

- คำถามที่ ๑๔ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากร ที่ ๒ สุพรรณบุรี : ผู้ถาม) ถ้าเก็บตัวอย่างประเภทไม้กับปูนปั้นละครับ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : ไม้กับปูนปั้นไม่มีปัญหาเรื่องการใช้มือจับ เพราะว่าปูนปั้น เราก็คงจะวิเคราะห์ส่วนผสมของมัน มือจับก็คงไม่มีปัญหา ไม่มีน้ำมันจากตัวเราหรืออะไร เข้าไปแทรก ไม้ก็เหมือนกัน ส่วนใหญ่ก็จะไม่มี ถ้าไม่ใช้วิเคราะห์หาอายุ เราวิเคราะห์ชนิดของไม้ มือจับก็คง ไม่มีปัญหา ไม่มีผลกระทบต่อโครงสร้างของเนื้อไม้ที่จะบอกความแตกต่างระหว่างไม้แต่ละชนิดได้ โดยรวม อยู่ที่เราจะเอาไปหาอายุหรือไม่เท่านั้นเองที่ไม่ควรจะใช้มือจับ

- คำถามที่ ๑๕ (นายนิติ แสงวัฒน์ นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) การเก็บตัวอย่างถ่าน ถ้ำถ่านที่เก็บมันมีการแตกกับถ่านที่เกาะเป็นก้อนเดียวกัน มีผล แตกต่างกันไหมในการวิเคราะห์

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : แรกนี้หมายความว่า เราเห็นชัดเจนเลยหรือว่าเป็นผง เป็นผงนี้อาจจะเก็บลำบากนะ ผมว่า ถ้าเป็นผงเลยนะ แต่ถ้าแตกเป็นชิ้น ๆ คือ มันเกาะเป็นก้อนใหญ่อยู่ แล้วบังเอิญมันแตกเป็นชิ้นเล็ก ๆ มาจากก้อนเดียวกัน ถ้าเรามั่นใจก็เก็บทั้งหมดเลย เก็บให้มากที่สุดเท่าที่จะมาก ได้ ที่นี้ในเรื่องของการวิเคราะห์ จริงๆ แล้วถ่านจากก้อนเดียวจะดีที่สุด เพราะว่ามันจะเป็นอายุของตัวอย่าง ถ่านจากจุดเดียว ที่นี้ในเรื่องของกรณีขนาดของตัวอย่างนะครับ ถ้าเป็นการกำหนดอายุในกรณีถ่านก็คือ เราก็ คงจะกำหนดอายุด้วยวิธีการวัดคาร์บอน ๑๔ ถ้าเป็นกรณีของการวัดคาร์บอน ๑๔ ด้วยวิธีการมาตรฐานดั้งเดิม นะครับ เขาต้องการจะดูหลักฐานให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ คือ อย่างน้อยต้อง ๓๐ กรัม แต่ถ้าเป็น เทคโนโลยีใหม่ เขาบอกว่าตัวอย่างยิ่งเล็กลงยิ่งดี เพราะว่าค่าเฉลี่ยจะได้มาจากตัวอย่างที่เล็กมาก ๆ นะครับ ถ้า ความเบี่ยงเบนมันก็มีโอกาสที่จะลดลงขึ้นอยู่กับตรงนี้ ถ้าเรามีเงินที่จะส่งไปหาอายุ ผมเชื่อกว่าสุดเมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็ตัวอย่างละ ๓๐๐ ดอลลาร์สหรัฐแล้ว ตอนนี้เท่ากับ ๒๐,๐๐๐ กว่าบาท ตัวอย่างที่มีขนาดเล็กจะให้ค่าความ เชื่อถือได้มากกว่าตัวอย่างที่มีขนาดใหญ่ คือ ตัวอย่างขนาดใหญ่มันก็จะเฉลี่ยมาจากหลาย ๆ จุด แต่ตัวอย่าง ขนาดเล็กมันเฉลี่ยค่ามาจากจุดเล็ก ๆ เท่านั้น

- คำถามที่ ๑๖ (นางสาวเมธิณี จิระวัฒนา นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) ตัวอย่างดังกล่าวเล็กด้วยขนาดหรือด้วยปริมาตร

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : เล็กด้วยขนาดหรือปริมาตรน่าจะเป็นอันเดียวกัน แต่ไม่ใช่น้ำหนักเป็นขนาดนะครับ

- คำถามที่ ๑๗ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) ปัญหาที่เกี่ยวกับงานสำรวจที่อาจารย์เจอเป็นยังไงบ้างคะ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : ปัญหาที่พบมากก็คือชาวบ้านเค้าไม่เข้าใจว่าเรามาสำรวจทำอะไร เราควรอธิบายให้เขาฟังก่อนให้ชัดเจน ถ้าเขาเข้าใจ เราก็จะได้รับความร่วมมือ แล้วก็จะได้รับข้อมูลเกี่ยวข้องกับแหล่ง แล้วก็ขยายความไปถึงแหล่งที่ได้ข้อมูลเพิ่มเติม

- คำถามที่ ๑๘ (นางมนต์จันทร์ วงศ์ตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) สำรวจในตอนแรกๆที่เราเข้าไปก็คือเราจะต้องทำความเข้าใจกับชาวบ้านก่อนไหม๊คะ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : แรกสุดเราก็ควรแนะนำตัวเราเองว่า เรามาทำอะไร แล้วสิ่งที่เรานั้นก่อให้เกิดประโยชน์ต่อภาพรวมๆอย่างไร แล้วน่าจะนำไปสู่ประโยชน์ของเจ้าของพื้นที่หรือชาวบ้านอย่างไร เราก็ต้องแนะนำเขาไปนะครับ ถ้าเรามีตัวอย่าง เอกสาร หนังสือที่แสดงถึงประโยชน์จากข้อมูลจากการสำรวจได้เค้าก็จะยิ่งเข้าใจได้ดีขึ้น

- คำถามที่ ๑๙ (นายเจตน์กมล วงศ์ท้าว นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ ๔ ลพบุรี : ผู้ถาม) ขั้นตอนในการสำรวจจริงๆแล้วควรจะเริ่มต้นเตรียมตัวอย่างไรดีครับ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : อาจจะต้องพูดเชิงทฤษฎีนิดหนึ่งว่า การสำรวจนั้นมันเป็นการสำรวจเพื่อจุดมุ่งหมายอะไร อย่างกว้างๆก็คือสมมุติว่า เราจะสำรวจเพื่อที่จะหาแหล่งโบราณคดีใหม่ เราก็จะมีขั้นตอนการเตรียมอย่างหนึ่ง ถ้าสำรวจเพื่อที่จะเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งโบราณคดีที่รู้แล้ว อย่างเช่น สำรวจเพื่อที่จะทำแผนที่ แผนที่ของโบราณสถาน การเตรียมตัวก็จะอีกอย่างหนึ่ง หรือเพื่อเป็นการสำรวจเพื่อติดตาม ตรวจสอบหรือประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นกับโบราณคดีหลังจากมีกิจกรรมอื่นๆ มันก็จะมีการเตรียมตัวอีกอย่างหนึ่ง

- คำถามที่ ๒๐ (นางระวีวรรณ แสงวัฒน์ นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) อย่างที่พี่น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ)เคยไปสำรวจ อย่างกรณีสำรวจผลกระทบพวกนี้มันมีแหล่งแปลกๆหลายประเภทหรือเปล่า

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : ในกรณีสำรวจเพื่อที่จะเอาข้อมูลมาใช้กับโครงการติดตามผลกระทบซึ่งจะหมายถึง เป็นพื้นที่หรือว่างานที่มีการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมแล้ว ถ้าเราไปตรวจมันก็ต้องมีข้อมูลดั้งเดิมอยู่ก่อนแล้วเราไปตรวจสอบในประเด็นต่างๆที่เราคาดว่าจะมีการเปลี่ยนแปลง

บรรยายภายในห้องสัมมนาฯ

นายเพชรวิทย์ เข็มมณฑ (ขวาสุด) ขณะบรรยาย

หลังจากนั้น เป็นการบรรยายของวิทยากรท่านต่อมา คือ นายเพชรวิทย์ เข็มมณฑ

นายเพชรวิทย์ เข็มมณฑ : สวัสดีอย่างเป็นทางการนะคะ คือ หัวข้อที่คุณนิติให้ผมพูดเมื่อซักครู่นี้ที่ให้ไว้ ๓ หัวข้อ คือ การใช้ชีวิตร่วมกันในระหว่างทำงานโบราณคดี หรือเบื้องหลังการถ่ายทำก่อนที่จะเป็นรายงาน มาเป็นรูปเล่ม ที่แรกก็คิดว่าจะพูดก่อนเป็นอันดับแรก ที่นี้ได้ปรึกษากันแล้วได้ออกว่าพุงนี้ดีกว่า

พรงนี้ในฐานะที่เป็นศิษย์เก่าบ้านเลขที่ ๑๘๕ ถนนรอบเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น มาอยู่ที่นี่มากพอสมควร ก็เกือบหมดและเกือบครบนะชะก็จะคุยเรื่องเบื้องหน้า เบื้องหลังการทำงานทางโบราณคดีรุ่นนั้นว่า เป็นอย่างไร เราจากบ้าน จากเมืองไป บางคนก็ไปได้เมียแถวๆนั้น ที่นี้ท่านนิติ(นายนิติ แสงวันฉน์) บอกว่า เอาไว้พรงนี้ดีกว่าหัวข้อนี้ ผมก็เลยไปหัวข้อที่ ๒ ก็คือ การสำรวจทำผังในแหล่งโบราณคดี ก็คงไม่ได้เป็นเรื่องของการตามหลักวิชาการทำผังจริงๆ มันเป็นเรื่องของการที่จะพูดนั้น มันเป็นเรื่องของการแก้ปัญหา สมมุติว่า เรามีเครื่องมือ เครื่องมือไป เราจะใช้วิธีอะไร ทำอย่างไร แล้วที่อื่นที่ ๓ คือ การสำรวจแหล่งภาพเขียนสีศิลปะ ถ้า บังเอิญเมื่อคืนนี้ก็นั่งเขียนอยู่ เพราะว่าท่านบอกว่า ให้มาร่วมประชุมเกี่ยวกับภาพเขียนสี ผมไม่รู้ว่าจะพูดช่วงอะไรแล้วหัวข้อจริงๆนั้นเป็นอย่างไร ผมก็เลยทำมาสัก ๑ หน้าเดี๋ยวก็นำมาพูดกันทีละหน้าว่า แต่ละหน้ามีสาระสำคัญอย่างไร แล้วก็สิ่งที่ทำถือว่ามันเป็นตุ๊กตา เราจะปรับใช้ แก๊วเพิ่มเติมอย่างไรตามประสบการณ์ตามอะไร ผมคิดได้เท่าที่ในเวลาจำกัดก็ทำออกมา ก็คงจะพูดในระยะเวลาอาจจะพูดไม่จบในวันนี้ก็อาจจะไปเดิมนในวันพรงนี้ก็ได้อีก เพราะว่ามันเป็นหัวข้ออยู่แล้ว ผมก็จะเริ่มจากวิธีการ เทคนิคการสำรวจทำผังแหล่งโบราณคดี คือ ในที่นี้เราต้องเข้าใจก่อนว่า หลักการทำผัง ทำแผนที่จริงๆไม่มีคำว่าร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่มีใครทำแล้วได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ระยะเดียวกันจากมุมห้องนี้ไปมุมห้องนี้ วันนี้เราวัดได้แค่นี้ พรงนี้เราใช้เทปอีกอันมาวัด อาจจะไม่ได้เท่ากัน เขาถึงบอกให้วัดหรือให้ทำ ๓ ครั้ง แล้วเอค่าเฉลี่ยในแต่ละครั้งที่เราวัดออกมาถึงจะได้เขาให้แค่ ๘๐ เปอร์เซ็นต์ เพราะฉะนั้นพวกนี้ใครจะบอกว่าได้ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ไม่มี เพราะฉะนั้นมันถึงมีข้อถกเถียงทะเลาะกันในระหว่างการรังวัดที่ดินของชาวบ้าน ที่ดินของฉันทเมื่อคราวที่แล้วยาว ๓ วา ๒ นิ้วแล้วมันหายไป ๒ นิ้ว หายไปยังไง เราใช้ตารางเมตรที่ไม่ได้มาตรฐานเดียวกัน มันก็ไม่ได้ เพราะฉะนั้นงานโบราณคดีเราไม่ต้องถึงขนาดนั้น ถ้าทำได้เต็มที่เท่าไรมันก็ดี แต่ว่าถ้าทำได้ไม่เต็มที่มันก็พอได้ อย่างสมมุติว่า ชุมชนโบราณ ถ้าเราจะทำให้สมบูรณ์แบบ เราต้องไปรังวัดทำเมสเซอร์อะไรต่ออะไรทั้งหมด ปัจจุบันนี้เราใช้วิธีดูจากภาพถ่ายทางอากาศก็วัดขนาดได้ ตามสเกลตามมาตรฐาน มันก็จะได้กว้าง — ยาวเท่านั้น แต่มันได้ข้อมูลว่า แหล่งโบราณคดีนี้มันเท่าไร มีความสูงจากระดับน้ำทะเล แล้วยังเทคโนโลยีสมัยนี้มันก้าวหน้ามาก การทำแผนผังโดยใช้จีพีเอสก็ทำได้ แต่จะต้องทำในพื้นที่ที่กว้าง ถ้าเป็นพื้นที่ที่แคบจีพีเอสมันมีข้อจำกัด ถ้าดาวเทียมมาไม่ครบมันอาจจะคลาดเคลื่อนได้ ฉะนั้นเวลาที่เรออกสำรวจ ส่วนใหญ่จะพูดถึงเรื่องภาคสนาม เมื่อสำรวจเราต้องพยายามเตรียมเครื่องมือ เครื่องมือให้พร้อม เตรียมคนให้พร้อม สมัยที่ทำงานอยู่ก็จะมีเปื้อนบูทหนึ่ง ในเปื้อนก็จะมีรายการที่จะต้องตรวจว่า ของนี้ครบมั๊ย เราพยายามคิดกันสี่ — ห้าคนแล้วก็เขียนรายการติดไว้กับเปื้อนที่จะชน หนึ่งประเภทเครื่องครัว สองประเภทเครื่องทำงาน สามยารักษาโรค นี่นะชะ คือ ขาดไม่ได้ แล้วแต่ละอย่างแต่ละชนิดก็จะมีรายละเอียด คือ ช่างไม้ อะไหล่รถ คือ สายพาน อย่างผมไป ถ้าเกิดมันไปติดหล่ม หรือสายพานมันขาดบนเขา ของที่มันเป็นง่ายอย่างนี้มันจะเกิดปัญหา เราก็ต้องพยายามเตรียม ไม่รู้ก็ต้องพยายามรู้มัน ที่นี้ถ้าเกิดเราล้มเรา ไม่มีเครื่องมือ เครื่องมือไปแล้ว จะต้องทำผัง เราจะทำผังยังไง วิธีจับระดับเราจับได้ที่ไหน เราคงไม่ล้มกระดาชกัน พับกระดาช สมมุติว่า อันนี้เป็นเชือก จึงให้ดึงแล้วเราก็ต่องแนวจากจุดนี้ ตรงแนวนี้จากปลายนี้กับปลายนี้มันก็ได้ฉาก มันเป็นเส้น เสน่ห์ต้องแนวไป สมมุติว่า จะไปที่คุนอำพัน(นายอำพัน กิจงาม) ก็ต้องไป แล้วจากจุดเดิมแล้วก็หันมาทางนี้แล้วต้องไปวัดระยะ หรือจะทำตีผัง ทำเป็นแผนผังของการขุดค้น ก็ยังทำได้ คือ ใช้ตัวนี้ แล้ววิธีทำระดับนี่ก็ถึงกล้อง ๓ ขา (กล้องวัดระดับ) ตรงนี้นะชะ เราไม่มีหรอก ไม่มี

ใครถือไปหรอก เราก็ใช้ไม้ไผ่ ไม้อะไรแล้วก็ตามแบบนี้(ผูกส่วนปลายไม้ ๓ ขาเข้าด้วยกันในช่วงบน ช่วงล่าง แยกออกเป็นมุมกว้างเลียนแบบขาตั้งกล้อง) แล้วเอาสายดิ่งลงไป ใช้เชือกทำสายดิ่ง เอาหินผูกก็ได้ มันก็จะได้ดิ่ง สมมุติว่ามันได้ดิ่งแล้ว ก็เอาตรงนี้ไปทาบให้ได้เส้นดิ่งกับเส้นนี้สัมผัสกันทั้ง ๒ เส้น ทั้งปลายนี้สัมผัสกัน แล้วอยู่เนี่ยเราจะได้ระดับตรงนี้ นึกออกมั๊ยอะว่า มันเป็นมุมฉาก เวลาเราไม่มีลูกน้ำ ไม่มีไลน์เลเวลเราก็สามารถจะทำตรงนี้ได้ อันนี้ก็คือ เป็นหลักทำแบบสังเขป แต่ใช้ได้ผล แม้กระทั่งตีฝง จับระดับหาเดดไลน์ก็ทำได้ ถ้ามันไม่มีเครื่องมือ เครื่องมือจริงๆ อันนี้ก็เป็นประสบการณ์

นายเพชร เว็มนาค บรรยายในเรื่องเทคนิคการสำรวจทางโบราณคดี

อย่างเราอยากจะรู้ว่าแม่น้ำสายนี้มันกว้างเท่าไรแต่เราไม่มีปัญญาที่จะข้ามไป เราข้ามไปไม่ได้ แล้วเราจะรู้ความกว้างของแม่น้ำได้อย่างไร ผมยืนอยู่ฝั่งนี้ สมมุติว่า ผมตอกหลักตรงมุมนี้แล้วก็ตั้งกระดาศให้ได้แนวจำลองแผ่นกระดาศไว้ตรงนี้ ตั้งไว้ขีดเส้นไป แล้วก็อันนี้ขีดเส้นไปเส้นจะไปตัดกัน วัดระยะนี้ วัดระยะที่เราวัดได้ คือ ฝั่งที่เราอยู่ฝั่งตรงนี้มันยาวเท่าไร แล้วองศาไม่ต้องไปวัดเพราะว่า มันเอียงไปตามตรงนี้แล้ว มันก็จะไปตัดกันแล้วก็เช็ดสเกลก็คือ มาตราส่วนลงไปแล้วก็วัด จะได้ความกว้างของแม่น้ำ หรือคันไม้ของไกลๆที่เราไม่สามารถที่จะเข้าไปถึงได้ ไม่ต้องใช้วิธีกำหนด อันนี้ทำในพื้นที่ที่ไม่ต้องกว้างไกลนัก ทำบนยอดเขาก็ได้ แต่ต้องเอาไปคำนวณ ซึ่งเราก็ไม่ต้องไปถึงขั้นนั้น วิธีเก็บข้อมูลโดยที่ว่า ไม่ต้องไปลากเทป (สายเทปวัดระยะ) อันนี้ก็คือ เป็นเทคนิคการทำ เพราะฉะนั้นเวลาที่เราลงภาพเขียนส่วนใหญ่เราจะลืม บางทีเราก่อนน้ำหนักไปเราก็คิดไม่ถึง สมมุติว่ามันมีอีกวิธีหนึ่งที่เรากำหนดภายในถ้ำ ถ้าทำแบบง่ายๆก็คือ ลากเส้นจุดนี้ไปถึงจุดนี้ เอาแผ่นกระดาศวางตามแนวอย่างนี้วาง แล้วก็ลากเส้นบนแผ่นกระดาศ ลากเส้นเชือกตาม

สมมุติว่าถ้าเป็นรูปไข่ ยาวอย่างนี้ แล้วเราก็นับระยะเป็นครั้งละ ๕๐ เซนติเมตร หรือ ๑ เมตร แต่ที่จะละเอียดตามเส้นนั้นแล้วก็เอาพิน(หมุด) ปัก แล้วคุณก็วัดจากเข้าไปหา วัดตรงนี้นั้นยาวเท่าไรรจากเส้นแกนลงไปแล้วตรงปลายก็ไปเขียน อันนี้ก็จะได้ผังที่สมบูรณ์ แล้วเวลาตีผัง สมมุติว่าตีผังในหลุมขุดค้นที่เราจะขุดค้นสำรวจขุดค้นทางโบราณคดีในถ้ำ พยายามให้แถวหมายเลขค้นๆอันดับแรกอยู่ข้างใน เมื่อเรียงแถวออกมาแล้วมาถึงข้างนอกมันจะไปถึงไหนก็ได้ ผังมันจะต่อ

ถ้าเราไปเริ่มแรกที่ปากถ้ำวัดไปแล้ว ไปตามที่ในถ้ำมันไปตัน ผังมันจะไม่สมบูรณ์ แล้วเวลาที่เราจะไปขุดข้างนอกถ้ำอีก ผังหลุมมันก็จะไม่ต่อเนื่อง อันนี้ก็คือ เป็นเทคนิคที่ใช้อยู่แล้ว บางอย่างก็คิดขึ้นเองตามประสบการณ์ บางอย่างก็ได้ร่ำเรียนมาเพราะว่า มีการสอนอยู่เหมือนกันในเรื่องของการเชอร์เวย์ อันนี้ก็คือ การสำรวจทำผัง ข้อสำคัญก็คือ ถ้าเป็นแหล่งโบราณคดีหรือเป็นเนินดินเราก็มีอีกวิธีหนึ่งที่เราจะทำผังแบบง่ายๆก็คือ แบบใช้ไต้ะซึ่งเราอาจจะมีเพลทสีกเพลทิงตั้งตรงแล้วก็อย่าไปเคลื่อนมัน วางตรงนี้ คือ ทำในแหล่งที่ไม่ไถ่กลนแล้วก็ไม่ต้องกว้างนัก กระดาษมหัศจรรย์นี้พับให้มันได้รูปนี้แล้วก็ตั้งจุดนี้ไว้ ผมจะส่งนี้ไปหานี้ไปหาหมุมห้อง แล้วก็ลากเส้นไปแล้วก็ลากเทปไปมันยาวเท่าไรรลงสเกล อันนี้อย่าเคลื่อนนะสะ ในพื้นที่ที่เราไปสำรวจแล้ว เราก็ก็นั่งไปหาหมุมนี้ จุดนี้เป็นจุดเดิม จุดต้น สถานที่เดิมแล้วก็ลากไปแล้วลงสเกลว่า มันยาวเท่าไรร แล้วก็เอามาขีดตรงนี้ พอเราได้ระยะจากจุดนั้นมาจุดนี้โดยที่เราไม่ต้องไปวัด แล้วเราก็จะได้ทำผังรูปนี้แล้วในขณะเดียวกันจุดเดิมเหมือนกัน แล้วเราก็ก็นั่งมากลับมาทางนี้ ถ้าเป็นคูเมืองหรือคันดินอะไรนั้นสะ ที่รอบนอกเราใช้วิธีนี้ได้ ถ้ามองเห็นถ้ำไปอีกชั้นหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนไต้ะ เปลี่ยนไต้ะนี้มัน จะเคลื่อนแล้ว เพราะว่าต้องใช้เข็มทิศก่อนข้างจะยุ่งยาก ผมแนะนำให้ทำไต้ะเดียวให้จบ พอจบแล้วมันก็จะได้ มันจะดีกว่าพอเราไปสเก็ตซ์โดยที่ไม่มีหลักคิดแล้วเราก็ก็นั่งวัดทิศทาง อาจจะเป็นไปได้มันก็ไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่มันก็ได้ คือ ได้รูปร่างแน่นอน นี่ก็คือ เป็นเรื่องของเทคนิค ผมนึกไม่ค่อยออกว่ามันมีอะไรอีก จริงๆนั้นมันมีอีกเยอะเหมือนกัน

- คำถามที่ ๑ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

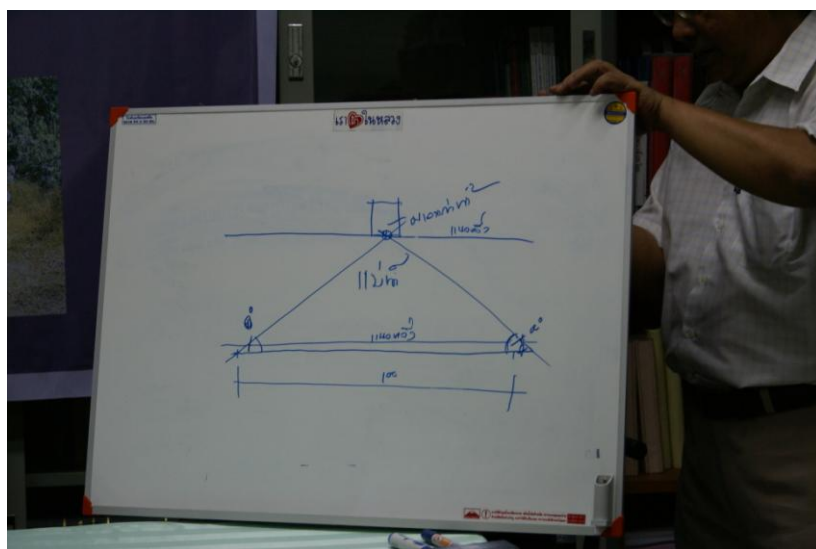
โบราณคดี : ผู้ถาม) เราสามารถหาขนาดความสูงของอาคารโดยวิธีการเทียบสเกลสามารถทำได้แบบไหนบ้างคะ

นายพเยาว์ เข็มนาถ : คือ หลักจริงๆแล้ว มันก็เป็นมุมสี่เหลี่ยมห้องศา มันก็จะได้ระยะจากคนขึ้นไปหากลาง สมมุติว่า ยอดเจดีย์เราต้องวัดจากจุดศูนย์กลางของยอดเจดีย์มา แล้วก็ตั้งองศาไปที่ยอดเจดีย์ อันนี้ในกรณีใช้กล้องแล้วเราก็ก็นั่งขึ้นไต้ะ อันนี้เป็นเจดีย์วัดจากตรงนี้มาจุดสองนี้ แล้วเราก็ก็นั่งขึ้นไปบนยอดเจดีย์เราไปตั้งบนสต๊าฟไม่ได้ เราคงสาธตเรื่องนี้ไว้แล้วเรามาทำในกระดาษ แล้วก็ตั้งองศาขึ้นมาตามสเกลนี้ แล้วเราก็ก็นั่งมันก็หลักเดียวกันกับที่ว่า อยู่ปากโน้น ปากนี้ที่เราไม่สามารถไปวัดตรงโน้นได้ อันนี้ก็ได้ความสูงคือ ปัจจุบันนี้ถ้าเราไม่มีอะไรเลยก็ใช้หลักของเขียนรูป วัดสัดส่วนจากฐานกับยอดเจดีย์มีกี่ส่วน สมมุติว่า วัดจากฐานไปถึงยอดได้ ๓ ส่วนฐาน ๕ ข้างบน ๓ พอไปถึง ๓ ส่วนก็ ๑๕ เมตรโดยประมาณ อันนี้ก็คือ หลัก

- คำถามที่ ๒ (นางมนต์จันทร์ วงศ์จตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) ขอถามอีกครั้งหนึ่งนะคะพี่เยาว์(นายพเยาว์ เข็มนาถ) อย่างที่บอกว่าวิธีวัดความกว้างของแม่น้ำในกรณีที่เราไม่มีอุปกรณ์อะไรเลยคะ คราวๆทำยังไงคะ

นายพเยาว์ เข็มนาท : คืออย่างน้อยเราคงมีเข็มทิศ เพราะเข็มทิศมันจะมีองศา เวลาอ่านให้เราดอกหมุดมาตรฐาน อธิบายรูปก่อนอันนี้ก็แนวตั้ง แล้วอันนี้ก็แนวตั้งอีกฟากหนึ่ง อันนี้ก็คือ ศาลา คือเราไม่สามารถที่จะลากเทปวัดระยะเพราะเราไม่มีเครื่องมือ เครื่องมือ เราก็มีวิธีวัด เขาเรียก วิธีวัดทางช่าง เขาเรียก กอหก ก็คือ ไม่ได้เอาสต๊าฟไปตั้งเพื่อหาระยะ เราก็ปักหมุดสักหมุดหนึ่ง ถ้ายิ่งได้กว้างเท่าไรหมุดตรงนี้ ก็ยิ่งจะดี ถ้าหมุดแคบแล้วตรงที่มีรอยตัดมันก็จะไม่ตัดขาดมันจะทับเส้น เราก็ปักหมุด ๒ หมุดตรงนี้ ส่องเข็มทิศมันก็จะมี สมมุติว่าตรงนี้เป็นทิศเหนือ มุมนี้มันก็องศาจากแนวนี้ เพราะว่าเราปักหมุดริมตลิ่งแล้ว แล้วเราก็ส่องแนวเราก็รู้ว่ามุมนี้เป็นเท่าไร องศา แล้วก็เช่นเดียวกัน เราก็มาส่องจุดนี้แล้วก็ส่องแนวตรงนี้ แนวนี้ก็เป็นแนวเดียวกันจุดเดียวกัน เราก็จะได้ตรงนี้ก็องศา เวลาที่เรามีสเกลหรือถ้าไม่มีสเกลเราก็สมมุติเอาว่า ๑ เซ็นติเมตรเท่ากับ ๑๐ เมตรก็ได้ สมมุติว่าเอาเลขแบบตรงตัว สมมุติว่าได้อันนี้ร้อยเมตร มุมตรงนี้เวลาเรามาทำมุม เราสามารถที่จะมีจานองศาหรือมีอะไรที่พบติดตัวไปด้วย หรือไม่นั้นก็เอาจานองศาจากเข็มทิศนั่นแหละก็เอามาใส่ในกระดากก็ลากเส้นไปปั๊บบ เส้นมันจะตัด ตัวนี้จะถูกบังคับไม่ให้เคลื่อน เพราะฉะนั้นเมื่อมันได้สัดส่วนของมันแล้ว เราก็ใช้ไม้บรรทัดวัด เราก็จะได้ตัวนี้ โดยที่เราไม่ต้องข้ามฝั่ง ในขณะที่เดียวกันสมมุติว่า ถ้าเราจะทำอาคารอย่างเงี้ยอย่างเงี้ยนะ เราส่องมานี่ อันนี้จุดที่ ๑ อันนี้จุดที่ ๒ เดียวก็กลับไป แล้วก็ส่องมานี่ในขณะที่เดียวกันนี่คือจุดที่ ๒ เราได้จุดนี้เราก็ทำแบบนี้อีก พอลงกระดากปั๊บบเราได้ความยาวถึงตรงนี้ เราสามารถวัดความยาวของตรงนี้ได้ แต่ว่าเราต้องรู้ว่า มันไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์ เกินห้าสิบเปอร์เซ็นต์ ผมอยากจะแนะนำให้นักโบราณคดีควรจะมีความรู้ของกระดานแปลน เทปวัด มันเป็นกระดานแบบนี้ตั้งหนุนขา แล้วก็ก็มีเข็มทิศ เราสามารถจะทำเมืองโบราณได้ทั้งเมือง โดยที่ไม่ต้องใช้กล้อง แต่ใช้เทปวัดทำได้ ถ้ามีคนทำตัวนี้ไปแล้ว ให้ผมไปสอนวันเดียวกันเป็น อันนี้ก็คือ วิธีกอหก

เทคนิคการรังวัดตรวจสอบ
กอหก เพื่อวัดระยะห่างจาก
แม่น้ำจากฝั่งหนึ่งไปยังอีก
ฝั่งหนึ่ง

- คำถามที่ ๓ (นางมนต์จันทร์ วงศ์จตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) ในกรณีไม่ใช่สัดส่วนของตัวเจดีย์ ใช้วัดแบบโดยทั่วไปก็คือว่าเราใช้ตัวแบบนี้โดยไม่ได้ใช้กล้อง เราไม่มีกล้องไปเราต้องการหาความสูงของมันจะอย่างไร

นายพเยาว์ เข็มนาท : ความสูงนี้ะพูดแล้ว ดูเหมือนตลกนะ แต่คนเคยใช้นะมีเทป มีอะไรปั๊บ เค้าใช้ลูกโป่งสวรรค์ผูกแล้วก็เอาเชือกผูกแล้วก็มาวัดที่เชือก ในอุโมงค์เจดีย์เราวัดได้เลย คือ อันนี้มันเป็นเทคนิค

- คำถามที่ ๔ (นางศิริพันธ์ ตาบทเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) เห็นเขาใช้ปากกาอะไรแบบนี้วัดขนาด ก็มีทำกัน

นายพเยาว์ เข็มนาท : ก็สัดส่วนโงะ คือ เรารู้ขนาดฐานเจดีย์ สมมุติว่า เจดีย์ ๕ เมตร เราก็ขยับปลายนิ้วไปมาเท่ากับตรงนี้พอดีเลย แล้วก็ตั้งขึ้นไปจุดเดียวกันนี้ะ ข้างล่างจุดเดียว หนึ่ง สอง สาม ปลายดินสอมันไปขีดไว้บนเจดีย์ เพราะตรงนี้มันพอดีแถวๆนี้ มันคือ แถวใบระกาใบที่ ๓ แล้วมันก็จะได้สัดส่วน คือ ทำให้เราเห็นสัดส่วน ถ้าพูดถึงเรื่องสัดส่วนจะไม่ผิดเท่าไร อย่างเจดีย์ทวาฯ(ทวารวดี) เจดีย์อะไรเท่าไร หากว่า เราว่า เจดีย์ทวาฯ(ทวารวดี) สัดส่วน ๑ ต่อ ๑.๕ สมมุติว่าอย่างนี้ เขาไปขึ้นรูปแบบนี้ มันก็ได้เจดีย์ แล้วเราก็กวาดเจดีย์ฐานเจดีย์ สมมุติว่า เราไปขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ไปเจอฐานเจดีย์อันหนึ่งแล้วเราควรจะกันที่ไว้เท่าไร ตามหลัก เราก็จะบอกว่ามีกี่เมตร เขาบอกว่าเอาอะไรมากำหนด กำหนดขึ้นเองหรือเปล่า ถ้าเรามีมาตรฐานตรงนี้สมมุติว่า เราเห็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ๑ ต่อ ๒.๕ คือ นักโบราณคดีเป็นตัวกำหนด จากการที่เราได้ทำข้อมูลไว้ทั้งหมด เพราะฉะนั้นเราไปเจอเจดีย์ย่อมุมที่มันเหลือแต่ฐานเราก็บอกส่วนสูงของมันได้ตามมาตรฐานตัวนี้ที่เรามีข้อมูล มีสถิติอย่างชัดเจน แล้วในเมื่อเจดีย์มันยาว สูง สมมุติว่าเราได้ข้อมูลว่า เจดีย์องค์นี้สูง ๑๕ เมตร เราก็ลากจากแกนรัศมีไป ๑๕ เมตร ตรงนี้เราจะบอกว่าอะไร เขตคุมเข้มหรืออะไรก็ได้ จากนั้นต่อไปอีก ๕ เมตร ๑๐ เมตร อย่างเช่นเขตผ่อนคลายเป็นแล้วก็เขตต่อไประยะที่ ๓ จากตรงนั้นไป อีกเท่าไรมันต้องเป็นเขตของมัน ในเมื่อเรามีมาตรฐานอย่างนี้ ศาลเขาก็ต้องรับฟัง ส่วนใหญ่ก็จะเป็นนักวิชาการเฉพาะด้าน เราพูดยังไง แล้วเรามีหลักฐานอ้างอิง มันสามารถทำได้ หรือแม้กระทั่งเมืองโบราณ ชุมชนโบราณ ผมได้ข้อมูลนี้จากจุฬา(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) เมืองวงกลม เขาใช้สูตรวงกลมมีรัศมีเท่าไร สมมุติว่า มีเส้นผ่านศูนย์กลางเป็น ๘๐๐ รัศมี ๔๐๐ เขาให้วัดจากริมกำแพงออกไป ๔๐๐ คือ เขตคุมเข้ม เพราะรัศมีของเมืองมันควรจะเป็นเขตของเมืองที่มันเข้ม เขตของเมืองข้างๆมันเข้มตรงนี้ เราดูได้จากหลายตัวอย่าง อโยธยา รัศมีของมันออกไปทางอโยธยา ออกไปอย่างนี้เท่าไร ตัวนี้มันก็เป็นหลักวิธีคิดอย่างหนึ่ง คือ เราอาจจะคิดได้ดีกว่านี้ก็ได้ หลังจากที่เขาคิดมาแล้วก็มาบอกต่อ คือ เรายังมีหลักว่า แทนที่จะเอา ๒๐, ๓๐ เมตรโดยที่ว่า เล็ก – ใหญ่แค่ไหน อันนี้มันมีสัดส่วนของมันอยู่ แล้วอย่างเมืองที่มันเป็นสี่เหลี่ยมด้านยาวกับด้านกว้างไม่เท่ากัน รูปเมืองมันก็ออกไปไม่เท่ากัน แล้วเวลากันพื้นที่มันควรจะกันเป็นผืนเดียวให้ได้ แต่บางที่เราไม่สามารถทำได้ เราก็กวาดเป็นหย่อมๆไว้ แต่ว่าถ้าเรามีหลักคิดแบบนี้แล้ว มันก็ทำให้เราตอบสังคมได้ ตอบคนอื่นได้ว่า วิธีคิดแบบนี้ อันนี้ก็เป็นตัวอย่างหนึ่ง ส่วนใช้กล้องก็ปกติเราคงไม่ต้องทำอะไร เพราะเรามีช่างอยู่แล้ว บางอย่างเราไม่ได้เอาไปด้วย เราก็ต้องช่วยตนเอง

คำถามที่ ๕ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) เห็นพี่เยาว์(นายพเยาว์ เข็มนาท) พูดถึงสัดส่วนของพวกเจดีย์สมัยต่างๆนี้ มันมีแบบแผน
แน่นอนคร่าวๆมั๊ยคะ แบบแผนที่ว่า ๑ ต่อเท่าไหร่แต่ละสมัยเท่าที่ทำไว้

นายพเยาว์ เข็มนาท : ผมทำไว้มี ที่นี้พวกเราจะไปลืมหัดที่เขาส่งไปจากสำนักต่างๆทั่วประเทศ ไปเอาผังตัวนั้นมาทำ ทำสักเรื่องหนึ่ง ทำเป็นโครงการก็ได้ ใครก็ได้ทำเป็นโครงการเลยว่า โครงการแบบนี้ เจดีย์กลม เจดีย์แบบเหลี่ยม เจดีย์โน้น เจดีย์นี้ เราจะได้ใช้ต่อไป

- คำถามที่ ๖ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) ในกรณีที่เราต้องออกไปดูเงินไม่มีกล้อง ไม่มีอะไรก็ตาม ไม่มีไม้สต๊าฟ คือ ที่เราเคยลอง
กลับมาทำสถิติดูมัยว่า เราจะวัดความสูงของเจดีย์ก็ตาม ความกว้างของแม่น้ำอะไรก็ตามโดยนกเงิน ลักษณะ
แบบนี้ ถ้ามันย้อนกลับมาจริงแล้ว มันสามารถที่จะให้ความเชื่อ หรือให้ความถูกต้องแม่นยำได้ก็เปอร์เซ็นต์
เคยมีประสบการณ์นี้มั๊ยคะ

นายพเยาว์ เข็มนาท : คือ บางอย่างร้อยเปอร์เซ็นต์เลย ถ้าใช้เครื่องมือดี สมมุติว่า
อย่างวัดแม่น้ำอย่างนี้ ถ้าใช้กล้องแบบทีโอโดไลต์เรามีไม้สต๊าฟ เรามีอะไรพร้อมเลย แต่ว่าเราไม่มีเรือพาย
ข้ามฝั่งโน้นเลย บังเอิญมันไม่มี ต้องใช้วิธีทอดกบ ใช้กล้องทีโอโดไลต์หามุมกลับ ซึ่งมันมีหลักของมันอยู่แล้ว
ก็ต้องไป อันนี้ได้ดีกว่าเทปวัดระยะซึ่งมันห่วยอนได้

- คำถามที่ ๗ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) ถ้ากรณีที่ไม่มีจริงๆ อย่างเช่นใช้สเกล ความแม่นยำจะเป็นอย่างไร

นายพเยาว์ เข็มนาท : ก็ ๖๐ เปอร์เซ็นต์

- คำถามที่ ๘ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) ๖๐ เปอร์เซ็นต์เชื่อถือได้ในระดับใด

นายพเยาว์ เข็มนาท : เชื่อถือได้

- คำถามที่ ๙ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) ในกรณีที่เรานกเงินจริงๆ เราสามารถจะตอบอย่างนี้ได้

นายพเยาว์ เข็มนาท : อย่างน้อยเราก็ได้รูปร่าง คือ จะนำไปอ้างอิงเป็นตัวเลขจริงๆมัน
อ้างอิงไม่ได้แล้ว คือหมายถึงว่า ไม่ได้รูปร่าง เวลาเราทำแผนผังก็คือ สังเขป แต่สังเขปของเรามันมีวิธีคิด มันมีวิธี
ทำ แล้วมันก็จะออกมาใกล้เคียง เจดีย์องค์นี้ใหญ่ โบสถ์องค์นี้เล็ก ขนาดนี้มันก็จะได้สัดส่วนของมัน มันก็จะ
ได้รู้ว่า เออ!ไปแล้ว บางทีถ้าเราไปสเก็ทกับมือบางทีมันตกกระดาน เราจะไปปิบเป็นตัวท้ายให้มันเล็ก
จริงๆมันใหญ่อะไรอย่างนี้ มันดูภาพรวมไม่ค่อยสวย

- คำถามที่ ๑๐ (นายเจตน์กมล วงศ์ท้าว นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่
๔ ลพบุรี : ผู้ถาม) ในกรณีเราไปโดยไม่มีอะไรไปตัวเปล่าเราจะทำยังไงครับ

นายพเยาว์ เข็มนาท : จะใช้สัดส่วนนี้ก็ได้โดยใช้วิธีวัดจากสัดส่วนของร่างกายเรา

- คำถามที่ ๑๑ (นายเจตน์กมล วงศ์ท้าว นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ ๔ ลพบุรี : ผู้ถาม) สัดส่วนร่างกายเราหรือครับ

นายพเยาว์ เข็มนาท : ก็ได้ไง ก็คือสมมุติว่า ทุกคนมีเครื่องวัดอยู่ในตัวแล้ว เพราะคนโบราณใช้ศอก คืบ เขามีอยู่แล้วมาตราส่วนประจำตัว

- คำถามที่ ๑๒ (นายเจตน์กมล วงศ์ท้าว นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ ๔ ลพบุรี : ผู้ถาม) เราต้องจำว่าเราก้าวกี่ก้าว ก้าวไปกี่เมตร

นายพเยาว์ เข็มนาท : ไข่ คุณรู้หรือเปล่าว่า อเล็กซานเดอร์ (พระเจ้าอเล็กซานเดอร์ มหาราช กษัตริย์กรีก) ทำแผนที่เขาใช้อะไร เขาใช้ก้าวเดินเอา นับก้าวเอาเทียบกับเข็มทิศที่เขาใช้แล้ว แล้วทำออกมาเหมือนเป๊าะเลย เหมือนปัจจุบันนี้เลย แล้วคนที่ทำไม่ใช่เป็นนักเซอร์เวย์ เป็นหมอ คือ มันทำได้แล้ว สัดส่วนอย่างที่ผมว่า เขาเขียนเจดีย์ ถนนหนทางได้สัดส่วนเป๊าะเลย ลองวัดฐานดูกับยอดคูมันได้ก็ส่วน แล้วก็ไปวัดจริงๆจะใกล้เคียงกันมากเลย เขาก็ใช้หลักวิธีนี้

หลังจากนั้น จึงเป็นการบรรยายในเรื่อง การสำรวจแหล่งภาพเขียนสี ศิลปะถ้ำ

นายพเยาว์ เข็มนาท :

- คำถามที่ ๑ (นางมนต์จันทร์ วงศ์จตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) นิคหนึ่งนะคะพี่เยาว์ (นายพเยาว์ เข็มนาท) พอเริ่มจากว่า เราจะพูดถึงการกำหนด ภาพเขียนสี สิ่งที่เราจะต้องเตรียม คือ บันทึกก่อนมัยหรืออะไรมั้ง เริ่มยังไงนะคะ

นายพเยาว์ เข็มนาท : คือ แหล่งภาพเขียนสีมันไม่ได้อยู่ดีๆเราไปพบเองได้ เราเดินไปในภูเขาจะมีคน ตามอาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ)ว่า คุณเขาถูกนี้มีถ้ำหรือเปล่าก่อน จะไปถึงระดับนั้น เราต้องผ่านประสบการณ์ เราต้องผ่านวิธีการศึกษามาพอสมควร ส่วนใหญ่เราจะได้รับแจ้งมา พอรับแจ้งมาปุ๊บเราก็ต้องเตรียม คือ ผมไม่พูดตรงนี้นะ ผมว่านักโบราณคดีทุกคนต้องคิดอยู่แล้วว่า เราจะต้องมีฟอร์เมท มีเตรียมอะไรนี้นะคะ ผมก็เลยไปตรงนี้ แต่ว่าเดี๋ยวท้ายๆมันก็มีเรื่องของวิธีการเก็บ ก็คือ การคัดลอกตาม คือ เราต้องเตรียมอยู่แล้วอย่างทีบอกว่า ๑. เป็นนั้นจะต้องมีกำหนดว่า จะมีอะไรแล้วก็เช็ครายการ พร้อมแม้กระทั่งเครื่องครัว เพราะเราไม่สามารถที่จะไปหาซื้อกินได้ เพราะอยู่ในป่า แล้วก็ไปอยู่ในบ้านคน ไม่ได้ไปอาศัยวัดนอน ซึ่งพรงนี้ก็จะสนุกสนาน คงจะมาเล่าวิธีเข้าห้องน้ำที่ไม่มีห้องน้ำทำยังไง แล้วตอนเข้ามันไปกันเยอะ เดี่ยวไปเจอจะเอ็กกันขึ้นเราก็มีสาว ๆเยอะเหมือนกัน วิธีป้องกันจะป้องกันยังไง พรงนี้จะเล่าให้ฟัง พอชื่อแหล่งแล้ว ก็มีชื่อผู้นำทาง มันก็มีนะฮะ เดี่ยวผมพูดแต่หัวข้อก่อน เดี่ยวรายละเอียดจะตามมาทีหลัง ก็คือ ๑. ชื่อแหล่ง ภายในชื่อแหล่งก็ตำบล อำเภอ จังหวัดอะไรอย่างนี้นะฮะ แล้วก็ความเป็นมาจริงๆมันน่าจะอยู่ข้างบน แต่ผมให้มาข้างล่าง คือ แบบบันทึกมันเป็นสิ่งที่ช่วยจำเราเท่านั้นเองเวลาเราไปเขียน รีพอร์ท ไปเขียนงาน เขียนอะไรพวกนี้ แล้วแต่เราที่เราจะจัดหรือฟอร์เมทที่เราตั้งไว้ การเดินทาง แล้วก็ที่ตั้ง รุ่ง แวง อะไรหรือเปล่า ลักษณะภูมิประเทศ ป่าไม้ สัตว์ป่าอะไรต่ออะไร กรณีสันนิษฐานหิน อย่างที่อาจารย์น้อยบอกว่ามีภูเขาหินปูน หินทราย หินแกรนิต หินอะไรลักษณะโครงสร้างธรณีวิทยาก็ไม่เหมือนกัน แล้วก็ลักษณะถ้ำ

ก็ไม่เหมือนกัน แล้วทำไมเรียกว่า ถ้ำ ในขณะที่เป็นหินทราย หินทรายที่บอกไม่มีถ้ำ มันเป็นอุโมงค์ข้างล่าง คล้ายๆหินมันแคร็กตัว ลักษณะแหล่งสำคัญนะ บริเวณที่พบภาพ ลักษณะของภาพเขียนที่ทำด้วยสีมันจะมีกี่ประเภท มีอะไรเดี๋ยวก่อนพูดรายละเอียด แล้วก็แหล่งภาพเขียนที่ทำรูปรอย หรือภาพสลัก แล้วก็สิ่งที่ลืมไม่ได้ก็คือ โบราณวัตถุหรือโบราณสถานที่อยู่ภายในแหล่ง รายละเอียดเพราะว่าของพวกนี้จะอยู่ในถ้ำ ประวัติหรือนิยาย ปรัมปราคัมมีอยู่แล้วแหล่งโบราณคดีใกล้เคียง แล้ววิธีเก็บข้อมูลก็คือ ถ่ายภาพ คัดลอกภาพ ขณะที่ทำแผนที่ แผนที่แล้วก็ลืมไม่ได้ก็คือ คณะสำรวจประกอบไปด้วยใคร แล้วก็ผู้บันทึก เพราะก่อนไปทุกครั้งจะแยกแยะหน้าที่การทำงาน ผมพูดนิดหนึ่ง เมื่อก่อนนี้ที่เราทำงานอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ๔, ๕ คน อาจารย์นิติ (นายนิติ แสงวัฒน์) รับเรื่องเมืองโบราณไป อาจารย์พิสิฐ (นายพิสิฐ เจริญวงศ์) ก็รับเรื่องก่อนประวัติศาสตร์ พวกอะไรไป ผมก็รับเรื่องภาพเขียนสีไป คือ แยกกันเป็นหน้าที่ แต่ว่าไม่ใช่ว่า พongan มี ภูไม่เอาอะไรอย่างงี้ มันไม่ใช่ซะก็คือ ช่วยกันทำแต่ใครจะเป็นพระเอกก็เท่านั้นเอง แต่พอจะไปเมืองโบราณบูบก็ไปสำรวจด้วยกัน ตัวบันทึกก็มีชื่อคนเหล่านี้ ทำไมต้องมีผู้นำทาง ผู้นำทางจะบอกอะไรเราทุกอย่าง คือ อย่างน้อยเขาเป็นคนอยู่ในพื้นที่ เขารู้ดีกว่าเรา เราก็ต้องหาผู้นำทาง อย่างน้อยเวลาที่เรารุดผ่านสิ่งต่างๆที่เราสามารถจะเอาไปอ้างอิงในเรื่องของระยะทางได้จะได้ถามเขาว่า ตรงนี้เป็นอะไร ตรงนี้ชื่ออะไร ตรงนั้นมันเป็นอะไร ระยะทางเท่าไร คนนำทางเขาที่จะบอก แม้ทั้งที่ว่าเรารู้จริงๆแล้วเราไม่รู้หรอก เขาก็จะเล่าอย่างน้อยก็ต้องมีคนนำทาง ถ้าไม่มีคนนำทางเราก็ไปไม่ถูกหรอก รับประกันได้ แล้วก็การเดินทาง เวลาที่คนจะไปตามหลังเราอีกที มักไปไม่ถูกเพราะบางทีเราบรรยายเป็นข้อความ เราขาดแผนที่ พอเราขาดแผนที่บูบไปไม่เป็นแล้ว มันต้องไปถามคนนั้น คนนี้ ต้องมีแผนที่ แล้วก็รายงานระยะทางด้วย แต่สิ่งที่สำคัญอีกอันหนึ่ง คือ ระยะทางเดินเท้า ตำแหน่งภาพเขียนสี หรือสีลปะถ้ำ เรื่องรุดถึงแหล่งเลยไม่ค่อยมีเลย บางทีเราไป เราคำนวณระยะทางไม่ถูก เพราะมันเหนื่อย มันไปไกลขนาดไหนก็ไม่รู้ ใช้เวลาด้วย เราจะต้องเมื่อเรากลับไปแล้ว เราไปจับจีพีเอสจุดที่ตั้งแผนที่แล้ว แล้วก็มาคำนวณ แล้วเราถึงจะรู้ระยะทาง ขอให้บอกเวลาด้วยว่า เวลาเดินใช้เวลาเท่าไร คนหนึ่งเดินภูเขาหนักๆก็ชั่วโมง ภูเขาหินทรายก็ประมาณ ๓, ๔ กิโลเมตร ถ้ำหินปูนก็อย่างที่ถ้ำตาด้วง (ถ้ำตาด้วง จังหวัดกาญจนบุรี) เป็นไง ภูเขาหินปูนเดินไม่ถึงกิโล ใช้เวลา ๓ ชั่วโมง ที่นี้ที่ตั้งรุ่ง แวง ยูทีเอ็ม ระดับน้ำทะเล ในแผนที่ช่วยอย่างด้วยอย่างน้อยเวลาเราลงแผนที่แล้ว เราจะเห็น ผมเล่าให้ฟังก็ได้จากภาพเขียนเขียนสีพบตั้งแต่บ้านผือ (อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี) ทุกคนก็ลงไปเที่ยวบริเวณบ้านผือกันหมดทุกคน จากที่เรากำหนดรุ่ง แวง ทั้งหมด สามารถที่จะมากำหนดตำแหน่งที่พบ ถ้าคนถามว่า เขียนเล่นใช้มัยก็บอกว่า ไม่ได้ เขียนเล่น ตั้งแต่อำเภอบ้านผือไปถึงโขงเจียมใครจะไปเขียนเล่นผ่านภูเขาไปตั้งหลายลูก แล้วก็แต่ละช่วงมีภาพเขียนทั้งนั้นเลย ไม่ได้ว่า มีแค่บ้านผือแล้วก็ไปหยุดที่อุบล(จังหวัดอุบลราชธานี) เลย มันมีตัวกลาง มันมีช่วงภูพานไปเลย (จังหวัดเลย) มันเป็นทอดอีกสาย คือ จังหวัดเลยเข้าชัยภูมิ เข้าเพชรบูรณ์ออกพิษณุโลก คือ ตำแหน่งพวกนี้ รุ่ง แวงอย่างน้อยมันก็บอกว่า การติดต่อสัมพันธ์ของแหล่งเป็นมาอย่างนี้ ไม่น่าจะไปขยายความว่า นักโบราณคดีเราทราบมัยว่า มันจำเป็นอยู่แล้ว ลักษณะภูมิประเทศก็คือ ลักษณะประเภทแวดล้อมอย่างบ้านผือ ข้อมูลที่ทางป่าไม้เขาบอกว่า มันเป็นป่า ๓ ชนิดมาเจอกัน คือ ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพันธุ์ แล้วก็ป่าแดงหรือป่าโลก ซึ่งมีไม่มาก แล้วป่าตรงนี้มักเป็นที่อยู่ของวัวแดง เพราะฉะนั้นภาพวัวแดงที่บ้านผือที่เราไปวิเคราะห์ว่า มันเป็นภาพของสัตว์เลี้ยง วัวเลี้ยง หรือวัวป่า มันก็น่าจะเป็นวัวป่ามากกว่าหรือเปล่า อันนี้เขาบอกว่า ผมจำชื่อท่านไม่ได้ รายงานที่ผมเขียนของทั้งประเทศเขาตามกันทั้งประเทศเลยนะ พอเจอสัตว์ที่ไหนเขาก็จะไปดูว่า มันสัมพันธ์กับป่าไม้

หรือเปล่า แล้วเขาก็พบว่า ที่อาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) พูด เขาใช้สืบไปถึงป่าไม้ทันทีว่า ป่านี้มันเป็นยังไง ประเภทไหน เพราะว่าหลักฐานถ้าสัตว์ประเภทนี้มันอยู่ป่าไม้นี้ ในอดีตเป็นยังไง เพราะว่า เราไปให้อายุคร่าวๆไปด้วย มันก็เป็นส่วนหนึ่ง เพราะฉะนั้นเรื่องภูมิประเทศ เรื่องสัตว์ป่า สัตว์อะไร ขอให้บันทึกไว้ละเอียด เราอาจจะไม่รู้หรือแปลความไม่ได้ตอนนี้ แต่มันเป็นประโยชน์ ธรณีสัณฐานอย่างที่เราถามมาแล้ว ภูเขา หินทราย ที่นี้มันค่อนข้างที่จะสับสนอย่างในภาคอีสานจะเรียกถ้าเยอะในหินทราย บางที่มันเป็นเพิงหิน ธรรมดา คนก็เรียกถ้ำ ถ้ำในความหมายของคนอีสานก็คือเพิงหินที่ให้ร่มเงาได้ก็เรียกถ้ำหมด แต่ถ้ำในความหมายในพจนานุกรมก็คือปากถ้ำแคบกว่าความลึก ถ้าปากถ้ำกว้างกว่าเพิงผา ถ้าไม่มีขานถ้ำเลย เป็นหน้าผา พวกนี้มันก็จะบ่งบอกเลยว่าความเพียรพยายามของเค้ามาก น้อยแค่ไหน ผมไปผาตามชายแดนไปนอนในค่าย ดชด. ระเบิดลงหรืออะไรก็ไม่รู้ดังลั่นมาตอนกลางคืน เค้าใช้ชีวิตกันแบบนั้น ต้องปีนหน้าผาลงไปไม่ได้เดิน สะดวกสบายเพราะฉะนั้นเวลาปรับภูมิทัศน์ เราขอทำให้มันสะดวกสบายจนลืมนึกไปว่าคนโบราณเค้าจะใจ เลือกของ เลือกสถานที่ตั้งแบบนี้ สภาพแวดล้อมเป็นแบบนี้ มันไม่ใช่ไปง่าย ถ้ามันง่ายมาตั้งแต่แรกนะผมว่าเราก็ คงไม่ต้องมาทำงานในรุ่นผม รุ่นชินก็คงทำกันหมดแล้ว เพราะเมื่อก่อนมันเข้าไม่ถึงแหล่ง ที่นี้อย่างถ้ำหินทราย มันก็เป็นเพิงป่า ที่นี้ถ้ำในหินปูนมันก็อย่างที่ว่ามันก็คือถ้ำจริงๆไม่เคยพบภาพเขียนในถ้ำที่ลึกอย่างถ้ำผาค่อง อาจารย์น้อยไปล่ออยู่ข้างบน ปากถ้ำกับความลึกพอกัน เท่าๆกันเค้าก็เรียกว่าถ้ำ ถ้ำถ้ำแบบคูหาเล็กๆเราไม่เคย พบผมไปมาทั่วประเทศแล้วไม่มี อย่างภาคใต้ก็ไม่พบ พบอยู่ปากถ้ำจะมีอย่างถ้ำหัวโตมันไม่ได้เป็นถ้ำแบบ อุโมงค์ลึกเข้าไปนะ มันมีช่องประตูเยอะ มันมีช่องต่างๆเยอะแล้วค่อนข้างที่จะไม่ทึบ เพราะฉะนั้นเวลาบันทึก ตรงนี้ไว้มันจะช่วยอธิบายเรื่องของสภาพแวดล้อม เรื่องที่ตั้งของตรงนี้ได้ด้วย ลักษณะแหล่งเรามีเพิงผา หน้าผา ถ้ำ ลักษณะอย่างนี้แล้ว หันไปทางทิศไหน แหล่งที่พบภาพเขียนว่า หันไปทางทิศไหน บ้านผือ ๖๒ แหล่งหัน หันไปทางทิศตะวันออก ๔๐ แหล่ง หันไปทางทิศใต้ เป็นการพบน้อยที่สุดที่เทียบสถิติได้ เพราะว่าบ้านผือเจอ เยอะแล้วในกลุ่มเดียวกัน โดยเหตุผลอะไรไม่รู้ แต่ว่าทิศทางของที่อื่นเคยเจอ ในอิโชนา ตรงนี้พบง่าย มันทำปฏิทินนะ เป็นรูปกลมๆ แล้วก็จะมีเงา มีอะไรมันเป็นปฏิทินของพวกเขา แล้วยังผาแต้มอีกมันเป็นบริเวณ ตะวันขึ้นมาตรงผาแต้มพอดี ตรงเป๊ะเลย ตรงคอกหิน ตะวันจะขึ้นพอดี เดือนมกราคมจะขึ้นตรงนี้ แล้วอีกหก เดือนมันก็จะอ้อมตรงนี้ ไปถึงขนานกับแนวหน้าผาพอดีแล้วก็จะกลับ แล้วคอกหินตรงนั้นมันเป็นอะไร ถ้าไป ดูแบบคล้ายๆนาฬิกา ถ้าคิดว่ามันจะเป็นนาฬิกามันก็เป็นไปได้นะ อันนี้ก็คือ วิธีเก็บ แต่มันจะเป็นอะไรก็เป็นอีก เรื่องหนึ่ง บางทีเราอาจจะต้องมานั่งวิเคราะห์ แต่ว่าอย่าลืมต้องเก็บตรงนี้ให้หมด แล้วก็ขนาดสำคัญมาก บริเวณที่พบภาพมันเขียนในพื้นที่เท่าไร เพื่อคำนวณในเรื่องของการใช้สี แรงงาน ทุกอย่างแล้วก็ใช้นานมัย เพราะว่าบางแห่งอย่างประตูผาที่ลำปาง อย่างบนหน้าผาข้างบนไม่มีชะง่อนหินให้ไ้ร่มเงาเลย เขียนไว้บน พื้นที่กว้าง ๓๐ เมตร สูง ๓๐ เมตรประมาณนี้ แล้วมันไม่ได้ทำครั้งเดียว ทำซ้ำไป ซ้ำมา พวกอะบอริจิน ใน ออสเตรเลียเขาก็มีการซ่อมภาพด้วย แล้วถ้าโซเล่ที่เขาพบใหม่ที่ฝรั่งเศส อายุก็ตั้งประมาณสามหมื่นกว่าปี ซึ่งยุค หินเก่าของยุโรปเปลี่ยนไปอีกเยอะ พวกอัลตามิรา (ถ้าอัลตามิรา ประเทศสเปน) พวกอะไรมันใช้พื้นที่ทำอยู่ ประมาณหกพันปี คือ ใช้เป็นโบสถ์ เป็นวิหารไปแล้วประมาณหกพันปี แล้วหลังจากนั้นถ้ำลุ่มไป แล้วก็ไม่มีใครรู้อีกเลย จนมาเปิดถ้ำใหม่อีกทีหนึ่ง เมื่อนักสำรวจข้ามไปที่ไปพบเมื่อประมาณสักสิบกว่าปีมานี้เอง แล้วใน นั้นก็จะมีภาพเขียนไปตามคูหายาวไปเลย ของทุกอย่างครั้งสุดท้ายมันวางยังงัยก็อยู่อย่างนั้น กะโหลกหมี่

กะโหลกอะไรก็วางอยู่อย่างนั้น ปลายพู่กัน จานสีอะไรพวกนี้มันก็เปื้อนไปแล้ว อยู่อย่างงี้ก็อยู่อย่างนั้น คือ คนไม่ได้ไปยุ่งกับมันอีกเลย อันนั้นก็คือที่โซเล่ ของเราไปดูธรรมดาแล้วก็ยังไปวุ่นวายกับมันเยอะมาก ทีนี้เวลาที่เข้าไปสำรวจ พวกท่านก็ต้องสังเกตว่า มันเป็นแหล่งชนิดไหน ใช้สีหรือเปล่า อย่างที่ถ้ำมีม ภูเก๊า จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นแห่งเดียวในประเทศไทยที่มีทั้งภาพสลักและภาพเขียน มันทำให้ต้องทำบันทึกรวมกัน ลักษณะของแหล่งพุดมาแล้วนะอะ ทีนี้ภาพเขียนสีที่ศิลปะถ้ำ พื้นที่ใช้สีผมก็แยกออกมาเลย แยกออกมาเป็นข้อๆ คือ ภาพคน ภาพอวัยวะคน ภาพสีของคน ภาพคน มันก็มีเทคนิคว่า เขียนแบบไหน เขียนแบบเงาทึบ ใช้สีอะไร นี่ก็จะมีตารางมาให้ สีแดง สีขาว สีเหลือง ที่ต้องทำแบบนี้อยากจะรู้ อยากจะเคลสซิฟายด์เรื่องสี เหมือนกันว่า เขาใช้สีอะไรกับอะไรเป็นส่วนใหญ่ เราเห็นสีหลายสีอยู่ในรูปเดียวกันหลายสีเลย สีเหลือง สีแดง และสีดำ

ที่ไปกับนิติ(นายนิติ แสงวันฉน์) ที่พังงา อันนั้นหลายสีอยู่ในรูปเดียวกัน ซึ่งที่อื่นไม่พบ เพราะฉะนั้นก็เลยทำบันทึกแบบเงาทึบบางส่วนว่า มีหรือเปล่า มีก็ขีดเพราะว่า บางทีมันเป็นภาพแบบเอ็กซ์เรย์ สไตล์ มันเว้นช่องไว้บางส่วนเป็นรูปร่าง เป็นอะไรก็ว่าไปคือ กันลิ่ม บางทีเรากลิม จะสีเหลือง สีดำ อวัยวะคน ก็คือ วัดด้วยว่า สมมุติว่าภาพมือลองวัดดูเดี๋ยวกี้ได้สัดส่วนเอง มือคน สัดส่วนคนตัวสูงมือก็ยาว มันก็พอจะคำนวณได้คร่าวๆว่า คนมันมีส่วนสูงเท่าไร แล้วภาพมือมีกี่ขนาด ไม่ใช่ว่าคู่มือก็ว่า มือไปเฉยๆ มันมีกี่ขนาดเพื่ออะไร อย่างตัวอย่างของภาคอีสานบางแห่ง เราพบภาพมือในที่เดียวกัน ๓ ขนาด แต่ละขนาดก็ไม่มีมือเดียว ใหญ่ กลาง เล็ก เล็กก็คือ เด็กเล็กๆ มันก็ทำให้เราตีความไปได้ว่า แหล่งประเภทตรงนี้นั้นมีเด็กอยู่ด้วย เขาควรจะมาไกลจากที่เขาอยู่หรือเปล่า ขนเด็กมาด้วยหรือเขาอยู่บนนั้น แล้วภาพมือเด็กไม่พบวิธีพ่นอย่างนี้ เป็นต้นนะอะมันจะบอกอะไรอะ แล้วเราก็กพบเท้าอะไรก็ว่ากันไป แล้วก็อย่าลืมเรื่องเพศ เพราะบางแห่งมันบอกเพศชัดอย่างเขาจันทรงาม (เขาจันทรงาม จังหวัดนครราชสีมา) คนท้อง อย่างภาพนี้หัวโต อวัยวะเพศชาย ใหญ่บะเริ่มเต็ม ใหญ่กว่าตัวอีก จะเห็นได้ชัดเลย เรามาถึงจุดนี้แล้ว เราไม่ได้ไปดูเรื่องลามกอะไร แต่เราไปดูว่าเออ! มันเป็นเรื่องจริงๆที่เราตั้งสมมุติฐาน แล้วก็ตีตัวในแต่ละแหล่งมันมีสัตว์กี่ชนิด

แล้วทีนี้มาถึงวิธีขุดฝน วิธีทำรูปรอย มันมีอันนี้ก็เหมือนกันแต่ว่า วิธีบันทึกมันก็คล้ายๆกัน วิธีเก็บข้อมูลอย่าลืมโบราณวัตถุภายในถ้ำหรือเพิงผา อย่างที่ถ้ำหินปูนบางแห่ง อย่างที่เราไปเจอเครื่องไม้ เครื่องมือที่แถวพระอาดเต่า(จังหวัดพังงา) เจออยู่บนกองหอย เรานำมาวิเคราะห์กันแทบตายว่า มันเป็นหอยที่เขากินหรือเปล่า หรือเป็นหอยทะเล เขาบอกว่า เปลือกหอยแบบคล้ายๆหอยแครงตัวใหญ่ๆจะอยู่กองเต็มหน้าผาเลย ผลจากน้ำมันพัดเข้ามา เขาก็สลักตามรอยบากต่างๆ หอยบางตัวนั้นเขาก็ขุดลงไปฝัง ทีแรกเราก็นึกว่า คนกิน แต่คนกินมันจะไม่ปรากฏว่า หอยบางอัน บางตัวฝามันยังไม่เปิดเลย ฝาไม่เปิดซะส่วนใหญ่ แล้วไม่มีรอยของไฟด้วย นี่ก็คือ โบราณวัตถุ

ประวัติหรือนิยายปรัมปราที่คนนำทางเราให้แหละถามหา แหล่งโบราณคดีใกล้เคียงก็ต้องมาคำนึงถึงความใกล้เคียง รัศมี ๑๐ กิโลเมตรหรือน้อยกว่า หรือมากกว่าก็ได้ ทีนี้วิธีเก็บข้อมูลภาพถ่ายแน่นอนอยู่แล้ว เป็นสิ่งที่ยืนยัน ถามว่าถ้าเราไม่คัดลอกภาพได้หรือเปล่า เอาแค่ภาพถ่าย เดียวนี้การเก็บภาพด้วยภาพถ่าย เก็บได้ดีมาก เราจะเลิกมัย ไม่ต้องคัดลอก ผมตอบเลยว่า ไม่ได้เพราะอย่างน้อยการคัดลอกภาพ เราจะได้ขนาดภาพเท่าจริง อย่างภาพมืออย่างนี้เราไปถ่ายรูปแล้ว เราไม่รู้ว่ามีขนาดไหน แล้วอย่างบางทีคุณถ่ายรูปไม่ได้

อันนี้ก็คือ ถ้าอุปกรณ์เราไม่พร้อม อะไรเราไม่มีมันจะเสียเวลา กว่าจะได้มาแบบนี้ก็ลองผิดลองถูกมา ไม่ได้ใช้เวลาแป๊บเดียว หลายปีเพราะว่า เริ่มทำงานแหล่งภาพเขียนสี ปัญหาครั้งแรกเลยก็คือ เราจะเขียนรายงานแบบไหน ใช้รีพอร์ทจะเขียนแบบไหนมันเป็นงานใหม่ เมื่อก่อนเขาก็รายงานว่า เจอภาพเขียนเป็นมือแดง ๔, ๕ มือ ใช้วิธีหาพบที่นั่น ที่นี้ ฝ่ามือแดงก็คือ พวกกลุ่มยุโรป พวกที่ออสเตรเลีย ตีความหมายการที่พบเขาว่า เราก็กว๊วไป เราจะเอาแค่นั้นหรือ แล้วมันจะตอบอะไรกับตรงนี้ได้บ้างก็ต้องมานั่งคิดฟอแมทว่า จะเอาแบบไหน แล้วปัจจุบันนี้ที่ใช้กัน มันก็ไม่ได้มาลงตัวผมว่า ถ้ามีฟอแมทอย่างอื่น หรือมีอะไรที่จะต้องปรับปรุง แกะไขก็ช่วยกัน เพราะว่าที่ผมนึกไว้ก็คิดมานานแล้ว ที่นี้มุมมองที่เราจะต้องเข้าไปศึกษาบางอย่างมันมีเทคนิคใหม่ๆไม่รู้ เพราะว่าบางอย่างรูปที่มันเลื่อนหายไปเขาถ่ายรูป สามารถที่จะเห็นของเดิมได้ แล้วเมื่อก่อนนี้สีกำหนดอายุไม่ได้ ปัจจุบันนี้เขาบอกสีกำหนดอายุได้แต่เราจะกลั้มย่ะ กล้าไปชุบสีออกมัย อย่างที่ถ้าผีหัวโต(ถ้าผีหัวโต จังหวัดกระบี่) แล้วมีอยู่ครั้งหนึ่งที่ผากระดานเลข (ผากระดานเลข จังหวัดพิษณุโลก) ก็ไปทำสำเนาแล้วก็เอาน้ำพูน รอเป็นชั่วโมง น้ำยังไม่แห้งเลย พอไม่แห้งก็ประคบไม่ได้ แล้วอยู่ข้างบนหน้าผาลี้ มองไปข้างล่างเหวเลยนะ ทำไมเขาไม่แห้ง กลายเป็นชุ่มน้ำอยู่อย่างนั้น หรือใช้ไฟเผา หรือจะใช้ไฟลน คิดไปคิดมาไม่คุ้ม เอาใหม่ลอกออกแล้วเช็ดพอให้หมาด หินทรายนี้มันอุ้มน้ำพอหมาดๆใช้วิธีตบแห้ง ไม่ต้องใช้น้ำปรากฏว่า ใช้ได้เหมือนกัน เพราะว่าร่องมันลึก แต่มันก็ไม่ค่อยดีนัก เพราะว่าร่องมันลึกแล้วมันคม มันขูด มันก็ทิ้งเท็กซ์เจอร์เอาไว้เลย พอตกปั๊บขาดปั๊บเลย กระดาษฟางโป่งไปอีกเป็นหลุม แต่ก็ต้องทำ มันก็จะได้รูปภาพออกมาแล้วก็มีรูปถ่าย มีอะไรต่ออะไรมาเสนอรายงาน

- คำถามที่ ๓ (นางศิริพันธ์ ตาบทเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) อย่างภาพเขียนสี เวลาเราใช้น้ำฉีดได้มัยคะ

นายพเยาว์ เข็มนาถ : คือ วิธีที่ไม่ถูกนะ ไม่แนะนำ แต่ว่ามันใช้ได้ผล เพราะสีมันเป็นดินแห้งไง มันโดนน้ำ มันอุ้มน้ำแล้วมันซัด แล้วฝุ่นอะไรที่มันเกาะอยู่มันก็ลบหายไป แล้วมันก็เป็นรอยชัดอยู่ตรงนั้น เป็นค่าอยู่ตรงนั้นเป็นปีเลยนะ มันโดนล้างแต่ที่อื่นมันไม่โดนล้าง ถ้าล้างมันก็ต้องล้างทั้งผนัง แต่ว่าบางครั้งก็ต้องยอม เพราะว่ามันจำเป็น แล้วเวลาคัดลอกอยู่ดีๆไปคัดลอกเลย เมื่อก่อนนี้เขาก็ให้ผมนั่งแมนโซว์ บังเอิญโซว์ไม่ไหวแล้วหลังๆ ต้องช่วยกันแล้วละก็มานั่งดู เห็นรูปเดียว เห็นรูปนี้ว่ายังงี้ ไม่ใช่ว่ารูปมันซัดถึงขนาดดูแล้วไม่รู้เรื่อง บางทีไม่แน่ใจว่ามันเป็นอะไร เพราะว่าภาพมันเลื่อนๆ ถ้าถ่ายรูปแล้วจึงเลย ไม่มีทางรู้เรื่องเลย ก็ต้องมานั่งดู นั่งพิจารณาดูนานพอสมควรว่า มันเป็นรูปอะไรกันแน่ ก่อนที่จะลงเส้น ต้องช่วยกันดูตัดสินใจแล้วนะ แล้วอย่าพยายามรู้ดีไปเดิมน ถ้าให้เด็กมันคัดลอก เฮ้ย! มือไม่ครบไว้ย ลอกซะครบเลย มือที่เขาคัดนี้ก็เลยจึงไปเลย แล้วที่สำคัญก็คือ ต้องพิจารณาแล้วว่า แหล่งนั้นมีการทำทับกันกี่ชั้น เพราะบางครั้งมันไม่ได้ทำหนาเดียวอย่างที่โนนสาวเอ้ (ถ้าโนนสาวเอ้ จังหวัดหนองบัวลำภู) เห็นได้ชัดเลยว่ามันซ้อนภาพ เพราะทำหลายครั้ง มันถึงเป็นลายเส้น จึงไม่รู้ว่า เริ่มต้นตรงไหน ลงตรงไหน จบตรงไหน วุ่นวายไปหมด ถ้าซ่อมภาพประเพณีนี้พวกออสเตรเลีย พวกอะบอริจินเขาทำอยู่นะ เขาซ่อมภาพบรรพบุรุษเค้า

- คำถามที่ ๔ (นางมนต์จันทร์ วงศ์สุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) พี่เยาว์(นายพเยาว์ เข็มนาถ) พี่เยาว์บอกว่าซ่อมภาพมากกว่า ๑ ครั้งเราพอจะสังเกตอะไร ระหว่างภาพที่ทำครั้งเดียวกับภาพที่ทำหลายครั้ง

นายเพียว เจ็มนาค : คือนั่นจะทับกันไป ทับกันมาวนายไปหมด

- คำถามที่ ๔ (นางมนต์จันทร์ วงศ์ตระกูลทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) ทับซ้อนอย่างไรคะ

นายเพียว เจ็มนาค : อย่างภาพมือจะเห็นชัด เพราะเขาทำทับกัน ทับ หมายความว่า เหมือนกับจำนวนครั้งที่เขาไป เพราะบางแห่งเขาทำภาพมืออย่างเดียวกัน เอ็งจะทำอย่างอื่นก็ทำตรงนี้ ทำเฉพาะ แห่่ง นี่เป็นการบอกยืนยันถึงเรื่องขอบเขตและสิทธิอยู่อย่างหนึ่ง แล้วภาพมือให้ความสำคัญมากกว่า เขาพบ ยังไง ถ้าพวกอะบอริจินเขาพบด้วยปาก

- คำถามที่ ๕ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี : ผู้ถาม) : อยากจะถามพี่เพียว(นายเพียว เจ็มนาค)ว่า จริงๆแล้ว พอถึงเวลาสำรวจภาพเขียนสี โดยเฉพาะภาพเขียนสีที่เพียวก็ยังคิดว่า ใช้พลาสติกกับปากกาเมจิกในการที่จะลอกลายยังใช้ได้อยู่ จนถึง ปัจจุบัน ปัจจุบันอาจจะมีการถ่ายรูปด้วยแต่ก็ยังยืนยันว่า เราควรจะมีการใช้ลอกลายที่มันเต็มลูกมัยยะ มันก็จะ ได้ขนาดที่แน่นอน ขณะเดียวกันถ้าเป็นการเก็บข้อมูลกับภาพที่มีลายชัดเจนเราจะจะไม่ใช้พลาสติกลูกมัยยะ เรา จะใช้วิธีไหน

นายเพียว เจ็มนาค : รับบั้ง

- คำถามที่ ๖ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี : ผู้ถาม) ทีนี้เวลาเราไปรับบั้ง เราจะรับบั้งด้วยพื้นที่ขนาดไหน แล้วก็ใช้วิธีโดยใช้กระดาษมัน จะอยู่ได้พอดีขนาดมัยยะ อย่างที่พี่เพียวมีประสบการณ์สมมุติว่า เราจะรับบั้ง เราจะรับบั้งทั้งหมด หรือว่ารับบั้ง เป็นตอนๆแล้วมาต่อกันหรือว่ายังงี้

นายเพียว เจ็มนาค : ก็ทำเป็นตอนๆ แล้วก็มาต่อกัน แต่ว่าต้องคัดลอกด้วยพลาสติก ตัวนี้มันจะเป็นตัวคุมทั้งหมด คุมตำแหน่ง

- คำถามที่ ๗ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี : ผู้ถาม) แล้วเวลาพลาสติกที่ลอกมาแล้ว ในระยะยาววิธีการเก็บมีปัญหหรือไม่

นายเพียว เจ็มนาค : ต้องทันทีเลย ไม่ต้องทิ้งระยะยาว

- คำถามที่ ๘ (นางมนต์จันทร์ วงศ์ตระกูลทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) เก็บได้นานมัยยะ

นายเพียว เจ็มนาค : เวลาลอกปั๊บก็ขีดเส้นตรงแล้วก็เขียน ขีดเส้นตรง การขีดแล้วก็ ทำระดับ เพราะบางอย่างเวลาเขาเขียนมันไม่เป็นแนวระนาบ มันจะโค้งไป โค้งมาอย่างที่ว่ามือแดง ถ้าผาแดง ที่กาญจนบุรีเห็นชัดๆเลยว่า เขาเดินบนเนิน โลกเป็นขบวน แล้วเดินขึ้นนะ ทีนี้เวลาเราลอกเสร็จแล้วปั๊บ เรา ไม่ได้ให้ระนาบไว้แล้วไปตั้งไว้ปั๊บเราก็จัดมาตรงชะ มันก็ลายเดินบนเส้นตรง พอเสร็จแล้วก็ใช้กระดาษ หนังสือพิมพ์ปิดแล้วก็ม้วนเก็บ เพราะเคยมีประสบการณ์ชัดเจน ไปเอาหนังสือพิมพ์ปิดเพราะนึกว่ามันจบแล้ว ก็ม้วนปรากฏว่ามันลอกติดกันหมดเลย ไม่รู้ว่าเป็นอะไร ทุกอย่างมีปัญหาเหมือนกันเลย

- คำถามที่ ๘ (นางมนต์จันทร์ วงศ์ตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) แล้วบนแผ่นพลาสติกที่ลอกก็ควรจะมีเส้นระนาบใช้ไหมคะ

นายพเยาว์ เข็มนาค : ก็ควรจะบอกเหมือนกับที่เราเก็บข้อมูลทั่วไป ควรจะบอกรอยแตก รอยอะไร มีรอยปลวก รอยอะไร รอยน้ำฝน คราบอะไรต่ออะไร ควรจะบอกไปในนั้นแล้วใช้ปากกาหลายสีหน่อย ที่นี้เวลาเราจะเสนอรายงานส่วนที่เราต้องการ เราก็กวาดไว้ ที่นี้ผมมาเสียดายที่ลอกไว้ประมาณห้าพันกว่าชิ้นไม่เหลือเลยซักชิ้นเดียว

- คำถามที่ ๑๐ (นางมนต์จันทร์ วงศ์ตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) เหตุผลที่มันไม่เหลือคือว่าเราไม่ได้ใช้กระดาษพับหรือว่ามันเสื่อมไปตามเวลาคะ

นายพเยาว์ เข็มนาค : เหตุผลไม่มีที่เก็บ ต้องทิ้ง

- คำถามที่ ๑๑ (นางมนต์จันทร์ วงศ์ตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) เพราะฉะนั้นพี่เยาว์(นายพเยาว์ เข็มนาค) ก็คงยืนยันว่า ถ้าเราใช้พลาสติกลอกลายเสร็จแล้ว ใช้กระดาษปิดทับแล้วมันเก็บยังคงอยู่ได้เหมือนกัน

นายพเยาว์ เข็มนาค : มันมีบางชิ้นที่อยู่กับผม ก็ยังอยู่

- คำถามที่ ๑๒ (นางมนต์จันทร์ วงศ์ตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่ม
วิชาการโบราณคดี : ผู้ถาม) ก็ยังเห็นอยู่

นายพเยาว์ เข็มนาค : ครับ มันจะลอกติดหนังสือพิมพ์ข้างเท่านั้นเอง ที่นี้ถ้าเราเอามาปั๊บแล้วเราเอามาจึงแล้วก็ถ่ายรูปเก็บอีกทีหนึ่ง

- คำถามที่ ๑๓ (นางมนต์จันทร์ วงศ์ตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) เมื่อเราคัดลอกจากพลาสติกตามขนาด แต่พื้นที่จริง สเกลเท่าจริงแล้ว

นายพเยาว์ เข็มนาค : ย่อ

- คำถามที่ ๑๔ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) เราก็กวาดมาแล้ว คือ เราตีสเกล แล้วก็ครวออิงตามสเกลหรือคะ

นายพเยาว์ เข็มนาค : ใช่

- คำถามที่ ๑๕ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) ซึ่งโอกาสที่มันจะมีรายละเอียดเล็กๆน้อยๆ คือ ยังไงมันก็ไม่ใช่จากงานจริงไหมคะ

นายพเยาว์ เข็มนาค : ก็ถ่ายภาพด้วย

- คำถามที่ ๑๖ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) ผ่านการคัดมาอีกที

นายพเยาว์ เข็มนาค : เพราะฉะนั้นก็ต้องมีรูปถ่ายประกอบด้วย เพราะมันมีอะไรที่จะช่วยให้ภาพมีความสมบูรณ์

- คำถามที่ ๑๗ (นางศิริพันธ์ ตาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) โอกาสมันอาจจะคลาดเคลื่อน หรือว่ามันก็เกิดขึ้นได้บ้าง

นายพเยาว์ เข็มนาค : มันมีอยู่แล้ว เพราะมือคนแต่ละคนลอก จนรู้เลยว่าใครเป็นคนลอก

- คำถามที่ ๑๘ (นางศิริพันธ์ ตาบเพ็ชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) ที่ถาม เพราะว่าเคยทราบว่าเป็นภาพที่หนองบัวลำภู ภาพบางส่วนอยู่ที่พื้นผิวหิน มันก็มีหลุด คนที่เข้าไปลอกนี้มองไม่เห็นภาพ

นายพเยาว์ เข็มนาค : มองไม่เห็น

- คำถามที่ ๑๙ (นางศิริพันธ์ ตาบเพ็ชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี : ผู้ถาม) ต้องให้คนที่ใกล้ๆคอยกำกับ เพราะเราจะไม่เห็นเส้นเลย

นายพเยาว์ เข็มนาค : ใช่แล้ว อีกวิธีหนึ่งควรจะไปแต่หัววัน เราต้องคำนวณเวลาให้ดี ถ้าไปถึงแหล่งตอนเย็นไม่ต้องไปหรอก ผู้หญิงเอากระจกไปสักบานหนึ่ง เอาไปสะท้อนจากแสง

นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี : อ้อ! รีเฟล็กซ์เหรออะ

นายนิติ แสงวันฉ : รับขอเพิ่มเติมจากที่พี่เขยว(นายพเยาว์ เข็มนาค) พูดมาสักครู่ นะครับ เรื่องการใช้ วัสดุ อุปกรณ์รอบกายให้มีประโยชน์ นะครับ ในกรณีที่มีสองประเด็นนะครับ ประเด็นที่ ๑ คือ ไม่ได้มีอุปกรณ์นั้นไป กับอีกประเด็นหนึ่งก็คือ ประเด็นว่าสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยให้ใช้เครื่องมือเท่าที่มีอยู่ ประเด็นแรก คือ ไม่มีวัสดุรอบกายที่เสริมและที่จะช่วยเราได้บ้างนะครับ ยกตัวอย่างที่พี่เขยวพูดในกรณีเรื่องเจจจารึก หรือไม่ก็เป็นภาพเขียนสีนะครับ โดยเราไม่ได้เตรียมไปก่อน ผมว่ามันมีหลักอยู่ว่า อันนี้เป็นความรู้ที่ผมว่าน่าจะสาบสูญแล้วละก็คือ หออะไรทดแทนที่ทำให้เก็บข้อมูลกลับมาได้ ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเจจจารึกโดยที่เราไม่ได้เตรียมการมาก่อน ไม่มีอุปกรณ์รับบั้ง ไม่มีลูกประคบ ไม่มีกระดาษสา ไม่มีหมึกไปเลย ผมว่าทดแทนได้อันที่ ๑ แป้ง เราใช้แป้งทาหรือซัดใส่ แล้วใช้ถ้ำรูปเอา นี่ก็ช่วยได้ ความเสียหายต่อวัสดุน้อยหน่อย

วิธีที่ ๒ ก็อย่างที่พี่เขยวบอกไปแล้วก็คือ ใช้กระดาษแล้วเอาดินสอ ซึ่งแน่นอนก็ต้องใช้ดินสออ่อนที่สุดเท่าที่จะหาได้ ๔บี, ๖บี ก็ว่าไปฝนบนกระดาษอย่างนี้ เราก็ได้ข้อมูลกลับมา เราเคยใช้ก๊วยตบแทนมีผ้า มีกระดาษที่บางที่สุด ประเด็นก็คือ วัสดุบางอย่างทำลายวัสดุ อย่างเช่น วิธีที่เกี่ยวกับฝนนี้ะครับ เพราะฉะนั้นหลักก็คือ ถ้าที่นั้นเข้าถึงไม่ยากลำบาก แล้วก็ไม่เสี่ยงต่อการสูญหาย สามารถเชื่อได้ว่า ของนั้นยังอยู่ ก็เสี่ยงเสียอย่าทำเลย ไปตามคนที่เขาทำเป็นมาทำทีหลัง หรือไม่เราก็ค่อยกลับมา การใช้ก๊วยก็ดี ใช้ดินสอฝนก็ดี ควรจะใช้ในกรณีที่แหล่งเข้าถึงยาก เราจำเป็นจะต้องเอาข้อมูลกลับมาจริงๆ ถ้าเสี่ยงได้ก็ควรเสี่ยง ก็จะไม่ทำให้พื้นผิววัสดุเสียคือประเด็นหนึ่ง ประเด็นที่ ๒ ไม่ได้ขัดแย้งกับพี่เขยวโดยตรงนะครับ แต่อยากจะตั้งข้อสังเกตว่า เรื่องการใช้กล้องก็ดี สมัยนี้ทั้งอุปกรณ์ที่เป็นกล้องก็ดี แล้วคอมพิวเตอร์ก็ดี มันมีพัฒนาการรวดเร็วมาก บางอย่างเราสามารถทำในสิ่งที่ในสมัยก่อนทำไม่ได้ เช่น ถ่ายรูปในที่ที่มีแสงต่ำมากๆ หรือรูปที่มองด้วยตาเปล่าไม่เห็น พอถ่ายเสร็จแล้วเรามาปรับด้วยโปรแกรมกราฟิกจากคอมพิวเตอร์บางตัว เช่น คอเรล หรือคอเรลเพ้นท์ หรือโฟโต้ชอป มันแต่งหรือดึงสีขึ้นมาได้ แต่ทั้งหมดนี้ไม่ได้ความว่าจะไม่ลอกนะครับยังงั้น วิธีการลอกด้วยมือก็ยังจำเป็นอยู่มากนะครับ เพียงแต่อยากจะตั้งข้อสังเกตว่า การบันทึกด้วยภาพสมัยนี้มีพัฒนาการสูงขึ้น เพราะฉะนั้นก็เป็นอย่างที่อาจารย์สุรพล (รองศาสตราจารย์สุรพล นาอะพินธุ) พูดไป

ตั้งแต่ตอนเช้าจะครับว่า เก็บข้อมูลให้ได้มากที่สุดด้วยวิธีการหลากหลายที่สุด ข้อมูลเยอะไม่พอใจ ค่อยคัดทิ้ง แต่ถ้าน้อยเราจะกลับไปเอาใหม่ มันยากแล้วก็สิ้นเปลืองเวลา ส่วนอีกประเด็นหนึ่งจะครับก็คือ ประเด็นที่ว่า มีวัสดุ มีเครื่องมือ มีอุปกรณ์ แต่สภาพแวดล้อม หรือเงื่อนไขทำให้ใช้อุปกรณ์นั้นใช้ไม่ได้ ก็ต้องพลิกแพลงเอา ใช้วิธีพื้นฐานที่ง่ายที่สุด ความรู้ที่เราเรียนมาตั้งแต่สมัยประถม มัธยม ถ้าคิดให้ดีว่ามันเอามาช่วยได้ ยกตัวอย่าง เช่น เราชุดที่ภูโล้น จังหวัดหนองคาย เป็นโครงการร่วมที่อาจารย์สุรพล (รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ) ทำร่วมกับวินเซนทร์ พิกอท เป็นภูเขา เป็นแหล่งเหมือง ซึ่งมีธาตุที่เป็นโลหะอยู่มากตลอดทั้งบริเวณ ทั้งบนพื้น ทั้งในถ้ำ ทั้งผนังทุกอย่างจะครับ ไม่สามารถทำพังได้เลย เข็มทิศนี้หมุนตัวเลยนะครับ กล้องทำพังทุกชนิดไม่สามารถทำพังได้ ถ้าจะทำได้ก็ต้องใช้เครื่องมือในการทำระดับสูง ซึ่งคงไม่มีเวลาแน่ และอาจจะหาไม่ได้ด้วย ในเวลานั้น แก่ได้ก็คือ วิธีพื้นฐานจะครับ คือ ถ้าใครเคยเรียนเรขาคณิต ตรีโกณมิติมา ก็พึงรู้ได้ว่า ถ้า สามเหลี่ยมใดก็ตามที่มีขนาดในอัตราส่วน ๓ : ๔ : ๕ ด้านสั้นที่สุดและขนาดกลาง คือ ด้านที่เป็นสัดส่วนเป็น ๓ กับ ๔ มุมที่ได้จะเป็นมุมฉากเสมอ ถ้าเราอาศัยหลักนี้ เราก็เอาพิน(หมุด) หรือโพล (หลัก) ๓ ตัวจึงผ่านเทป หรือเชือก ซึ่งในที่นี้ก็จะจะเป็นเทปเป็นหลักให้ได้ขนาดสามเหลี่ยมยาว ๓ : ๔ : ๕ รวมแล้วก็เป็น ๑๒ หน่วย เช่น อาจจะเป็น ๑๒ เมตร เป็นต้น ข้างที่เป็นด้าน ๓ เมตรทบกับด้าน ๔ เมตรจะเป็นมุมฉากเสมอ ด้วยวิธีนี้แหละครับ เราก็จับไปก็จะได้มุมหนึ่งมุมถูกมัยครับ เมื่อได้มุมฉากเราก็ต่อระยะตามต้องการ แล้วก็แบ่งซอยระยะไป นี่เป็นวิธีแรกที่สามารถทำพังในขั้นต้นได้ ก่อนที่จะเอาเครื่องมือแอ็ดวานซ์มาใช้ เพราะว่าถ้าเครื่องมือทำพังปกติ แม้แต่เข็มทิศใช้การไม่ได้เลย เพราะไม่ชี้ทิศเหนือจะครับ บางจุดในบริเวณนั้นเข็มทิศหมุนเป็น ลูกข่างเลยนะครับ หมุนอย่างจ๊วเลย วิธีพื้นฐานแบบนี้จะแก้ปัญหาได้ในระดับหนึ่ง ส่วนอีกอันหนึ่ง ขอเสริมพี่ เย้าว กรณีทำพังในถ้ำ สมัยก่อนผมจำได้ว่า มีสิ่งที่เรียกว่า *กระจก* อยู่เดี๋ยวนี้คงหายสาบสูญไปแล้ว ทั่วๆ ที่มันเป็นวิธีที่พื้นฐานมากจะครับ อุปกรณ์ที่ผมเข้าใจว่า คงหาซื้อไม่ได้แล้ว ไม่เห็นขายที่ไหนแล้ว แต่ถ้าเรา ไม่ได้ เราสามารถประดิษฐ์ขึ้นเอง โดยหลักการที่ว่า ทำยังไงก็ได้ให้เรามองไปด้านหนึ่งแล้วเห็นเงาสะท้อนไป ในด้านที่เป็นมุมฉาก ไม่มีอะไรก็ถ้าอยากจะจับ แต่หาอุปกรณ์อะไรไม่ได้เลย ถ้าจำเป็นให้กางนิ้วให้เป็นฉากมากที่สุดแล้วก็เส็งไป แล้วก็ใช้วัดก้าวเอา ในกรณีที่ท่านแบบลูกเงินจริงๆ ซึ่งเป็นไปได้ว่า จะเกิดจะครับ ท่านก็ต้องนับก้าว เพราะฉะนั้นนักโบราณคดีที่เป็นนักสำรวจจึงจะต้องรู้ว่า ก้าวตัวเองปกติยาวเท่าไร คือ สมัยก่อนเค้าต้องรู้เลยนะครับ ทุกคนนี้จะจำก้าวตัวเองได้เลย เพราะทุกคนก้าวไม่เท่ากันไข่ม้อยครับ ประมาณ ๑ เมตรก็จริง แต่ไม่มีทางเท่ากันกันแน่ๆ บางคนอาจจะก้าว ๑๐ เซนติเมตร (เซนติเมตร) บางคนก็ก้าว ๑๕ (เซนติเมตร) บางคนก้าวเมตรกว่า สมัยก่อนเขาก็จำก้าวตัวเองกันได้ว่า ก้าวของเราปกติเท่าไร ก้าวยาวเหยียดเท่าไร วิธีนี้จะทำให้สามารถรู้ระยะทางได้อย่างคร่าวๆจะครับ เวลาทำพังและกะระยะ ส่วนเทคนิคที่ผมประทับใจมากแล้ว ผมว่า มันสาบสูญแล้วละ เดี๋ยวนี้ใช้ไม่เป็นแล้วที่พี่เย้าวพูดก็คือ อาศัยยืมหลักการของช่างสเก็ทภาพ คือ การวัดสัดส่วนด้วยดินสอ ปากกานี้แหละครับ ช่วยได้มาก เทคนิคนี้ยังมีเล็กๆน้อยๆอีก ซึ่งบางทีถ้าเราเรียนสมัยมัธยม เรียนประถม มันเอามาใช้ประโยชน์ได้จริงๆ เพียงแต่เราอาจจะลืมไปแล้ว มีอีกหลายอย่าง เดี๋ยวก็คงต้องค่อยๆเพิ่มเติมกันไป

หลังจากนั้น เป็นช่วงที่ผู้ดำเนินการอภิปราย (นายนิติ แสงวันฉน์) เสนอให้ นางสุนิสา มั่นคง นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ กลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี ผู้เข้าร่วมการสัมมนาได้นำเสนอ ประเด็นความรู้เพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจทางโบราณคดี

(ซ้าย — ขวา) นายอำพัน กิจงาม (ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี) นางสุนิสา มั่นคง (นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ)

นางสุนิสา มั่นคง : ประเด็นอันที่ท่านนิติ (นายนิติ แสงวันฉน์) จะให้พูดก็คงเป็นเรื่องของ ปัญหาที่เรามีในขณะนี้ในเรื่องปัญหาของการอนุญาต(การออกประทานบัตร) หรือเป็นเรื่องโบราณคดีทั้งแหล่ง โบราณคดี แหล่งโบราณสถาน ตอนนี้อคิดว่าจะน่าจะเป็นปัญหาที่สำคัญ แล้วก็ปัญหาอันนี้มันก็เกี่ยวเนื่องในเรื่อง การสำรวจทางเรื่องวิชาการเป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะถ้าหากว่าสิ่งที่เราได้ไปทำการสำรวจแล้ว ผลของการ สำรวจนั้นออกมาไม่มีความชัดเจน และไม่สามารถที่จะมีเหตุผลมากพอที่จะทำให้เขา คือ ตอนนีกรณีนีมันมีทั้ง เรื่องที่ว่า พบแหล่งหรือไม่พบแหล่งนั้น ก็ต้องเอาเคส กรณีที่มันเกิดขึ้นที่ผ่านมามีนักโบราณคดีบางท่านที่ได้ ไปทำการสำรวจ ถ้าอย่างชัดๆเป็นเรื่องของสัมปทานบัตร เราไม่พูดถึงเรื่องคูเมือง กำแพงเมือง หรือเรื่อง ของวัดที่เราจำเป็นต้องมีขอบเขต มีในเรื่องของการกันขอบเขตก็เป็นสิ่งที่สำคัญ แต่ในกรณีของเรื่องแหล่ง โบราณคดีที่เป็นแหล่งถ้ำหรือเพิงผา หรือแหล่งที่อยู่อาศัยที่อยู่ข้างล่าง จากประสบการณ์ที่ผ่านมาเท่าที่ทั้งเคยได้ ไปดูเอง แล้วก็จากปัญหาที่ได้รับทราบนั้น มันมักจะมาจากการที่เราไม่มีความเห็นที่ไม่ชัดเจน แล้วเมื่อสอบ กลับไปแล้วผลของการไปสำรวจนั้น ไม่ว่าจะออกมาเป็นรายงาน หรือว่าในเรื่องของการดำเนินการที่ไป ไม่มี ความละเอียดมากพอ หลักฐาน ไม่บ่งชี้ตามที่เรารู้ว่า เป็นแหล่งโบราณคดี อย่างตัวอย่างหลายๆที่ที่จะเอามา ยกตัวอย่างให้ดูที่เรามีปัญหาอยู่ในขณะนี้ แล้วเราก็ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาได้ รู้สึกว่าแทบจะทุกเขาเลย ก็ น่าจะเป็นตั้งแต่ที่เขาหน้าวังหมี (เขาหน้าวังหมี จังหวัดกระบี่) ซึ่งปัญหานี้ก็ยังไม่สามารถที่จะแก้ได้

ในกรณีเขาหน้าวังหมื่นนั้น แล้วก็โดยสภาพของแหล่งแล้ว มันก็เป็นเขา แต่อยากจะบอกว่า จุดที่มันมีการพบหลักฐานทางโบราณคดีไม่ว่าจะเป็นโครงกระดูก หรือเศษภาชนะดินเผานั้น บางทีมันก็มีการพบแบบในครั้งที่เขาไปสำรวจบอกไม่พบ แต่ภายหลังที่ไม่ได้สำรวจแล้วพบ มันก็ยังไม่เก็บหลักฐานที่ชัดเจนมากพอนะยะ เป็นการกล่าวอ้างว่าได้พบแล้ว เราไปเจอที่ ๒, ๓ ขึ้นแล้วก็ไม่ได้ถ่ายภาพ ไม่ได้เก็บเพราะเขาถือว่าการสำรวจในเบื้องต้น เพราะฉะนั้นในสิ่งที่พอเราไปอ้างเขา มันก็ถึงทำให้ไม่สามารถที่จะไปตอบคำถามเขาได้ว่า ทำไมเราต้องรักษาในเมื่อบางครั้งแหล่งไม่มีความสำคัญมากพอ ตรงนี้ละยะ ถ้าหากเราจะต้องการรักษาเรื่องของแหล่ง เราก็ต้องตอบคำถามให้ชัดเจนได้ว่า ทำไมจึงมีการประเมินแหล่งในกรณีอันนี้ เฉพาะรูปนี้ต้องประเมิน แล้วอย่างบางจุด ทั้งเขา(ภูเขา)เราเจอแค่จุดเดียวอย่างเมื่อกี้ที่บอก ถ้าหรือเพิงผา เขาก็บอกว่าให้รักษา แค่จุดเดียว เราก็ต้องตอบให้ได้ว่า ทำไมต้องรักษาทั้งเขา ทำไมต้องรักษาสภาพแวดล้อมของบริเวณเขาหน้าวังหมื่น ทำไมเราจะต้องกันขอบเขต นักโบราณคดีก็ควรจะตั้งคิดว่า เรามีเกณฑ์อยู่พอสมควรแต่อันนี้ว่า เราจะต้องกันออกไปเท่าไรหรือเฉพาะตัวถ้าที่เราเจอหรือจะต้องกันออกไปอีกกี่ร้อยเมตร รวมทั้งภาพเขียนสีที่อาจารย์เขาว (นายพเยาว์ เขื่อนาค) ได้บรรยายไปแล้ว เราก็ต้องมีหลักเกณฑ์ตัวนี้ออกไป ในเรื่องของแหล่งถ้า แหล่งโบราณสถาน เจดีย์ โบสถ์ วิหาร แล้วก็ภาพเขียนสีด้วย ตรงนี้ละยะ แต่เขาหน้าวังหมื่นนั้น ก็ยังมีปัญหาในเรื่องของการพัฒนานะยะควบคู่กับการอนุรักษ์ด้วย อันที่สำคัญอีกอันหนึ่ง ขณะนี้ก็ใกล้เคียงกันที่เขายะลา (เขายะลา จังหวัดยะลา) ที่เขายะลาเป็นเรื่องที่หนักอยู่ เท่าที่เห็นปัญหานี้ในแปลงสัมปทานบัตรซึ่งมีอยู่มากมายแล้วก็ไปทำการขึ้นทะเบียนทั้งเขา แล้วก็มีการอนุญาตไปแล้ว ขณะนี้มาขอใหม่ ไม่อนุญาตซึ่งมันก็จะไม่ได้ เพราะว่าเราต้องทำในเกณฑ์ ในทางเดียวกัน เขายะลามีภาพเขียนสีอยู่ทางปลาย ในขณะที่เขาภูนี้จะเป็นหลายกิโลรู้สึกจะเป็น ๒, ๓ กิโลเมตร ตอนนี้ในตรงนี้เขาไปขึ้นทะเบียนเอาไว้แล้วทั้งเขาเลย การไปสำรวจแหล่งโบราณคดีของนักโบราณคดีทั้งเป็นข้าราชการ แล้วก็ทั้งนักโบราณคดีที่เป็นฟรีแลนซ์ ขณะนี้ก็เป็น การให้ข้อมูลนั้นจากการที่เอกสารมาอ้างอิง อันนี้มันถึงขั้นขึ้นศาล ไม่ว่าจะเป็นเขาหน้าวังหมื่น หรือเขายะลา มันก็ต้องขึ้นศาลโดยใช้หลักฐานจากเอกสารทั้งสิ้น เอกสารของนักโบราณคดีที่เป็นการประเมินคุณภาพที่สำคัญเท่าที่เห็นแล้ว การประเมินน่าจะนึกในทางของข้าราชการเราเป็นหลัก เราเพียงแต่ให้เขาไปสำรวจเพื่อเป็นการหาข้อมูลเพิ่มเติมมา เพราะฉะนั้นตรงนี้สิ่งที่น่าคิดก็คือว่า แต่ละคนก็มีความเห็นไม่ตรงกันด้วยซ้ำ นักโบราณคดีแต่ละท่าน บางคนที่อาจจะมองคุณค่าซึ่งต่างกันไป ตรงนี้ก็ต้องช่วยกันพยายามหาเกณฑ์ในการที่เราจะประเมินอย่างไร ที่มันจะต้องรักษาเพราะขณะนี้พัฒนามันเข้ามาเยอะ เราจะไปกันเขาหมดมันก็จะไม่ได้ เราจะต้องมีการคิดตรงนี้เป็นเรื่องสำคัญนะยะ ขณะนี้สำหรับเขาชะอวด (เขาชะอวด จังหวัดจันทบุรี) ตอนนี้ปัญหามันก็เหมือนกัน ก็เนื่องจากว่าการไปสำรวจครั้งแรกมันน่าจะเป็นในลักษณะที่อาจจะเครื่องมือไม่พร้อม หรือไม่คิดว่ามีความสำคัญขนาดไหน หรือไม่ได้คิดว่า ตัวเองไปนั้นจะต้องเก็บอะไรให้มากที่สุด เมื่อไม่ได้เก็บอะไรที่ชัดเจนสมัยก่อน กล้อง(กล้องถ่ายภาพ) ไม่พร้อมหรือเปล่าหรือฟิล์มไม่พอ หรือในตัวเองบอกว่า ไม่ต้องเก็บมาก โบราณวัตถุที่เห็นก็ไม่ถ่ายเก็บไว้เยอะๆ เอาไปแค่รูป ๒ รูป มันตอบคำถามใครเขาไม่ได้ เพราะฉะนั้นเวลาเขาขุดหลักฐานที่พบ เพราะว่ามันเคลื่อนได้ มันตรวจวันนี้ พออีกอาทิตย์หนึ่งมันก็เปลี่ยนไปแล้ว มันบอกไม่ได้ เพราะว่า ตรงนี้ไม่ มี ไปดูแล้วรอบใหม่ไม่มี ทำนองนี้นะยะ ซึ่ง ดร.อำพัน (นายอัน กิจงาม) ทราบดีตรงนี้นะยะในเรื่องเขานี้ สำหรับในเรื่องอีกอันหนึ่ง เขาวง (เขาวง จังหวัดสระบุรี) เขาวงในขณะนี้จากประสบการณ์ที่

เป็นผู้แทนมาอย่างเรื่องเขาวงที่พระพุทธรูป (พระพุทธรูป จังหวัดสระบุรี) ในเขาวงไม้ไผ่แห่งโบราณคดี
 อย่างนี้ มันจะต้องเกี่ยวกับแหล่งโบราณสถาน มันอยู่ใกล้เคียงบริเวณเขาพระพุทธรูป อันนี้ยังสำคัญ
 เหมือนกัน เพราะว่าอย่างแหล่งใกล้เคียงทำยังไง ที่เรา เขาวง เขาบอกว่าห้ามระเบิด ในขณะที่ใกล้พระพุทธรูป
 เขาไม่ถึง ๕๐๐ (เมตร) ขณะนี้เรากำลังตามมาตรา ๕ (แห่งประมวลกฎหมายที่ดิน(ชุดดินลูกรัง และการดูแล
 ทราย) มันบอกว่าใกล้ศาสนสถาน ใกล้ถ้า ๕๐๐ (เมตร) แต่เราไม่ได้ใช้มาตรา ๕ แล้วเมื่อก่อนเราใช้มาตรา ๕
 ขณะนี้เราใช้ของกรมทรัพย์ (กรมทรัพยากรธรณี) น่าจะเป็นมาตรา ๑๒ ใน พรบ. ๒๕๑๐ (พระราชบัญญัติแร่
 พ.ศ.๒๕๑๐) เป็นการห้ามดำเนินการ แต่ไม่ได้เกี่ยวกับเขานะ เราใช้กฎหมายเราอยู่แล้ว แต่ที่เกี่ยวข้องก็คือ
 ห้ามขุด ถ้าเจอแล้วให้หยุดดำเนินการ ตรงนั้นมันก็เลยเข้ามาเกี่ยวข้องกับเราในเรื่องของกฎหมายเรา เพราะฉะนั้น
 ตรงนี้ในการสำรวจของนักโบราณคดีก็จะต้องตรวจว่า เขาถูกนี้ เขาวงไม่มีอะไรจริง ไม่มีเรื่องของแหล่ง
 โบราณคดี โบราณสถานแต่มันใกล้ เวลานั้นเราก็ต้องคิดตรงนี้อยู่เหมือนกัน เราไปคิดจากพระพุทธรูป เรา
 กันจากพระพุทธรูปเราไม่ได้มากันจากเขาวง เราก็ต้องกันจากพระพุทธรูปกับบริเวณที่มีถ้ำต่างๆ ถ้ำวิมาน
 จักรี ตำแหน่งต่างๆหรือแหล่งโบราณสถาน ถนนพระเจ้าทรงธรรม ฯลฯ ทำนองนี้ เวลาเราคิด เราก็ต้องคิดจาก
 ตรงนี้ เราจะรักษาไว้แค่ไหน ตรงนี้เป็นปัญหาซึ่งขึ้นอยู่กับอนุญาต ไม่อนุญาต ยากมากอยู่เหมือนกัน เผอิญมัน
 เป็นลุ่มน้ำชั้นหนึ่งเอเมื่อ ๕๐ ปีที่แล้ว มันก็เลยได้รับการทำไป เพราะไม่ได้แจ้งกรมศิลปากร แต่ว่าในปัจจุบัน
 จะบอกว่า เขาถามกรมศิลป์ (กรมศิลปากร) ทุกเรื่องไม่ว่าจะเรื่องต่างๆ เรื่องคูเมือง กำแพงเมือง เรื่องเขื่อน
 เรื่องอะไรตอนนี้ กลับเข้ามาหากรมศิลป์ (กรมศิลปากร)หมดทุกเรื่อง เรื่องของวังสีทา(วังสีทา จังหวัดสระบุรี)
 นี่เป็นเรื่องที่ใกล้ตัวทั้งนั้นที่จะอธิบายได้ อย่างวังสีทาขอบเขตของโบราณสถาน ทุกวันนี้ขึ้นทะเบียนไว้แค่ ๒๐
 ไร่ แต่การสำรวจจริงวังนี้ ๕๐๐ ไร่ ทุกวันนี้เรียกว่า มีเจ้าของหมดแล้ว ได้ออกโฉนดไปเรียบร้อยแล้ว
 เพราะฉะนั้นเราก็ดูแลเฉพาะตรงที่ขึ้นทะเบียนไว้ ๒๐ ไร่ ซึ่งจริงๆแล้วเข้าไปสำรวจมีมากกว่านี้ จะมีฐานของ
 ตำแหน่งต่างๆมากมายตรงนี้ เพราะฉะนั้นแนวทางในการสำรวจก็ต้องเก็บข้อมูลไว้หมด เก็บแม้กระทั่งในส่วน
 ที่ ๕๐๐ ไร่ ก็พยายามเข้าไปเก็บ เพื่อจะไว้เป็นหลักฐานไว้ก่อน สักวันหนึ่งมันอาจจะมีการเรียกขึ้นศาลแล้ว
 ยึดกลับเอาเข้ามาใหม่ได้ อันนี้ก็ต้องเป็นการเตรียมข้อมูล ไม่ใช่ว่าแค่จะมากับวันนี้ แต่เราต้องเก็บให้หมดพูด
 ง่ายๆ มันต้องเก็บหลักฐานให้หมดทั้งตรงกลางมันและโดยรอบ ตรงบัพเพอร์โซนอย่างที่ว่า (นายพเยาว์
 เข็มมาม) พูด เราไปเกี่ยวเรื่องของสิ่งแวดล้อมเขา แต่ของสิ่งแวดล้อม(กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ
 ศิลปกรรม) ของเรา เรากำลังเฉพาะตัวเนื้อโบราณสถานขณะนี้ แต่สิ่งแวดล้อม (กองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 ธรรมชาติและศิลปกรรม) ความจริงเขามาครอบทับเรา เราสามารถใช้กฎหมายเขาเข้ามาใช้ร่วมกับเราได้
 แต่มันอยู่ที่การคุยของเรา อย่างที่บอกถ้าโดยหลักเวลาขณะนี้ที่พิจารณาเขาคิด ๕๐๐ เมตรเลยเรื่องของถ้ำนะ
 โบสถ์ วิหาร หรือเจดีย์ตอนนี้ไม่ได้ตี ๒๐ เมตร แนวทางปฏิบัติที่พีใช้ ถ้าบอกเขาไปเลยว่า ไม่ควรต่ำกว่า
 ๕๐๐ (เมตร)

ผู้ดำเนินการอภิปราย (นายนิติ แสงวัฒน์) ให้นายอำพัน กิจงาม นำเสนอเพิ่มเติมใน
 ประเด็นเกี่ยวกับ การใช้ที่ดินโบราณสถานที่เป็นคูเมือง กำแพงเมือง

นายอำพัน กิจงาม : นิดหนึ่งว่า จากประสบการณ์เมืองสรรค์บุรี (จังหวัดชัยนาท) ที่
 ผ่านมาคูเมือง กำแพงเมือง เผอิญคูเมือง กำแพงเมืองสรรค์บุรีมันน่าจะหมดแล้ว มันถูกทำลายเสียหายหมด

เพราะฉะนั้นเวลากันเราบอกกันตามความเหมาะสมใช้มัยยะ อย่างต่ำ ๒๐ เมตรเป็นแนวทางปฏิบัติ ไม่ใช่เป็นกฎหมาย ตอนนี้ ๒๐ เมตร บางที่อยู่ในสุพรรณ (เมืองโบราณอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี) สุพรรณติดเลยกับตลาด ๕ เมตร ยังไม่ถึง เจดีย์อยู่ตรงติดถนนเลยประมาณ ๕ - ๑๐ เมตร ก็ไม่สามารถกันได้ แต่ในทางของเมืองสรรค์บุรีปรากฏว่า เราสามารถกันได้เป็น ๑๐๐ เมตร ตรงนี้ทำไมเคยเถียงมากในคณะกรรมการ ทำไมกรมศิลปากรไม่มีเกณฑ์ ใช้คำพูดแต่ความเหมาะสม ตอนนั้นทะเลาะกับเขาตายเลย ทุกวันนี้ก็ต้องทะเลาะตอบไม่ได้ไม่ได้ ต้องตอบให้ได้ว่า ทำไมคุณถึงกันเท่านี้ ทำไมคุณถึงเอา ๒๐, ๓๐(เมตร) บ้าง อันนี้เมื่อก่อนเมื่อหลายปีมาแล้วที่ต้องเถียงกัน จนกระทั่งมาพยายามทำเกณฑ์ เพราะเนื่องจากว่า เขาไม่รับในกติกาตรงนี้นับว่าอันไหนก็ได้อันนี้ ๑๐(เมตร) ก็ได้ ๑๐๐ (เมตร) ก็ได้ ๒๐๐(เมตร)ก็ได้ อันนี้เป็นข้อมูลประสบการณ์ที่จะเล่าให้ฟังว่า มันมีปัญหาแล้ว ยังมีมาจนทุกวันนี้ แต่ก็พยายามใช้ ๕๐๐(เมตร)เป็นหลัก ในเรื่องของถ้ำ เพิงผาอะไรนี่นะ อะ อีกอันหนึ่งในขณะนี้ ก็อย่างแม่เมาะ (แม่เมาะ จังหวัดลำปาง) ตอนนี้ก็มีแม่เมาะอีกทีหนึ่งที่ลำปางของการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ทุกวันนี้ แม่เมาะก็ได้ระเบิดตัวที่เป็นแหล่งโบราณคดีไปจำนวนมากมาแล้ว ตอนนี้เหลืออยู่ประมาณสักถ้ำหรือ ๒, ๓ ถ้ำ เป็นเขา เผอิญครั้งที่เคยไปดูเมื่อหลายปีมาแล้วก็เจอขวานหินเล็กๆอยู่ชั้นหนึ่ง ก็ต้องประเมินศักยภาพเขาตรงนี้ว่า เขาถ้ำนี้จะเก็บไว้ หรือจะอนุญาตให้เขาทำ ซึ่งขณะนี้ก็ยังไม่จบ ก็ได้ทราบว่าเขาจะมาคุยกับตรงนี้อีกทั้งที่กรมศิลป(กรมศิลปากร) เองก็ได้ตอบไปหลายครั้งแล้วว่า ไม่อนุญาต แต่เขาสามารถทวนได้ตลอดเวลา ถ้าเขาต้องการนะ

- คำถามที่ ๑ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๒

สุพรรณบุรี : ผู้ถาม) ถามว่าแม่เมาะมันเป็นถ้ำหินหรือเปล่า

นางสุนิสา มั่นคง : หินปูน เอาไปเผาเป็นถ่านหิน

- คำถามที่ ๒ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๒

สุพรรณบุรี : ผู้ถาม) ไม่, ผมนึกว่าเป็นแม่เมาะจำได้มั๊ยครับว่า มีแม่เมาะที่เป็นถ้ำในด

นางสุนิสา มั่นคง : อันนั้นของกรมทรัพย์(กรมทรัพยากรธรณี) ละ เขากันเขาไว้แล้ว กรมทรัพย์เขาดูแลไม่เกี่ยวกับเรา อันนั้นเป็นซากหอยดึกดำบรรพ์ ส่วนของเรามันเป็นถ้ำหินปูน เป็นเขาหินปูนเราบอกว่า อันนี้ไม่ได้นะ เราก็ไม่เหลืออะไรแล้ว แต่กรมศิลป(กรมศิลปากร) บางคนก็บอกว่า ไม่เป็นไรก็สามารถระเบิดได้ เพราะว่าเป็นเรื่องของพัฒนาทางเศรษฐกิจ เพราะฉะนั้นตอนนี้ก็ยังมี การขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา อันนี้ก็สำคัญว่า ทำยังไงแนวความคิดเราจะไปในทางเดียวกันได้ว่า อันไหนควรจะต้องอนุรักษ์ อันไหนที่จะเก็บ นี่มันยากนะ จะบอกว่ามันยากเหมือนกัน มันเป็นความคิดของแต่ละบุคคลจริงๆนะ แม้กระทั่งเป็นนักโบราณคดีด้วยกัน

- คำถามที่ ๒ (นายนิติ แสงวัฒน์ นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) คือที่ท่านพูดมาแล้วนะครับ มันก็ประเด็นเชิงหลักการใช้มั๊ยครับ ที่นี้สมมุติว่า เราต้องการจะระบุเป็นรูปธรรมได้มั๊ยครับว่า กรณีที่จะให้ความคิด ความเห็นในเชิงเพื่อการอนุรักษ์สำหรับผู้มีอำนาจ หรือผู้บริหารในการที่เราเข้าไปสำรวจในที่ใดที่หนึ่ง เพื่อจะให้ความเห็นอย่างนี้ คุณจะต้องปฏิบัติต่างจากการสำรวจ

ปกติยังไหวหรือเปล่า หรือจะต้องเก็บข้อมูลอะไรเพิ่มเติมเป็นพิเศษหรือเปล่า หรือจะต้องคำนึงถึงข้อมูลด้านใด ด้านหนึ่งมากเป็นพิเศษหรือเปล่า

นางสุนิสา มั่นคง : อันนี้ตอบนิดหนึ่ง เดี่ยวให้ท่านผู้เชี่ยวชาญ(นายอำพัน กิจงาม) ได้ตอบซ้ำอีกที แต่ในความคิดที่ทำมาจริงๆแล้วเป็นการสำรวจเบื้องต้น ครั้งแรกเขาน้ำวังหมี(เขาน้ำวังหมี จังหวัดกระบี่) มีการตรวจสอบประมาณ ๑๐ ปี บอกว่าไม่พบ ถูมัยยะ มันถึงเกิดปัญหาพอในครั้งหลังมีการไปตรวจบอกพบ เป็นการตรวจสอบอีกชั้นหนึ่งเพื่อจะเอารายละเอียดตรงนี้ไปให้ผู้บริหารได้ตัดสินใจ เพราะฉะนั้นตรงนี้นั้นต้องละเอียดมากขึ้น แน่นนอนอยู่แล้ว ตรงถึงขั้นว่าสำรวจอย่างเดียวไม่ได้ ต้องส่งผลไปถึงการคุมตนเอง เพราะการสำรวจเบื้องต้นมันไม่สามารถตอบได้ อย่างที่อาจารย์สุรพล (รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ)พูด เพราะมันเป็นการเก็บในเบื้องต้นเท่านั้นเอง เพราะฉะนั้นมันต้องถึงขั้นที่จะมีงบประมาณเข้าไปสู่การขุดค้นเพื่อความแน่ใจ ทีนี้การแน่ใจ เราก็จะทราบได้ว่า ระดับผู้บริหารเขาก็ต้องฟังนักโบราณคดีเป็นหลักอยู่แล้ว แต่นักโบราณคดีก็ต้องมีความชัดเจนในข้อมูล ท่านก็ต้องเรียกว่า อย่างท่านผู้เชี่ยวชาญไปตรวจสอบแล้วจะต้องพบว่า อันนี้แน่นอนว่า เป็นแหล่งโบราณคดี เพราะว่ามีหลักฐานอะไรจากการขุด ซึ่งแน่นอนหลักฐานตัวนี้จะต้องเป็นหลักฐาน เพราะมันขึ้นชั้นศาล ในเมื่อขึ้นชั้นศาลหลักฐานนี้ต้องชัดเจนแล้วพบมากแค่ไหน คือ เรียกว่ารายละเอียดมันต้องมากขึ้น ถึงกระทั่งพิมพ์ออกมาเป็นรายงานที่ชัดเจนตั้งแต่การสำรวจและการขุดค้น อันนี้ถึงจะนำไปสู่ผู้บริหารที่จะพิจารณา ทีนี้อย่างผู้บริหารก็ต้องเรียนว่า ก็ต้องสุดแท้แต่ผู้บริหารเหมือนกันว่า เขาจะพิจารณาจากยังงัย ตรงไหน แต่เราจะต้องให้ข้อมูลที่แม่นยำและถูกต้องตามหลักการวิชาการ แล้วนำมาสู่การประเมินผล ประเมิน มันก็ควรจะมีทีมของเราที่มาสู่การประเมินกันว่า เขาถูกนี้ มันจะต้องสมควรที่ถึงขั้นอนุรักษ์มัย หรืออย่างไร ไม่ทราบอันนี้ท่านนิติ(นายนิติ แสงวัฒน์)จะอยากทราบข้อมูลลักษณะไหน

- **คำถามที่ ๓ (นายนิติ แสงวัฒน์ นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ กลุ่มวิชาการโบราณคดี :**

ผู้ถาม) ขอถามนิด หนึ่งว่า ในกรณีที่เขาน้ำวังหมี(เขาน้ำวังหมี จังหวัดกระบี่) ที่ว่าสืบปีที่แล้วว่า ไม่มีนะ เพราะฉะนั้นในสืบปีที่เขาไม่ได้ทำงานเลย เราได้มีหนังสือแจ้ง ถ้ามันเจอเพราะมันต้องอยู่เพราะว่า พื้นที่มันเยอะมาก มันอาจจะไม่เจอในช่วงนั้น อาจจะไปเจอในช่วงหลัง เขาก็ต้องยอมรับความจริง ถ้าเราบอกเขาไป เขาก็ต้องรู้ว่า หลังจากจะเข้าไปสำรวจอีกครั้งหนึ่งเมื่อมี เมื่อพบมันต้องหยุดใจ เพราะเรามีความรู้สึกว่า อย่างเขาน้ำวังหมี คือ เป็นเขาลูกโคด แล้วเวลาการสำรวจเบื้องต้นอย่างน้อยที่สุดสำรวจสภาพแวดล้อมมนุษย์ มันต้องมีไ้ เพราะฉะนั้นถ้าเราทำหนังสือไม่ว่าจะทิ้งไปที่ปีก็ตามเมื่อคุณจะเข้าไปใหม่ เราสามารถจะเข้าไปตรวจสอบใหม่ได้ แล้วถ้ามันให้เรามีสิทธิ์จะยับยั้งมัย ต้องถามเพราะว่าเป็นคนที่มีประสบการณ์มากที่สุด ปัญหาที่ ๑ นะ สะ ปัญหาที่ ๒ ก็คือว่า ณ ที่ได้ตรวจรายงานการสำรวจมาทั้งหมด ณ ตอนนี่เรากำลังจะดูว่า เรามีทางแทรกอันไหนที่จะช่วยได้ว่า ในการสำรวจลักษณะของสัมปะทานบัตรเราควรจะละเอียดมาก — น้อยขนาดไหน เพราะพื้นที่มันเยอะมาก เราควรจะให้ออกัส หรือเปิดโอกาสให้ทางเราได้มีผลประโยชน์บ้าง คือ ตรวจครั้งแรกมันอาจจะไม่เจอ ครั้งต่อไปคงไม่ตรวจซ้ำที่เก่า มีเจอที่ใหม่อย่างงี้เราจะมีโอกาสมัย อันที่ ๓ ก็คือว่า บริษัทที่มันรับงานไปตรวจ ในเมื่อคุณรายงานมาว่า ไม่พบเมื่อครั้งหลังเราพบ เรามีมาตรการในการที่จะคุยกับเขามัยว่า คุณทำไมไม่พบ อันนี้มันเจอ อันนี้ถามเพราะว่าเดี่ยวจะมีปัญหาไ้ว่ามันคืออะไร

นายอำพัน กิจงาม : ถ้าวังหมิที่ผมไปร่วมด้วยช่วงแรกๆก็คือ ที่อ่านเอกสารก็คือว่า ครั้งแรกเขาไม่พบจริง ตั้งแต่สมัยอเนก(นายอเนก สีหามาตย์(ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่) มั้ง นานมาแล้ว

นางสุนิสา มั่นคง : ไม่ใช่ คือ พี่อค์วิ (นายอค์วิ สรจิตติ (ปัจจุบันเกษียณราชการแล้ว)

นายอำพัน กิจงาม : พี่อค์วิหรือไงก็ไม่พบก็คือ อาจจะไปสำรวจดูธรรมชาติเฉยๆ ไม่เจอ ที่นี้ตอนหลังอาจารย์เฉื่อย (นายอาณัติ บำรุงวงศ์ (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี) ไปดูอีกทีหนึ่ง อาจารย์เฉื่อยบอกว่า เจอ แต่ครั้งที่เรตอบไปรู้สึกว่าจะไปเป็นอาจารย์เนก(นายอเนก สีหามาตย์(ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่) ที่ให้ใช้มัย ในนั้นไม่ได้บอกว่า ถ้าพบให้หยุดก็คือ บอกต่อไปเลยว่า ไม่พบ ในหนังสือตอบว่า ไม่พบอย่างเดียวนะ มันไม่มี ดีที่บอกว่า ถ้าเกิดพบแล้วคุณจะต้องหยุดนะ ไม่บอก ไม่มีข้อแม้ตัวนี้ ที่ผมอ่านไปปุ๊บไม่มีข้อแม้ ตัวนี้ใช้มัยเพราะฉะนั้นอาจารย์เฉื่อยไปดูอีกที บอกมี พอไปดูอีกทีก็มีปัญหา กันวุ่นวายอยู่พักหนึ่ง ที่นี้ปรากฏว่า ก็ให้หยุด ขุดปุ๊บผมก็ดูรายงาน ดูจากของจริง หรือไปดูเข้า ตอนนั้นแล้วรู้สึกว่ามันพบ แต่มันอาจจะพบไม่มาก แต่ก็พบโครงกระดูก พบอะไรตั้งแต่สมัยไหนนั่นอีกเรื่องหนึ่ง ยังตีความไม่ถูกเหมือนกัน เพราะว่าเจอเศษภาชนะดินเผาเยอะแยะ เจอชิ้นเล็กๆเยอะแยะเลย มันก็ต้องเป็นแหล่งที่อยู่แล้ว แน่นนอนความสำคัญก็แล้วแต่ เราจะให้มันสำคัญแค่ไหน แต่ปัญหาก็คือว่า ผมเองไม่อยากโทษผู้บริหารว่า ไม่กล้าตัดสินใจอะไรสักอย่าง คือ เราก็อำนาจข้างจะใช้ได้แหละในหลายๆเรื่อง คือ พูดยางๆว่า แม้กระทั่งถ้า ล่าคลองไปสำรวจ เพียงแต่เรามีรายงาน เราเก็บอะไรเรียบร้อย เพียงแต่เราไม่ได้เก็บโบราณวัตถุไว้ แต่เรามีรายงานสำรวจเบื้องต้นมาว่า พบแต่ผู้บริหารไม่พอใจ เราก็บอกว่า โอเคผมไม่ได้โทษผู้บริหารแต่ผมพูดว่า ผู้บริหารไม่กล้าตัดสินใจ คุณกล้าตัดสินใจจะสู้มัยด้วยหลักฐานแค่ไหน คุณก็ไม่กล้าตัดสินใจที่จะสู้ เขาก็มาบอกว่า พบ ตามความรู้ แต่ไม่ได้บอก แต่ผู้บริหารเราไปบอกว่า ไม่พบ ผมเองก็กลัวใจเหมือนกันนะ ไม่ใช่ว่าผมไม่กลัวใจเรื่องพวกนี้ เพราะว่าถ้าเผื่อมันมีรายงานออกมาก็น่าจะโอเค มีรูปถ่าย มีอะไร มีเพียงแต่เราไม่ได้เก็บโบราณวัตถุที่เราไปพบ แต่ว่ารายงานมันมีอยู่แล้วว่า โอเคมันพบ หลายๆที่ที่ผมเจอ พอพบเขาก็สั่งคนขึ้นไปเก็บ พอสั่งคนขึ้นไปเก็บมันก็มีเรื่องของ เอาคนเข้าไปขุดเพื่อให้มันหมด เขาบอกไม่มีแล้ว มันก็จะเจอหลักฐานพวกนี้ คือ ในนี้มันเจอที่ถ้าพูดยางๆก็คือ สัมปทานบัตรมันร้อยกว่าไร่ มันก็ต้องคว่า เราต้องดูแลเด็กๆ ถ้าถ้าหินปูนผมแนะนำให้คุณตรวจดูให้ละเอียด ถ้าหินปูนเมื่อไหร่เขาจะเปิด คุณตรวจให้ละเอียด เจอถ้าเขาเดินคุณยังฟีฟ่าฟีฟ่าได้ ถ้าเป็นเขาดินก็คือว่า เป็นดินโปะแล้วมีต้นไม้อะไร ไม่ใช่เขาปูน หินปูน หินปูนนี้คุณละเอียดเลยให้ร้อยเปอร์เซ็นต์เลยคุณ ให้ทำวันเดียว ไม่มีทางเสร็จ เดินแล้วเดินอีกเลย สรุปคุณมีจอบ มีเสียม คุณก็ลองขุดดู แล้วถ้าเกิดคุณเจอโบราณวัตถุ หรือเจออะไรต้องเก็บ ต่อไปนี้พูดยางๆว่า ต้องเก็บทุกอย่างเป็นหลักฐานว่าคุณเจอ เรคคอร์ดใส่ให้ได้เลยไม่ต้องให้ไปไหน พร้อมรายงานเก็บ เพราะฉะนั้นอีกหน่อยเรามีที่เก็บ คุณจะต้องเก็บให้มันดีแล้วเพื่ออนาคตจะต้องไปสู่กันนะ มีหลักฐานไปแสดงก็โอเค

- คำถามที่ ๔ (นางมนต์จันทร์ วงศ์สุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ กลุ่มวิชาการโบราณคดี : ผู้ถาม) อย่างภาพเขียนสี สมมุติว่าเราพบอย่างนี้จะ เราจะทำเกณฑ์ได้มัยคะว่าเราควรจะได้รักษามีเท่าไรจากแหล่งเป็นไปได้อีกคะ

นางสุนิสา มั่นคง : คือเกี้ยวอยู่แล้ว อย่างเขาชะลาที่มีเรื่องอยากจะบอกว่าเมื่อคืนนี้ที่ได้ถามว่า สิ่งแรกเลยที่มันเกิดจากการตรวจสอบเรื่องสัมปทานบัตรโดยทรัพยากรธรณีจังหวัด เพราะฉะนั้นสำนัก(สำนักศิลปากรในแต่ละภูมิภาค) ทราบดี มันจะมาจากหนังสือตัวนี้ก่อน เมื่อนักโบราณคดีไปตรวจไม่ว่าจะ ร้อยไร่ สองร้อยไร่ นักโบราณคดีต้องตรวจละเอียดบอกได้เลยว่า ต้องตรวจละเอียดเพราะบอกแล้วว่า เขาจะ เอาหนังสือตอบจากเราไหม มันเกิดจากพบ - ไม่พบ แต่เมื่อก่อนนี้เราชอบตอบคำนี้ เพราะฉะนั้นพอเราตอบคำนี้คำเดียว จึงเกิดปัญหา เพราะเราไม่ได้ดูโดยรอบไง พอเราไม่ดูโดยรอบ เช่น จากภาพเขียนสีบริเวณตรงที่ไปเป็นสัมปทานบัตรเขาไม่มี แต่ปรากฏเลยไปอีก ๓๐ เมตรมันใช่ แต่ปกติสำนักฯไม่ค่อยตอบแบบให้กัน(ขอบเขต หากพบโบราณวัตถุภายหลัง) ทุกวันนี้สำนักฯไม่ตอบเท่าที่เห็น สำนักฯจะตอบมา เพราะว่าเอกสารเหล่านี้ มันตอบไปที่ทรัพยากรธรณี ทุกคนตอบแต่ว่า พบ - ไม่พบ จึงเกิดปัญหานั้นเอง ไม่เคยบอกว่าครั้งนี้ให้กันออกไปกี่เมตร เพราะฉะนั้นครั้งนี้เรื่องการสำรวจนี้สำคัญ ซึ่งจริงๆเราได้คุยกัน มันถึงได้เกิดมีเกณฑ์กันขึ้นมา มีเกณฑ์ในระยะเวลาเท่านี้ ๓ เกณฑ์ จำสมัยท่าน - สมัย ผอ. คุณก๊อด(นายพิรพน พิสณุพงษ์ (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑๔ นครศรีธรรมราช) คราวที่แล้วคุยกันเมื่อหลายปี ออกมาเป็นเกณฑ์ปฏิบัติ เพราะอย่างเมื่อ กี่ที่แล้วว่า เกิดจากการถกเถียง เวลาคณะกรรมการเขาไม่ยอมรับ ตรงนี้เป็นกติกา ที่นี้ถ้าหากสำนักฯ เขาถือจดหมายของกรมศิลปากรเป็นหลัก อันนี้เขาถือสำนักฯเป็นหลักนะ ทุกวันนี้เขาไม่ได้ถือจากส่วนกลางโดยผู้แทนอะไรก็แล้วแต่ เขาถือเอาตัวนั้นเท่านั้นเอง แต่ตอนนี้ผอ.บอกว่า ถ้าผู้แทนบางตัวรู้จักจะขัดแย้งกับเขาทันทีบอกไม่ได้ อันนี้ถึงเขาจะบอกว่า ไม่พบ แต่ใกล้ๆมันมี ร้อยเมตร สองร้อยเมตรมันมี เพราะฉะนั้นคุณจึงให้ไปทำไอเอ (การศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมต่อการดำเนินกิจกรรมนั้น) เพราะฉะนั้นไอเอก็จะเป็นคนละเรื่องกับหน้าที่ของกรมศิลปากร คนละเรื่อง ไอเอเป็นเรื่องของผู้แทนกรมศิลปากร ไอเอเอด้านโบราณคดีไม่มีความจำเป็นที่เขาจะต้องทำ เมื่อก่อนเขาไม่ทำเลย แม้แต่น้อยเขาไม่เคยทำเลย เขียน ๒ บรรทัดจบ ไม่เขียน ไม่สนใจเพราะว่า ไม่อยู่ในความสนใจของเขา แต่ภายหลังพยายามบังคับให้เขาทำ จึงเกิดมาเป็นไอเอโบราณคดี แต่ทั้งนี้ ทั้งนั้นเป็นหน้าที่ของสำนักฯที่จะต้องตรวจอย่างละเอียด แล้วเขาให้เวลาตอนนี้ ๔๕ วันท่านนิติ(นายนิติ แสงวัฒน์) คงทราบดี ขณะนี้มันเป็นหลักเกณฑ์ออกมาแล้วไม่ว่า กรมป่าไม้ กรมอะไรต่างๆ กรมศิลปากร ๔๕ วันด้วย พวกเราเป็นคนเสนอกันไปเอง เพราะฉะนั้น ๔๕ วัน ต้องตอบจดหมาย คุณมีหน้าที่ตรวจ ๔๕ วัน แล้วตอบไป เขาถือตัวนี้เป็นหลัก เมื่อมันเป็นหลักแล้วไม่พบ ที่เขานำวังหมี่เมื่อบอกไม่พบเมื่อปี ๒๕๔๑ น่าจะบอกว่าไม่พบ พอไม่พบเสร็จการขออนุญาตเขา เขาไม่ได้ขอแค่เดือนเดียว เขาขอที่ ๓, ๔ ปี กว่าจะได้ใบอนุญาต เขาก็ยึดตัวไม่พบเป็นหลักไปตลอดกาล แต่เมื่อวันหนึ่งเกิดเปลี่ยนเป็นท่าน ผอ. อเนก (นายอเนก สีหามาตย์ (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๘ เชียงใหม่) แล้วก็อเนกท่านก็รู้สึกไปตรวจแล้ว ก็พบ แต่หนังสือตัวนี้มันก็แพร่หลาย เข้าไปหลายๆมันไม่สามารถไปแย้งกับสิ่งที่เราไปบอกไม่พบ แต่ถ้าเราไปทำแบบหนักแน่น มันก็ทำได้ แต่ไม่ได้ทำ แต่พอเลื้อย(นายอาณัติ บำรุงวงศ์ (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี) มาเป็น ผอ. เลื้อยไม่ยอม เกิดร่วมกับชาวบ้านก็เลยเกิดเป็นเคส เขาก็ยกหนังสือกรมศิลปากรที่บอกว่า ไม่พบ มาเป็นหลัก เราเถียงเขาไม่ได้เลยตรงนี้ ตอนนี้ก็เกิดจะเพราะว่า หนังสือตัวนี้มันเป็นหนังสือราชการที่เราจะไม่สามารถไปบิดเบี้ยว แล้วทำไมศักยภาพคุณอย่างนั้นล่ะ ก็คุณไปตรวจแล้วคุณบอกว่าไม่พบ มาวันนี้คุณบอกปั๊บ ถึงไปขึ้นการขุดค้นนั่นเองเป็นการล่าช้าลงไป แต่เราก็พบจริงแต่ว่าประเมินอีกต้องมีการประเมิน

ให้อธิบติฟังว่า คนนี้แน่ใจหรือที่วิชาการคุณแน่นเปรี๊ยะเลยใช้มั๊ย เราก็ให้ไปซุด ไปทำเป็นเล่ม เป็นอะไร ตัวนั้นก็โอเค ช่วยได้นะอะ ในขณะนี้ก็คือ ต้องขึ้นศาลกัน ไปตามข้อเท็จจริงมันช่วยได้อยู่แล้ว ตรงนี้ก็ถือว่า แล้วส่วนที่บอกว่าอย่างเมื่อก็โอเอเราทำจริงๆก็คือ ให้เข้ามาช่วยเพราะว่า สำนักศิลปากรได้บอกแล้วว่า งานเยอะ งานเยอะ จึงได้เกิดเป็นเด็กโบราณคดี หรือมหาวิทยาลัยเองก็ได้เข้าไปช่วยในการไปสำรวจด้านโบราณคดี เนื่องจากว่าเป็นการลดภาระให้กับนักโบราณคดี แต่ถามว่าเราทำโอเอเป็นเล่มแล้ว นักโบราณคดีไม่ตรวจ ไม่ได้นะ นักโบราณคดีต้องตรวจ ตัวนี้เป็นแค่ให้อ่านดูซึ่งเขาไม่ให้อ่านก็ได้ ไม่จำเป็นเพราะว่า มันไม่ได้มีกฎหมาย ไม่มีระเบียบอะไรที่บอกตรงนั้นนะอะ อันนี้เราก็คิดว่า สิ่งที่สำคัญก็คือ เรื่องของการตรวจสอบ หลักฐานที่ชัดเจนที่เห็นว่าเขาต้องขุด ไม่ว่าจะเป็นโบราณวัตถุเก่าจริงหรือ ที่พี่โอ(นายอำพัน กิจงาม) ไปตรวจของใหม่หรือเอามาโยนหรือเปล่า อันนี้ต้องตอบคำถามเขาให้ได้ เพราะเขาอ้างว่า เอามาโยน เพราะฉะนั้นการตรวจครั้งแรกเป็นผลมากนะอะ ตามความคิด

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : ผมแถมอีกนิดหนึ่ง คือ ถ้า ผมเคยพลาดเหมือนกัน ต้องระวังให้ดี แต่ว่ามาที่ถ้าผีเจอปีกก้อย เจอพวกสัตว์บ้าง แต่ผมคิดว่า มันไม่ใช่คน มนุษย์สัมพันธ์กับคนที่ผมคุยครั้งแรกเลย มันเป็นของนกพามา นกเอากินเปลือกก้อยพวกนี้ มันเอามาจากทะเลก็มี ตัว และแถบ อยู่นั้นอีก คงไม่ใช่คนเอามา แต่เมื่อซุดไปแล้วถึงเจอ แต่อีกทีหนึ่งพวกหน่วย(สำนักศิลปากรในส่วนภูมิภาค) ควรจะตระหนักให้ดี พวกถ้าผมเคยเจอแล้ว มีเศษกระดูก และถ่านเยอะด้วยเป็นชั้นเลย เราบอกว่า แหล่งโบราณคดี ไม่ใช่เลย ผมคุแล้วผมเถียงกับนักธรณีวิทยา นักธรณีวิทยาชี้ให้ผมดู เพราะว่าเป็นถ้ำมันมีปล่อง แล้วก็จะมีการขุด สัตว์ สมัยก่อนเอาขึ้นไปกิน และมันก็จะไหลลงมาตามปล่อง แล้วก็จะมาทับถมเป็นชั้นเลย เจอแล้วเมืองกาญจน์(กาญจนบุรี) มีเยอะด้วย ต้องระวังให้ดี ผมเจอที่นครศรีธรรมราชเป็นลักษณะอย่างนี้เลย เจอเป็นชั้นเลย ก็ขุดอยู่บนถ้ำด้วย คนไปซุดแล้วก็เลยเห็น แต่บนนั้นก็มึนเปดากก็เจอชั้นพวกนี้ แต่มันเป็นของสมัยก่อนสัตว์ เอามากิน แล้วก็ปล่อยลงมาตามปล่องแล้วก็ไหลลงมา ฉะนั้นจะเจอในสิ่งพวกนี้ด้วยต้องระวังให้ดี อาจจะไม่ใช่

นายอำพัน กิจงาม : คือ ประเด็นที่ผมถามด้วยเหตุที่ว่า ที่เป็นหัวข้อสนทนาขึ้นมา เพราะว่า อยากจะถามว่าเป็นไปได้มั๊ยที่เราจะระบุว่าการสำรวจทางโบราณคดีเพื่อการตรวจสอบสำหรับจะให้ความคิด ความเห็น เพื่อประกอบการอนุมัติ อนุญาตของผู้บริหารมันมีข้อแตกต่างจากการสำรวจปกติ อย่างนักโบราณคดีอย่างไรหรือไม่จะต้องไปฟังเสียงอะไรเป็นพิเศษ หรือไม่ที่ถามอย่างนี้ เพราะว่าจากประสบการณ์ที่เห็นนี่มีนักโบราณคดีเราคนจำนวนมาก มีความรู้สึกเหมือนกับว่า พอได้รับคำสั่งให้ไปตรวจพื้นที่ จะรู้สึกเหมือนไปตรวจพื้นที่ เหมือนดึกก็จะเบาลงหน่อยก็จะไป อย่างเก่งบางคนก็ไม่เกินชั่วโมงด้วยซ้ำ ในรอบหนึ่งมีก็จะลงความเห็น ว่าพบหรือไม่พบ อย่างที่พูด คือจะได้รายงานประมาณนั้นไง ไม่พบโบราณวัตถุ - พบโบราณวัตถุแล้วก็ไปตอบอะไรต่อ ว่ามันเป็นแหล่งหรือไม่เป็น ถ้าเป็นควรจะทำกัน ไม่กันแค่ไหน รายละเอียดเพิ่มเติมก็ไม่เห็นซ้ำร้ายบางคนพบ แต่ดันขโมยอีกนะ พบโบราณวัตถุ อย่างไรก็ตามพบเบาบาง คุณจะบอกไปทำไม จำได้มั๊ย เขาหน้าวังหมีกก็เอาประเด็นนี้มาสู้ ก็บอกว่า พบเบาบาง ไม่สำคัญไง ก็ไม่รู้ว่าจะไปทำไมก็พอๆกับความเห็นประเภทอะไรนะพื้นที่ไม่ใช่โบราณสถาน แต่อย่างไรก็ตามเห็นว่า เป็นอาคารอันควรอนุรักษ์อะไรทำนองนี้ คุณจะพูดทำไมก็ไม่รู้ใช้มั๊ยครับ ก็น่าจะบอกให้ชัดแล้ว ถ้าฟังอย่างนี้ผมเข้าใจถูกมั๊ยครับว่า การ

ตรวจสอบพื้นที่นี้ จากกรณีที่ว่าในเรื่องระเบิดย่อยหินที่ดี ที่ดินที่ดี มันก็คือ การสำรวจทางโบราณคดีชนิดหนึ่ง ซึ่งต้องการการเก็บข้อมูลโดยละเอียดถูกมัยครับ เผลอๆอาจจะต้องละเอียดกว่าการสำรวจธรรมดาด้วยซ้ำ เพราะมันจะมีผลไปถึงการขึ้นโรงขึ้นศาลการอนุรักษ์ถูกมัยครับ เพราะฉะนั้นนักโบราณคดีกรมศิลป(กรมศิลปากร) เราเหมือนสวมหมวก ๒ ใบ ก็คือ เป็นนักวิชาการอันหนึ่งด้วย แล้วก็แก่นักอนุรักษ์ หรือผู้สนับสนุนงานอนุรักษ์ด้วย ผมเข้าใจถูกมัยครับ ที่นี้ผม ไม่แน่ใจว่า นอกจากการไปสำรวจพื้นที่เพื่ออันที่หนึ่ง เก็บข้อมูลทั่วไป เก็บตัวอย่างโบราณวัตถุใช้มัยครับ ถ่ายภาพใช้มัยครับ ส่วนใหญ่ผมเห็นไม่ค่อยได้ทำผังกั้นนะ ไม่ค่อยมีสเก็ทผัง ไม่เคยเลย น่าจะมีถูกมัยครับ แล้วก็การตรวจสอบกรรมสิทธิ์ที่ดินก็มักจะไม่ค่อยพูดถึงกันก็คือ เหมือนกับไปตรวจเหมือนดึกมันจะเบาว่าการสำรวจทางวิชาการคล้ายๆอย่างนั้น ทั้งๆที่เสร็จแล้วมันจะบานปลายไปได้ อีกเยอะเลย

แต่ว่าเรื่องการตรวจสอบเอกสารสิทธิ์ ผมว่าส่วนมากมันเป็นทีของหลวงใจ ส่วนมากนะที่ผมสังเกต ผมว่าเป็นทีหลวง เพราะฉะนั้นเขาก็เลยเป็นส่วนมาก ถ้าเผื่อเขาเป็นเอกสารสิทธิ์ของตัวเอง มันจะง่าย ถ้าเป็นทีของเขาเอง แต่ส่วนมากก็คือเขาไม่แหละ ผมถึงบอกว่า ถ้าเป็นเขาหินปูน ผมระวังเป็นพิเศษ อยู่กับอาจารย์เฉื่อย(นายอาทิตย์ บำรุงวงศ์(ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี) อาจารย์เฉื่อยรู้ว่า หินปูนผมจะตรวจหลายครั้ง แล้วอีกอย่างหนึ่งผมไปกับอาจารย์เฉื่อยยุคหลัง ถ้าผมได้ไปเอง ผมจะมีจอบเสียมผมไปนะ ผมเคยขุดให้ดูเลย ผมขุดเลยเจอชิ้นเดียว เจ้าของไม่กล้าขออนุญาตไปเลย มันแล้วแต่สำนึกใจ แต่ที่เราตอบเขาไปพอเขาลงทุนไปแล้ว มันยาก ตั้งแต่แรกถ้าเผื่อเราทำดีแล้วตอบโน สมมุติว่าเขาจะไม่มาขุด มาขออะไรกับเราหรอก แต่ที่เราทำตอบไปว่า ให้แล้วพอเขาลงทุนไปห้า, หกล้าน เป็นผม ผมก็ไม่ยอม มันก็เลยมีปัญหาในลักษณะแบบนี้ เพราะฉะนั้นถ้าเป็นอย่างนี้ ผมเข้าใจถูกมัยครับว่า หมายความว่า การสำรวจเพื่อการให้ความเห็นเพื่อการอนุมัติ อนุญาตอย่างนี้คุณจะต้องใช้เวลามากกว่าปกติ แล้วก็อาจจะต้องขุดตรวจหรือขุดสำรวจด้วยไม่ใช่ไปรอบเดียวครึ่งวันเสร็จจะโรอย่างเงี้ยครับ ก็คงแล้วแต่เงื่อนใจ และพื้นที่ด้วยใช้มัยครับ อาจจะต้องใช้เวลาขอตรวจสอบรายละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ยึดเวลาไปอีก ๑ วันนะไม่ใช่รีบตอบ ก็คงฝากให้พี่ๆน้องๆเราที่เป็นสำนักภูมิภาคด้วย

นายนิติ แสงวัฒน์ : ถ้างั้นขอเพิ่มเติมนิดหนึ่งนะฮะเมื่อกี้ที่บอกว่า ตามตรวจสอบเอกสารเรื่องของสัมประทานบัตร โดยส่วนมากเป็นของป่าไม่อยู่แล้ว เป็นทีหลวงเพราะกว่าจะผ่านมาถึงเรา มันยากเย็นแสนเข็ญมากกว่านี้เยอะ ๑ ปี ป่าไม่อาจจะตอบมาก่อนนะ แต่เดี๋ยวนี้นี้เป็นกตึกา ความจริงใน ๔๕ วันจากประสบการณ์เหมือนกันที่ผ่านมา อย่างเคยไปสำรวจที่ต่างๆมาต้องบอกว่า ความพร้อมไม่มีหรอกนะ ทั้งๆที่รู้ว่าเกี่ยวนะ ถ้าต่อไปมันจะเกี่ยวพันกับกฎหมายในอนาคต เพราะฉะนั้นเวลาผมเคยตรวจอุททอง(เมืองโบราณอุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี) นะมากมาย ก่ายกองเป็นร้อยสัมปทานบัตรก็จากมาด้วยความไม่สบายใจ เขาไม่รู้ว่า จะเกิดเหตุได้เมื่อไหร่ ต้องบอกแต่ไม่รู้จะทำยังไง ต้องบอกว่า อย่างประสบการณ์ก็คนเดียวแล้ว ขณะนี้ก็ยังนึกอยู่เรื่งวนี้ก็ยังเป็นเรื่องของโบราณสถานใช้มัย ที่ยังตรวจสัมประทานบัตรอยู่ ท่านจะต้องรีบแก้ตรงนี้ว่า เป็นนักโบราณคดี และการไปก็เข้มข้นแน่ๆ ถ้าต่อไปนี้รู้ว่าเป็นเรื่องของสัมประทานบัตรซึ่งมีการขึ้นโรงขึ้นศาลก็ต้องใส่ความเข้มข้นในเรื่องของบุคลากร เพราะว่ามันขึ้นอยู่กับสำนักๆตรงนี้ สำนักๆให้ความสำคัญตรงนี้แค่ไหนละ ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญตรงสัมปทานบัตรเยอะ เพราะว่ามันเป็นเรื่องคดีความพอกเกิดขึ้นมาแล้ว

เป็นปัญหา คือ ตรงนี้คนหนึ่งอาจจะเกินประเด็นคนหนึ่ง แต่ขอฝากรายละเอียดไปถึงภูมิภาคอย่างจริงจังด้วย รวมไปถึงอาจารย์สุรพล (รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) ด้วยนะครับ คือ ผมว่าเท่าที่สังเกต บังเอิญสายการบังคับบัญชาใหม่ เขาให้ฝ่ายโบราณสถาน, ฝ่ายอนุรักษ์ฯ (ฝ่ายอนุรักษ์โบราณสถาน) ไปชิมมัย ไม่ใช่สำนักโบราณคดีเหมือนแต่ก่อน แต่เท่าที่ทราบ เท่าที่สังเกต สำนักฯ ส่วนใหญ่ ผอ. เขาจะมอบนักโบราณคดีประกอบไปด้วยเป็นส่วนใหญ่เท่าที่รู้ เพราะฉะนั้นประเด็นนี้มันก็ในระดับหนึ่งก็ได้ อีกอย่างหนึ่งที่ยากจะฝากก็คือว่า บางทีมันไม่ใช่เป็นเรื่องของวิชาชีพอย่างเดียว ไม่ใช่เรื่องของผิวดนรยาอย่างเดียว ท่านต้องไม่ลืมว่า หมวกท่านอีกใบก็คือพนักงานเจ้าหน้าที่ตาม พรบ. มันฟ้องละเว้นปฏิบัติหน้าที่ได้เลย ถ้าท่านช่วยก็โดน เพราะฉะนั้นเรื่องนี้ไม่ว่าส่วนกลางหรือส่วนภูมิภาค ถ้าถึงเรื่องนี้ต้องบอกว่า ต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ ต้องตรวจสอบรายละเอียดมากกว่าปกติ ถ้านำไปสู่การทำให้เขาเสียผลประโยชน์ เขาลงทุนไปร้อยล้าน พันล้าน เขาฟ้องดูม ข้อแรกก็คือต้องเจอ ๑๕๗ (มาตรา ๑๕๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา) แน่ๆ ละเว้นหรือปฏิบัติหน้าที่ ในเมื่อท่านชุกมาก็โดนนะครับ ถ้าช่วยอีกแบบหนึ่งก็คือ ไซ้ ดันไปบอกว่าไม่ใช่ อนุมัติไปก็โดนอีกเหมือนกัน เพราะฉะนั้นต้องแก้ความคิดที่เดิม แก้ไปตรวจพื้นที่ ซึ่งมันเป็นอย่างจริงจัง อย่างน้อยครั้งหนึ่งของพวกเราจะเป็นอย่างนั้น ก็ต้องบอกว่า อย่างนี้ท่านก็ต้องเป็นเรื่องของสำนักฯ ผอ. เพราะว่า ต้องให้ความสำคัญตรงนี้ไง เพราะว่าที่บอกสภาพที่ที่ไปก็แทบไม่มี เคยไปไม่มีรถไปด้วย ไม่ได้มีรถเดินทางไปสำรวจ ไปเอารถตู้ประกอบการ เพราะว่าไม่สามารถไปตรวจได้เพราะไม่มีรถนะ เครื่องมือ เครื่องไม้ก็ไม่มี แม้กระทั่งคนจะร่วมเดินทางก็ยังไม่มีย ต้องบอกว่าตรงนี้ ถ้าท่าน จะตรวจก็ต้องคงเอาความเข้มข้นของการตรวจสอบประทานบัตร จะต้องมียุคกลางที่มากพอ เพื่อจะกันตรงนี้

- คำถามที่ ๕ (นายอำพัน กิจงาม ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี : ผู้ถาม) จริงๆ แล้วเมื่อที่บอกว่าพื้นที่ ที่จะขอเป็นร้อยไร่ เรามีเวลาที่จะต้องตอบ ๔๕ วัน มันน้อยมากเลยนะ ถ้าเพื่อมันเจออะไรฐานแบบหนาแน่น มันจะน้อยมาก แล้วข้อสำคัญ ก็คือ ทุกสำนักฯ ไม่เคยมีงบประมาณในการออกสำรวจด้านนี้ เพราะฉะนั้นเป็นไปได้มั้ยที่คุณสุนิสตา (นางสุนิสตา มั่นคง) จะผลักดันตัวนี้ เพราะบริษัทที่ขอ มันน่าจะมียางสำรวจด้านนี้ จ้างเขาทำก็ได้ แล้วเราก็กมาสำรวจให้เห็นอีกที เพราะว่าอย่างสำนักฯ งานมันล้นมือ อันนี้ต้องติดต่อไว้ก่อนนะฮะ แล้ว ๔๕ วันสำหรับพื้นที่ร้อยไร่อย่างเข้มข้น มันยากมากสำหรับเขา เป็นไปได้แค่ไหนที่จะต่อรองกับเขาได้

นางสุนิสตา มั่นคง : คือ ระเบียบ ๔๕ วัน ความจริงก็เพิ่งออกมาได้สักปีเดียว โดยเป็นการพิจารณาของพวกสำนักฯ นี่เองที่เป็นผู้กำหนดกันมาเองว่า ๔๕ วัน ไม่ใช่ทางเขาเป็นคนกำหนด เรานี่ละเป็นคนไปบอกเขาเองว่า เอาแค่ ๔๕ วัน

นายอำพัน กิจงาม : คือผมว่า ๔๕ วันมันจะพูดกันเยอะ เพราะว่าถ้า พรบ. ใหม่ (พระราชบัญญัติโบราณสถานฯ) ออก สัปดาห์ ๔๕ นี้ไปเลย เวลาที่ใหญ่กว่าจะรออยู่ข้างหน้า คือ ๔๕ (วัน) มันเป็นคนกำหนดกันไปเอง แต่ส่วนถ้าไม่พอ คิดว่าสำนักฯ ขอเขาได้ไม่มีปัญหา ขอขยายก็ได้ ไม่มีปัญหา พื้นที่ที่อยู่ภูมิภาค อาจจะรวมส่วนกลางด้วยไปถามมาแล้วตอนประชุมกฤษฎีกาท่านอัยการท่านแรกเลย ถ้ากฎหมายบอกพูดถึง กฎหมายใหม่ นะครับที่กำลังจะออก พรบ. กำลังจะรอทางกรมบัญชีกลางไปแล้ว รวมไปถึงกฎหมายเก่าที่ใช้เทคนิคนี้ก็คือ เขาบอกว่าสมมุติว่าไม่เกิน ๓๐ วันไม่เกิน ๔๕ วัน ชิมมัย เราไม่เสร็จส่งเรื่องกลับครับขอ

ข้อมูลเพิ่มเติม ส่งเรื่องมาใหม่ นับใหม่เขาแนะนำเทคนิคนี้ให้ คืออันนี้ก็ไม่มีปัญหาอยู่แล้ว คือ ถ้ามั่นอยู่ใน พรบ. เราก็ได้แค่เจรจากับผู้ประกอบการซึ่งมักจะไมยอมอยู่แล้ว ก็ต้องเล่นลูกนี้ก็คือ ข้อมูลไม่ครบ ขอข้อมูลเพิ่มเติมนัดใหม่ อันนี้ปัจจุบันทำได้ ไม่ได้ต้องรอนะ ปัจจุบันนี้ถ้าสำนักฯบอกว่าไม่พอเพียง เพราะตอนนี้เรา ยังไม่มีเวลาไปนะ ทำได้เลย ๔๕(วัน) มันเป็นเกณฑ์ แต่ถามว่าถ้าบางเคสนี้ไม่ไหว มันพ้นไร ห้าร้อยไร ขอได้ กรมทรัพยากรฯ(กรมทรัพยากรธรณี) กรมอุตสาหกรรม ฯลฯ เขาไม่ได้มีปัญหาข้อนี้แหละ ส่วนในเรื่องเมื่อปีที่ คุณนิติ (นายนิติ แสงวันฉวี)พูดเรื่องของการตรวจที่ว่า มีนักโบราณคดีมาช่วย ความจริงก็ช่วยอยู่แล้ว ขณะนี้เงิน ของผู้ประกอบการที่เขาจ้างฟรีแลนซ์ทำไม่ใช่เงินของทางกรมฯ (กรมศิลปากร) เพราะกรมฯเราไม่มีเงินอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นอย่างของเป๊ก(นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี) ก็คงจะรู้ว่า ก็มีการไปช่วยทำโอไอเอจริงๆ ก็เป็นไม่ใช่ โดยที่ เราจะไปบังคับเขาได้ อันนี้ไปขอความร่วมมือเขา เพื่อเด็กนักโบราณคดีจะได้มีงานทำ อีกส่วนหนึ่งก็ไปช่วย สำนักฯให้มีให้ลดภารกิจ โดยทำโอไอเอซึ่งการจ่ายเงินนั้นเป็นเรื่องข้อตกลงกันเองระหว่างผู้ประกอบการกับผู้ว่าจ้าง เพราะว่าบางที่ ๓๐๐ ไร คิดเงินเท่าไร คิดกันเอาเองก็ไร คิดเงินเท่าไร หรือว่าพ้นไรจะคิดเขาเท่าไร ซึ่งเป็นข้อตกลงกันเองของระหว่างทางนักโบราณคดีฟรีแลนซ์

- คำถามที่ ๖ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี : ผู้ถาม) ปัจจุบันนี้ในการขอร้องเรามีแนวทางจะทำให้มีระเบียบได้ไหม

นายอำพัน กิจงาม : คือตรงนี้เพราะมันทำโอไอเอ มันเป็นเรื่องของโอไอเอ เพราะฉะนั้น ด้านโบราณคดีเขาจึงทำ

- คำถามที่ ๗ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี : ผู้ถาม) ผมสงสัยอยู่ว่า ทำโอไอเอ คือ การมาตรวจซ้ำอีกที่ว่า เจอหรือไม่เจอไข่ม้อย เพราะครั้งแรกเราตอบไปแล้วว่าไม่มี เขาถึงทำ อนุญาตแล้วหรือเขาเอามาประกอบการทำสำรวจ

นายอำพัน กิจงาม : การทำโอไอเอในขณะนี้ หมายความว่า สัมปทานบัตร ตอนนี้เขา เอามาช่วยเสริม ไปสำรวจไม่ได้เกี่ยวกับว่า พบ, ไม่พบ คำว่า พบ, ไม่พบ อยู่สำนักฯอย่างเดียวที่เขาตรวจงานให้ เราช่วยดูทางวิชาการว่า มันมี หรือไม่มี หรือถ้ามีใกล้เคียง แต่ถ้าเพื่อ ถ้าหน่วย(สำนักศิลปากรฯ) เจอมาแล้ว หน่วยตอบมาแล้วมันก็จบไปเลยสิ

นางสุนิสา มั่นคง : ใช่ แล้วโอไอเอก็สูญไป ก็โอไอเอก็ไม่มีรายงาน แต่ทำช่วยเสริมเท่านั้นเอง เขายึดหนังสือกรมศิลป์ฯ (กรมศิลปากร) เป็นหลัก เขาไม่ได้สนใจเรื่องโอไอเอ เผอิญเราอยากให้เด็กพวกนี้ไปลดภาระก็เลยว่าจะไปช่วยทำโอไอเอ ซึ่งบางแหล่งก็สามารถตอบได้เยอะเลย บางแหล่งนี้ช่วยได้เยอะเลย ว่า ตั้ง ๕๐๐ (เมตร) สำนักฯไม่ได้คิดเลย บางที่สำนักฯพบ, ไม่พบ แต่เวลาพวกนี้ไปเขาคิด ๕๐๐ (เมตร) ถูกหรือเปล่า ที่ที่พูด ๕๐๐, ๑,๐๐๐, ๒,๐๐๐ (เมตร) เด็กที่เราจ้างไปเราบังคับ ไม่ใช่เราจ้างนะ เด็กที่ไปทำต้องทำ ๕๐๐, ๑,๐๐๐ , ๒,๐๐๐(เมตร) ตามที่กำหนด แต่สำนักฯไม่ได้กันตรวจสอบ ระเบียบอันนี้เป็นเรื่องใหญ่เลยนะ จะบอกให้ ไม่ใช่กฎเกณฑ์อะไรของเรา คนละเรื่องกับเขาเลย ไปต่อกันไม่ได้เลย กระทรวงกับกระทรวงเลยนะ ครั้งหนึ่งเคยทำให้เมื่อหลายปี ท่านวีระ(นายวีระ โรจน์พจนรัตน์ (ปลัดกระทรวงวัฒนธรรม) เมื่อครั้งเป็นรองอธิบดี(กรมศิลปากร) เคยส่งเรื่องนี้ไป เมื่อครั้งที่เป็นผู้แทนกรม(กรมศิลปากร)เมื่อสัก ๑๐ ปี ขováต่อไปนี้ ต้องทำด้านโบราณคดีจากที่เขาไม่เคยทำ เขาตอบว่าไม่ทำ เปลือง พุงด่ายๆเลยเปลืองสตางค์ เขาจะทำกรณีที่เคสที่มี

ปัญหาจริงๆ เขาถึงทำให้ เขาตอบมาเลยกระทรวงทรัพย์ฯ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) ซึ่งเมื่อก่อนก็คือ บอกเขาไปแล้วท่านวิระนี่ละเป็นคนเซ็นต่อมาแล้วก็ตอบกลับไปแบบนี้เพราะว่า กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ไม่ยอม ไม่ใช่กระทรวงทรัพย์ด้วยนะ ผู้อนุญาตไม่เอาด้วย คนที่อนุญาตก็คือ กรมอุตสาหกรรม(กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่) นะ ไม่ใช่เรานะ เรามีแค่ความเห็นนะ เราไม่ได้เป็นผู้อนุญาต เขียนไปได้เลยว่า เราไม่ได้ผู้อนุญาต เราผู้ให้ความเห็น มีหรือไม่มี หรือมีใกล้ๆ คือ มีใกล้ๆ คุณจะเอาเท่าไร เพราะฉะนั้นเด็กที่ทำโบราณคดีนั้น ที่อยู่บนที่ประชุมเขาเกี่ยวกับเรื่องนี้บอกว่าให้ทำ ๕๐๐, ๑,๐๐๐ , ๒,๐๐๐(เมตร) ช่วย เพราะว่าทางเราโดน ๑๐๐ เมตร บอกแยะแล้ว เพราะฉะนั้นขอบเขตออกไปขอเพิ่มอีก ๕๐๐ (เมตร) พันเมตร สองพันเมตร ที่มาช่วยอยู่เวลานี้ที่ช่วยให้สำนักฯเบาบางลงไป แต่สำนักฯก็อย่าละทิ้งต้องบอกว่า หนังสือตอบเป็นอย่างนี้ทุกฉบับ แล้วก็ปัญหาตามมาหมดเลย เพราะหนังสือคุณไม่บอกพบ หรือไม่พบ แล้วมันจะถามเราไม่ใช่ คนถามด้วยซ้ำ กรรมการหรือคนอื่นเขาก็มีความรู้ เขาก็จะถาม แล้ววัดตรงนั้นว่าใกล้กรมศิลป์(กรมศิลปากร)สมัยก่อนนะ แล้วกรมศิลป์ว่าไงเขาวัดห่างกัน ๒๐ เมตร กรมศิลป์เอาไป หนังสือกรมศิลป์ตอบมาพบ, ไม่พบ จบแล้วแต่ห่างออกไปจากสัมปทานบัตร ๓๐ เมตรมีเจดีย์ขึ้นทะเลเบียน นี่เป็นหน้าที่หลักของข้างบน แล้วตอนนี้ที่จะทำยังไง ก็เลยบอกไปทำมาใหม่ นี่แหละนะแล้วเป็นปัญหามากๆขณะนี้ เพราะว่าคำตอบที่ตรวจแต่ในพื้นที่ เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็ต้องฝากด้วย เพราะว่าต่อไปไม่รู้ต้องตรวจระยะที่มีรัศมีออกไปหน่อยหนึ่งจริงๆ มันเพิ่มภาระนะแต่ไม่รู้ คือ ถ้าเพื่อฟังอาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ) หรือพี่เยาว์ (นายพเยาว์ เขื่อนาค) พูดเรื่องหลักการสำรวจจากอาจารย์น้อย คุณต้องรู้เรื่องดิน เรื่องหิน เรื่องอะไร ถ้าเพื่อเราตรวจสอบขั้นต้นเนี่ยบนะ หรือว่าคิดเองได้เกือบหมดแล้วละ ที่ผมดู ผมดูแผนที่เหมือนกัน ผมดูอาจารย์เฉื่อย(นายอาณัติ บำรุงวงศ์ (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี) อันไหนที่มีปัญหานั้น ที่อาจารย์เฉื่อยเจอปัญหา ต่อมาคือ ผมไม่ยอมทำต่อ ผมรู้อยู่แล้วว่า เจอ พออาจารย์เฉื่อยเจอแน่แล้ว ผมก็ไม่ยอมเซ็นทำให้ เพราะผมก่อนจะย้ายผมก็ไม่เซ็นแล้ว ตอนหลังมีคนมามันถึงมีเรื่องมีราวกันหลายที แต่ผมรู้อยู่แล้วเพราะว่าดูจากแผนที่มันคิดเองได้ มันคำนวณได้ มันคาดคะเนได้ อันนี้เราจะละเอียดแค่ไหน มันดูได้เลยเพราะบางจุดมันมีแหล่งอยู่แล้ว อันไหนพื้นที่ราบ ถ้าผมขุดลงไปโน่นในหินเนาะ ขุดเหมืองแร่เป็นหินลงไป มันอาจจะไม่ค่อยมีปัญหาหรอก เพราะว่ามันอาจจะไม่มีอะไรมาก อันนั้นเดินดูได้ แต่ถ้าเผื่อบนเขา ผมถึงบอกว่า ถ้าเป็นเขาหินปูนเมื่อไหร่ คุณก็จงใช้เวลาให้มากที่สุดและเขาชะอาง (เขาชะอาง จังหวัดจันทบุรี) อะไรที่ผมไป ผมไป ๓ ครั้ง ก็เจอ ๓ ถ้ำเลย แล้วผมก็ไม่ยอมอนุญาตเหมือนกัน พอถึงรุ่นใครเขาอนุญาต ผมคงไม่ยอม ผมก็ตอบว่าผมไปดูแล้ว แต่ผมไม่ตอบอะไรให้มันมาผูกกับผมไง มันเหมือนเป็นภาระกับคนรุ่นหลัง คือ เกร็ดได้ว่า จะต้องเจอแน่ๆ

นางประพิศ พงศ์มาศ : อันนี้ขอเสริมนิดหนึ่ง วันที่เขาตัดสินใจว่า จะให้หรือไม่ให้ คือครั้งที่ ๖ ไม่มีผู้แทนกรมศิลป์(กรมศิลปากร)เข้า วันนั้นผอ.เชิญไปดูกฎหมายกับคุณเรวดี(นางเรวดี สกฤตพาณิชย์ (ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านกฎหมายและมรดกทางศิลปวัฒนธรรม) ปรากฏว่า ไปเช็คแล้วไม่มี แต่ครั้งที่ ๕ คือ คุณธราพงศ์(นายธราพงศ์ ศรีสุชาติ (ผู้อำนวยการสำนักโบราณคดี) คุณธราพงศ์ฯ บอกว่า ให้มีการสำรวจเพิ่มเติม เพราะว่า รอบบริเวณมันมีแหล่งโบราณคดี แต่ครั้งที่ ๖ ที่เขาตัดสินใจปรากฏว่า ไม่มีกรมศิลป์เข้า เพราะฉะนั้นเขาก็บอกว่า คุณไม่รักษาผลประโยชน์ คุณก็ไม่ต้องรับอนุญาตเลยนะ นี่ที่ไปล่าสุดถือว่า ยอมรับ คราวนี้ย้อนกลับ

มา เท่าที่สุณิสตาได้ดูมาทั้งหมดก็ยังคงเห็นว่า ในการสำรวจเพื่อขอสัมปทานบัตรก็ยังมีลักษณะเหมือนกับที่น้อย (รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) จัดให้เป็นข้อใหญ่มา ๓ ข้อ เพียงแต่คงจะต้องเขียนว่า เพิ่มความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น มันมีผลต่อเนื่องกับรายงานของทุกคนอย่างนั้นมัย คือ ในข้อที่ ๓ ของน้อยไม่ว่าจะเป็นแหล่งแล้วก็จะเป็นการสร้างเขื่อน ถนน ท่อก๊าซ หรือแม้จะขอสัมปทานบัตร อาจจะต้องมีการวงเล็บว่า จะต้องเพิ่มความเข้มข้นมากยิ่งขึ้นอะไรทำนองนี้นะคะ

นายนิติ แสงวัฒน์ : ขอเสริมพื้อวนิดหนึ่งนะคะ นอกจากเพิ่มความเข้มข้นแล้ว ก็จะต้องเพิ่ม मुखเข้าไป मुखที่ควรจะใช้ ๓ ดอก แนะนำเลยนะคะ หนึ่ง อย่างบอกกำกับ ยกตัวอย่างเช่น พบโบราณวัตถุ แต่บางบางไม่รู้จะบอกทำไม ไม่ใช่โบราณสถาน อย่างก็ตามเห็นว่า เป็นแค่ควรอนุรักษ์ จะบอกทำไมแบบนั้นนะคะ ประเด็นที่ ๒ ก็คือ การระบุไว้ ถ้าเป็นรายงานเก่าจะเห็นได้เลยว่า สายโครงการอีสานเก่า (โครงการโบราณคดีประเทศไทย(ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จะเล่น मुखนี้มาตลอด คือ ทำรายงานมักจะลงเลย ว่า อย่างก็ตามรายงานฉบับนี้เป็นเพียงรายงานโบราณคดีเบื้องต้น เพราะเงื่อนไขกาลเวลา ทรัพยากรและงบประมาณจำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบโดยละเอียดต่อไป เขาเล่น मुखนี้ตลอดแล้ว ถ้าพบไม่มีปัญหา แหล่งก็มีเหตุผลจะรักษาจนได้ เราก็ไม่ติดตาราง แล้วก็อันที่ ๓ เสริมพื้อวนิดเหมือนกันก็คือว่า ที่พื้อ (นายอำพันกิจงาม) กับสุณิสตาพูดก็คือว่า ให้คิดเสมอว่าความผิด พลาดตั้งแต่นี้เป็นต้นไป จะมีคูรอยู่ข้างหน้า ไม่ใช่ว่าให้ความเห็นไปก่อน ไม่ใช่ นะครับ ผมยกตัวอย่างเรื่องเฉื่อย (นายอาณัติ บำรุงวงศ์ (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี) ให้ฟัง เฉื่อยนี้ถูกฟ้องเพราะ มันเสียประโยชน์ มันก็ฟ้อง ๑๕๗ (มาตรา ๑๕๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา)ว่า ปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ทำเกินอำนาจหน้าที่ เพราะมันเสียผลประโยชน์ เฉื่อยไม่ให้ ผมถามว่า ถ้าเกิดว่ามีอีกแหล่งหนึ่งในลักษณะเดียวกัน แต่ให้แล้ว ชาวบ้านก็มีกลุ่มอนุรักษ์เขาก็จะฟ้อง ๑๕๗ (มาตรา ๑๕๗ แห่งประมวลกฎหมายอาญา) เหมือนกัน ในฐานะละเว้นไม่ปฏิบัติหน้าที่มาตราเดียวกันเลย อาจารย์โด้ง (นายสิทธิชัย พุทธิ นักโบราณคดีปฏิบัติการ กลุ่มทะเบียนโบราณสถานและสารสนเทศ) กำลังจะโดนอยู่นี้ เผลอๆจะโดนจากทั้งสองข้างเลยด้วย มาตราเดียวกันนี้แหละ เพราะฉะนั้นต้องระวัง แล้วก็เทคนิคในการประวิงเวลาอย่างพื้อว่า เสร็จจากมันขอเวลาเพิ่มได้ก็โอเค ไม่ได้เทคนิคอย่างดีก็เนะส่งเรื่องกลับก่อน แล้วขอเพิ่มเติมฉบับใหม่อีก ๔๕ วันก็ได้เวลา

นางศิริพันธ์ ตาบเพชร : แล้วเราจะขมวดอย่างนี้ได้มัยว่า หากพบอะไรอย่างนี้ ถ้าพบต่อไปก็ขอให้แจ้ง

นายนิติ แสงวัฒน์ : มันมีอยู่แล้วไม่ต้องถาม

นางศิริพันธ์ ตาบเพชร : เนื่องจากว่า ตอนอยู่ขอนแก่นมันมีเรื่องสัมปทานบัตรค่อนข้างเยอะ ในความเป็นจริงเวลาเขาแจ้งเข้ามาโดยเฉพาะพื้นที่ที่ไม่มีสัมปทานบัตรเขาจะเข้ามา ๑๐ แหล่ง ซึ่งความเป็นจริงเป็นไปได้เลยที่เราจะตรวจ อันที่หนึ่งก็คือ อยากจะให้เสริม หรือว่าคำแนะนำ เทคนิคการคุ้มครองเพราะว่าเราจะต้องคุ้มครองอยู่แล้ว ให้เป็นข้อแนะนำไว้ในเอกสารชุดนี้นะคะ

อันที่สอง มันเคยมีกรณีตอนอยู่ที่นั่น ทางจังหวัด หรือว่าสำนักอุตสาหกรรมมันจะอ้างบอกว่า ตอนประชุมกำหนดแหล่ง จะมีคณะกรรมการกำหนดแหล่ง กรมศิลป์(กรมศิลปากร)ไม่คัดค้านแสดงว่า

ไม่มีการทำ ซึ่งเราคิดว่าเรื่องนี้ เราต้องบอกข้อมูลให้ชัดเจนว่า มันคนละขั้นตอนกัน การรับรองกำหนดแหล่งหินมันไม่เกี่ยวกับการอนุญาตสัมปทานบัตรซึ่งบางที่เราไม่แจ้ง

แล้วก็ข้อสาม เป็นข้อมูลที่เจอกับตัวเองเลยในกรณีที่เป็นคดีความ ปรากฏว่า หน่วยงานที่เป็นต้นเรื่องส่งแจ้งให้ไปตรวจ แต่ส่งมาผิด แล้วเมื่อตรวจสอบแล้ว เราก็ให้เด็กๆไปตรวจ เราก็ไม่รู้ว่า บางทีในพื้นที่จริง มันเป็นเขาที่ไม่มีชื่อ ตรวจสอบยากมากเพราะ มันจะตรงกับที่ไปตรวจจริงไปด้วยซ้ำ อันนี้เป็นกรณีที่เขาตั้งใจตรวจผิด ปกปิดความพลาดตรงนี้เราต้องระวัง แล้วเวลาเค้าส่งข้อมูลมาต้องเช็คถามให้ดี ซึ่งเรายังไม่รู้หรอก แต่ถ้าเราแนบไปกับต้นฉบับเก็บให้ดีเราก็นำไปอ้างอิง ยืนยันกับเขาได้ว่า คุณส่งมาผิด แล้วเวลาไปตรวจคุณต้องพาเราไปตรวจด้วย อันนี้เป็นกรณีที่ไปเจอกับตัวเอง คือ อยากให้ยั่วว้าให้เก็บเอกสารทุกฉบับที่เขาส่งมา บางทีส่งมาไม่มีถามด้วยซ้ำ แล้วเราก็ดูไม่ได้ แล้วพอตอนหลังเมื่อมีการขัดแย้งกันขึ้น เรื่องการตรวจกรมศิลป์(กรมศิลปากร)บอกว่า ตรวจแล้วเป็นแหล่ง บริษัทไม่เชื่ออาจจะไปจ้างสถาบันการศึกษาที่เป็นนักโบราณคดีด้วย หรือว่าให้คุณระวัง และระบุไว้ ยั่วว้าโดยว่าให้ระวังไอเอของพวกนี้ให้ดี เพราะว่าประเด็นการรักษาผลประโยชน์มันจะขัดแย้งกับผู้ประกอบการ ต้องอ่านให้ดี บางทีเขาแทรกหรือยัดใส่มา ต้องระวังเพราะเคยเจอกับตัวเองแล้ว แล้วกรณีอีกอันหนึ่งที่สำคัญก็คือ อุตสาหกรรมจังหวัด หรือว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเวลาเราไปตรวจมันเป็นปัญหา อย่างป่าไม้เห็นได้ชัดเลยเขาบอกว่า เป็นป่าเสื่อมโทรมเรื่องไปถึงศาลปกครอง เขาก็มาดู ร่มรื่นมากเลยแล้วมันจะเป็นป่าเสื่อมโทรมได้ยังไง อันนี้คือ การปกปิดและคลาดเคลื่อนข้อมูล บางทีพอเราไปสำรวจ การฟังข้อมูลในพื้นที่มันจะเป็น ๒ ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งอยากให้ระเบิด อีกฝ่ายหนึ่งไม่อยากให้ระเบิด เราจะต้องวินิจฉัยตรงนี้ให้ระวัง

นายนิติ แสงวัฒน : คือที่ศิริพันธุ์พูดมานะครับ จะเข้าประเด็นนี้เลยที่เรา ลองมาคุยกัน หรือว่าแล้วต้องการความรู้อะไรละ ถึงจะเป็นพิเศษในการสำรวจในด้านนี้ที่ตรงประเด็นก็เลยจะเสริมเพื่อให้ครบถ้วนนะครับ ประเด็นแรกที่พูดเรื่องส่งผังผิดหรือพาไปผิดจะโดยเจตนาหรือไม่เจตนา ด้านโน้นผิดแต่ด้านเราก็ดูต้องระวังเรื่องแหล่งพวกนี้ด้วย น่าดีใจว่าพวกเราส่วนใหญ่จะไม่ชู้ชนะ น้อยมากที่จะชู้ชนะ ชื่นว่าจะนั่งดูกันอยู่แล้วก็จะพักแล้ว ไม่ค่อยยอมกัน แต่ก็ดีมันเป็นข้อเสริมที่ดี ส่วนประเด็นที่สอง เรื่องการกำหนดแหล่งหินถึงได้บอกว่า ถ้าเราต้องไปประชุมต้องชี้เรียสหน่อย

นายอำพัน กิจงาม : อันนี้ผมเสริมนิดหนึ่ง คราวก่อนผมเคยไปดูสำรวจแหล่งหินที่ชลบุรี เพราะว่ามันให้เป็นผู้กำหนดมัน หนึ่งเลยว่ามีกำหนดเลขจากแผนที่ เราพูดไม่ได้หรอก คือ มันมีกรรมการหลายคนเราบอกว่า ขอผมไปสำรวจก่อนได้มั้ยครับ แล้วจะแจ้งคุณว่าสมควรให้, ไม่ให้ ผมใช้ชีวิตนี้เลย ผมเห็นด้วย แต่ต้องไปสำรวจอีกครั้งหนึ่งนะครับก่อนขอสัมปทานบัตร ผมก็ใช้มันเหมือนกันเพราะว่า ไปพูดสิ่งที่เราเสียเวลาเราแล้ว เขาจะเรออะไรเลย แต่ทำไม่ได้ก็ต้องใช้มัน

เรื่องการเก็บเอกสารหลักฐานเก็บไว้ให้ดี เพื่อการที่จะขึ้นศาลต่อไป เพื่อจะได้นำไปอ้างอิง เพราะว่ามันจะมีเรื่องแนบ เรื่องอะไรมา บางทีเขาบอกว่า ส่งแนบแต่ไม่มี เพราะฉะนั้นนี่คือ คำตอบแบบที่ผมถามก็คือ อะไรละที่ต้องเพิ่มขึ้นมาจากการสำรวจปกติละครับ เคียวเราก็จะได้แยกแยะ

นางสุนิสา มั่นคง : เคียวนิดหนึ่งนะ เป็นแหล่งหิน เป็นความรู้แล้วกัน อันนี้ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันระยะเวลาที่ประชุมเมื่อผ่านมาเพราะเค้าอ้างว่าเราตอบไปแล้วว่าไม่มีแหล่งหินคือทั้งเทือก ทั้งหมดเลย ถูกมั๊ยเพราะว่าการประชุมแหล่งหินมันเกิดจากในภูมิภาคมั๊ย สำนักศิลปากรหรือหน่วยศิลปากรต้องไปนั่งกับ

เขามันไม่ได้ อยู่ที่ส่วนกลางแล้วเวลาเขาเชิญไป ท่านพีโอ(นายอำพัน กิจงาม)บอกไปนั่ง ก็ ต้องพูดด้วย เหตุผล ไม่ได้หมายความว่านั่งเฉยๆ เพราะส่วนมากก็ไปนั่งเฉยๆ เวลาเขาบอกว่า โอเคอันนี้นะ เป็นแหล่งหิน นะที่นั่งเฉยๆ แต่ที่บอกก็เพราะว่า ไปเถียงกับเขาแล้วในห้องประชุมที่ สผ. (สำนักนโยบายและแผนทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) เนื่องจากว่าอุตสาหกรรมเขาอ้างว่า เขากำหนดแหล่งหินแล้ว คุณไม่ขัดแย้ง เช่น เขาจะลา เขาอะไรนี่ เขาบอกเป็นแหล่งหินแล้วทำไมคุณไม่ขัดแย้ง คุณบอกว่าทำได้ไงใช่ไหม พอเขาบอกว่าทำ ได้พวกนี้เขาส่งมาเป็นประธานบัตรแล้ว พอเป็นประธานบัตรปั๊บมันต้องตรวจใช่ไหม พอตรวจเกิดบอกว่า เป็น แหล่งหิน แต่พอเราไปตรวจบอกเจอ เขาก็บอกว่า ที่แรกทำไมไม่บอกละ เพราะฉะนั้นในตอนหลังนี้จึงบอกกับ เขา ตอนนี้เขายอมรับแล้วนะ แน่แน่นอนแล้วได้หลายปีแล้ว บอกเขาแล้วว่า การกำหนดแหล่งหินกรมศิลปากร ไม่ได้รับ กรมศิลปากรไม่เคยรับว่าเป็นแหล่งหิน กรมศิลปากรจะตรวจที่ละแปลงเท่านั้น อันนี้เป็นที่ทราบกันดี แล้วเพราะฉะนั้นกรมอุตสาหกรรมจะเห็นว่า เขาไม่มีปัญหาเรื่องแหล่งหินเลย ตอนนี้กำลังกำหนดใหม่แล้ว ด้วย เพราะฉะนั้นตรงนี้จะใส่อะไรไปก็แล้วแต่ แต่ก็ต้องบอกว่าความชัดเจน ผู้แทนที่ไปจะต้องไปบอกเขาว่า เป็นแหล่งหิน ไม่ใช่หมายความว่านั่ง กรมศิลป์ไม่สามารถทำได้ ต้องเขียนลงไปในตัวนี้ ต้องตอบให้ได้ว่าเวลา ประชุมคุณต้องพูด

พอกำหนดแหล่งหินอุตสาหกรรมจังหวัด เขาบอกว่า อัยคุณไม่ต้องซีเรียสหรอก เขากำหนด แหล่งหิน คือ เขากำหนดว่าตรงนี้มีหินที่มีคุณค่าที่ควรจะระเบิดอะไร แต่ขั้นตอนนี้คุณก็ต้องระเบิดอีกที่อยู่ แล้ว คือ เขาพูดเพื่อจะให้ผ่าน ผ่านเพื่อที่จะให้รับ แล้วมติมันมีด้วย แล้วเขาก็จะดูรายชื่อคนที่เข้าพื้นที่ เขาก็จะ บอกมานี้ไงคุณคนนี่ ผอ. เข้าไปนั่ง แต่เรายังยืนกระต่ายขาเดียวว่า ไม่ใช่เพราะกรมศิลป์มีบุคลากรคน, สอง คน ไม่มีความสามารถไปเดินตรวจทั้งเขาได้ เพราะฉะนั้นอันนี้ไม่มีปัญหาคะ แหล่งหินนี้ เดี่ยวตอบจวินิดหนึ่ง ที่ถามเรื่องความเห็นของบริษัท ถึงบริษัทจะทำอะไรมาไม่ใช่ความเห็นที่เรายอมรับนัก ต้องบอกเสียก่อนว่า ถึง จะเป็นที่มันไปทำอย่างงี้ เราไม่ได้ยอมรับในของบริษัทนัก แต่ผู้บริหารเราต้องเข้าใจไม่ใช่ไปยอมรับเรื่อง ของบริษัท ต้องยอมรับข้าราชการ เราเพิ่งแต่ให้มันไปช่วย แต่ตรงนี้เราขัดเหมือนกัน เพราะฉะนั้นอันนี้อือโอ เอทั้งหลายทำไมไม่ได้เป็นที่ยอมรับนัก ถ้าเกิดมันทำผิดบ่อยๆก็เบิ้ลลิสต์ไป แล้วบริษัทนั้นก็เลิกทำไป ไม่ได้ หมายความว่าเราจะไปเชื่อนะ เราก็เลิกเลยใครที่ทำกันเยอะแยะ ถ้าคุณไปตรวจแล้วปรากฏ สำนักศิลปากร ขัดแย้งกับคุณนะ แสดงว่าคุณใช้ไม่ได้ อันนี้คือ สิ่งที่อยู่ข้างบนอยู่แล้ว ที่จะดูเลยว่า มันไม่ถูก แต่ไม่รู้ใครถูก ใครผิด ต้องดูกันก่อน คราวนี้เขารู้กันอยู่ แต่จะบอกว่าเรื่องเฉพาะเขาหน้าวังหมื่นนั้นมันเป็นความเห็นที่ผู้บริหาร ต้องยึดเราไม่ใช่ยึดบริษัท อันนี้แน่นอน

นายอำพัน กิจงาม : อันนี้เรื่องป่าเสื่อมโทรมเมื่อกี้เห็นถามจะบอกว่า อย่างป่าเสื่อมโทรม เราก็คุยกันเยอะเพราะป่าเสื่อมโทรมก็ไม่ใช่หน้าที่เราอยู่แล้ว กรมป่าไม้เขาเช็คละเอียด เขาบอกว่าคุณมาว่า ไม่ได้ คุณบอกว่าป่านี้มีแต่สีแดงว่าเข้าไปนั่น คนละเรื่องเลยกลายเป็นต้นปาล์ม ต้นอะไร อันนี้เราคงไม่ต้องไป ยุ่งกับเขา อันนี้จะบอกว่าหลักๆก็คือ อันนี้เดียวจะลืมนะครับ คือ ที่ว่าจะเสริมอะไรจั่วแล้วลืมนะก็คือ บริเวณ เจริญคีติ รายงานของบริษัทก็คืออาจจะกังวลน้อยกว่าควรจะเป็นก็ได้ เพราะอย่างอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เขา ซึ่ง เขาไม่ฟัง เขาจะฟังตัวแทนราชการอยู่แล้ว อันที่สอง หลังๆเขาดำบริษัทนั้นเลยว่า เขาให้มาเป็นคอนซัลแทนต์

ไม่ใช่ให้มาแก้ตัวแทนผู้ประกอบการ เขาให้มาตรวจสอบให้มาเป็นคอนซัลแทนต์ รักษาผลประโยชน์ของชาติ โคนค่ากันเยอะเลย เพราะฉะนั้นเขาก็จะเชื่อหน่วยราชการ แต่ปัญหาของเรา คือ อย่างที่พูดว่า ไม่มีตัวแทนไปด้วยเหตุอะไรก็ไม่รู้ อันที่สาม มีตัวแทนไปแล้วอยู่เฉยๆ ไม่ให้ความเห็น ร้ายกว่านั้นยังมีกำแพง (กำแพงเพชร) อีกสะพานเมืองกาญจน์ (กาญจนบุรี) จำได้มั๊ย ผู้แทนคนอื่นค้านหมด ตัวแทนกรมศิลปอยู่คนเดียวเห็นด้วย ค้านแหลกลาญแต่ก่อน ไปดูรายงานการประชุมมีหน่วยงานอยู่ ๒ หน่วยที่เห็นด้วยหนึ่งในนั้น คือ คนคิดผมว่ามีอีกอันหนึ่ง ข้างในหมายถึงว่า ถ้าเขตในสัมปทานโอเค แต่อันนี้มันนอกเขตสัมประทานมาหน่อยหนึ่งเราควรจะต้องทำยังไงดี ถ้าเพื่อเป็นผม ผมก็จะตอบว่า ในเขตสัมประทานที่คุณให้ผมมาตรวจดูไม่มี แต่เผอิญมันไปอยู่ตรงนี้อีกหน่อยดังนี้ เราควรจะคุยกับเขาให้อะไรหรือเปล่า อันนี้ต้องถามผู้แทน คุยกับเจ้าของพื้นที่ขอสัมปทานไปให้ตัดพื้นที่ลงได้มั๊ย ไม่ได้ คือ ถ้าอย่างนั้น มันก็จะเป็นเรื่องของพิจารณาอนุญาตส่วนบุคคล สมมุติว่า ป้อม (นางสุนิสา มั่นคง) ไม่ได้เป็นตัวแทนอีกแล้วละ ไม่แต่มันเป็นปัญหาไ้ ที่ถูกต้องมีเกณฑ์ ต้องมีเกณฑ์ กรมศิลปากรออกมา ต้องมีกฎกระทรวงออกมา ต้องผลักดันให้ออกมาให้ได้

นางศิริพันธ์ ตาบเพชร : อย่างกรณีที่พักโอ (นาอำพัน กิจงาม) ตามสมมุติพื้นที่สัมประทานบัตรเราดูแล้วไม่มี แต่ว่าในรัศมี ๑ ถึง ๒ กิโลเมตร โดยได้บอกเขาไปว่า แต่ทั้งนี้ก็มีแหล่งอันนี้อยู่ในบริเวณ หากมีการกระทำก็ให้พิจารณา แต่ถ้าสมมุติ ๒๐ เมตรเองละ นี่ปัญหาเมื่ออยู่นอกเขตออกไป ๒๐ เมตร แก่นั่นแหละคือ ปัญหา

การสัมมนาในวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๕๓ ยุติลงในช่วงเวลา ๑๗.๐๐ น.

วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓

การอภิปราย เรื่อง องค์ความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี (ตอนที่๓) และ (ตอนที่ ๔)

วิทยากร : รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ

คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร

นายอำพัน กิจงาม

ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี

นายพเยาว์ เข้มนาค

ผู้ดำเนินรายการ นายนิติ แสงวันฉน์

นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักโบราณคดี

การสัมมนาในวันนี้ เป็นประเด็นต่อเนื่องจากเมื่อวาน โดยประเด็นที่จะพูดในวันนี้เป็นเรื่องของความรู้ด้านการสำรวจ และประสบการณ์ในการแก้ปัญหาของนักโบราณคดีในอดีต โดยผู้เปิดประเด็นในการอภิปราย คือ นายอำพัน กิจงาม ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี

นายอำพัน กิจงาม : วันนี้มาวันใหม่วันที่ ๓๐ เมษายนนะครับ ต้องเรคคอร์ดให้ดิ้นะครับ เดี่ยวจะตัดต่อผิจะใส่ผมนคนแรก เมื่อวานนี้คุณสุรพล นาถะพินธุ คุณพเยาว์ เข้มนาค ก็ได้กล่าวไปแล้วว่า เรื่องการสำรวจนี้จะต้องเตรียมอะไรไปบ้าง จะต้องสำรวจอย่างไร เก็บตัวอย่างอย่างไร และจะทำผังอย่างไรทำนองนี้ วันนี้เรามาพูดถึงเรื่อง **ความรู้ด้านการสำรวจอีกครั้ง** แต่ว่าผมเองก็คิดว่า ผมจะพูดจากประสบการณ์ที่ผมเคยมีประสบการณ์ที่ทำงานกับกรมศิลปากรว่า มีการสำรวจอย่างไรบ้าง คือ จากประสบการณ์ที่ผมเคยตั้งแต่เริ่มรับราชการนั้น มันจะมีงานสำรวจอยู่ ๒ อย่างที่ผมเคยทำ นั่นคือ สำรวจแบบลูกเงินเร่งด่วน อย่างเช่น เขาแจ้งมาว่า พบโบราณวัตถุที่นั่นที่นี้ ว่าพบอะไรบ้างจะแจ้งมาเราก็ไปสำรวจเลย เมื่อวันก่อนที่ผมมา ผมก็ได้รับแจ้งจากอีเมลได้พบโบราณวัตถุ นี่ก็ถูกเงินมาเขาเจอที่คลองหาด พบในถ้ำ มีภาชนะดินเผาหลายชุดขีด มีเครื่องมือหิน ไม่ใช่ขวานหินขัดด้วยเป็นคล้ายๆกับโฮบิเนียน แล้วก็มีการดูคน น่าสนใจมาก ผมสั่งให้อาจารย์เฉื่อย(นายอาณัติ บำรุงวงศ์ (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี) ไปดู ผมก็อยากไปดูเหมือนกันว่า ถ้านี่เป็นยังไง เพราะว่ามีหลายคนเขาลงความเห็นกันว่าเป็นโฮบิเนียนตอนปลาย หรือเป็นพวกหินใหม่ ที่นี้เหตุการณ์ลูกเงินเร่งด่วนจากประสบการณ์ที่ผมไปเนี่ย ที่ผมไปสำรวจส่วนมาก ถ้าเป็นผมเองนั้น ถ้ามันลูกเงินมาก ผมก็คิดว่าแป๊บได้ก็ออกเลยไม่ต้องไปเตรียมอะไรให้มากมายก่ายกอง เช่น กล้อง เรามีกล้อง ที่สำคัญก็คือ แผนที่ ต้องมี จะได้รู้ว่า สถานที่นั้นอยู่ตรงไหน คือ ปัญหาของเรา คือ ไปแล้วไม่รู้อยู่ที่ไหน เพราะว่า มันมีเยอะ เพราะฉะนั้นแผนที่ต้องมีไป แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศซึ่งมันอาจจะสเกลกว้างมาก แต่มันก็จะบอกที่อยู่ที่ตั้งที่ดี แผนที่ทางธรณีพื้นฐานของอาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) ที่บอกไว้ก็เอามาประกอบได้ พอเราไปเราก็เรคคอร์ด อย่างที่อาจารย์น้อยว่า จะเก็บโบราณวัตถุยังไง อันนั้นของธรรมดา แต่เมื่อเรากลับมาแล้วนั้น เราต้องทำอะไรบ้าง เดี่ยวค่อยว่ากันว่า เราควรทำอะไร เพราะฉะนั้นลูกเงินเร่งด่วนมันก็ต้องใช้เวลาให้เร็ว อย่างถ้าเขาแจ้งวันนี้จะไปพรุ่งนี้อย่างช้า ถ้าไปได้ทันทีก็ควรจะไปทันทีถ้ามันใกล้ ถ้ามันไกลหน่อยเราก็ต้องเว้นระยะสักวันสองวัน เพื่อว่าจะต้องเตรียมอะไรบ้าง อย่างน้อยที่สุดต้องมีไอเดียเตรียมด้วยไอเดียสารพัดแบบ คือ ไม่ใช่ว่าพอไปแล้วก็ค่อยไปว่ากัน บางทีเราคิดได้ เพราะบางจุดเฉพาะในแผนที่

เราก็นึกออกแล้วว่ามันเป็นยังไง ซึ่งเดี๋ยวล่ะกว่ากันใหม่อีกทีหนึ่ง บางทีมันสามารถทำนายทายทักว่า มันจะเจออะไร เป็นอะไร อันนี้มันทำนายได้ อีกอย่างหนึ่ง คือ มันเป็นโปรเจกต์ เป็นลักษณะของการกำหนดพื้นที่ที่แน่นอนเลย แล้วยังทำงานทีม อย่างเช่น การสำรวจที่เราไปแบบลูกคลื่นนั้น อาจจะแค่คนสองคนก็พอ แต่สำรวจในกรณีเช่นนี้ อย่างเช่นที่มีประสิทธิภาพสำรวจในแถบอีสาน ผมไม่ได้ไปกับพี่เยาว์ (นายพเยาว์ เข็มนาถ) ไม่ได้ไปกับน้อย (รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) ที่สำรวจบ้านเชียง อันนั้นเป็นการสำรวจเป็นทีม ผมไปสำรวจแถวหนองหาน กุมภวาปีทีหนึ่ง ผมไปสำรวจที่แม่น้ำชีตอนบนซึ่งอันนั้นเป็นทีมใหญ่ประมาณ ๖-๗ คน อันนั้นก็คือ พร้อมเลย พร้อมอะไร พร้อมในรูปของจุดประสงค์ในการที่จะไปหาสำรวจของเรา ต้องมีเป้าหมายไว้เลยว่า เราจะไปทำอะไรที่นั่น อย่างเช่นในรูปของกำหนดบริเวณ เสร็จแล้วเราไม่ได้กำหนดธรรมดา การศึกษาภาษาชนเผ่า การศึกษาดิน การศึกษาหิน แผนที่ที่ผมชอบนิยมใช้นะ ผมเคยเห็นที่สำนักฯ (สำนักโบราณคดี) เราเนี่ยมี คือ แผนที่ธรณีวิทยาของกรมธรณีวิทยา มาตราส่วน ๑ ต่อ ๒๕,๐๐๐ หรือ ๔,๐๐๐ ผมจำไม่ได้ แผนที่ที่ละเอียดมันจะบอกไว้เลยว่า พื้นที่ที่เราจะสำรวจนั้น ในพื้นที่ที่ตารางกิโลเมตรก็ตาม แต่มันจะบอกไว้ว่า มีที่ลุ่มแม่น้ำ อะไรมันจะบอกไว้ชัดมาก เพราะนั่นมันจะเป็นไอเดียที่ดีในการสำรวจ ผมขอยกตัวอย่างที่ไป ผมไปอุปถัมภ์ของคุณชินฉัตร (นายชินฉัตร วิทยาลัย นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ สำนักศิลปากรที่ ๑๑ อุบลราชธานี) ที่ผมไปดูเขาสำรวจ เขาสำรวจทางลุ่มแม่น้ำมูลแม่น้ำชีที่มันรวมกันแล้ว แล้วไปแถวอำนาจเจริญถ้าผมจำไม่ผิด มันก็ไปพบแหล่งโบราณคดีสำคัญแหล่งหนึ่งก็มีพวกกำไล ลูกปัดหิน ลูกปัดแก้ว มากมายแล้วก็มีเครื่องมือสำริด แล้วสำริดรู้สึกว่าจะเป็นมีหลักฐานว่า มันจะหล่อกลองมโหระทึกเองได้ด้วยที่นั่น แต่ก็เจอที่เดียวที่อื่นก็เจอห่างกัน ตอนแรกผมก็ไม่ได้คิดอะไรมาก กลับมาผมก็มานั่งคิดว่า พื้นที่ตรงนั้นทำไมมันเจอ ทำไมมันไม่เจอแหล่งมากมาย เพราะว่ามันเจริญ พูดย่างๆว่า ไซท์ตัวนี้น่าจะเจริญมาก แต่ทำไมมันถึงไม่เจริญ ผมก็ไปเปิดดูก็พบว่า ทางแถบขวามือเราติดๆลุ่มแม่น้ำโขงแถบอุบลราชธานี มุกดาหาร อำนาจเจริญ เป็นพื้นที่ที่ยกสูงขึ้นมาแล้วค่อยๆลาดมาทางแอ่งโคราช แล้วค่อยๆตรงลงมาทางชัยภูมิหรือติดอีกฟากหนึ่งอีกเขาหนึ่ง เพราะฉะนั้นพื้นที่ตรงนั้นเป็นพื้นที่สูง ที่ที่ขุดไว้ตรงบ้านก้านเหลืองก็เหมือนกัน ลักษณะไซท์คล้ายๆกันเป็นพื้นสูงแล้วก็ลง เพราะฉะนั้นถ้าเกิดถามว่าทำไมมันไม่เจอ ไซท์ที่เออร์ลิ่งว่านั่น คือ แก่กว่านั้น มันอาจจะเพราะสภาพภูมิประเทศ เพราะสภาพภูมิประเทศมันจะไม่เหมือนกัน ภูมิประเทศแถบนั้นมันจะสูงขึ้นพอมันสูงขึ้น พอมันมีน้ำธรรมชาติอย่างเดียวกันก็ต้องอาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติจากห้วย แหล่งโบราณคดีนั้นมันจะไม่อยู่ก็ เพราะว่าคนประวัติศาสตร์รุ่นแรกๆเลยที่อยู่แถบนั้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั่นคือ ไกลลำน้ำ แล้วไกลแหล่งน้ำที่สุดที่จะไกลได้ แล้วสามารถที่จะเอ็กซ์เพนด์ที่จะขยายตัวออกไปได้ แบบนี้มันขยายตัวยาก เพราะว่า มันไม่รู้จะเอาพื้นที่ไหน อยู่ไปมันก็อดตาย มันเจริญเพราะว่า ที่ได้อยู่กับอาจารย์น้อย (รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) ว่า อาจารย์สุรพลฯ เห็นว่ามันสามารถควบคุมแหล่งทรัพยากรที่จะมาทำไม่ว่าเขาเข้ามาจากภายนอก พวกแก้ว พวกลูกปัด หรือว่าพวกโลหะสำริดมันมีมา นำเข้าจากลาวได้ เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็เป็ศูนย์กลาง แล้วก็ส่งเข้าไปในแถบลุ่มแม่น้ำมูล, ชีตอนกลางกับตอนบน แต่ตรงนี้มันอาจจะเป็ตอนล่างหรือยัง ผมไม่แน่ใจ แต่อยู่ขวามือเรามันยกสูง. เพราะฉะนั้นสังเกตดูแม่น้ำมูล แม่น้ำชีมันจะลึกลงไปเรื่อยๆเลยตรงบริเวณที่ก่อนจะออกแม่น้ำโขงนะ เพราะฉะนั้นจะเห็นว่าพื้นที่มันสูงแล้วคนมันจะอยู่ยาก การที่จะขยายตัว มันจะขยายไม่ได้อีก มันก็ไม่อยู่ ที่ผมขึ้นจะให้ไปหาแผนที่ เปิดดูก็เลย ไปหาแผนที่สิว่าแผนที่จริงๆมัน

จะเป็นรูปไหน ต้องเปิดจากแผนที่ตรงนั้นมามันจะช่วยให้อีกที ซึ่งอันนี้มันเป็นเทคนิคแบบใหม่ มันก็เป็นเทคนิคที่เขาก็นิยมใช้กันแล้วตอนนี้ มันอาจจะมองเห็น มองไม่เห็น ผมก็ไม่รู้นะ แต่มันอาจจะมองเห็นว่าเป็นพื้นที่ยกสูงแล้วก็ค่อยๆลาดลงมา จากนั้นผมก็มาดูว่าทำไมแม่น้ำมูลตอนกลาง แถบแถวเมืองบัวคุณศุภัญญา (นางศุภัญญา เทพสุริยานนท์ นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ ๑๑ อุบลราชธานี) สำรวจเจอเยอะแยะเลย อาจจะมีเออร์ลิชต์ด้วยซ้ำไป เพราะว่า แล้วแถบบ้านโนนวัด จังหวัดนครราชสีมาตรงนี้นั้น เซดิเมนต์ มันอยู่ดีซึ่งจะต้องบอกว่า มันเป็นโดมหินเกลือ หรือในแถบสกลนครหรือบ้านเชียงก็มี ซึ่งเป็นแบบว่า มันมีอยู่แล้วที่เป็นเนินเล็กๆน้ำล้อมรอบ พอเนินหินเกลือ มันขึ้นมาใหม่ พอมันขึ้นมา มันก็จะมีน้ำล้อมรอบอยู่ในตัว มันอาจจะป็นน้ำล้อมรอบอยู่ทั้งปี เพราะฉะนั้นคนมาตั้งอยู่ตรงนี้ มันก็สามารถขยายตัวได้ พอมีลูกมีหลานก็ขยายจากเนินนี้ มันก็มาอีกสักกิโลหนึ่ง สองกิโล สามกิโล มันได้อีกเนินหนึ่งแล้ว เพราะฉะนั้นจะเห็นว่า ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มันสามารถที่จะขยายหรือเพิ่มแหล่งโบราณคดีได้รวดเร็วมากกว่าทางแถบอุบลราชธานีแล้ว มากกว่าที่อื่นของประเทศไทยด้วย ผมมองดูเพราะว่า พื้นที่มันเหมาะกว่าจริงๆ ถ้าผมมองไปในแถบลพบุรี แถบนั่นก็อาจจะคล้ายๆกับพื้นที่ตรงนี้ แต่ก็ยากที่จะหาพื้นที่ที่มันมีน้ำ ถ้าเราไปบ้านท่าแคที่อาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ)อยู่นั้น ถ้ามองดูลักษณะคล้ายกับตั้งอยู่ใกล้ที่ลุ่มแล้วก็มีน้ำตลอดปี เพราะฉะนั้นก็จะเป็นพื้นที่เหมาะสำหรับเออร์ลิชต์ แล้วมันก็จะค่อยๆขยับขึ้นมาที่สูงขึ้นเรื่อย ถ้าเรามีเทคโนโลยีที่ดีเราก็ขยับลงมาก็ได้ เพราะฉะนั้นจะเจอไซต์ที่ค่อนข้างจะปนเปกัน เพราะฉะนั้นนอกจากว่าเราจะสำรวจพวกแหล่งโบราณคดี มันต้องเตรียมตัวแล้ว ซึ่งเป็นทีมหรือมีจุดประสงค์ที่แน่นอนในการสำรวจพวกแหล่งโบราณคดีเช่นนี้ซึ่งที่บอกว่า ต้องเตรียมแผนที่ หรือมีไอดีพรีมก่อน มันถึงจะได้อะไร ไม่งั้นจะลำบาก อย่างอันนี้ผมก็เห็นว่าใช้ได้นะที่เราทำกันอยู่ก็คือ สำรวจหาหม้อไหอะไร แต่ว่าผมจะพูดลงไปในดิเทคหนึ่ง มันเป็นจุดๆหนึ่ง ซึ่งผมคิดว่ามันเป็นเรื่องของความเป็นอยู่อีกอันที่ผมมีประสบการณ์ในการสำรวจเป็นทีม แต่อันนั้นผมไม่ได้ลงไปเดินเอง แต่เป็นสิ่งที่ส่งให้เขาคิดว่า ควรจะไปสำรวจอะไร ก็คือ เชื้อนปาล์กลิทธิ อันนั้นซึ่งผมจะให้กับ(รองศาสตราจารย์สาธิต ไพเราะญจิตร คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร)ไปสำรวจ แต่ผมบอกกับว่าในแถบลุ่มแม่น้ำปาล์กลุ่มน้ำน่าจะจะมีแหล่ง แถบลุ่มน้ำเนี่ยคุณขยับจากลุ่มน้ำแล้วคุณเข้าไปดูดิน คุอะไรให้ดู ซึ่งปรากฏว่ามันก็มีแหล่งโบราณคดีที่ค่อนข้างเก่าแล้วก็ค่อยๆเพิ่มขึ้นตามริมสองฝั่งแม่น้ำที่เขาอยู่ ไม่ใช่ตรงที่ลำน้ำท่วมถึงนะ น้ำท่วมถึงมันอยู่ไม่ได้ แต่เป็นลำน้ำที่เขาเรียกว่าเป็นตะกอนชั้นตระพักน้ำอะไรทำนองนี้ พอได้รู้ก็ดูจากแผนที่ ซึ่งถ้าเราบอกว่าการสำรวจฉุกเฉินก็ดี การสำรวจแบบมีบริเวณหรือสำรวจแบบที่มีจุดประสงค์เนี่ยแน่นอนที่มันเป็นทีมอะไรเนี่ยมันมีสิ่งที่จะต้องทำอยู่ ๒ อย่างเท่านั้นเอง

สำรวจแหล่งโบราณคดีนะไม่ใช่สำรวจแหล่งโบราณสถานนะ มันมีจุดประสงค์อยู่ ๒ อย่างที่ผมมองดู คือข้อหนึ่ง ต้องการรู้การตั้งถิ่นฐานทุกคนต้องเขียน ไม่ว่าจะเป็นยังงี้ก็ต้องเขียนว่ามันตั้งยังงี้จากแผนที่ บางทีมันก็จะเดาได้เหมือนกัน ข้อ สอง นั่นคือความเป็นอยู่ แต่ความเป็นอยู่มันก็ต้องพิสูจน์อีกทีจากการขุด อันนี้ที่คุณกำลังทำกันอยู่ หม้อสามขาของคุณอยู่ในเรื่องของความเป็นอยู่ นั่นคือ คุณต้องการพิสูจน์ว่า หม้อสามขามันอยู่ยังงี้ อันนี้เป็นส่วนหนึ่ง เป็นเลี้ยวหนึ่ง เพราะฉะนั้นเซดิเมนต์ที่แพทเทิร์นมันต้องมีมากมาย ที่ควรจะสื่อสารคุณต้องไปเปิดดิเทลว่า เซดิเมนต์ที่คุณศึกษาอะไรบ้าง ความเป็นอยู่ศึกษาแล้ว การอยู่อาศัย การทำภาชนะดินเผา เพราะฉะนั้น ๒ จุดที่คุณจะแตกเอาเข้ามายังงั้นนั่น มันเรื่องของคุณแล้วแต่คุณ แต่ว่าต้องมีอยู่ ๒ จุดหลักที่มี

อยู่ในหัวคุณ แล้วเรื่องอีกอันก็คือเรื่อง ความเป็นอยู่ ผมรวมเรื่องโซเชี่ยลสตรัคเจอร์ หรือโซเชี่ยล เกี่ยวกับเรื่อง การฝั่งศพ ซึ่งเป็นความเป็นอยู่ของพวกเขา เพราะฉะนั้นคุณหนีไม่พ้น ๒ หัวข้อใหญ่ เพียงแต่คุณจะดึงมายังไง ถ้าคุณดึงได้ ๒ อย่าง คุณก็เอามาใส่ได้สบาย แต่ว่ามันอาจจะได้ไม่มากเท่าไร มันอาจจะเป็นไอเดียขึ้นต้น แต่ว่าเมื่อคุณเอาไปพล็อตจุดลงในแผนที่ ที่ผมบอก คือ แผนที่ดิน มันอาจจะเห็นเลยว่า มันน่าจะมีอีก คุณก็น่าจะต้อง พอลโลว์ไป หมายถึง ถ้ามีเวลานะ อย่างที่นก(นางสาวสุกมาส ดวงสกุล นักโบราณคดีชำนาญการ สำนัก ศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี)ทำ ผมก็เห็นด้วยที่เขาพล็อตจุดลงมาในแถบกลุ่มแม่น้ำแม่กลองก็เห็นมันอยู่ตามลุ่ม แม่น้ำแม่กลองซึ่งเป็นที่ราบแล้วก็ไม่ขึ้นเขา ซึ่งมันอยู่ตรงจุดๆหนึ่งแค่นั้นเอง มันจึงเป็นไอเดียอย่างหนึ่งเท่านั้นเอง พอเซ็ทเทิลเมนต์ที่ได้เราก็ต้องตั้งสมมุติฐาน ตั้งเพื่อไปสำรวจเกี่ยวกับเรื่องหา सब เซดิเมนต์ แพทเทิร์น คือ การเป็นอยู่ว่า เป็นยังไงแล้วก็ลงลึกไปอีก เพียงแต่ว่าเราสนใจเรื่องไหนก็ตั้งเข้าไป เพราะฉะนั้นถ้าคุณสนใจ เรื่องหม้อสามขาจุดหนึ่ง มันก็อยู่ในเรื่องของการเป็นอยู่ แต่ว่าเป็นจุดๆหนึ่ง แต่มันก็สำรวจหลายๆประการนะ คือว่า มันสามารถที่จะดึงประเด็นออกได้หลายประการ แต่เราก็ดึงออกมาแค่จุดๆจุดหนึ่งแค่นั้นเอง เรื่องการสำรวจ जुกันกับการสำรวจแบบมีจุดประสงค์ที่แน่นอนหรือเป็นทีมก็คงไม่วุ่นวายมากนัก ในขณะนี้พวกเรา ก็สามารถทำกันได้ แต่ว่าอยากให้ทำลักษณะเป็นสำรวจแบบแอเรียที่ไม่กว้างนัก เอาแค่เดือนเดียวสำรวจเสร็จ ผมว่า อาจจะเขียนอะไรได้ดี อย่างอาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ) หรืออาจารย์โหล(รอง ศาสตราจารย์ ดร. ธนิก เลิศชาญฤทธ์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร) ที่จะทำอยู่ทางแถบลพบุรี ซึ่งก็ เป็นแอเรียเล็กๆมาแบ่งกัน ซึ่งอาจจะได้จุดๆหนึ่งออกมา หรืออย่างการจะทำชิสเซาก็ไม่ทำมากก็ทำแค่นี้พอ เพียงแต่ว่า มีเทคนิควิธีการใส่เข้ามาให้มันประกอบกันกับเรื่องการเขียนแค่นั้นเอง ถ้าพูดถึงเรื่องถ้าคุณจะรู้ เกี่ยวกับเรื่องเซ็ทเทิลเมนต์, सबเซ็ทเทิลเมนต์ ตอนผมทำผมก็คิดถึงเรื่องเฟรมเวิร์คทั่วประเทศไทย ซึ่งผมได้ พุดมา ถ้าใครได้ไปฟังนั้นก็ถือเป็นเฟรมเวิร์คคร่าวๆว่า มันจะมีลักษณะแบบไหน ถ้าเมื่อเราเรียนประวัติศาสตร์ เบื้องต้นเวลาที่ผมเรียนกับอาจารย์จีนฯ (ศาสตราจารย์จีน อยู่ดี) อาจารย์จีนฯก็จะกล่าวถึงสมัยหินเก่า หินกลาง หินใหม่ สมัยสำริด สมัยเหล็กด้วยรีเปลา่ผมจำไม่ได้ ผมก็ยังชอบเดสคริปชั่น เทอร์มิโนโลจี ของอาจารย์จีนฯ อยู่ เพียงแต่ว่าอาจารย์จีนฯนั้น ไม่ได้บอกเรื่องเซ็ทเทิลเมนต์ ไม่ได้บอกถึง सबเซ็ทเทิลเมนต์ที่ละเอียดลงไป เพราะว่าหลักฐานมีแค่นั้นในขณะนั้น แต่ว่าขณะนี้เราได้หลักฐานมามากแล้ว เพราะฉะนั้นเฟรมเวิร์คตรงนี้ มันก็จะเปลี่ยนแปลงไป มันก็จะมึนนักมานุษยวิทยาอะไรมาช่วยคิดว่า อย่างของมหาวิทยาลัยก็ต้องมีว่าเฟรมเวิร์ค ลักษณะเทอร์มิโนโลจีของประวัติศาสตร์ คุณก็ต้องมีเรื่องเกี่ยวกับเรื่องการใช้เทคโนโลยีในการแบ่งการใช้ ทางด้านของยุคธรณีวิทยา ซึ่งอันนี้ผมไม่ค่อยอยากรู้ เพราะว่ามันกว้าง พอมันกว้างคุณก็เจาะไม่เข้า แต่ในสิ่งที่ผมเสนอเนี่ยค่อนข้างจะง่ายและก็น่าจะสามารถที่จะมีหลักฐานที่จะมาใช้ ในขณะนี้มันมีหลักฐานเนื่องจากมันอยู่ ระหว่างเฟรมเวิร์ค ที่ผมทำนะ เช่น ก่อนประวัติศาสตร์ เฟรมเวิร์คของก่อนประวัติศาสตร์ เช่น สังคมล่าสัตว์ ถ้าสังคมล่าสัตว์ คุณก็ต้องบอกว่า สังคมล่าสัตว์มันก็ต้องดี เซ็ทเทิลเมนต์อยู่ที่ไหน ถ้าเมื่อในประเทศไทยที่ได้ ไปดูสำรวจแล้ว ทุกคนสำรวจออกมาหมดอยู่ในถ้ำ อยู่เพิงผา มีประชากรประมาณเท่าไร อยู่ยังไง ขวานหินทำ ยังไง เครื่องมือหินกะเทาะอย่างหยาบ แล้วก็อยู่แบบไม่เยอะ สมอลกรุ๊ปออฟฟิเฟิล ประมาณ ๔- ๕ คน หรือ ๖ คน, ๗ คนก็แล้วแต่ แล้วกล่าสัตว์นานาชนิดกินเป็นอาหาร อันนี้เรารู้คร่าวๆมาแล้ว อันนี้ คือ ลักษณะของ เฟรมเวิร์คที่ผมว่า พอไปถึงป่า สัตว์มันก็จะมีเครื่องมือ ๒ อัน เครื่องมือแบบโฮบิเนียน กับเครื่องมือแบบเฉพาะ

อย่าง ผมก็แบ่งย่อยไปอีก ระยะที่ ๑ กับระยะที่ ๒ เชื้อเทลิเมนต์มันก็จะเปลี่ยนระยะที่ ๑ กับระยะที่ ๒ อาจจะคล้ายกันก็คือ ความเป็นอยู่ อยู่ในถ้ำ อยู่ในเพิงผา แต่ในขณะเดียวกันเครื่องมือมันอาจจะเริ่มแตกต่างกันแล้ว เพราะว่าเริ่มเป็นสมัยหินกลาง นั่นก็คือกะเทาะหินหน้าเดียว มันก็เปลี่ยนเป็นกะเทาะสองหน้า มันอยู่ยังไถ่ มันก็ล่าสัตว์ แต่ล่าสัตว์กินแต่ละชนิดตามฤดู ในขณะนี้ มีการศึกษาเองที่ผมอ่านดูของอาจารย์เชสเตอร์ กอร์แมน กับของคุณรัศมีฯ (รองศาสตราจารย์ ดร.รัศมี ชูทรงเดช คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร) ศึกษาลักษณะนี้ ก็นิสารพัฒนแบบ คือ แบ่งแบบกว้างๆแล้ว ก็อีกอันที่ผมแบ่ง คือ กลติกรรม และเชื้อเทลิเมนต์ ในกลติกรรมแบบใหม่ คือ คุณเพาะปลูก คุณเลี้ยงสัตว์ แต่บางแห่งมันไม่มีการเพาะปลูก ไม่มีการเลี้ยงสัตว์นะ มันใช้ขวานหินขัดก็จริง มันก็จะแบ่งเป็นยุคหินใหม่ ยุคสำริดแล้วก็ยุคเหล็ก อันนี้มันชัดจากหลักฐานที่ผมมีอยู่ ถ้าทุกคนรู้เฟรมเวิร์คแล้ว ใช้ภาษาแบบไหนก็สามารถรู้แต่ละที่ ผมว่าพวกคุณก็ดูๆเลย เวลาไปสำรวจที่ ไหล่นี้อย่า อย่าเลยสำหรับพวกคุณที่จะไปสำรวจเพราะมันอยู่ในหัวคุณหมดแล้ว อย่างที่ผมยกตัวอย่างให้ฟังว่าการไปสำรวจนี้ ที่มีประสบการณ์ในการไปสำรวจถ้าหรืออะไรบางที ถ้าคุณสำรวจเจอ สมมุติว่า คุณเจอเครื่องมือเหล็ก เครื่องมือสำริด คุณอาจจะขุดอีกก็ได้ ข้างใต้อาจจะมียุคถึงยุคหินอะไรต่อไป แต่ถ้าเพื่อคุณมาเจอประวัติศาสตร์ สมมุติมาเจอพวกกลิ้งดินเผาบ้าง ภาชนะตุ้มแบบลพบุรีบ้าง มันเจออยู่ลิบขึ้น, ยี่ลิบขึ้น, สามลิบขึ้น มันอาจจะมียี่ลิบขึ้นก็เพราะขุดไปมันอาจจะไม่มีอีก เพราะไม่อยู่ มันอยู่ไม่ได้ คนเขาไม่ค่อยอยู่ พวกนั้นอาจจะเป็นการอยู่แบบชั่วคราว เพราะฉะนั้นบางทีมันเจอแล้ว มันสามารถคาดการณ์ว่า ขุดต่อไปเจอแต่ไม่ใช่ว่า เจอขุดต่อไป จะต้องเจอมันอาจจะไม่เจอก็ได้ เพราะผมก็เคยขุดแล้ว ผมมีจอบอันหนึ่ง ผมก็จ้วงเลย ผมก็ขุดไปแค่นี้ไม่เจอ ผมก็กลับ มันคงได้กว่านั้นก็คงไม่มีแล้วละ เพราะมันเป็นแหล่งธรรมดา ถ้าคนธรรมดาทั่วไปที่เขาเจอการไถพรวนดินของคนที่ทำไร่ เขาต้องเจอ นี่เขาไม่เจอ เพราะนั่นแสดงว่ามันต้องใช้ทริกและไหวพริบเหมือนกันในการสำรวจในการที่จะรู้ ผมว่าเฟรมเวิร์คมันจะช่วยได้ เฟรมเวิร์คควรจะรู้คร่าวๆอย่าง ภาษาดินเผอะไรพวกนี้ ถ้ารู้พวกนี้ประกอบ มันจะทำให้การสำรวจง่าย ในการที่จะเสนอความคิดว่าเป็นยังไง สำคัญแค่ไหน ตามประวัติศาสตร์ ผมก็ยอมรับว่าผมไม่ค่อยชำนาญ แต่ในขณะเดียวกันผมก็ต้องรู้คร่าวๆว่า มันมีอะไรบ้าง เพราะว่าครั้งสุดท้ายที่เราเจอหลักฐานใหม่ เหล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในประเทศไทยเริ่มเมื่อประมาณไม่เกิน ๒,๕๐๐ ปี ก็คือประมาณ ๕๐๐ ปีซี.สิ้นสุดเมื่อประมาณ ๑,๘๐๐(ปี) มาแล้ว มันจะมีเหล็กอยู่ช่วงหนึ่ง ซึ่งเป็นช่วงก่อนทวารวดีประมาณ ๓๐๐ - ๔๐๐ ปี ช่วงนั้น ผมคิดว่า ควรเป็นช่วงที่เราควรรู้เรื่องของพูนัน แต่ผมก็ไม่รู้ ผมรู้อย่างเดียวพูนันมีทองคำ ทองมันเข้ามาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนมากมีทองสมัยพูนันซึ่งมันติดต่อกันเข้ามา ในการสำรวจเจอทอง เจออะไรพวกนี้ต่างๆ เราอาจจะเดาได้ว่า อันนี้มีการติดต่อ แต่ถ้าเจอทางลพบุรี คุณก็แน่ใจคุณก็รู้ ผมว่าลพบุรีใครๆก็พอดูภาษาชนะออก สมัยลพบุรี ๑๖ – ๑๘ (พุทธศตวรรษ) อะไรประมาณนั้น ทวารวดีก่อนคุณก็รู้ดีไซน์ลักษณะไหนถ้ามันไม่รู้ คุณก็ไปอ่านของอาจารย์ผาสุข อินทราวุธ (ศาสตราจารย์ ดร. ผาสุข อินทราวุธ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร) บ้างเพื่อประกอบกัน สุโขทัย ผมก็ไม่ค่อยเห็นอินเด็กซ์ของสุโขทัยเท่าไร คือ การขุดค้นทำอินเด็กซ์ภาษาชนะดินเผาแต่ละที่มีประโยชน์ มันจะช่วยในการสำรวจทำให้เราทำได้ ยุทธยา ลายยุทธยาก็มีคนทำเยอะ เป็นลายซิกแซ็ก พอร์ตนโกสินทร์ก็ยังมีติดลายยุทธยาบ้าง แต่ก็ต้องดูให้ดี พวกนี้เวลาสำรวจก็จะเจอแถบนี้ละ ที่สำคัญที่สุดเราก็ต้องมีเฟรมเวิร์คตัวนี้ เราต้องแม่นเหมือนกัน พอแม่นไปที่ไหนผมว่ามันง่ายในการ

จะเขียน คิดอะไรสาระพัดแบบ แต่สมัยใหม่เลยนึกว่าย่าถามผมมากนัก ไปพูดอย่างวังสราญรมย์ บางทีไปพูดที่แถวบางกอกน้อย ผมก็ยอมรับเหมือนกันผมความรู้ไม่พอ แต่ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องการสำรวจเป็นแต่เริ่มต้น เพรมเวิร์คผมก็พอจะพูดได้ แต่ผมอยากจะเน้นถึงเรื่อง เช็ทเทิลเมนต์, สับเช็ทเทิลเมนต์ แพทเทิร์น เพราะว่า ๒ อันนี้ คือ หัวใจของโบราณคดีนะ การสำรวจโบราณคดีผมต้องการพบจุดประสงค์สองอย่างแค่นั้นเอง ทั้งสองอย่างนี้ถ้าเพื่อคุณได้ เอาสองอย่างนี้มาแตกบ้าง อย่างคุณก็ได้เกือบหมดแล้ว คุณเขียนมาบางทีมันก็เข้าหมดละแต่คุณไม่รู้หรือว่าคุณเขียนมันอยู่ในข้อเขียน แต่ถ้าเขียนทั้งสองข้อได้ ผมว่ามันเป็นสิ่งที่ประเสริฐแล้วเป็นสิ่งที่ดีสำหรับรายงานที่ดี แล้วแหล่งโบราณคดีที่เราไปสำรวจเจอผมว่าก็ต้องดูให้ดีกว่า มันเป็นบางทีมันเป็นการตีความว่า มันเป็นแหล่งโบราณคดีประเภทไหน อย่างที่ผมบอกไปว่าบางทีมันไม่มีเคปโพลิต มันก็ไม่ลึกมากพอ เราเจออะไรบางทีมันก็บอกได้เลยว่านี่คือแหล่งชั่วคราว แต่ถ้าเพื่อเราไม่แน่ใจนะ ผมก็แนะนำคุณเอาเสียไปเหอะ คุณลองเจาะดูแก่นั่นเอง คุณก็อาจจะรู้ ผมลองเจาะดู ผมเองเมื่อวานคุยกันเรื่องสำรวจเพื่อทำประธานบัตรก็เคยเจอลักษณะนี้ ผมเจอในการสำรวจผมเก็บสาระพัดเก็บเลย ผมก็ไปสำรวจครั้งที่สอง ปรากฏว่ามันไม่มีเพราะว่า มันหายหมดเหลือแต่รายงาน ผมต้องเจาะตรวจ พอเจาะปั๊บดินมันมีแก่นี่นะ ครับ ผมเจาะ ๕ - ๖ จุด ผมไม่ได้เจาะจุดเดียวชั่วคราว คือ เก็บหมดแล้วหมดเลย อันนี้มันอยู่ชั่วคราวประเด็นนี้มันสำคัญ ถ้าเพื่อว่าเราเหมือนกับว่าเราจะตีความยังไงถ้าเราเจอแล้ว แล้วเราพูดไม่เจอเราบอกว่าเป็น การอยู่ชั่วคราวแต่ว่ามันก็สามารถเชื่อมโยง เพราะลักษณะของแหล่งมันอาจจะถูกใช้ยุคหลังที่เป็นที่ปักพืง การล่าสัตว์เป็นคนเก็บหาของป่า ลักษณะที่เขาไปอยู่ชั่วคราวแล้วเขาก็ออก สมัยไหนมันก็อยู่ ๔ - ๕ สมัยในประวัติศาสตร์ แล้วพูดไปมันก็ไม่เจอ แล้วจะเอาอย่างไรอันนี้มันก็ต้องว่ากันอีกที

- คำถามที่ ๑ (นายเจตน์กมล วงศ์ท้าว นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ ๔

ลพบุรี : ผู้ถาม) ถ้าเราลงไประดับที่เราลงไปลึกๆแค่ ๓๐ เซ็นแล้ว ไม่พบอะไร ถามว่าตรงนั้นมันเป็นแหล่งหรือไม่เป็น จะตอบยังไง

นายอำพัน กิจงาม : ตอนนั้นถ้าผมตอบตอนแรกผมต้องอ้างว่า เป็นแหล่ง เพราะผมสำรวจเจอ แต่ที่พูดไปแค่นี้มันเจอหินเลนนะ ไปบอกให้ผมคุณนะ ประเภทแบบขุดลักษณะนี้ ผมก็เลยขุดเจอสองชิ้นเนะอยู่ลักษณะนี้ ไม่มีอะไรเลนนะ นั่งขุดกันสามคนขุดหน้าถ้า เซอร์เฟสไฟน์ก็ไม่มีมันเป็นถ้าไง แล้วเขาอาจจะอนุรักษ์กันจริง คนนั้นก็อนุรักษ์ ปรากฏว่ามันก็ไม่รู้ว่า จะทำยังไงเพราะพื้นที่มันสวย มันเป็นภูเขาหินปูนข้างในมันกลวงลวดไป มันเป็นวัด แล้วข้างในมันก็มีดินไม้รื้อรื้อ อะไรดีมาก ชาวบ้านก็ไม่อยากให้ขุดเขาหิน ผมนะจำได้ปรากฏว่า ผมก็เรียกคนนั้นมาด้วย แล้วให้พามา ที่คุณที่ไหนจ้ะให้แน่ แต่เราขุดไม่ได้ ขุดตรงหินด้วยนะ มาขุดหน้าถ้าออกมา ขุดไปแค่นี้ก็ไม่เจอ จนกระทั่งขณะเนี่ยเจอสองชิ้นสามชิ้น เจอจริงๆ เขาก็เห็นนะ แต่เขาก็ดินนะ พอเจอเขาก็หายไปเลย เขาว่าว่ามันมีเขาก็ไม่ยุ่ง ถ้าเพื่ออนุญาตไปแล้วตั้งแต่ต้น นั่นคือปัญหาของเรา ต้องเฝ้าตั้งแต่ต้น อันนี้มันเจอตั้งแต่เขาเพิ่งเริ่มขอ เข้าใจไหมครับ เพราะฉะนั้นการลงทุนของเขาก็ยังไม่มากเขาก็ไม่คิดใจ ผมบอกถ้ามีผมก็ต้องบอกมีนะ เพื่อไม่มี โอเคผมให้ ผมพูดจนเขาให้มาดูกันเลย ก็ไปกันแล้วขุดก็เจอ เจอแล้วผมเฝ้า เขาก็เฝ้า ผมก็บอกเห็นไหมครับนี่มันเจอสองชิ้นสามชิ้น มันต้องมีแหล่งโบราณคดีต้องมีคนอยู่แถวนี้มาก เขานี้กับเขาโน้นมันต้องมี ผมก็หว่านล้อมเขาเข้าไป เขาก็หายไปคือถอน

ตอนหลังได้ข่าวเขาก็ถอน เขาก็ไม่เอา เขาต้องการอนุรักษ์เขาลูกนี้ต่อไป อันนี้ประสบการณ์ที่เคยเจอ เชิญครับ ใครมีคำถามอะไรก็ถามกันมาได้เรื่อยๆนะ เดี่ยวอาจารย์ดู (นายนิติ แสงวัฒน์) จะหาว่าผมทำงานไม่คุ้มค่า

- คำถามที่ ๒ (นางสาวเมธิณี จิระวัฒนา นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) สภาพภูมิประเทศที่เวลาดูจากแผนที่ธรณีวิทยาสามารถคาดการณ์ได้ถึงประเภทของสิ่งมีชีวิตที่เป็นประเภทสัตว์ที่อยู่ในบริเวณนั้นได้ด้วยหรือไม่

นายอำพัน กิจงาม : อย่างผมมองว่า ปัจจุบันนี้มันไม่เหมือนกับในอดีต อย่างภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผมทำให้เลยมันมองย้อนกลับไปได้แบบคร่าวๆ ถ้าเผื่อเราสามารถขุดถ้าขุดเนี่ยมันจะมองเห็นบ้าง แต่ถ้าไม่ได้ขุด ไปสำรวจจากแผนที่ มันไม่รู้ในอดีตมันจะเป็นยังไง แต่เท่าที่มีประสบการณ์ในการสำรวจแล้วมาขุดดู ปรากฏว่ามันต่างกันลิบลับ อย่างเช่น ปัจจุบันอย่างอีสานเรามองเห็นเป็นภาพมันแห้งแล้ง แต่ในสมัยก่อนเนี่ยพอเริ่มเออร์ลี่เซทเทิลเมนต์ การตั้งถิ่นฐานต่างๆจริงๆเขาใช้ทรัพยากรรอบด้านเลย ถ้าไปอยู่ในแหล่งสักแหล่งหนึ่ง เขาใช้ทรัพยากรทั้งหมดทั้งปวง ปลา กุ้ง หอย กุ้งอาจจะไม่เจอนะครับ มันจะเจอเออร์ลี่จริงไม่รู้ว่ามีสมัยไหน ไม่ว่าจะเป็นสมัยสำริด สมัยเหล็ก สมัยอะไรเริ่มต้นใหม่ชัดเรียบไม่เหลือ แต่มันอาจจะทับถมหนาขนาดนี้ได้อย่างเช่นที่โนนชัยเจ้อหอยกองเป็นเมตร นั่นคือ เออร์ลี่ เซทเทิลเมนต์คือ ไปอยู่ในใหม่ๆ หอยเพียบเลย แหล่งน้ำเขาเยอะ ทรัพยากรธรรมชาติเยอะก็เอาพวกหอยมากินก่อน หอยปลาอะไรพวกนี้ แล้วเดี๋ยวเขาก็ค่อยหมดไปมนุษย์ก็เริ่มหายไป ลองสังเกตมันก็จะค่อยๆหายไปตามกาลเวลา แต่เริ่มเออร์ลี่ไม่ว่าจะเป็นไซท์ไหนจะเป็นแหล่งหินใหม่ จะเป็นสมัยสำริด เริ่มต้นจะสมัยเหล็ก เริ่มต้นเนี่ยคุณดู คุณขุดไป อย่างเมืองบัว (แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว จังหวัดร้อยเอ็ด) ก็อาจจะมี อาจจะเจอชั้นต่างๆแต่พอใช้ไปมันก็เริ่มหมดไปตามกาลเวลา เพราะว่าคนมันกินไปเรื่อยๆไง แต่ขณะเดียวกันมันก็จะกระโดดไปโน่นละ มันมีแหล่งเยอะนี้ เขาบอกว่าคนเจนเนอเรชันหนึ่งเนี่ยมันอยู่ได้กี่คนอะ ๓ เจนเนอเรชันได้ ๕๐ คน แล้วมันเร็วมากเลยพอมันไปอยู่ตรงนี้ได้ มันไปอยู่อีกที่ได้ ทรัพยากรเมื่อคนมันเต็มมันจะออกทันที ภาคอีสาน เซทเทิลเมนต์มันจะเหมาะสม แต่ผมเองยังไม่ได้ดูเซทเทิลเมนต์ทางภาคกลาง แถบลพบุรี เพราะทางลพบุรีมองดูแล้วก็คล้ายๆอีสาน แต่ว่าที่มันอาจจะจำกัดหน่อย เพราะมันมีที่ระหว่างที่ราบน้ำท่วมถึง คือ ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา หักหลบเข้ามาแต่มันมีหลายลุ่มน้ำ ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำอะไรทางแถบป่าสักชลสิทธิ์มันต้องดูให้ดีกว่า

- คำถามที่ ๓ (นางสาวพยุ่ง วงศ์น้อย นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ ๑

ราชบุรี : ผู้ถาม) เมื่อที่ที่พูดถึงความหนาแน่นของเปลือกหอย คือ อาหารของมนุษย์ เคยอ่านรายงานบางชิ้นจากหลักฐานการขุดค้น มีการตั้งถิ่นฐานนิยมกินหอยแล้วตอนหลังพอพบน้อยลง เขาบอกว่า ความนิยมลดน้อยลง เพราะว่าไปกินหอยอื่นแทน หนูเคยพบรายงานบางฉบับ ที่นี้่อยากถามว่า มันเป็นเรื่องของความนิยมแล้วเปลี่ยนแปลงความนิยมในการบริโภคหรือว่าเป็นทรัพยากรที่มันลดน้อยลง

นายอำพัน กิจงาม : ผมว่ามันเป็นทรัพยากรที่อยู่รอบตัวที่สุด ง่ายที่สุดที่จะเอามากินไม่ต้องไปล่ามา คุณไม่ต้องล่า ไม่ต้องทำอะไรเลย ส่วนล่าสัตว์นี้มันของตายอยู่แล้ว คุณเพาะปลูกเมื่อไร คุณมีเซทเทิลเมนต์ในบริเวณที่ราบ ความเป็นอยู่คุณเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ คุณอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสัตว์ป่า เพราะฉะนั้นถึงบอกว่า อีสานถ้าพูดถึง อีสานผมจะถนัด แต่ถ้าด้านอื่นคุณต้องอพยพไปทีอื่น อย่างโคหมินเกลือ อย่างเช่นสมมุติว่า มันเป็นที่ราบในอดีตนานแล้ว มันเป็นอย่างเนี่ยแล้วมันเป็นที่ราบในอดีต มันมีเกลืออยู่มาก มันก็ค้น

ขึ้นมา อาจจะไม่ใช่สูงซักเมตร สองเมตร เมตรครึ่งจากพื้นราบ พื้นที่ตรงนี้ มันก็จะยุบตัวลงก่อนที่จะพื้นดินจะยุบตัวลงรอบๆยุบตัวลงพอมันยุบตัวลงเป็นน้ำ ความเป็นน้ำพวกนี้เป็นน้ำ หอย ปู ปลา มันจบเลย จะนั่นคุณไปอยู่ตรงนี้ คุณก็ใช้ทรัพยากรรอบตัวก่อน ที่บอกใช้ทรัพยากรรอบตัวมันมีแหล่งที่เปรียบเทียบกับอย่างโลกพนมคีมันมีกองหอยสูง ๒ เมตร ปู ปลา กุ้ง หอย อุดมสมบูรณ์มาก มันคงมีไม่อื่น มันถึงทับถมอยู่ตลอดแหล่ง มันใช้ทรัพยากรพวกกุ้ง หอย ปู ปลา ไม่มีการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ แต่มันล่าสัตว์กับเก็บหอยแค่นี้มันก็อยู่ได้ สังเกตดู คือ มันต้องใช้ทรัพยากรรอบตัวก่อน แล้วพอมันอยู่ตรงนี้ที่นิ่ง ผ่านไปซัก ๒๐๐ - ๓๐๐ ปี คนมันแน่นตรงนี้มาก แบ่งเรื่องที่กันแล้วครอบครอง มันก็ออกไปตรงนี้มันไปทำกันอย่างนี้อีก ในภาคอีสานนะ ภาคอื่นผมเองยังไม่ค่อยถนัดภาคอื่น แต่ภาคอื่นอย่างภาคกลางแถบลพบุรี แถบอะไรี่มีเยอะ ลองถามอาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ) อีกทีได้นะครับว่า มันเป็นอย่างนี้ อาจจะได้เซ็ทเทิลเมนต์อีกแบบ เอาไปถามนก(นางสาวสุกมาส ดวงสกุล นักโบราณคดีชำนาญการ สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี) อีกแบบหนึ่ง มันจะเป็นเซ็ทเทิลเมนต์ใกล้เคียง แต่ว่าไซท์มันจะไม่ชิดแบบภาคตะวันออกเฉียงเหนือไง มันอยู่ได้ แต่มันไม่ชิดแบบภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ที่ดิน ๓ กิโลเมตรแล้ว เดินบางที่ไม่เกิน ๒ กิโลเมตรแล้วอีกหมู่บ้าน มันขึ้นอยู่กับเซ็ทเทิลเมนต์ที่มันพร้อม คือ มันอยู่ดีกินดีมันก็พอบิวดูแล้วออกมา

- คำถามที่ ๔ (นางศิริพันธ์ ตาบทเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) อย่างเคยออกสำรวจในภาคใต้ละ บางที่เราไม่แน่ใจว่า การที่เราพบเปลือกหอยตามแหล่ง อยากให้พี่แนะนำว่า การสังเกตเบื้องต้นว่ามันเป็นหอยที่มันทับถมกันตามธรรมชาติ มันไม่ได้หนามากมาย เรา
จะสังเกตได้ไงว่า มันเป็นหอยที่ทับถมตามธรรมชาติหรือว่าคนเอามาใช้กินอะไร

นายอำพัน กิจงาม : อ้อ! เรื่องนี้ มันมีหอยเนี่ยะที่ตามธรรมชาติเลยเนี่ย ถ้าเราไปดูให้ดี ทางนี้ตามธรรมชาติที่ผมเจอที่ไปสำรวจแล้ว ผมเจอที่ถ้ำผาแต้ม (ถ้ำผาแต้ม จังหวัดอุบลราชธานี) มันมีชั้น อยู่ตรงผนังเซ็ทชั้นเลยเป็นหอยที่อยู่ในเซ็ทชั้นนั้น ไม่เกี่ยวกับมนุษย์ แต่เป็นหอยล้านปีหรือก็ปีมันอยู่ในชั้นดินเลยมี ที่ผมเห็น ที่นี้หอยที่ไปสำรวจแล้วมันอยู่ผิวดิน ผมเองยังไม่แน่ใจนะว่า มันจะเกี่ยวกับคนรีเปล่า ประการที่ ๑ มันอาจจะเกี่ยวกับไซท์แบบชั่วคราวมาอยู่ ก็เอามากินด้วยแล้วก็ทิ้งมัน มีภาชนะดินเผาปนใหม่อาจจะต้องดู ประการที่ ๒ เราจะต้องดูชนิดหอยว่าเป็นหอยอะไร หอยนั้นมันมากับนกได้ไหม เพราะว่า ผมไปเจอที่ถ้ำเขาหน้าวังหมี่ (จังหวัดกระบี่) นี่อีก มีหอยที่ถามจากชาวบ้านแล้วบอกหอยนี้มาได้ยังไง ชาวบ้านบอกบางทีนกมันเอามากิน มันคาบมาแล้วเอามากินอยู่ตรงนี้ มันก็อาจจะเป็นไปได้ แต่ที่นี้หอยแรง นกมันคาบมาได้ไหม ผมก็ว่า นกมันไม่น่าจะคาบมาได้ ถ้าเป็นหอยแรงนะ สมมุติจะอันนี้อาจจะคนเอามา แต่มันเอามาแบบไหน เอามาแบบเมื่อร้อยปีมาแล้ว หรือเพิ่งเอามาเมื่อสี่ห้าเดือนมาแล้ว อันนี้พูดยากเหมือนกัน แต่ว่าบางทีมันต้องดูหลักฐานอย่างอื่นประกอบ อาจจะมีภาชนะดินเผา บางทีเจอหลักฐานแบบนี้ก็บอกว่า อินดิเพ็นเดนท์ มากมาย แต่ผมว่าคุณก็ไปดูแผนที่รอบด้านอีกว่า มันมีแหล่งโบราณคดีอยู่แถบนี้ไหมแล้วก็เอามาประกอบ พอได้ ผมถึงบอกว่าคุณก็ต้องเจาะดูเลย หน่อยเดียวไม่ต้องมาก

คำถามที่ ๕ (นางศิริพันธ์ ตาบทเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการโบราณคดี :

ผู้ถาม) คว่าหอยมันกินไปแล้วรึยังอะไร รึ เปลือกเกาะแล้วอะไร ใต้รีเปล่าคะ

นายอำพัน กิจงาม : ถ้าเพื่อหอยแครงส่วนมาก มันก็แกะที่มันเอามานะครับ ฝาเปิดแล้ว แต่ถ้าเป็นหอยแบบคล้ายๆ หอยโข่ง หอยที่มีฝาเดียวมันก็ไม่ค่อยแข็ง นกมันก็แค่จิกออกแล้วก็กินได้ จะต้องดูว่า หอยนั้นกินได้รึเปล่าด้วย แต่ที่นี้บางทีหอยบางชนิดมันกินไม่ได้นะ มันกินไม่ได้ แสดงว่า ยังไงมันก็มองกันว่า ถ้ามันกินได้ เราก็ต้องบอกว่าไม่แน่ใจมัน สองแ่งแล้ว ขออาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) เสริมหนึ่งได้ไหม ทางภาคกลาง ผมอยากจะรู้มากเหมือนกันว่า ลักษณะมันเป็นยังไง

รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ : ภาคกลางนะฮะ อาจจะย่อยเป็นลุ่มแม่น้ำลพบุรี - ป่าสักก่อน ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ลอนลูกคลื่น ตอนนี้นั่นข้างที่จะจัดแบบแผนได้ว่า แหล่งโบราณคดีนั้นจะพบตามพื้นที่ที่อยู่ใกล้ลำห้วยธรรมชาติที่ไม่ค่อยใหญ่นัก และแหล่งโบราณคดีมักจะอยู่ตรงบริเวณที่มันเป็นโค้งตะหวัดของลำน้ำ ถ้าเป็นเนินขนาดใหญ่ตามโค้งตะหวัดนี้ ๕๐ เพอร์เซ็นต์ เข้าไปคู่มักจะเจอแหล่งโบราณคดี อันนั้นเป็นลักษณะที่หนึ่ง ในกรณีแบบนี้ ต่อไปสมมุติว่า ถ้าเราได้รับมอบหมายให้สำรวจเพื่อขอประทานบัตร หรืออะไรให้มีพื้นที่แบบนี้ ผมแนะนำเลยว่า เลือกพื้นที่แบบนี้แล้วก็ไปเดินตรวจให้ละเอียด แถบลุ่มแม่น้ำลพบุรี — ป่าสักจะเป็นอย่างนั้น เป็นเนินขนาดใหญ่ที่อยู่ใกล้โค้งตะหวัด ๕๐ เพอร์เซ็นต์ อีกอย่างก็คือ ลักษณะของดิน แหล่งโบราณคดีส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่เนินใหญ่ที่มีดินไม่ลึก เท่าที่เคยวิเคราะห์ประมวลผลออกมา ก็พบว่าส่วนใหญ่จะเป็นที่ทางกรมพัฒนาที่ดินจัดเป็นชุดตาคลี เพราะฉะนั้นถ้าเป็นเนินขนาดใหญ่อยู่โค้งตะหวัดน้ำนี้ ๕๐ เพอร์เซ็นต์ เข้าไปเป็นแหล่งโบราณคดี

นายอำพัน กิจงาม : แล้วมันน้ำท่วมถึงไหม

รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ : ส่วนใหญ่จะอยู่สูงพ้นระดับน้ำป่า แล้วก็อีกลักษณะที่มักจะพบจุดที่เป็นน้ำพุตามธรรมชาติ น้ำซับ เขาจะมีชื่อเรียก พุ ซับ ขอน อะไรพวกเนี่ย แหล่งโบราณคดีมักจะอยู่ใกล้ๆ กับจุดน้ำพุ พวกนี้เลย หมู่บ้านพวกนี้อาจจะเป็นหมู่บ้านใหญ่ตัวพื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งโบราณคดีมักจะอยู่ติดกับตัวน้ำพุ

นายอำพัน กิจงาม : นั่นก็แสดงว่า คนสมัยก่อนมักจะเลือกอยู่ใกล้แหล่งน้ำ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ : เลือกตัวลำน้ำเป็นหลัก แต่ว่าไม่ใช่ลำน้ำสายใหญ่ๆ ในช่วงยุคก่อนประวัติศาสตร์ อันนั้นก็แบบแผนที่พบ ส่วนในพื้นที่ที่ใกล้แม่น้ำเจ้าพระยานั้น เนื่องจากแม่น้ำเจ้าพระยานี้ยังมีกำลังกระแสน้ำแรงมาๆ มาตลอด แหล่งที่พบก็มีทั้งแหล่งที่อยู่ติดกับลำน้ำตัวลำน้ำเจ้าพระยาเลย ในกรณีอย่างนี้เนี่ยเรามักพบว่า ตัวชั้นหลักฐานทางโบราณคดีมักจะอยู่ลึกบางทีเกือบ ๓ เมตรเลย ก็อยากจะแนะนำว่า ถ้าสมมุติว่า ถ้าสำรวจพื้นที่ที่อยู่ติดลำน้ำเจ้าพระยา พยายามหาดิ่งของลำน้ำ ตรงไหนที่เป็นเนินแล้วเป็นตลิ่งน้ำแล้ว ก็ไปเดินดูตามตลิ่ง อย่างเช่นที่บ้านชีน้ำร้ายที่สิงห์บุรี เดินตามผิวดินนี้ ไม่เห็นอะไรเลย พอลงไปตลิ่งมองเข้าไปเห็นชั้นเศษหม้อ ชั้นโบราณวัตถุหนาลึกประมาณ ๒ เมตร เพราะว่า แม่น้ำเจ้าพระยาพาตะกอนมาทับถมตลอดทุกปี

นายอำพัน กิจงาม : แล้วปัญหาทำไมมันไม่ถูกน้ำท่วม

รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ : คิดว่า เขาอยู่ในน้ำด้วย เป็นคนที่อยู่ใกล้น้ำอาจจะอยู่เรือนแพหรือไร้ ชั้นทับถมทางโบราณคดีมันเป็นสีดำเหมือนกับพวกแข่งในน้ำเลย อินทรีวัดถุนี่เข้มเลย ผมคิดว่าในสมัยโบราณมีคน que เลือกอยู่กับน้ำแล้ว ไม่ได้กลัวน้ำ เป็นคนที่อยู่ติดน้ำเลย อีกลักษณะหนึ่งของพื้นที่

แถบภาคกลางในพื้นที่ที่สูงขึ้นมาน้อยแถบสระบุรีตอนนี้ ก็เห็นเยอะแถมวกเหล็ก พื้นที่ที่อยู่ตรงช่องเขา ที่มีลำน้ำ ลำห้วยไหลออกมาจากช่องเขาที่สำรวจล่าสุดเมื่อปีที่แล้วเนี่ย ในเขตอำเภอวังม่วง อำเภอวกเหล็กทุกจุดเลยที่เป็นแหล่งโบราณคดีอยู่ตรงจุดที่เป็นช่องเขาหมดเลย คิดว่าเขาเลือกอยู่ตรงช่องเขา เพราะว่า มันคุมเส้นทางคมนาคมข้ามภูมิภาคย่อยๆจากซีกหนึ่งไปซีกหนึ่ง อันนี้เป็นจุดที่พบย่านสระบุรีซึ่งจะเป็นย่านที่เขาระเบิดหินเยอะๆ ผมว่าเป็นจุดที่น่าจะคำนึงถึง เวลาเราต้องไปสำรวจตรงนี้ ที่นี้อาจจะขยายต่ออีกนิดหนึ่ง มีประสบการณ์ที่เคยได้มาจากตอนทำงานสำรวจภาคอีสานนะครับ พื้นที่ของภาคอีสานที่เป็นแหล่งโบราณคดีก็มักจะเป็นเนินขนาดใหญ่ที่เราเห็นอยู่ ในที่ราบแล้วก็มักจะมีลำน้ำสองสายอยู่ใกล้ๆ อีกอันที่ชาวบ้านมักจะเล่าให้เราฟัง เขาบอกว่าสมัยก่อนจะมีการลักลอบขุดหาโบราณวัตถุกันเยอะในภาคอีสาน แถบกลุ่มบ้านเชียง คนที่เขาลัก เขาบอกว่าช่วง แรกๆเขาก็ตระเวนคุ้ยไหนที่เป็นเนินดินใหญ่ๆแล้วเห็นดินไม้เก่าๆ เช่น ดินมะพร้าวสูง โย่ง เขาบอกเข้าไปก็จะเจอแหล่งโบราณคดีหมด

ในช่วงบ่าย เป็นการสัมมนาฯในประเด็นความรู้จากประสบการณ์นักโบราณคดีในอดีต ซึ่งมีสาระ ดังนี้

นายนิติ แสงวัฒน์ : ครับ ช่วงนี้ก็จะเป็นการเสวนารวมกลุ่มกัน เป็นโปรแกรมที่คิดขึ้นว่า น่าจะมีประโยชน์กับเรื่องการรวบรวมองค์ความรู้ ช่วงนี้คงจะเน้นไปเรื่ององค์ความรู้ที่ติดอยู่กับตัวบุคคล ถ้าจะเป็นหัวข้อก็น่าจะเป็นหัวข้อประมาณว่า **ความรู้จากประสบการณ์ ชกกรณีศึกษาจากโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ** มีผู้เสวนาและให้ความรู้ช่วงนี้ ๔ ท่าน ก็มีผม(นายนิติ แสงวัฒน์) มีอาจารย์สุรพล (รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) มีพี่เพียว(นายพเยาว์ เข้มนาค) แล้วก็พี่อำพัน(นายอำพัน กิจงาม)นะครับ ก่อนอื่นต้องเกริ่นนำอย่างนี้นิดเดียวว่า โครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือมันเป็นโครงการต่อเนื่องมาจากโครงการบ้านเชียงเป็นผลพวงที่ได้ต่อเนื่องจากโครงการบ้านเชียง เราที่ตั้งโครงการโบราณคดีเพื่อที่จะประสานงานต่อ เป็นการสำรวจ ขุดค้น และศึกษาทางวิชาการในเขตภาคอีสาน ตอนนั้นรู้สึกว่าจะมี ๑๖ จังหวัดยังไม่ขยายตัวมากเหมือนทุกวันนี้ละครับ สเตชันหลัก เราตั้งออฟฟิสอยู่ที่ขอนแก่น แล้วก็มิบคลากรหลายรุ่นมากหน้าหลายตา บุคลากรนี้ก็จะไป ๒ ส่วนหลักๆ ก็คือ ส่วนแรกเป็นข้าราชการประจำอยู่ที่นั่น หัวหน้าโครงการ คือ อาจารย์พิสิฐ (นายพิสิฐ เจริญวงศ์) แล้วก็ประมาณว่าเจ้าหน้าที่ก็คือ นักโบราณคดีเกือบทั้งหมด รุ่นแรกๆก็มีอย่างเช่น คุณรัชณี ทศรัตน์ คุณสุรพล(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) พี่เพียว (นายพเยาว์ เข้มนาค) ก็เป็นรุ่นก่อตั้งเหมือนกัน แล้วก็พี่โอ อำพัน(นายอำพัน กิจงาม) อีกส่วนหนึ่งจะเป็นลูกจ้างก็จะเป็นนักศึกษาโบราณคดีที่เพิ่งจบใหม่ๆแะเวียนกันมารุ่นละ ๓ คน, ๔ คน, ๕ คนบ้างนะครับ คนเหล่านี้ ปัจจุบันก็เป็นผู้ปฏิบัติงานระดับสูง ระดับกลางของกรมศิลปากรกันเกือบทั้งสิ้นนะครับ อีกส่วนหนึ่งก็จะมี คือ บรรยาการของนักวิชาการต่างชาติที่เข้ามา ลักษณะการอยู่กันต่อเนื่องเป็นปีๆและทำงานวิชาการเฉพาะไม่ต้องไปมัวปวดหัวอยู่กับเรื่องอื่นที่เราไม่ค่อยชอบเท่าไร อย่างเช่น ฝึกอบรมอะไร อะไรอย่างนั้นละครับที่นักโบราณคดีทุกวันนี้นี้ก็ยังคงข้างจะอึดอัด แล้วก็เป็นการอยู่มากแทบจะไม่ต้องสนใจเลย บรรยาการที่ทำงานวิชาการล้วนๆแล้วผลิตงานออกมามากเป็นที่รู้จัก โอกาสจะเกิดได้อีกมันคงจะยากแล้ว โดยเฉพาะลักษณะที่กระจายนักโบราณคดีออกไปสู่สำนักภูมิภาค ซึ่งก็มีส่วนดี แต่ในขณะเดียวกันโครงการที่จะเล่านี้ละครับก็จะ

จุดเด่นของตัวเอง คือ ทำงานได้อย่างเต็มที่แล้วก็มีความสุข จากโครงการโบราณคดีทางภาคอีสาน ต่อมาก็มีการขยายตัวมากขึ้นเมื่ออาจารย์พิสิษฐเข้ามาเป็นหัวหน้าฝ่ายวิชาการของกองโบราณคดีตอนนั้น ก็เป็นโครงการโบราณคดีครบทั้ง ๔ ภาค มีภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือเพิ่มขึ้นมาครบทั้ง ๔ ภาค แต่โครงการอีสานหรือโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ยังสืบทอดภาพลักษณ์ แล้วก็ค่านิยมเหมือนกับโครงการบ้านเชียง คือ ใครๆก็อยากจะไปที่นั่น นักศึกษาโบราณคดีจะภาคภูมิใจมาก ถ้าตอนปิดเทอมได้ไปร่วมทำงานอยู่ด้วยโดยไม่ต้องรับเงินรับทองเลย ค่านิยมนี้เป็นมาตั้งแต่โครงการบ้านเชียงแล้ว คือ จะมีความภูมิใจกลับไปคณะก็จะคุยกันได้ว่า เคยมาอยู่บ้านเชียงแล้ว เคยมาอยู่อีสานแล้วอะไรทำนองนี้นะครับ สารที่เราจะพูดวันนี้ นั่น ผมว่าถ้าจับประเด็นหลักๆก็คงได้ประมาณ ๔ ประเด็นใหญ่ๆ แต่การพูดก็คงจะแตกประเด็นออกไปตามถนัดได้เลย ๔ ประเด็นที่ผมคิดออกตอนนี้ คือ ประเด็นที่ ๑ บรรยากาศในที่ทำงานในออฟฟิศ ในสแตนด์หลักก็จะรวมถึงสภาพความเป็นอยู่ ลักษณะการใช้ชีวิตและการแก้ปัญหาทางจิตวิทยา ปัญหาบุคลากรอะไรต่ออะไร เพราะอยู่ด้วยกันเป็นปีอย่างต่อเนื่องยาวๆก็ต้องมีปัญหามากกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้แน่นอน เราอยู่กันมายังไง แก้ไขปัญหากันมายังไง

ส่วนที่ ๒ ก็น่าจะเป็นเนื้อหาที่ต้องพูดในประเด็นของการจัดการ แล้วก็แผนงานประจำปีว่า คิดอะไร ทำอย่างไรกันมานะครับ

ส่วนที่ ๓ คือ การทำงานสนาม ส่วนนี้ก็จะเล่าบรรยากาศการทำงานสนามว่า กินกันยังงัย อยู่กันยังงัย ทำงานยังงัยในหน้าไซต์งานนะครับ

ส่วนที่ ๔ น่าจะเป็นการพูดถึงบรรยากาศของแคมป์ เพราะแต่ละปีนอกจากจะอยู่ในสแตนด์หลักแล้ว ถ้ามีงานสำรวจเราก็มักจะส่งทีมไป ๓ วันบ้าง ๕ วันบ้าง ๗ วันบ้าง แล้วก็เวียนกลับไปทีขอนแก่น นั่งเขียนรายงานกันไป แต่ถ้ามีการขุดค้นเราก็จะมักไปอยู่ในไซต์ที่ขุด ๓ เดือน ๖ เดือน หรือทั้งปีก็มี เพราะฉะนั้นก็จะเกิดปัญหาในแคมป์กันขึ้นมาอีกเพราะว่า สภาพความเป็นอยู่จะไม่อยู่ในเมืองเหมือนอย่างที่ขอนแก่นต่อไป ความเป็นอยู่ก็จะเปลี่ยนสภาพไปเล็กน้อย บรรยากาศเป็นยังงัย มีปัญหาอย่างไร แล้วแก้ไขกันมายังงัยถึงลุล่วงกันมาได้ ที่แก้ไขก็อาจจะแก้ไขไม่ได้หมดนะครับ แต่อย่างน้อยก็ประทับใจประกอบจนโครงการอยู่มาได้ด้วยความสัมพันธ์หลักยังคงกลมเกลียว อบอุ่นอยู่ อันดับแรกผมก็คงจะต้องให้พี่โอ(นายอำพัน กิจงาม) นะครับพูดถึงเรื่องออฟฟิศก่อนว่า ในฐานะที่พี่โอน่าจะเป็นหัวหน้าโครงการคนที่ ๒ โดยจะเริ่มจากพี่โอเลยนะครับว่า ออฟฟิศเป็นยังงัย การจัดการแผนงาน คิดว่าจะทำอะไรปีต่อไปที่เขียนโครงการคิดกันยังงัย ทำยังงัยคร่าวๆเท่าที่พอนึกออกครับ

นายอำพัน กิจงาม (ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน โบราณคดี)

คณะวิทยากรซึ่งเสวนาในช่วงบ่าย

นายอำพัน กิจงาม : สมมุติว่า ก่อนที่จะทำงานในช่วงนั้นนะ ผมเป็นหัวหน้าโครงการเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ ถึง พ.ศ. ๒๕๒๔ ๒ ปีแล้วผมก็ไปเรียน ตอนนั้นมีข้าราชการประมาณ ๕ คน ตอนนั้นค่อนข้าง

จะมากเพราะว่า ฟังสอบเข้ามาได้นะฮะเราก็คูยกกันว่า เราจะทำอะไรกันบ้างที่นี่ นั่นก็จะต้องมีงานสำรวจซึ่งเราต้องยอมรับว่า พอสำรวจตรงนี้ก็คือ การล่าหาแหล่งโบราณคดีอย่างเดียวก็นั่นคือ ไปสำรวจ ก็จะต้องประมาณจุดลิมิตอยู่แล้วว่า เดือนหนึ่ง ปีหนึ่งเราต้องได้เท่าไร ๓๐ แหล่ง ๔๐ แหล่ง ผมก็ลืมไปแล้วว่าเท่าไร หรือ อาจจะมีการขุดค้น สำรวจแล้วก็ขุดไปด้วยในตัว หรือบางทีมีโครงการพิเศษที่ทำร่วมกับฝรั่ง เราก็จะใช้เงินตรงอื่นไม่ต้องใช้เงินโครงการ แต่เราไปร่วมกับเขา เขาก็ออกให้เราทุกอย่าง ที่นี้เราจะสำรวจกี่แหล่ง เราจะขุดกี่แหล่ง จะขุดมัย ส่วนมากเราสำรวจแล้วก็ขุดด้วยเกือบทุกครั้ง เงินเราก็ไม่ได้มากนัก ประมาณห้าแสน แต่สมัยนั้น มันอาจจะคูณมากเพราะค่าแรงสมัยนั้นประมาณ ๕๐ บาท ค่าเบี้ยเลี้ยงเราก็ ๑๒๕ บาท บวกค่าเหมาจ่ายอีก ๑๐๐ บาท เพราะฉะนั้นเราก็จะมีโครงการพวกนี้ พอเรากูยกกันเรียบร้อย เสร็จแล้วก็เขียนโครงการ ซึ่งสมัยก่อนผมภูมิใจอยู่อย่างหนึ่งนะ คือ หนึ่งในแปดโครงการใหญ่ของกรมศิลปากร ผมนี่ถือว่า อายุน้อยที่สุด เวลาที่เข้าประชุมหนึ่งในแปด สมัยนี้มันมัวไปหมดแล้วเยอะเหลือเกิน สมัยก่อนมีแปดโครงการที่มีเงินออกมาไม่เยอะนะ โครงการสำรวจก็เป็นหนึ่งในนั้นเอง ผมจะอายุน้อยที่สุดที่เข้าประชุมร่วมกับแปด ซึ่งผมภูมิใจแก่นั่นแหละครับ ผมอายุน้อยที่สุด ผมก็เป็นหัวหน้าโครงการ พอเรากูยกกันเสร็จแล้ว ก็มีการเสนอแผนงานโครงการเหมือนปัจจุบันนี้ แต่ว่าสมัยก่อนก็ออกง่าย เพราะว่ามันมีแค่ ๘ โครงการ ไม่ต้องพิจารณามากมาย วุ่นวายยากกองเหมือนปัจจุบัน คือ การทำงานพอได้ปั๊บ เราก็ก่อออกพื้นที่ทันที เราแบ่งไซ้ทำงานเสร็จว่า เราจะทำอะไร เรามีแผนงานหมดแล้ว เราก็ตัดตามแผนงานนั้น พอถามว่า เอาเงินจากไหนมา ผมให้ความสำคัญพิเศษกับเงินทุนเลยนะ ผมคิดถึงเลยว่า ผมจะเอาเงินจากไหนมา เพราะว่าเรามีข้าราชการ ๕ คน ลูกจ้างเราเพียบ ลูกจ้างคิดไว้เลยว่าประมาณ ๑๐๐ กว่าบาท ๕๐(บาท) หรือ ๘๐(บาท) สมัยก่อนโน้นนักโบราณคดีได้เท่านี้ เพราะฉะนั้นผมก็เลยมิกิดึกใน ๕, ๖ คนของผมว่า ข้าราชการไหนโสดหักมากหน่อย คือ ได้เบี้ยเลี้ยงประมาณไม่ได้ แต่จะหักครึ่งหนึ่ง ถ้าผมจำไม่ผิด สมมุติว่าเบี้ยเลี้ยง ๓,๐๐๐ บาทคุณเอาไป ๑,๕๐๐ บาท คุณจะต้องใส่กองกลางอย่างน้อย ๑,๕๐๐(บาท) หรือ ๑,๖๐๐ บาท ครึ่งหนึ่งอย่างต่ำ ไม่ต้องพูดถึงเลยว่าคุณจะไปกี่วันไม่รู้ละ พอคุณเบิกได้มาคุณเอามาใส่ไว้เลยในกองกลางของเราซึ่งเป็นทุนที่เราจะต้อง คุณลองคิดว่าถ้าไม่มีเงินนี่นะคุณก็สำรวจไม่ได้ เพราะว่าเราต้องแตกสาขาออก เพราะฉะนั้นต้องคิดถึงเรื่องเงิน ผมก็เลยคิดถึงเรื่องเงินค่อนข้างจะมีปัญหา เพราะว่าเราก็ตกลงกันให้เรียบร้อยก่อน ใครโสดก็จะโดนหักมากหน่อยส่วนคนที่แต่งงานแล้วก็หักน้อยหน่อย แต่เราก็คิดให้ยุติธรรมซึ่งเราก็จะมีประมาณเกือบหมื่นต่อเดือน สมมุติว่าค่าใช้จ่ายในบ้านเราก็ต้องจ่ายอยู่แล้ว แล้วถ้าเราต้องแบ่งออกไปสำรวจอีกล่ะ ว่าแล้วเราก็คิดถึงการสำรวจ เราก็อำนาจเงินหมื่นหนึ่งที่เรามาได้จากคุณไป แต่เราก็มีสมมุติว่า กับข้าวอะไร รวมเป็นเงินเท่าไร ผมก็ไม่ค่อยวุ่นวายกับเรื่องพวกนี้ จบไปแล้วก็แล้วไป ถึงเวลาอาจจะมาช่วยทำ อาจจะช่วยกินอย่างเดียวไม่ค่อยวุ่นวาย เพราะฉะนั้นในเรื่องของแผนงาน เรามีเรื่องของการจัดการในเรื่องหาเงิน หาทองเราก็ตกลงร่วมกัน เราจะไม่มีปัญหา เรื่องเงินผมยอมรับเลยว่า จะไม่มีปัญหาสำหรับพวกเราที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเลย เพราะโอเค แต่มีปัญหายอย่างเดียว คือ เราไม่พอใจ ก็คือทุกคืนเราก็ต้องมีเอ็นเตอร์เทน เราจะต้องพักผ่อนสมองเพราะว่า เราเครียดมาก เราจะเริ่มทำงานอีกทีก็เมื่อประมาณสี่ทุ่ม ผมพูดนิดหนึ่งก็คือว่า สี่โมงครึ่งถึงห้าโมงครึ่งเราจะแต่งตัวกันแล้วเล่นกีฬาครับ พวกเราเป็นพวกนักกีฬา เพราะฉะนั้นเราจะไม่เครียดอยู่กับเรื่องงานมาก เครียดอีกทีตอนสักสี่ทุ่ม อาจจะถึงตีหนึ่ง ตีสองก็แล้วแต่บุคคล

ส่วนผมนี้ไม่มีปัญหา เพราะผมนอนที่ไหนก็ได้ ผมมีหมอนใบเดียว โอเคครับ อันนี้เป็นแผนงานการจัดการ
คร่าวๆ

นายนิติ แสงวัฒน : ผมขอเสริมอีกเรื่องหนึ่งนะครับ คือ ถ้าผมจำไม่ผิด คือผมไปประมาณ
ปี ๒๑ (พ.ศ.๒๕๒๑) ลี้ภัยไปจากปราสาทเมืองสิงห์ ไปอยู่ที่นั่นมาปี ๒๑ ตรวจสอบเช็คกับพี่เขว้า(นายพเยาว์
เข้มมาก) มาสักครู่ จำได้ว่า ๒, ๓ ปีแรก จะได้งบประมาณ ปีละประมาณสองแสนบาททำทั่วภาคอีสานนะครับ
หลังๆพอตั้งแต่พี่โอ(นายอำพัน กิจงาม) ไปรู้สึกจะปีละห้าแสนเรื่อยๆเลย ตลอดเหมือนอัตโนมัติคือ คนเขียน
แผนงานก็เขียนไปอย่างั่นเอง ยังไงก็ได้อยู่แล้วห้าแสน แต่ต้องคุ้ม ถ้าจำไม่ผิดเฉลี่ยสำรวจปีละ ๕๐ แหล่งนะ ที่
นี้พอห้าแสนก็อย่างที่พี่โอว่า คือ เรามีบ้านเช่าหลังหนึ่งเช่าไว้ที่ขอนแก่นตั้งแต่ยุคแรก แต่ไม่ใช่หลังแรกนะครับ
หลังแรกถ้าจำไม่ผิดอยู่แถวๆพิพิธภัณฑสถานขอนแก่น(พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ขอนแก่น ถนนกสิกรรมทุ่งสร้าง ตำบล
ในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น) แต่ต่อมาก็มาอยู่ตรง ๑๔๕ ถนนรอบเมือง บ้านหลังนี้ใหญ่มาก ใหญ่
เหลือเชื่อ ค่าเช่าก็ถูกมาก ประมาณพันหก ใหญ่มากน่าจะเป็นบ้านที่ฝรั่งเคยเช่าอยู่ รั้วรอบขอบชิด บ้าน ๒ หลัง
ข้างหลังมีครัว มีอะไรเยอะแยะไปหมด ราคา ๑,๖๐๐ บาท บ้านนี้เราอยู่จนกระทั่ง เราขอขึ้นค่าเช่าแต่ละเดือนให้
เจ้าของบ้าน คือ เพิ่มค่าเช่ากลัวเขาไล่ แล้วตอนหลัง เราก็ค่อเดิมบ้านเขาอยู่เลยนะ เป็นที่เก็บของ เก็บ
โบราณวัตถุอะไรเยอะแยะไปหมดนะครับ ที่นี้จะเสริมพี่โอ(นายอำพัน กิจงาม) นิดหนึ่งว่า คือ ที่พี่โอเล่าต้อง
เข้าใจว่า เป็นช่วงเวลาของพี่โอเรื่องเก็บเงิน เก็บทอง คือ ท่านสถาพร(นายสถาพร ขวัญยืน) หัวหน้าโครงการคนที่ ๓
ที่เก็บอัตรานั้น คือ เก็บอัตราดอนแกอยู่กับเรานะครับ เพราะภรรยาของท่านก็คือ พี่แก้ว(นาง วัลภา ขวัญ
ยืน) เป็นหัวหน้าพิพิธภัณฑสถานขอนแก่นตอนนั้น แกก็กลับบ้านเพราะฉะนั้นแหละ เลยเก็บเก่า แต่พอมาภายหลังพี่
แก้วรู้สึกจะย้ายเข้ากรุงเทพฯ แกก็มาอยู่เป็นสมาชิกของเรา ก็เต็มเหนี่ยวเลยนะครับตอนนี้ ที่นี้ก็จะยกจะ โยนต่อไป
ถึงน้อย สุรพล(รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ) นิดหนึ่ง เพราะน้อยในจำนวนที่นั่งอยู่ ก็คือ คนแรกๆเลย
ก่อนผม ก่อนพี่โอแน่นอน ก่อนที่จะมาเป็น ๑๔๕ ถนนรอบเมือง ที่ลงหลักปักฐานกันร่วม ๒๐ ปี คือ ช่วงต่อไป
น้อยจะเล่าให้ฟังว่า ช่วงแรกประเด็นของการทำงานอะไร แล้วทำงานยังไงเฉพาะช่วงแรกๆ เชิญครับ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : การทำงานร่วมกับโครงการอีสาน ผมจำได้ว่า พอจบ ส่ง
วิทยานิพนธ์เสร็จ สอบเสร็จก็เดินทางเลย ยังไม่รับปริญญา นะครับ เพราะว่ารุ่นพี่ที่ทำงานอยู่ในตอนนั้น ก็จะมีพี่
สด(นายสด แดงเอียด(อธิบดีกรมการศาสนา ในปัจจุบัน) นอกเหนือจากข้าราชการก็มีพี่เจ็ก (นายสุเรษฐ
บัวชาติ) รักษาการหัวหน้าโครงการแล้วก็มีพี่เขว้า(นายพเยาว์ เข้มมาก) รู้สึกจะมี ๒ คนนะอะที่อยู่ตรงนั้น แล้ว
ก็จะมีลูกจ้าง ก็จะมีพี่สดเป็นตำแหน่งนักโบราณคดีที่ได้ค่าจ้างวันละ ๘๐ บาท แล้วก็มีพี่น้อย วันชัย สุวรรณ
วิหค อีกคนหนึ่งที่เป็นตำแหน่งนักโบราณคดี ๘๐ บาท แล้วก็จะเป็ลูกจ้างชั่วคราวอีก ๒ คน คือ พี่อู๊ด (นาย
อดิศักดิ์ ไชยสาส์น) ตำแหน่งคนงาน วันละ ๒๕ บาท แล้วก็ผมคนที่ ๒ ตำแหน่งคนงาน วันละ ๒๕ บาท เริ่ม
ไปทำงานก็ไปอยู่ที่บ้านเชียงในช่วงนั้น งานหลักที่เราทำกันในตอนกลางวันที่ผมได้รับมอบหมายให้ช่วยทำก็
คือ การออกสำรวจแหล่งโบราณคดีในกลุ่มวัฒนธรรมบ้านเชียง ประคบกับพี่สด พี่น้อย พี่อู๊ด อะไรพวกนั้นนะ
ครับเป็นส่วนใหญ่ เราจะมีรถแลนด์ (แลนด์โรเวอร์) สิ่งทะเลทราย โดยมีพี่ขุน(นายขุน คลังชำนาญ) เป็น
คนขับประจำ ออกสำรวจกันในช่วงแรกๆ ปีแรกทำงานอยู่ที่บ้านเชียงในช่วงแรกก่อน แล้วหลังจากนั้น จริงๆ

แล้วโครงการในช่วงนั้น ก็ได้กำหนดที่จะทำการขุดค้นแหล่งโบราณคดีโนนชัย อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น อยู่แล้ว ทำงานได้สักพักหนึ่งรู้สึกจะไม่กี่เดือนนะจะที่อยู่บ้านเชียง แต่ก็หลายเดือนเหมือนกันนะ ก็อยู่กันหลาย เดือนตอนไปสำรวจอยู่ ก็ย้ายมาที่ขอนแก่นเช่าบ้านเป็นหลังเล็กๆนะ สะ หลังเล็กนิดเดียวแค่ทาวน์เฮาส์ชั้นเดียว อยู่ก่อน แล้วก็ทำโครงการขุดค้นที่ขอนแก่น แล้วหลังจากนั้นถึงจะย้ายมา ๑๘๕ ถนนรอบเมือง เป็นบ้าน หรรษาที่พูดเมื่อสักครู่ งานในช่วงหลังจากสำรวจบ้านเชียงแล้วก็เป็งานขุดค้นเป็นงานหลัก จำได้ว่าที่โนนชัย เราขุดค้น ๒ ปีเต็มๆนะ สะ โดยที่ไม่ได้หยุดเลย ๒๔ เดือน ขุดหลุมขุดค้นขนาด ๔ x ๔ เมตร ๔ หลุมติดกัน มี บล็อกเวิน ๑ เมตร ผมก็ทำงานขุดค้นเป็นหลัก ในช่วงแรกแล้วก็ดูแลในเรื่องของการบันทึกแทบจะทุกอย่างนะ ครับ ช่วงแรกๆก็จะมีพี่ผู้ช่วยในเรื่องของการบันทึกด้วย แต่ตอนหลังพี่ผู้ก็จะรับหน้าที่เรื่องของการถ่ายรูป เป็นหลักอย่างเดียว ผมก็ได้เรียนรู้วิธีการทำผัง วิธีการอ่านแผนที่ หลังจากพี่เยาว์สอนในช่วงนั้น วิธีการบันทึก จดบันทึกตามรูปแบบของโครงการอีสานที่พัฒนามาจากการบันทึกของโครงการขุดค้นที่บ้านเชียงก็ได้เรียนรู้ ในช่วงนั้น ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็คิดว่า เป็นแบบแผนหลักๆที่นักโบราณคดีในสำนักฯ และตามมหาวิทยาลัย(คณะ โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร)ใช้อยู่ นะครับ ถึงมองว่าน่าจะพัฒนามาจากรูปแบบของการจดบันทึก การ รวบรวมข้อมูลของโครงการบ้านเชียง ในระหว่างที่ขุดค้นที่โนนชัยนั้น ก็มีเป็นบางครั้งที่เราได้รับแจ้งเรื่อง แหล่งโบราณคดี บางครั้งหน่วยศิลปากรที่ขอนแก่นตอนนั้นรู้สึกจะเป็นพี่อัศวิ (นายอัศวิ ศรีจิตติ) เป็นหัวหน้า นะครับ เวลาพบแหล่งโบราณคดีอะไรพวกนี้ก็จะมาติดต่อมาขอให้ไปช่วยสำรวจเพิ่มเติม เพราะฉะนั้นก็เลยมี งานสำรวจเพิ่มเติมเข้ามาจากงานขุดค้นเป็นหลัก ๒ ปีแรกก็จะเป็นอย่างนั้น แล้วหลังจากนั้น หลังจากการขุด ค้นโนนชัย เราก็เลยเปลี่ยนแปลงโครงการมาเป็นโครงการ โบราณคดีประเทศไทย ซึ่งก็เป็นโครงการที่ตั้ง เป้าหมายด้วยการรวบรวมข้อมูลแหล่งโบราณคดีเป็นหลัก งานสำรวจก็เลยมาเป็นงานหลักในโครงการในช่วง นั้น แล้วในการทำงานก็มีการประเมินข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ แล้วก็ค่อยวางแผนขุดค้นเป็นคราวๆตามแหล่ง โบราณคดีที่สำคัญที่น่าสนใจ

ทีนี้ในเรื่องของการสำรวจในช่วงแรกๆบอกได้เลยว่า เวลาออกสำรวจเราก็ยังงงๆเหมือนกัน ว่าเราจะเก็บข้อมูลอะไรดี เราจะถามเขาอย่างไรดี ช่วงแรกๆไม่มีแบบแผนมากนัก จนช่วงหลังที่อาจารย์พิสิฐ กลับมาจากต่างประเทศ กลับมาทำงาน อาจารย์ก็วางรูปแบบของรายงานสำรวจว่า เราควรจะเขียนเรื่องอะไร เกี่ยวกับแหล่งบ้าง ก็เลยเริ่มเป็นแบบแผนขึ้นมา ทีนี้การทำงานที่จะพยายามรวบรวมข้อมูลจากคนในท้องถิ่น เราก็พบว่า วิธีการที่จะช่วยให้เราได้ข้อมูลที่ต้องการมากที่สุด ควรจะทำในลักษณะที่เหมือนกับการชวนเขาคุย ชวนเขาสนทนามากกว่า ไม่ควรที่จะตั้งหัวข้อไว้ แล้วก็ไล่ถามตามหัวข้อเหมือนกับถามเขาเลย ชาวบ้านจะรู้สึก อึดอัด ควรทำในลักษณะคุยต่อเนื่องไปเรื่อยๆ แล้วผมพบว่าประสบการณ์ที่ทำการเริ่มต้นสนทนาน่าจะพยายาม ชักถามเขาในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัวเขา เขาก็จะรู้สึกสบายใจ แล้วเขาจะดีด้วยเกี่ยวกับตัวเขา เขาก็จะพูดได้อย่าง คล่องปาก แต่พอเริ่มคล่องปากแล้วทีนี้เราถามเรื่องโน้น เรื่องนี้เขาก็สามารถที่จะพูดคุยต่อได้ บางทีเสริมสิ่งที่ เราอยากจะได้ เสริมมากกว่าที่เราต้องการอีก มากกว่าที่เราคาดหวังเสียอีกนะครับ เพราะฉะนั้นการสัมภาษณ์ ผมแนะนำเลยว่า เริ่มต้นคุยในเรื่องของเขาก่อน จะถามเรื่องอาชีพ เรื่องบ้านเมืองของเขา เรื่องผลผลิตของเขา อะไรทำนองนั้น แล้วหลังจากนั้นก็ค่อยถามสลับไปสลับมา คือ ไม่ใช่แบบตามรายการคำถามแล้วก็ไล่ทีละข้อ

อย่างนั้นมันจะเป็นสิ่งที่ทำให้ชาวบ้านเขาอึดอัดมากๆเลย ในเรื่องของข้อมูลหลังจากที่เราทำงานได้แล้วก็เริ่มมีรูปแบบของหัวข้อที่จะเขียนในรายงาน เราก็สรุปได้ แต่ข้อมูลจริงๆแล้ว ข้อมูลประเภทที่เราควรจะพยายามถามออกมาให้ได้จากชาวบ้านนะครับ ประการแรกคิดว่า น่าจะเป็นเรื่องของชื่อเรียกพื้นที่แหล่งโบราณคดีมีมัย บางครั้งมันมีพื้นที่ที่เป็นเนินเล็กๆเขามีชื่อเรียกว่า โนน โนน โนนนี่ บางทีมันมีชื่อเฉพาะเจาะจง พวกนี้เราก็พยายามที่จะถาม ถัดจากนั้นก็จะเป็นเรื่องของประวัติพื้นที่ ประวัติพื้นที่ผมอยากจะแยกออกเป็น ๒ ส่วน อันที่ ๑ คือ ประวัติของวัฒนธรรม คือ เรื่องที่เกี่ยวข้องกับผู้คน เรื่องเกี่ยวข้องกับสิ่งก่อสร้าง บ้านเมือง อะไรพวกนี้ ส่วนที่ ๒ ก็คือ ประวัติของธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม แต่เดิมมันเป็นยังไง สภาพแวดล้อมเป็นป่าหรือไม่ เป็นป่าประเภทไหน มีสัตว์อะไรพวกนี้ ก็จะเป็นสิ่งที่ถ้าเราถามแล้วเขาจำได้ เขาก็จะสนุกมากๆเลย เล่าเรื่องตั้งแต่ความหลังครั้งที่ยังอุดมสมบูรณ์ใหม่ๆ ประวัติการตั้งหมู่บ้าน ประวัติที่เกี่ยวข้องกับพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยายของเขาที่เริ่มมาตั้งรกรากแล้วมันก็เป็นความภูมิใจของเขาด้วย เขาก็จะเล่าอะไรต่ออะไรให้เราฟังอีกเยอะแยะเลย เรื่องเล่า นิทาน ตำนานที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เฉพาะบางจุด หรือทั้งหมู่บ้าน หรือจะเป็นเกร็ดที่มีประโยชน์ต่อเราในเรื่องของการวิเคราะห์เรื่องของอายุสมัยของหลักฐานทางโบราณคดีได้ เช่น เราพบว่า หมู่บ้านตั้งมาประมาณร้อยกว่าปี ถ้าเราไล่ไปเรื่อยๆโดยถามเขาว่า อายุเท่าไร พ่อเขาอายุเท่าไร ปู่เขาอายุเท่าไร เราก็จะนำมาสรุปช่วงระยะเวลาของการเกิดหมู่บ้าน แล้วถ้าเราพบว่า เมื่อเขาเข้ามาตั้งหมู่บ้าน มันก็เห็นโบราณวัตถุพวกนี้ มันมีอยู่แล้วก็แสดงว่า โบราณวัตถุต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ ปี อะไรอย่างเงี้ย เป็นต้น มันก็จะช่วยให้เราสรุปได้ตรงนี้ หลังจากนั้น ก็จะเป็นข้อมูลเรื่องเกี่ยวกับการพบหลักฐานทางโบราณคดี การพบโบราณวัตถุ โบราณสถาน กิจกรรมอะไรที่ทำให้เขาพบ ขุดหลุมเพื่อจะปลูกบ้าน หรือว่าทำไร่ ไถนาทั่วไปก็พบเลย ตรงนี้ มันก็ทำให้เราประเมินระดับความลึกของชั้นของหลักฐานทางโบราณคดีได้นะครับ ความลึกพบหน้าผิวดินเลย ถ้าเขาเพียงแค่ไถดินก็เจอแล้ว ประเภทสิ่งของที่พบอะไรบ้าง พบที่ไหน พบอย่างไร พวกนี้นะครับ จากนั้นก็จะเป็นเรื่องของสถานที่ที่เก็บ เขาเก็บโบราณวัตถุไว้ที่ไหน เราก็ตามไปบันทึก ถ่ายรูป วาดภาพนะครับ เก็บรวบรวมไว้ แล้วนอกจากนั้นอาจจะถามต่อไปว่า ของอย่างเงี้ยเนี่ยเขาเคยได้ยินข่าวมัยว่า พบที่ไหนบ้าง มีใครเคยบอกมัยว่ามี การพบ เพื่อพบเหมือนกันหรือแหล่งต่างกัน มีของแปลกๆลักษณะอย่างเงี้ยเคยพบที่ไหนบ้าง เราก็จะได้ข้อมูลเพิ่มเติมที่จะนำไปสู่การวางแผนที่จะออกสำรวจกันต่อไป ในช่วงแรกๆก็จะเป็นอย่างนั้น เราจะได้ข้อมูลเพิ่มเติมเรื่องแหล่งจากคำบอกเล่าตรงนี้อีกเยอะ แล้วเราก็มาวางแผนสำรวจนะครับ นั่นก็จะ เป็นวิธีการสัมภาษณ์ที่คุย สัมภาษณ์ในลักษณะที่คุยไปเรื่อยๆแล้วเราก็แทรกประเด็นคำถามที่เราต้องการคำตอบในรายละเอียดเป็นครั้งคราวไปเรื่อยๆ ทำให้เหมือนกับเป็นการสนทนาต่อเนื่อง ในการคุยลักษณะนี้ ผมแนะนำว่า ถ้ามี ๒ คนที่ไป สัมภาษณ์ด้วยกันอย่างน้อย ๒ คน แล้วช่วยกันจด บางที ถ้าเราสัมภาษณ์คนเดียวมันจดไม่ทัน แต่ถ้าเราแม้แต่ ก้มหน้า ก้มตาจด โดยที่ไม่ได้คุยต่อเนื่อง มันก็จะทำให้การพูดคุยมันเกิดความอึดอัด หรือเขาลืมอะไรพวกนี้ไป ได้ ก็จะต้องมี ๒ คนช่วยกันจด ก็จะรวบรวมข้อมูลได้ดี ในปัจจุบันนี้ เรามีเทปบันทึกเสียงอะไรพวกนี้ สมัยก่อนตอนแรกๆอุปกรณ์เราก็ไม่ค่อยมี

ปัญหาที่เราสัมภาษณ์ปัญหาใหญ่หลวงมากเลยในการทำงานขั้นตอนนี้ ก็คือ ฟังภาษา เขาไม่รู้เรื่อง เรื่องภาษาถิ่นนะครับ ใหม่นี้ลำบากเหมือนกัน ยิ่งสมัยก่อนฟังไปอีสานครั้งแรก ผมต้องหันไปถามกันเต็มๆว่า พี่เขว้(นาพเขว้ เข็มนาค)เขาว่าอะไรนะ พี่สด(นายสด แดงเอียด)เขาว่าอะไรนะ พอผ่านไป

สัก ๒, ๓ เดือน เราก็เริ่มคุ้นแล้ว แล้วภาษาบางอย่าง เราคิดว่าเราเข้าใจ แต่มันไปตรงกันข้าม เขาบอกเนี่ยะ ตะกี้เจอ ไหนพาไปดูหน่อย ตะกี้ของเขาก็คือ แต่กี้ หมายถึง เจอเมื่อ ๒,๓ ปีมาแล้ว

นายนิติ แสงวันฉน์ : ผมขอเสริมเทคนิคการสัมภาษณ์จากอาจารย์สุรพล คือ ส่วนตัวผม ผมมีข้อสรุปอยู่ว่า เทคนิคการสัมภาษณ์ของนักโบราณคดี ถ้าสรุปเป็นหัวใจ ผมว่าแบ่งได้ ๔ ข้อเลยนะครับ คือ ข้อแรก คือ ดีซื่ออย่างอาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ)ว่านะครับ จะเริ่มด้วยการถาม คงจะต้องเริ่มด้วยการสนทนา แล้วก็คำถามที่ดูไร้สาระ เช่น ปลุกอะไรครับ ผลดีมี คือ ดีสนิทเป็นลูกหลานไว้ก่อนคุยไปเรื่อยให้ยาว แต่ไม่ใช่คุยไปไหนก็ไม่รู้นะ ให้อยู่ในขอบเขตประมาณญาติ มิตรในบ้านก่อน และการสัมภาษณ์ควรจะคุยอย่างต่อเนื่องไปเรื่อยๆ ประเด็นที่ ๒ ของผมก็คือ การสัมภาษณ์ควรจะอยู่ในรูปแบบของการสนทนาต้องไม่ถามนำ อันนี้สำคัญมากนะครับ คำถามที่ควรหลีกเลี่ยง คือ อย่างนั้นไหม้ยัยครับ อย่างนี้ไหม้ยัยครับ ไม่ควรถามนำ ที่ ๑ ต้องดีซื่อ แล้วที่ ๒ ไม่ถามนำ เพราะว่า ธรรมชาติของชาวบ้านเรา คนชนบทอันที่ ๑ เขาจะกลัวคำตอบที่จะต้องผูกมัดตัวเขา เพราะฉะนั้นถ้ามีใครให้ประตูดอกเขาก็จะออกประตูนั้นเลย ถ้าถามนำเขาก็ตอบเลย อันที่ ๒ ถ้าการดีซื่อสำเร็จก็จะมีปัญหาตามมาข้อที่ ๒ คือ เขาจะให้คำตอบที่คิดว่าเราจะพอใจ ถ้าถามแล้วเขาก็จะเล็งแล้วว่า เราหวังจะได้คำตอบแบบไหน เขาก็จะเอาใจเราทันที โดยไม่ได้ประสงคร้ายนะครับ แต่เป็นเหมือนกับน้ำจิตน้ำใจอะไรสักอย่างนี้แหละ นี่คือข้อ ๒ ก็คือ ต้องไม่ถามนำ ข้อ ๓ ซึ่งอันนี้สำคัญนะครับก็คือ เรื่องของเงื่อนไขท้องถิ่นก็คือ อย่างที่พี่เขยว้(นายพเยาว์ เข็มนาท)กับน้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) พูดอันที่ ๑ ต้องมีความเข้าใจภาษาพอสมควร อาจจะไม่ต้องเชี่ยวชาญมาก แต่ต้องเข้าใจพอสมควร อย่างเช่น เขาบอกมื่ออื่น ต้องเข้าใจว่าหมายถึง พรุ้งนี้ ไม่ใช่วันไหนก็ได้ หรือลักษณะนี้ก็อาจจะต้องแตกไปถึงลักษณะชาติพันธุ์ด้วยนะครับ เพราะว่าอีสานก็ไม่ใช่อันหนึ่งอันเดียวกันหมด ชุมชนที่เป็นส่วย ชุมชนที่เป็นเขมร ชุมชนที่เป็นชนกลุ่มน้อยอื่นๆ อย่างเป็นปักษ์ใต้ อาจารย์อรุณศักดิ์ (นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี) คงจะจำได้เรื่องของอาจารย์สุพจน์ (นายสุพจน์ พรหมมาโนช (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา) นะครับ อย่างเขาบอกว่า ไปแต่สวน ก็ไม่ต้องไปงว่ ฉะนั้นจะไปถ้า ทำไมแจะพาไปสวน เขาหมายถึง ไปคนเดียวอะไรอย่างเงี เป็นต้น อันที่ ๒ ขนบธรรมเนียมประเพณีก็ต้องเข้าใจ ก็อาจจะเห็นเหตุให้เขาเคืองได้ง่ายมาก แล้วเราก็จะไขว้เขวกับข้อมูลด้วย ข้อที่ ๔ สุดท้ายก็คือ ต้องไม่เชื่อไว้ก่อน ไม่เชื่อในข้อมูลเขาว่าไว้ก่อน อันที่ ๑ อาจจะมาจากเขาจะเอาใจให้เราได้คำตอบที่เราชอบก็ได้ หรืออันที่ ๒ การสื่อสารเราผิดพลาด

นายพเยาว์ เข็มนาท : ตอนนั้นผมสำรวจอยู่ที่โครงการผามอง สำรวจอยู่ที่จังหวัดเลย ที่ไปได้อะไรก็ไม่รู้ที่ทำให้มีลูกได้ในปัจจุบันนี้ ก็ไปคุยกับท่านนายอำเภอ สัมภาษณ์นายอำเภอ เพราะว่า ตอนนั้นมันเป็นพื้นที่สีแดง เวลาจะไปไหนเขาให้มาพบเจ้าหน้าที่วันต่อวัน เพราะว่าจังหวัดเขามี ดชด. คูแล แล้วก็ไปสัมภาษณ์ชาวบ้านบอกว่า เขาเจอ แล่หิน เราก็นึกอยู่แล้วว่า เอ๊ะแล่หินมันจะเป็นวัฒนธรรมเดียวกับพวกที่ตั้งแถวๆ เชียงขวางหรือเปล่าวะ นึกในใจก็จินตนาการไปใหญ่เลยนะ มันจะต้องเป็นโอ่งใบใหญ่ แล้วมีอะไรที่น่าสนใจอีก เราคงพบของแบบมหัศจรรย์เข้าแล้วตอนนี้ อยู่ในป่าลึก ไปด้วยความเต็มใจ ไปด้วยความยากลำบากขนาดไหนก็ไม่ว่า แล้วเขาก็พาไปดู เขาบอกว่า มันอยู่ตรงนี้ไง พอพาไปถึงผมก็บอกว่า ตรงไหน แล่หิน เขาก็บอกว่าก็ นี่ไง ไม่ใช่มันเป็นแค่ไม้ อย่างเป็นแค่ที่เรานั่ง แต่มันเป็นหิน เห็นมั๊ยการสื่อสารมันไม่ถูก

แม้กระทั่งภูมิศาสตร์ชาติพันธุ์ ประโยคที่เขาฟัง เขาเป็นคนภาคกลาง เขาไปเป็นนายอำเภอที่นั่น เขาก็ยังเข้าใจเหมือนเรา เขาเข้าใจเต็มที่เรื่องชาวบ้าน เดินไปวันหนึ่ง นี่คือการสื่อสารที่เราไม่เข้าใจ แค่นี้ก็คือ ม้านั่งที่มันเป็นหินธรรมชาติ เวลาเขาไปตรงไหนเขาก็จะแบบเขาเดินทางผ่านไป เขาก็จะไปพักตรงนั้น เขายกเอาเก้าอี้แค่นี้ เขาก็คิดว่า จระเข้ เพราะว่า แค่อีกคำนี้ความหมายก็คือ จระเข้ แล้วดำเนินยระหว่างจังหวัดแต่ละจังหวัดถ้าอยู่นานๆ เราจะรู้ว่า สร้อยเสริมบโตะไร่นะมันจะไม่เหมือนกัน แล้วดำเนิน น้ำหนัก วรรณยุกต์เอก โท มันก็จะไม่เหมือนกันในแต่ละพื้นที่ แล้วอีกที่หนึ่งก็คือ ที่ผาดั่ง เลขภูพระบาท ไปถึงแม่น้ำโขง เขายกเอา มีถ้ำใหญ่ภายในนั้นมีของเยอะ มีถ้วยโถโอชามอะไรเยอะเลยนี่ก็พากันไปเป็นขบวนใหญ่เลย ขึ้นเขาทีหนึ่งก็ใช้เวลาไม่ต่ำกว่า ๓ ชั่วโมงเดินไปถึง ที่เขาก็บอกว่า มันอยู่ตรงนี้ นี่ไงถ้ำแล้วทำไมมันปิดล่ะ เขายกเอา มันเป็นวันอาทิตย์ เขาพูดแค่นี้แล้วก็หันหลังกลับ เหมือนจะโดนหลอกล่ะ ผมเข้าใจเอาเองว่า ถ้าที่เขาเห็นจริงๆ ไม่เจอ เขาก็ไม่รู้หาทางออกอย่างไร เขาก็เลยบอกว่า มันเป็นวันอาทิตย์ แล้ววันนั้นก็วันอาทิตย์จริงๆที่เราไป แทนที่เราจะโกรธเขา เขาก็นั่งหัวเราะกัน

นายนิติ แสงวัฒน์ : ก็คือประเด็นอย่างที่ว่านะครับ ข้อ ๔ ก็คือ ต้องไม่เชื่อไว้ก่อนในคำตอบทุกคำตอบนะครับจะต้องสอบถามตลอด เช่น ถามคำถามคล้ายๆกัน ย้ำอีกครั้งกับคนเดิมหรือใช้คำถามนี้กับชาวบ้านคนอื่น เพื่อตรวจสอบคำถามว่า ได้คำถามตรงมัย เพราะคำตอบจะมีหลายประเภทนะครับ คำตอบที่ ๑ ต้องการเอาใจเรา คำตอบที่ ๒ ผู้ตอบก็ไม่ว่าจริง ก็จะไม่รู้เรื่องเลย แล้วก็ข้อ ๓ ความผิดพลาดจากการสื่อสารอะไรอย่างเงี้ย เป็นต้น กรณีการสื่อสารผิดพลาดมีมาบ่อย บางอันก็เป็นเรื่องความบริสุทธิ์ใจ คือ เขาเชื่ออย่างนั้นจริงๆ ยกตัวอย่าง เช่น ถ้าสำรวจแถวอีสานเหนือ ตามแนวแม่น้ำโขงนี่อะไรไม่ออกก็จะอ้างสิบล้ออันเลย ไม่รู้ชื่อไหนก็ไม่รู้แหละ คือ แค่อ้างชื่อไว้ก่อน รวมถึงภาคเหนือด้วยนะครับ เขาจะอ้างชื่อไว้ก่อน เหมือนภาคใต้ก็จะมีการอ้างชื่อมัยเหมือนนิทานประจำบ้าน เขาเชื่อเขาจริงๆก็เลยมีเหตุอยู่ว่า มีอยู่ปีหนึ่งเลยขออาจารย์พิสิฐ (นายพิสิฐ เจริญวงศ์) ตอนนั้น ผมจะทำเลขคู่กับอาจารย์พิสิฐว่า สนใจจะทำเรื่องเมืองโบราณมัย พอทำเสร็จก็คิดว่า จะทำเมืองโบราณจากแผนที่แล้วภาค ๒ ก็จะทำเมืองโบราณจากนิทาน ดำเนินพื้นบ้าน ก็ทำเป็นแบบสอบถามออกไปดู สมัยก่อนเป็นวิทยาลัยครูมัย ยังไม่ได้เป็นราชภัฏก็เลยฝากแบบสอบถามไปทั่วเลย พอกลับมาดูก็นั่งดูกันเราก็ได้คำตอบว่า ความเข้าใจของเขาไม่ตรงกับเราทั้งระดับชาวบ้าน และระดับนักศึกษา และข้าราชการ ที่มีความรู้พอสมควรก็เข้าใจไม่ตรงกับเรา อย่างเช่นถามว่า นิทานที่เก่าแก่ที่สุดของท่าน คือ อะไร เขาก็อาจจะไปยกชินเดอเรลล่า มีจริงนะครับ คือ ความเข้าใจ การสื่อสารไม่ตรงกันไง เพราะฉะนั้นเขาก็เชื่อของเขาอย่างนั้นแล้วต้องไม่นับถึง กรณีอย่างที่ว่าพิเศษ (นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์) เคยเล่าให้ฟังก็คือ นิทานที่เขาผูกขึ้นมาใหม่ ผูกจนกระทั่ง แต่ละคนเดิwmันกลายเป็นเรื่องเก่าแล้ว แล้วเขาก็เชื่อจริงๆ ถ้าเราไม่สอบถามให้ดีๆ เหมือนภาคกลาง อย่างเช่น เมืองลับแล พระรถ ยันเลยเยอะ ทางโน้นก็จะมีนางอุสาคะเยอะ เหมือนกับคนอพยพด้วย นิทานตามคิดตัวไป กลุ่มชนที่อพยพไปแล้วก็ตามคิดตัวไปเป็นนิทานใหม่อยู่ในที่ใหม่ เพราะฉะนั้นประเด็นข้อที่ ๔ นี่ จึงสำคัญมาก ถ้าจะถามอีกสักครั้งข้อนี้น่าจะเป็น ประเด็นที่น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) เคยพูด คือ การสัมภาษณ์ใดๆ ไม่ฟังจะไล่คำถาม คือ ไม่ใช่แบบสอบถามอย่างสมโนประชากร อันที่ ๑ คือ ถามไปเรื่อยๆ เป็นหน้าที่ของเราเองที่จะต้องไปรวบรวมประเด็น เราต้องคุยเหมือนคุยกับญาติมิตร แล้วจะได้คำตอบที่น่าเชื่อถือที่สุด เรื่องท้องถิ่นสำคัญอย่างที่บอก เพราะฉะนั้นตรงนี้ก็ต้องแปรผันไปตามท้องถิ่นด้วย ภาคเหนือ

ก็คงอย่างหนึ่ง ภาคใต้ก็อีกอย่างหนึ่งอะไรอย่างนี้ เป็นต้นนะครับ ที่นี้มาถึงจุดนี้ไหนๆก็มาถึงเรื่องสัมพันธแล้ว ผมอยากจะเข้าสู่องค์ความรู้อย่างหนึ่งซึ่งหลายคนเคยคุย หลายคนเคยถาม การสำรวจอาจารย์สุรพลเคยพูดไว้แล้วว่า มีหลายแบบ รวมทั้งฟิโ อ่าพันด้วย มีทั้งสำรวจลูกเงิน สำรวจซ้ำที่เดิม สำรวจเพื่อหาแหล่งใหม่ สำรวจเพื่อเก็บรายละเอียด โครงการอีสานสมัยก่อนเลือกไซท์ได้ยังไง ถึงจะรู้ว่าจะไปไหน ผมขอนำร่องนิดเดียวว่า ในส่วนข้อสังเกตของผม ผมว่าเราเลือกที่จะไปจาก ๒, ๓ ที่มาด้วยกัน คือ อันที่ ๑ มีผู้มาแจ้ง ไซ้ , ไม่ไซ้ ไม่รู้รายละเอียดไปหาเอาข้างหน้า อันที่ ๒ ก็คือ เราสังเกตตามรอยจากแหล่งที่มีอยู่แล้วและคาดว่าจะมีแหล่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียง แบบที่ ๓ ตอนหลังผมจะเอามาใช้เยอะก็คือ สายของผมจะมาอย่างนี้เยอะก็พบว่า มันไปได้กับเรื่องเมืองโบราณ คือ ตามภูมินามวิทยา สังเกตจากชื่อ เช่น ถ้าเป็นเวียง เป็นโนนกระเบื้องไว้ก่อนไม่ค่อยผิดหวัง ทางอีสาน ไหโน่น ไหนี้ โนนหินแอ่ เจอแน่ๆอะไรประมาณนั้น ลักษณะนี้ก็ใช้กับภาคอื่นๆด้วย ไปเจอเวียงอะไรทางภาคเหนือ โอกาสเยอะ อันสุดท้ายในข้อสังเกตของผมก็คือ ผมเริ่มดูจากแผนที่นะครับ สมัยนั้นภาพถ่ายทางอากาศเราค่อนข้างหายซื้อจำนวนน้อยมาก เราดูจากแผนที่เพราะว่า แหล่งคูน้ำ คันดินที่เป็นแหล่งเมืองโบราณ แม้ในระดับแผนที่ ถ้าแหล่งนั้นใหญ่พอมองเห็นได้เลย ถ้าเมืองเล็กหน่อยหรือสภาพภูมิประเทศไม่ค่อยชัดก็อาจจะต้องดูในระดับภาพถ่ายทางอากาศ แต่แผนที่นี้ดูได้เลย ทุกวันนี้ก็ยังดูได้เห็นชัดเจนอยู่ เราก็มีแหล่ง จุดที่จะไปเลือกสำรวจได้ประมาณนี้ ก็เชิญฟิโ(นายอำพัน กิจงาม) เสริมนะครับในประเด็นเดียวกันนี้แหละครับว่า เลือกแหล่งได้ยังไง รู้ได้ไงว่าจะไปทางไหน

นายอำพัน กิจงาม : คือใจผมตอนสมัยก่อนนั้น ที่ผมสำรวจก็ดูหลักเลยนะ ผมเอาแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศมา เพราะว่าในนั้นมันจะมีบอกไว้เลยว่า สมมุติว่าหมู่บ้าน ถ้าเราลิมชื่อหมู่บ้านนะ มันก็จะเขียนว่า หมู่บ้านอยู่ปากไหน คอนทัวมันก็จะบอก อันนี้ ๑ ที่แล้วนะ ต้องไปเหยียบดู พลาดน้อยมากผมว่า ๘๐ เปอร์เซนต์เข้าไปจะเจอ ดูจากแผนที่มันก็จะบอกเลย แล้วดูชื่อหมู่บ้านด้วยนะ หมู่บ้านโนนกระเบื้องเสร็จกูแน่ เจอแน่ๆร้อยเปอร์เซนต์ เราจะดูลักษณะอย่างนั้นะจะได้จะเข้าไป แล้วอีกอย่างก็จะดูจากแผนที่ที่เป็นแอเรีย ดูแผนที่ธรณีสัณฐาน อันนั้นเป็นโครงการที่สำรวจใหญ่ เราจะดูว่ามันมีความสัมพันธ์กันยังไง อันนั้นเราดูคล้ายๆกับว่า เราไปหาแหล่ง เพราะฉะนั้นผมใช้วิธีที่จะดูชื่อก่อน แล้วก็ดูแผนที่ว่าตั้งยังไง ลักษณะยังไงนะครับ

นายแพทย์ เหมนาค : ของผมก็คือ เรื่องการเตรียมนี้แหละ ก่อนที่จะออกอย่างฟิโ อ่าพัน (นายอำพัน กิจงาม) บอกเนี่ยนะ คือ แผนที่เห็นหัวใจ เป็นมือ เป็นเท้า เป็นมันสมอง เป็นอะไรทุกอย่าง เพราะว่าเขาจำลองภูมิประเทศมาให้แล้วตรงนั้น เพราะรูปร่างลักษณะไซท์ แม้กระทั่งเรื่องของหน่วยหินเราก็รู้ รูปร่างแผนที่เราก็รู้ ถ้าเป็นหน่วยหินเราก็รู้ว่า ถ้าอยู่ตรงนี้ก็มันจะเป็นถ้าแบบหินปูน หินทราย แต่ในแผนที่เขาก็จะปรากฏชื่ออย่างภูเขา เขาก็จะบอกว่า ถ้าพระ อย่างถ้าเป็นพื้นที่ราบ เขาก็จะบอกว่า บ้านเก่า มันก็เป็นเครื่องหมายให้เราเตรียมตัวได้ ถ้าสมมุติว่า เราจะลงไปขุดหินปูน มีคนแจ้งมาแล้วนี่นะ พอเจอที่ถ้ำโน้น ถ้ำนี้ ที่ภูนั้น ภูนี้ เราสอบถามเรื่องหมู่บ้าน ตำบลแล้วเราก็ดูจากแผนที่ปุ๊บ เราก็รู้ได้ว่า ถ้าจะขึ้นเขาหินปูน เราจะเตรียมตัวยังไง เพราะว่ามันเป็นที่ลาดชันมาก ถ้าเป็นหินทรายเราก็เดินไปที่ราบบนเขาค่อนข้างมากหน่อย เพราะฉะนั้นการเตรียมเนื้อ เตรียมตัว ในแผนที่เขาก็จะบอกระยะเวลาไป, กลับให้ เราพร้อมมั๊ย เราจะต้องค้างคืนหรือเปล่า ถ้าเราค้างคืน เราจะค้างที่ไหน อย่างกรณีของผม ถ้าจะออกไปสำรวจครั้งหนึ่งขึ้นภูเขา สมมุติว่าอย่างผาแต้มไปถึง

โพธิ์ไทร ประมาณร้อยกิโล เราต้องเตรียมเนื้อเตรียมตัวอยู่ร้อยกิโล เราจะไปอยู่กี่วัน ก็แห้ง แล้วยนอกจากที่เขา
 แจ้งมาแล้ว การสำรวจเขตทางภาคอีสานพอจะกำหนดพื้นที่ที่มีแหล่งในการเข้าถึงพื้นที่ได้จากประสบการณ์ คือ
 อันที่หนึ่ง บริเวณที่เราศึกษาจะต้องเป็นที่ค่อนข้างจะราบเรียบ มีลานหิน แล้วก็มักมีก้อนหินขนาดใหญ่วางทับ
 ซ้อนกันเป็นรูปดอกเห็ดบ้าง เป็นรูปต่างๆบ้างตามจินตนาการของคน อาจจะเป็นรูปคล้ายสัตว์บางประเภท เช่น
 ไก่บ้าง เต่าบ้าง ถ้าดูจากภาพถ่ายทางอากาศเราก็จะเห็นว่า มันมีลานหินตรงไหนบ้าง เราก็เลยวางแผนว่า ปีนี้
 เราจะไปที่ไหน ตรงไหน แล้วเท่าที่สำรวจ เท่าที่ผ่านมามีพบทุกแห่งนะฮะ ที่ผมกำหนดไว้ทุกแห่งแล้ว
 ปัจจุบันก็ยังบอกได้ว่า ยังมีที่ไหนอีกที่เรายังไม่ได้สำรวจ ที่แน่ๆมีร้อยเปอร์เซ็นต์ อย่างเชิงเขาที่ภูกระดึงมีร้อย
 เปอร์เซ็นต์ เพราะว่าที่ร้อยเปอร์เซ็นต์เขาบอกผม แต่ผมไปไม่ได้ ไม่มีเวลาไป แล้วก็ไม่มีสตางค์ไป ทางใต้จาก
 บ้านผือไปถึงภูกระดึง เทือกเขาเทือกนี้ทั้งเทือกมีหมด จากผาแต้มไปถึงกาฬสินธุ์มีหมด แล้วชาวบ้านเขาจะพบ
 แหล่งใหญ่ๆ แต่แหล่งเล็ก แหล่งน้อยเขาจะไม่พบ เขาจะไม่สังเกต เราควรจะไปดูอย่างผาแต้มที่ผมไปเจอ
 เพราะผมไม่เชื่อว่า คนเขียนภาพใช้พื้นที่แหล่งเพื่อการเขียนภาพอย่างเดียว ในขณะที่เขาใช้ผาแต้ม เขา
 ชุมชุมกันที่ผาแต้มตามเทศกาล ตามอะไรพวกนี้ เมื่อพื้นที่ที่เขาใช้เต็มแล้ว เขาจำเป็นจะต้องขยายเหมือนกับ
 การตั้งถิ่นฐาน เมื่อพื้นที่มันเต็ม ซ่อมภาพแล้ว อะไรแล้ว มันไม่พอแล้วนะ เขาก็ต้องขยายพื้นที่ออกไปเรื่อยๆ
 แล้วเราก็ไปพบ เพราะผมไม่เชื่อว่ามันจะจบอยู่แค่นี้ที่ผาแต้ม ผมก็เลยเดินดูผาหมอนแล้วก็เจอตลอดแม่น้ำโขง
 ตั้งแต่ผาแต้มไปจนถึงโพธิ์ไทร (อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอำนาจเจริญ) มันเป็นด้ามขวามือดลิ่งแม่น้ำโขงตลอดระยะ
 ร้อยกิโลเมตรพบทั่วไป พบทุกแห่งบางแห่งก็เกือบจะข้ามไปเพราะหินทรายมันผุเปื่อยอย่างผาดิดที่เลยไปมันก็
 ผุเปื่อย ไม่ใช่ว่าไม่มีแล้ว สภาพดินมันจะมีความต่างกัน ถ้าเป็นเพิงผาหันไปทางทิศตะวันออกแล้วหน้ามัน
 ใหญ่ๆ เพิงผาที่มองไปไกลๆแล้วเห็นมักจะพบในพื้นที่ที่พบมากๆ แต่มันอาจจะพบได้ไม่มาก เพราะว่า
 ชาวบ้านเขาไม่ได้สังเกต เราต้องไปสังเกตเอง เพราะฉะนั้นการวางแผน แล้วก็ข้อมูลที่เรามีอยู่แล้ว มันยังสำรวจ
 ได้ไม่หมดแล้ว ปัจจุบันนี้มันก็เริ่มง่าย เพราะผมกำหนดไว้ว่า หนึ่งปีจะต้องสำรวจแหล่งภาพเขียนทั้งหมด ๑๕
 แห่ง บางคนยังตกใจว่า มันจะทำได้หรือ อย่างผมไปกับคุณเมธิณี(นางสาวเมธิณี จิระวัฒนา) ไปแถวโพธิ์ไทร
 (อำเภอโพธิ์ไทร จังหวัดอำนาจเจริญ) นั่นมี ๑๐ กว่าแห่ง ส่วนบนภูเพียงปาเข้าไป ๑๐ กว่าแห่งแล้ว อย่างนี้เป็น
 ต้นนะฮะ อันนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของแผนที่นะฮะ ผมก็ยังมีแค่นี้ก่อน

รองศาสตราจารย์สุรพล นาละพินธุ : ในส่วนประวัติของการทำงานสำรวจในภาคอีสาน
 จริงๆแล้ว ช่วงนั้นผมจะทำงานในลักษณะผู้ปฏิบัติมากกว่าที่จะเป็นคนกำหนดนะครับก็จะมีอาจารย์พิสิฐ (นาย
 พิสิฐ เจริญวงศ์) เป็นผู้ให้คำปรึกษาปรึกษา กับพี่เขย(นายพเยาว์ เข็มนาถ) เป็นคนกำหนดเป้าหมายไว้แล้วเท่าที่
 จำได้ก็คือ มันจะมีแหล่งโบราณคดีที่เราได้เลือกไปสำรวจ กรณีแรกก็คือ ที่ได้รับแจ้งมา คนเขาแจ้งมาว่าเป็น
 แหล่งใหม่ก็ไปเก็บข้อมูล สำรวจกรณีที่ ๒ ก็คือ จะเป็นแหล่งที่เราารู้อยู่แล้ว แต่ว่าข้อมูลยังไม่ครบถ้วน อาจจะ
 เป็นข้อมูลที่เคยพบอะไร เคยพบภาพเขียนสีที่นี้ เคยอะไรอย่างนี้ก็ไปสำรวจ เพื่อเก็บรายละเอียดเพิ่มเติม
 รายละเอียดอื่นๆที่ตอนนี้เราเริ่มคิดแบบแผนได้แล้วว่า แหล่งโบราณคดีแต่ละแหล่ง เราควรจะไปเก็บข้อมูลเรื่อง
 อะไรบ้างนะครับ ทั้งที่เป็นลักษณะของแหล่งเอง ประวัติความเป็นมา โบราณวัตถุ สภาพแวดล้อม เราก็เริ่มไป
 เก็บ และเริ่มมีการเอาแผนที่ดินมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ลักษณะธรรมชาติของแหล่ง เพื่อสรุปออกมาให้ได้
 ว่า แหล่งตั้งอยู่ในดินหุบอะไร เป็นธรณีสัณฐานแบบไหน เพราะแผนที่ดินจะมีข้อมูลตรงนี้ให้ก็จะเป็นการ

สำรวจที่ลักษณะใกล้เคียงอย่างนั้น แล้วก็อีกอันหนึ่งก็จะเป็นเรื่องที่เลือกแหล่งจากแผนที่เสียเป็นส่วนใหญ่ เริ่มมองจากแผนที่ว่า มีแหล่งพื้นที่ไหนที่มีชื่อที่บ่งบอกความเป็นไปได้ว่า มันน่าจะเป็นพื้นที่เก่า เช่น เมืองหรือคำว่า กระเบื้อง คำว่า ไห อะไรพวกนี้ หรือภาษาถิ่นที่มีคำคำอื่นๆที่บ่งบอกเรื่องของเก่า ของโบราณ รวมทั้งดูลักษณะที่ปรากฏในแผนที่ว่า มีสระน้ำใหญ่ๆ มีคูน้ำ มีคันดินล้อมรอบ ก็เลือกขึ้นมาเพื่อมาสำรวจ อันนั้นก็จะเป็นการที่เราทำงาน เพื่อตรวจสอบดูว่า ตรงพื้นที่ไหนจะเป็นแหล่งโบราณคดีแหล่งใหม่ที่เราจะค้นพบ นั่นก็จะเป็นการเลือกแหล่งที่เราทำ คิดว่าตั้งแต่จุดนั้น หลังจากนั้นพอพี่ตู (นายนิติ แสงวันฉน์) มา พี่ตูก็เลยเน้นเอาแผนที่ในพื้นที่รับผิดชอบ ๑๖ จังหวัดมาทางเลยทีละระวาง เพื่อที่จะเลือกแหล่งที่น่าสงสัย อันเป็นเป้าหมาย แล้วก็เอาออกมาวางแผนสำรวจ เพราะว่าหลังจากนั้นรู้สึกเราตั้งเป้าหมายว่า ต้องสำรวจให้ได้ปีละ ๕๐ แหล่ง

- คำถามที่ ๑ (นางมนต์จันทร์ วงศ์ตุรภัทร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ
โบราณคดี : ผู้ถาม) ที่สำรวจทั้งหมด เราแบ่งประเภทแหล่งด้วยหรือเปล่าคะว่า ตรงนี้จะต้องไปสำรวจ
ภาพเขียนสี

รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ : นั่นทีหลัง ตอนแรกส่วนใหญ่ แล้วก็ช่วยกันไปทั้งหมดเลย บางครั้งอาจารย์พิสิฐ (นายพิสิฐ เจริญวงศ์) ก็ออกไปด้วย บางครั้งก็อาจารย์พิสิฐต้องทำเรื่องอื่นเราก็ไปกัน แต่พี่เยาว์ (นายพเยาว์ เข็มนาถ) รู้สึกจะเป็นหัวหน้าทีมหลักในเรื่องของการสำรวจทุกเรื่องประมาณนั้น เพราะว่าตอนช่วงนั้นผมก็เพิ่งจบใหม่ๆ ประสบการณ์ก็ยังไม่พอกับช่วยทำงานอื่นๆจะเป็นส่วนใหญ่ นับว่าเราได้เรียนรู้อะไรอีกเยอะแยะเลยนะครับในช่วงนั้น อีกอันหนึ่งที่คิดว่าน่าสนใจนะครับก็คือ ในเรื่องของการจัดทีมเวลาออกสำรวจในสมัยนั้น จำได้ว่าพี่เยาว์เป็นหัวหน้า มีผม มีพี่อู๊ด (นายอดิศักดิ์ ไชยสาส์น) พี่อู๊ดก็จะรับหน้าที่ช่วยในเรื่องการถ่ายรูป ผมก็จะรับหน้าที่ในเรื่องของการสังเกตตามพื้นที่ ทางผิวดิน พบโบราณวัตถุอะไร แล้วก็ช่วยจดบันทึกในการสำรวจ ในช่วงแรกๆนั้นเราก็ถามเองไม่ค่อยได้ เพราะว่าศัพท์ภาษาอีสานหลายคำเรายังไม่ค่อยรู้เรื่องก็ช่วยจด แล้วหลังจากนั้นก็ค่อยพัฒนามาเป็นเราถามคำถามช่วยกัน ในเวลาออกสำรวจในบางครั้งถ้าใกล้ๆเราก็มักจะเตรียมอาหาร เช่น ข้าวเหนียวไก่ย่าง แล้วค่อยไปหาเพิ่มเติมเอาในท้องถิ่น จำได้ว่ามีพี่ขุนคนขับรถจะมีหน้าที่หาผักหาหญ้าที่กินได้เพิ่มเติม เราไปสำรวจกันในเรื่องโบราณคดี พี่ขุนก็เดินสำรวจในเรื่องอาหารการกิน บางครั้งแกก็จะเอาเห็ดเห็ดท้ายรถไปด้วย ไปถึงตรงไหนที่มีบ่อน้ำ สระน้ำก็ต้องขออนุญาตเจ้าของที่ขอปลาตัวสองตัวแล้วก็นำมาต้ม นำมาเผา

นายนิติ แสงวันฉน์ : พอว่าคุณมนต์จันทร์ถามมาพอดีนะครับ ก็จะเหมือนกับสรุปภาพรวมนิดหนึ่ง เพราะนั่งอยู่ในที่นี้ะครับ คนที่อยู่มาก่อนเพื่อนน่าจะเป็นน้อย (รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) กับพี่เยาว์ (นายพเยาว์ เข็มนาถ) ผมไม่แน่ใจว่า อยู่พร้อมกันหรือใครก่อน ใครหลัง เพราะฉะนั้นผมสรุปคร่าวๆก็คือ ยุคแรกของวงการมันต่อเนื่องมาจากบ้านเชียงถูกม๊ายครับ ยุคแรกอาจารย์ยังไม่มา ยังอยู่เพนซิลเวอร์เนี่ยอยู่ ก็มีพี่เจ็ก (นายสุเรษฐ บัวชาติ) รักษาการ ผมเข้าใจว่าช่วงแรกค่อนข้างสะเปะสะปะพอสมควรว่าจะทำอะไร พอถัดมาก็อาจารย์พิสิฐกลับมาจากเพนซิลเวอร์เนี่ย ผมก็ยังไม่มา ก็มีน้อย (รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) กับพี่เยาว์ (นายพเยาว์ เข็มนาถ) อยู่ พี่โอ (นายอำพัน กิจงาม) ก็ยังอยู่นิวซีแลนด์อยู่ งานหลักตอนนั้นก็ขุนอินชัยเป็นหลัก ระหว่างนั้นเท่าที่ผมทราบนะครับ มีคนเชิญผมมาก็คือ รัชนี้ (นางรัชนี้ ทศรัตน์) รัชนี้

ก็ชวนผมมาเพื่อทำการเงิน คุณเหมือนอาจารย์พิสิฐตอนนั้นชุดโนนชัยเป็นหลักก็คือ ให้น้อย(รองศาสตราจารย์ สุรพล นาถะพินธุ)คุณหลุม มีทีมสำรวจก็น้อย อาจารย์พิสิฐก็จะอยู่เขียนหนังสือบ้าง ไปบรรยายบ้าง อะไรบ้างก็จะหนักอย่างนั้น แจก(นางรัชนี ทศรัตน์) ก็จะรับผิดชอบทางการเงิน ธุรกิจเป็นหลัก ซึ่งมันก็คงเบื่อกันก็พยายามหาคนมาช่วย เพื่อจะได้ไม่ต้องทำการเงิน พอหมดชุดโนนชัย ผมมาพอดีต่อตอนท้ายของโนนชัย ตอนนี้เป็นยุคที่อาจารย์แกเริ่มเข้าที่ เข้าทางแล้วแกก็เชื่อกันว่า โนนชัยก็เสร็จแล้ว ก็น่าจะมีการสำรวจเป็นหลัก ก็คงจะเบื่อกันอยู่ล่ะ ก็ช่วงนี้ก็เข้าสู่ช่วงที่ ๒ แล้ว คือ มีงานสำรวจเป็นหลัก ผมเข้าใจว่าประมาณ ๕๐ แหล่งต่อปี ตอนนั้นผมเข้ามาก็ยังสำรวจเพื่อเอาปริมาณอยู่ จากนั้นสักพักนึง แกก็คงอยากสนับสนุนตามความถนัดหรือความชอบของแต่ละคน แกก็บอกว่า พยาห์ (นายพยาห์ เข็มนาท) จะทำเรื่องภาพเขียนสมัย น่าทำนะ พี่พยาห์ก็ชอบพอดี พี่พยาห์โดยตำแหน่งจริงๆ ไม่ใช่ นักโบราณคดีนะครับ เป็นช่างโยธา ก็ทำหน้าที่เหมือนนักโบราณคดีไปเลยโดยปริยายโดยเฉพาะภาพเขียนสี ส่วนผม อาจารย์ก็มอบให้ทำประเภทแหล่งประวัติศาสตร์ ตอนหลังผมคุ้ยไปคุ้ยมาผมก็ได้ไปทำเกี่ยวกับเรื่องแหล่งเมืองโบราณ คุณน้ำ คณดินนะครับ โดยมีตอนหลังพี่โอ(นายอำพัน กิจงาม) ก็จะเป็นเหมือนหัวหน้าทีมหลักนะครับ ตอนนั้นพี่โอก็ยังเพิ่งกลับมาใหม่ๆ อาจารย์ยังเป็นหัวหน้าโครงการ ต่อไปอาจารย์เข้ากรุงเทพฯ มาเป็นหัวหน้าฝ่ายวิชาการ พี่โอก็เป็นหัวหน้าโครงการต่อ ก็ดำเนินนโยบายนั้นสืบเนื่องมา แต่ผลในระหว่างนั้นมี ๒ ประการซึ่งผมว่า น่าจะเป็นแบบอย่างไม่ว่าจะเป็นสำนักอุทยาน (อุทยานประวัติศาสตร์) หรืออะไร ตัวผมเองหลังจากนั้นก็ตัดสินใจทำมาเลย อันที่ ๑ ต้องรวบรวมแหล่งข้อมูลให้ได้มากที่สุดในงานของตัวเอง แผนที่ ภาพถ่าย ภาพถ่ายทางอากาศ ทำห้องสมุดมันจะมีประโยชน์กับเราเองทั้งสิ้น อันที่ ๒ ที่ผมบอกว่า สืบเนื่องจากที่อาจารย์วางให้ก็คือ มีแบบฟอร์มถ่ายรูป แบบฟอร์มการขุดค้น แบบฟอร์มการสำรวจ แบบฟอร์มโนน แบบฟอร์มนี้เยอะแยะไปหมด แล้วก็พัฒนามาเรื่อยไม่หยุดเลย แบบนี้มันเยอะไป ขี้เกียจกรอกจะกรอกไปมันก็ไร้ประโยชน์ ผมจำได้ว่า อย่างถ่ายรูปสมัยก่อนโครงการมันมีห้องมีค้ำใช้เองรู้สึกละอายใจ อติศักดิ์ (นายอติศักดิ์ ไชยสาส์น) คุณห้องมีค้ำ สมัยก่อนใช้กล้องอัดฟิล์ม คือ กล้องระดับถ่ายแบบนะ ใช้ซิงเกิลเลนส์ ใช้ฟิล์ม ๑๒๐ มิลลิเมตรใหญ่ๆ แล้วก็จะมีคอนอีกตัว แล้วอู๊ดเขาจะรับผิดชอบห้องมีค้ำ ผู้ดูแลห้องมีค้ำคนต่อไปจากอู๊ดก็คือ ท่านเอิบเปรม(นายเอิบเปรม วัชรานุกร (หัวหน้ากลุ่มโบราณคดีได้น้ำ) นี่แหละจะดูแลห้อง แล้วก็อัศจรรย์เอง รูปสียังไม่แพร่หลาย ยังไม่มีเลย ไม่ต้องพูดเรื่องดิจิทัล ยังไม่มีตอนนั้น ส่วนหนึ่งเราจะมีฟิล์มเยอะมาก ทำทะเบียนฟิล์ม ทำอะไร

ผมจำได้ยุคแรกๆอาจารย์จะบอกให้ถ่ายแล้วไล่สต็อปปิ้งมัยจำได้ อย่างสมมุติว่า เชตขึ้นดินก็สต็อปปิ้งทั้งโอเวอร์, อันเดอร์ อะไร แล้วเราก็ไปเลือกกันทีหลัง แล้วก็ฟิล์มบางส่วนเราล้างที่ร้านถ่ายรูป ตอนหลังเราก็ขี้เกียจ แต่ว่าที่ล้างเองก็ยังมียู่

นายพยาห์ เข็มนาท : คืออย่างนี้จะ เรื่องการล้างรูปพอสร้างห้องมีค้ำจากบ้านเชียง ฝรั่งเศส เขาทำห้องมีค้ำเอง เขาทำทั้งไว้ ที่นี้เมื่อฝรั่งเศสเขาไปแล้ว เราก็รับมรดกห้องมีค้ำอันนั้นมา ก็มีอู๊ด(นายอติศักดิ์ ไชยสาส์น) ช่วย เข้าไปอยู่ในห้องมีค้ำ แกคงทำกิจกรรมหลายอย่างออกมาตัวเหลืองเลย ซิมออกมาเลยก็มีนะ พอย้ายมาอยู่ขอนแก่นห้องมีค้ำก็อยู่ด้วย เราใช้บรรจบ(นายบรรจบ ไมตรีจิตต์) เป็นช่างภาพมาช่วย ในบางครั้งก็ไปสอน ไปอะไร แล้วก็อู๊ดเนี่ยเขาก็มีความรู้ในเรื่องของการถ่ายรูป แล้วเราก็ไปกันห้องเล็กๆอยู่ข้างครัวทำเป็น

ห้องมืดแล้วก็อัดรูปกันเอง อันนั้นก็เป็งานที่ผลงานมีเยอะ แล้วก็ฟิล์มล้างเอง พี่จบ(นายบรรจบ ไมตรีจิตต์) มาสอนไว้ ล้างเอง อัดเอง ตอนหลังหนักๆเข้า มันไม่พอ มันทำไม่ทัน อาจารย์พิสิฐพอไปอยู่ที่ขอนแก่นปั๊บ เขาก็ได้รับคัดเลือกให้เป็นสมาชิกของโรตารี โรตารีก็มีพวกพ่อค้า ส่วนราชการ พวกนี้เขามีส่วนสัมพันธ์กับข้าราชการภายนอกด้วย อาจารย์พิสิฐนี่ก็ได้เครดิตไปติดเขาเรื่องการถ่ายรูป ผมจำได้ว่า หน้าโรงหนังขอนแก่น มั้ง ผมจำชื่อร้านไม่ได้ เราก็ใช้เครดิตเขาตลอดมา ก็มีปัญหารื่องบิลนิดหน่อยเพราะว่า ผมเป็นแม่ครัวด้วย ทำการเงินด้วย คือ ไปซื้อหนังสือมาอ่าน ๒ คน อาจารย์พิสิฐกับผม พออาจารย์พิสิฐมาปั๊บก็เป็นหัวหน้าโครงการ เติมรูปแบบแล้วก็โอนเงินมาจ่ายที่ขอนแก่น ๒ คนนี้มาจากไหนไม่รู้ ไม่เคยทำการเงิน ไม่รู้เรื่องเลยต้องไปทำฎีกาเบิก แต่หน่วยเขาก็ไม่ทำให้ เราต้องทำกันเอง เราก็ไปซื้อหนังสือในเรื่องการเงินมา อาจารย์พิสิฐอ่านเล่มหนึ่ง ผมอ่านเล่มหนึ่ง กลางคืนผมก็อ่าน ตื่นเช้าก็มาแลกกัน แล้วเราก็เอาไปอ่านอีก แล้วก็มาถามกัน ผมก็ทำการเงินตลอดคนละอะ แล้วก็ยังมีปัญหารื่องบิลอยู่เหมือนกัน ในบิลเขียนครุ(ถึง) ครุ ๑ คู่ เราก็ไม่รู้ เราก็ครุ ๑ คู่ เป็นจำนวนเงินเท่านั้น เท่านั้น เขาบอกว่า ครุ นี่คืออะไร เอ๊ะ! แผ่นฟิล์มไปซื้ออะไร เราตอบเขาไม่ได้ ก็ต้องกากบาท พอกากบาทปั๊บยอดเงินมันก็เปลี่ยน พอยอดเงินเปลี่ยนปั๊บ คุณต้องล้างใหม่เลยนะ แล้วผมก็ได้ความรู้ในเรื่องจัดหมวดพัสดุ หมวดค่าใช้สอย หมวดค่าพัสดุ ครุภัณฑ์ พัสดุการบ้านการเรือน พัสดุวิทยาศาสตร์ พัสดุการแพทย์อะไรเนี่ยนะผมก็ทำ อาจารย์พิสิฐจากหัวหน้าเป็นลูกน้องผม แล้วเป็นพนักงานพิมพ์ดีด ผมเป็นคนร่าง อาจารย์พิสิฐพิมพ์ ส่งฎีกาไปเบิกที่ขอนแก่น ส่งไปเบิกที่ศาลากลางเขาติกลับ ๒ เทียวก็แล้ว ๓ เทียวก็แล้วไม่ผ่านสักทีหนึ่ง เอาเครื่องพิมพ์ดีดไปตั้งหน้ามันเลย พิมพ์ฎีกานี้ะผิดช่องไม่ได้ ต้องมีคอมมา ๓ ช่วง ก็เว้นอะไรอย่างนี้ แล้วไปปรับ ไปอะไรไม่ได้เลยทุกอย่าง ทำมือไวไปหน่อยเกือบจบ แล้วปล่อยไป เอาละต้องเปลี่ยนใหม่ นั่นคือ ประสบการณ์นอกจากที่เราไม่เคยทำ เราก็ต้องทำ เพราะว่าเราเป็นหัวหน้าโครงการ ต้องทำหมดทุกเรื่อง แม้แต่การบริหารจัดการ กิน อยู่ หลับนอน ทำงานในครอบครัวใหญ่ แล้วมาจากหลายพ่อ พันแม่เอาว่าง่ายๆแล้ว มาจากพื้นฐานที่ไม่เหมือนกัน

- คำถามที่ ๒ (นางศิริพันธ์ ดาบเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการโบราณคดี : ผู้ถาม) คือ ช่วงหลังที่เริ่มออกสำรวจแหล่งสำคัญมากๆเรามีข้อตกลง หรือข้อคิดเห็นกันมัยคะว่า เราจะตั้งชื่อแหล่งลักษณะไหนเป็นแบบเสียงส่วนใหญ่ แหล่งโบราณคดีนางนั้น นายนี้ต่อเนื่องเลย คือ ส่วนใหญ่ที่เราไปมักจะเป็นแหล่งที่เราตั้งชื่อใหม่มัย แล้วก็มีแหล่งไหนที่หลายๆคนตั้งแล้วกินใจเป็นพิเศษ

นายนิติ แสงวัฒน์ : คือเริ่มทีเดียวผมแน่ใจว่า น่าจะมาจากอาจารย์พิสิฐ ชื่อแหล่งมันจะเฉพาะเจาะจง จะสังเกตได้จากรายงานยุคแรกของอีสาน จะมีแหล่งนายเต็ง แหล่งนายกองสูง เพราะว่าไปในที่ดินของนายคนนั้น แต่ตอนหลังผมเข้าใจว่า ทีมที่ไปสำรวจยุคหลังๆ หรือตั้งแต่ยุคผมเป็นต้นมา เวลาไปจะช็อกแซกต่อ แล้วเราก็จะพบว่า บอกอย่างงั้นบางทีมันไม่ได้ เพราะมันไม่ใช่เฉพาะจุด จุดนั้น แต่มันเป็นทั้งบ้านเลย บางทีขยายไปทั้งตำบลเลย เพราะฉะนั้นชื่อยุคหลังๆจะเป็นชื่อของหมู่บ้านเป็นหลัก เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านนั้น บ้านนี้จะไร้กัว่าไป ยกเว้นแหล่งนั้นจะเป็นคล้ายๆโบราณสถานที่เจาะจง อย่าง เช่น เป็นปราศรันั้น เป็นคูน้ำ หรือเป็นเมืองโบราณอย่างนี้ ก็จะใช้ชื่อเฉพาะไป แต่โดยทั่วไปตอนหลังนั้นเป็นชื่อบ้านเป็นหลัก เพราะว่ามันเป็นการอ้างอิงที่ง่ายที่สุด อีกอย่างเป็นอย่างนี้ เพราะจะต้องพล็อตลงในแผนที่ พอพล็อตในแผนที่

นายเพียว เข็มนาท : ถ้าแก้ง ถ้ากวาง เขามีชื่ออยู่แล้ว ตรงนั้นแถวๆภูพระบาท

หลังเต่ามันเป็นกลุ่ม ถ้าแก้ง ถ้ากวาง แล้วก็พระบาทหลังเต่า ๑, ๒, ๓, ๔, ๕ มันก็มีจุดของมัน มีจุดอ้างอิงเป็นพื้นที่ที่อ้างอิงได้ แล้วถ้าช้าง ถ้ามือแดง ถ้าอะไรผมเป็นคนตั้งให้เอง แต่ว่าเขาไม่ได้ติดปาก แต่ถ้าว่า ถ้าคนเป็นชื่อคนเขารู้หมด

นายอำพัน กิจงาม : อันนี้ผมไม่แน่ใจ มีอยู่ที่หนึ่งที่ผมไปพูด อันนั้นอยู่เถียงนา ก็ประทับใจผมมาก เพราะว่าเราไม่มีอะไรกินเลย จะกินก็เอาปิ่นไปยิงสัตว์ ยิ่งปลามาทำอะไรอะไร คือ อยู่เถียงนา น้ำไม่มีจะอาบ ผมไปอาบน้ำรู้สึกจะต้องเดินไปเกือบกิโล แล้วผมเป็นคนกลัวผี ผมไปไม่ถึงนั้นละ ผมไปเจอ น้ำ ผมก็วกอาบเลย น้ำในแอ่งพอรุ่งเช้าไปดูมันคือ จี๊ควาย ประทับใจผมมากเลย แล้วผมไม่แน่ใจว่า โนนี่เราตั้งเองหรือเปล่า ผมไม่แน่ใจนะ มันดีมาก หลังจากโนนก็คือ เนินมันเก่ อันนี้มันเก่าจริง มันมีน้อย เล็ก โนนเก่าน้อยมันเล็กสมชื่อมันเลย แต่ที่ประทับใจก็คือ เรื่องอยู่ที่นั่นรู้สึกจะไปกัน ๕, ๖ คน ผมขุดหลุมอยู่ ๔ คูณ ๔ นะ แล้วมันเล็ก แล้วมีที่แบบชาวบ้านขุดกันหมดเลย เจอภาชนะดินเผาสีดำแบบบ้านเชียงรุ่นแรก อันนั้นที่ผมประทับใจมาก เราขุดเราเจอ ๓ ใบ ผมเป็นคนโชคดีนะในการสำรวจ หลุม ๒ คูณ ๒ ใครเชื่อบ้างว่า ผมเจอ ๒๒ โครง แล้วไปสำรวจกันก่อน สำรวจในบ้านนาดี แล้วก็ไปนอนกัน แล้วไปอาบน้ำเป็นกิโล ฝุ่นก็เยอะนะ ขนรถไปอาบน้ำ แล้วกลับมาลองคิดสิมันจะเหลืออะไร แบบมันประทับใจในความยากลำบาก

นายนิติ แสงวัฒน์ : ที่ถามมาก็ดีนะครับก็คือ เทคนิคการตั้งชื่อแหล่งเหมือนกัน โดยสรุปก็คือ ถ้าชื่อภูมิศาสตร์ เขตการปกครองเขามีอยู่แล้วก็ใช้ชื่อนั้น ถ้าเป็นเขตภูมิศาสตร์เป็นเขา เป็นอะไรก็ใช้ชื่อนั้นไป ถ้า ไม่มีก็จะต้องตั้งโดยชื่อบ้าน เขตการปกครอง ปัญหาที่มีอยู่นิดเดียว คือ ชื่อหมู่บ้านในเมืองไทยมีชื่อซ้ำกันมาก เพราะฉะนั้นจึงต้องระงับนิดหนึ่ง ไม่งั้นเดี๋ยวก็จะมีแหล่งโบราณคดีบ้านโคกสะอาดทั้ง ๑๑ แหล่ง ตอนหลังก็จะลำบากเหมือนกันก็ควรจะต้องมีอะไรสักอย่างมั้ง เช่น ๑, ๒, ๓ หรือจะควบกับชื่ออำเภอ ชื่อตำบลอะไรก็ต้องไอนั้นเหมือนกัน ก็จะเข้าประเด็นต่อไปได้เลย คือ ประเด็นเรื่องแคมป์ คือ ที่พูดกันมาทั้งหมดเป็นเรื่องของโครงการ เทคนิคการทำงานสนาม บรรยายกาของสเตรชัน คือ บ้านเช่าหลักที่ขอนแก่น เราก็พูดไปแล้ว แต่อย่างทีบอกไว้ ตั้งแต่ผมไปถึง ต่อเนื่องจากอาจารย์พิสิษฐยุคปลาย จนเข้าพีโอ(นายอำพัน กิจงาม) มาเป็นหัวหน้าโครงการ เราจะเริ่มมีการดำเนินงาน คือ อันที่ ๑ คือ สำรวจประจำปี เอา ๕๐ แหล่งไข่ม้อย ครับ แต่เราก็มีงานเจาะเฉพาะเรื่องเหมือนกัน ผมทำคู่มือเมือง แล้วก็ทำตำนานพื้นบ้านทางคติชนวิทยา พี่เขาวีก็ภาพเขียนสีไป ตอนนี่รัชนี้(นางรัชนี้ ทศรัตน์)ไปแล้ว รัชนี้ไปเรียนต่อ น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ) ไปแล้ว บรรจุเป็นข้าราชการก็ไปลพบุรี ช่วงนี้ จะมีที่เป็นนักศึกษาจบใหม่เริ่มเข้ามาเป็นแพ็กเป็นทีมเลย ยกเว้นเลยรุ่นละ ๔ คน ๕ คน รุ่นแรกที่ผมจำได้น่าจะเป็นรุ่นของท่าน ผอ. สุพจน์(นายสุพจน์ พรหมมาโนช) (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา) แล้วก็ ผอ.เมธา (นายเมธาคล วิจักขณะ) (ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา) วรชัย (รองศาสตราจารย์วรชัย วิริยารมภ์) ตอนนี้เป็นอาจารย์อยู่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฝัน้อย(นายสุพจน์ บันเทิง) ตอนนี้เป็นพัฒนากรจังหวัด อาจารย์ชลิต(รองศาสตราจารย์ชลิต ชัยครรชิต) ตอนนี้เป็นอาจารย์อยู่มหาวิทยาลัยขอนแก่น แล้วพอหลังจากนั้น ก็มาทีละเป็นแพ็กยกเว้นเลย ๔, ๕ รุ่น คุณเมธินี(นางสาวเมธินี จิระวัฒนา) ก็เป็นรุ่นถัดมาอีกรุ่นหนึ่งนะ ต่อมาก็รุ่นของคุณ (นางสาวกษมา เกาไศยานนท์) รุ่นของอู๋ (นายชัยนันท์ บุญยรัตน์ (หัวหน้าอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์)

ก็ไปยกแพ่งเหมือนกัน ๔ คน มีอู๋ (นายชัยนันท์ บุญยรัตน์) มีศักดิ์ (นายวิระศักดิ์ นิ่มเสมอ) มีด้อย (นายปริญญา จงวิไล) แล้วมีใครอีกคนหนึ่งผมจำไม่ได้แล้ว คือเฉลี่ยจะมากรุ่นละ ๔ แต่ก็ยังมีเขาประจำอยู่ อย่างเช่น อาจารย์สุพจน์ อยู่ยาวนานมาก อยู่มาจนกระทั่งโครงการยกเลิกไปก็อยู่มาตลอด ผลพวงที่ได้จากการมาเป็นแพ่งมันก็คืออย่าง คือ มีพื้นฐานเป็นเพื่อนมาอยู่แล้ว อันที่ ๒ ก็มาต่อกับทีมผู้ใหญ่ก็อยู่แล้ว อยู่ในสเตรชั่น คือ บ้านเช่ามันอยู่ในเมืองไม่เท่าไรหรอก เบื่อหน้านักกลางวัน ก็หลบไป กลางคืนก็ทีมชอบดูหนังก็ไปดูหนัง ดึก กลับมาตั้งวงเหล้าก็ตั้งไป นั่งเขียนหนังสือ ทำงาน ดูทีวี ก็มีไป แต่ที่จะคุยต่อไป คือ เวลาไปอยู่ในแคมป์ ไปชุด ๖ เดือน จากสถานีหลักที่ขอนแก่น เราทำยังไง บรรยากาศตอนอยู่แคมป์ คือ ต้องบอกไว้ชนิดหนึ่งว่า ผมคิดว่าไม่น่าจะเจออีกแล้วนะภาพนี้ คือ บางทีอย่างเช่นที่หลุมโมก บ้านเชียงเหียน เราไปทำเอง ลงเสาเอง ทำหลุมเองขนาดใหญ่มาก สูงราว ๔ คูณ ๔ หลุม หรือ ๒ หลุม แต่มีที่พักประมาณเหมือนโรงทหารหรือค่ายกักกันอะไรสักอย่าง มันใหญ่มากนะที่ พี่เขยเป็นคนคิดหมดตั้งแต่จะวางเสาอย่างไร จนมีข้อแปะ ใบมุงครบหมดนะครบ ใหญ่โตมาก เกือบทุกเช้าที่ปีต่อไปจะเป็นอย่างนั้นหมด สภาพนี้คงไม่มีแล้ว ที่นี้ปัญหาก็คือ จะอยู่กันยังไง ตั้งแต่อาหารการกิน จนถึงสภาพทางจิตวิทยาว่าจะทำอย่างไร

นายพเยาว์ เข็มมณาค : คือก่อนที่จะไปถึงแคมป์ ทุกคนที่อยู่ด้วยกันจะกินไม่เหมือนกัน บางคนมีข้อจำกัดในเรื่องการกิน อย่างคุณชลิต(รองศาสตราจารย์ชลิต ชัยกระชิต)ไม่กินปลา คุณนิติ(นายนิติ แสงวันฉม) ไม่กินสัตว์ปีก คุณสถาพร(นายสถาพร ขวัญยืน)ไม่กินหมู ตกหนักอยู่กับพ่อครัวจะผัดผักให้กินทุกวันก็กระไรอยู่ ก็พยายามเลี่ยงไม่ให้เกิดตัวนี้ขึ้น แล้วทุกคนเป็นแม่ครัว พ่อครัวหมดอย่างคุณอำพันเขาทำอาหารประเภทปลาแกง อาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ)ทำขนมจีนน้ำยาขึ้นเยี่ยม ถึงนักขัตฤกษ์ก็จะเรียกผู้ชำนาญการพิเศษออกมาสักทีหนึ่ง แต่ผมนะเป็นพ่อครัวประจำ นิติทำอะไรไม่ค่อยเป็น แต่เป็นผู้สนับสนุนที่ดี คุณสถาพรเจียวไข่เป็นอย่างเดียว พวกที่ทำอะไรไม่เป็น เวลาผมทำกับข้าวก็ค้ำน้ำพริกไป คือทุกคนจะต้องถูกจัดสรร วันนี้ใครล้างชาม ส่วนจ่ายกับข้าวผมต้องจ่ายทุกวัน เพราะฉะนั้นเรื่องการจ่ายกับข้าวมันเป็นหัวใจหลัก ถ้าจ่ายกับข้าวไม่เป็นแล้ว ไม่คิดแผนการกินไว้นั้นะ ตั้งแต่เช้า กลางวัน เย็น รุ่นแรกๆไม่มีตู้เย็น เราจำเป็นจะต้องใช้ให้มันหมดแล้วก็ซื้อของมาใหม่ ต้องซื้อสดเดียว เช้า กลางวัน เย็น ที่นี้วิธีทำกับข้าว มันจะต้องสอดคล้องกับค่าใช้จ่ายด้วย เพราะว่าถ้าใช้จ่ายมาก หรือซื้อของไม่เป็น นี่ก็อยากทำอะไรก็ตามนั้นะ มันเป็นการสิ้นเปลืองเราต้องคุมตรงนี้ด้วย ผมเป็นคนคุมอาหารตัวนี้อยู่ เพราะว่าเวลาไปจ่ายกับข้าว ต้องจด แม้กระทั่งสิ่งเดียวก็ต้องจดหมด จนแม่ค้าจำได้ว่า ดาคนนี้มาจะต้องมีสมุดเล่มยาวๆ สมุดบัญชีของพ่อค้าแม่ค้ามาเกือบทุกวัน สมมุติว่า วันนี้ตอนเช้าทำอาหารอย่างหนึ่ง ส่วนหนึ่งจะต้องเหลือไปถึงตอนกลางวัน แล้วก็เวลาออกภาคสนามต้องคิดเผื่อไว้อีกว่าวันนี้เราจะออกภาคสนามจะทำอะไรกินกัน อย่างที่ผมบอกแล้ว บางคนไม่กินไก่ บางคนไม่กินปลา บางคนไม่กินเนื้อ ทำมันหมดทั้ง ๓ อย่างเลย ทั้งหมดเลยที่เขาไม่กิน คนมกินนี้ก็กินนั้นไป แล้วก็ไม่มีใครต่อว่า ต่อขาน เพราะว่าต่อว่า ต่อขาน เดียวไม่มีกิน ทำกับข้าวมันก็เป็นเรื่องอาจารย์พิสิฐทำกับข้าวเก่ง เพราะเป็นลูกน้ำบางประกง เขามีอาชีพในการทำซอสมะเขือเทศ ซอสพริก บ้านของอาจารย์พิสิฐเขาทำซอสมะเขือเทศ ซอสพริกขายเป็นอุตสาหกรรม คือ ซอสศรีราชา คือ เราอยู่กินกัน มันเป็นเรื่องเหมือนพี่น้องมากกว่าหัวหน้ากับลูกน้อง เราเป็นเพื่อน เป็นพี่ เป็นน้อง เรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นเรื่องปกติธรรมดา อยู่กันเป็นปีๆ พอบางทีเบียดเบียนออกปั๊บ หายแววกันไปเลย ต่างคนต่างไป เบื่อหน้า มองหน้ากันมา

มองหน้าจนมาเนี่ยนะแล้วมันอึดอัด อยากจะกินเลือด กินเนื้อ ต่างคนก็ต่างไป แล้วก็บางคนก็ไปได้เพื่อนใหม่พากลับมาบ้าน มาอยู่ที่บ้านนี่นะ มันก็ป็นงานที่สนุกสนานปนความเศร้า ปนความทุกข์ ปนทุกอย่าง มีรถอยู่คันเดียว ตอนหลังรถสิงห์ทะเลทรายเป็นรถคันเดียว ประตูหน้าซ่อมเท่าไรมันก็ล็อกไม่อยู่เพราะฉะนั้นพอจะไปไหนก็ต้องเอาผ้าขาวม้าผูก แล้วมีอยู่วันหนึ่ง เตรียมอาหารกลางวันมือนี่ก็มีข้าวเหนียว ไก่ย่าง แล้วก็หมูเค็ม หมูย่าง แล้วก็แจ่วบอง ส่วนผักก็ไปหาเอาข้างทาง ตลาดมันอยู่แถวๆข้างทาง สั้วเสร็จแล้วก็ไปที่โกสุมพิสัย (อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม) กะว่าจะไปพักกินอาหารกลางวันที่โกสุมพิสัย ก็เดินลงไปล่อลึง หันกลับไปอีกทีโน่นกระดืบข้าวอยู่ข้างบน ลิงมันก็เอาไปกินเสียแล้ว เราก็ไปหากินที่อื่น ไปซื้อกิน เพราะถ้าเราจะใช้จ่ายการกินร้านอาหารร้านนู่นตามทาง อันที่ ๑ ความหมายไม่แน่นอนว่า มันจะมีหรือเปล่าที่ใกล้ๆ อันที่ ๒ งบประมาณมันจะต้องควบคุม เพราะเราจะไม่ค่อยมีเงินมากนัก ถึงเราอยู่ได้เพราะเรารู้จักมัธยัสถ์พอสมควร เหมือนใครจะกินเหล้ากินยานั้น ก็ไม่ใช่กองกลาง ต้องไปออกกันเอง คุณจะกินหรือไม่กินก็มีกับข้าวหลักไว้ให้เช้า กลางวัน เย็น

เขาก็มีกาแฟให้พร้อม แล้วส่วนเมื่อออกไปทำการขุดค้นก็ต้องวางแผนว่า เราจะขุดกี่หลุมดี ตามแบบนักโบราณคดีที่ขุดกันมา อย่างโน้นชัยขุด ๔ หลุมเรียงกัน หลุมละ ๔ คูณ ๔ พื้นที่ที่เราใช้เท่าไร เรากำหนดพื้นที่เท่าไร แล้วก็ไปคุยกับเจ้าของที่จะขุดที่ตรงนั้นว่าเห็นด้วยมั๊ย ถ้าต้องชดใช้ค่าใช้จ่ายเราก็ไม่มี มันก็จะเกี่ยวกับเรื่องการเงินเข้ามาอีก บางทีเราไม่ได้วางแผนในเรื่องของว่าค่าชดเชยในที่ดินเขาไว้ เราก็ต้องเจียดเอาเงินพวกเราไปให้เขา หรือค่ากับข้าวส่วนกลางเอาไปให้ ไม่งั้นไม่ได้ทำงาน เพราะฉะนั้นการวางแผนที่ดี เราเริ่มมาจากศูนย์ สะเปะสะปะกันมาก่อน ก่อนที่จะตั้งเป็นรูปร่างได้ แล้วก็ก่อนที่จะเป็นหลักได้ว่า ควรจะมีอะไร แล้วก็ถาม แล้วก็ได้เพิ่มไปเรื่อยๆ อย่างที่โน้นชัยผมก็ไปถามคำถามก็มีปัญหาว่า เสามันก็มากไม่ได้มันจะไปขวาง ๔ หลุม ก็ ๔ เสายู่ตรงกลาง ข้างๆมันก็แอ่น หลังคาที่แอ่น คัดซี ๔ X ๔ = ๑๖ บวกบล็อกอีก ๔ X ๒๐ เมตร ก็ต้องเลยไป อาคารยาว ๒๐ เมตร ใช้หญ้าเท่าไร มุงหญ้าเกือบเดือน แล้วมุงหลังคาแล้ว โปรเซสที่จะต้องทำต่างๆ แล้วก็ต้องมีที่นั่งทานอาหารอีก ก็ต้องวางแผนให้หมด โชคดีที่อยู่ใกล้ไม่ต้องไปนอนในพื้นที่อย่างในที่โน้นจี้กลิ้ง ชื่อมันบอกเลยนะว่า สุขภาพพลานามัยของคนเป็นยังไง เขากินยังไง เขาอยู่ยังไง เขากินอาหารประเภทไหน ฉะนั้นไม่ต้องทำอาคาร ที่ทำเพราะว่า มันมีเตียงนาโดยรอบ เตียงนาก็คือกระท่อมเล็กๆรอบเนิน ก็ไปเลือกเอาว่า ใครอยากจะอยู่เขตไหน แล้วก็ไปทำครัวไว้ ตอนหลังก็มีคุณพรสวรรค์ (นางพรสวรรค์ ทองสุพรรณ) เป็นแม่ครัว ผมก็สร้างกระท่อมเล็กๆให้ ๒ คนตา ยาย แล้วก็ทำครัว ตอนเย็นเราก็กินอาหารร่วมกัน กลางคืนเราก็ไปหานกจิกฟางก็คือ ไปล่านกกลางทุ่งนา วันหยุด เสาร์เราก็ไปทอดแหกันกลับมาปลาเน่ากว่าจะมาถึงเพราะว่า ไปมาจากไหนต่อไหนมา ปกติที่วันหยุดเป็นวันที่รีแลกซ์ถึงสามทุ่ม อันนั้นก็คือ เป็นตัวอย่างหนึ่ง กินอยู่ก็ต้องกินอยู่แบบเขา พอเราจ่ายกับข้าว ก็อย่างที่เราเรียนแล้วว่า ไม่มีผู้เขียนที่รวนของที่มี เขารวนไว้แล้วก็ใส่หม้อ ใส่อะไรเอาไว้ กลางคืนหนูก็ลากเอาไปกินหมด ก็มีปัญหาก็จะต้องแก้แล้วไบไม่ ไบหญ้าอะไรที่คนพื้นถิ่นเขารู้จักกิน ไม่ใช่ว่า เจออะไรเขากินได้หมด เขารู้จักกินมากกว่าเรา ถ้าเราไม่รู้จักรักกินเราก็อุดตาย แล้วอย่างที่เราบอกก็คือราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เมืองโบราณนั้นชื่อ เมืองหลุมโมก คุณนิติ(นายนิติ แสงวันฉม) ก็เป็นผู้อำนวยการขุดค้นตรงนั้น เป็นผู้รับผิดชอบการขุดค้นครั้งนั้น หลุม ๔ คูณ ๔ หลุมเดียว ผมก็สร้างอาคารแบบยาวเลย อยู่ด้วยกันเลยทั้งหลุมขุดค้น ที่อยู่อาศัย ห้องครัวอะไรยาวเหยียด

ไปเลยเป็นค่ายทหารก็กันแบบนั้นเลย สองฟากอีกฟากหนึ่งผู้หญิงอยู่ อีกฟากหนึ่งผู้ชายอยู่ ที่นอนก็ทำเป็น ล็อกใช้ไม้ไผ่กันเป็นล็อก ตรงกลางก็เป็นที่ดินตลอด เวลาด้างเศษหม้อ เศษไหก็อยู่ในอาคารหลังเดียว ทั้งหมดคือ กิน อยู่หลับนอนกันนั้น พอนอนก็กางมุ้งนอน วันดี คืนดีก็นักศึกษาหรืออาจารย์จากมหาวิทยาลัยหรือจากราชการ หรือจากอะไรเข้าไปร่วมฝึกงานด้วย ถ้ารับมาก็มาอยู่ด้วยกัน ปัญหาเรื่องส้วมมีมาก ถ้ามีส้วมมันก็ต้องมีน้ำ น้ำเราก็เพิ่มขึ้นทุกวันใส่รดสิ่งหะเลทราย ผมก็ไปขอเพื่อน พรรคพวกผมเขาเป็นเจ้าของบริษัทสร้างทาง ผมก็ไปขอปั๊บน้ำมาหยดเขาเอามาใส่น้ำ แล้วก็เอาครุถึงมั่ง ถังน้ำหรืออะไรมั่ง ไปโยกน้ำที่ในหมู่บ้านใส่รดมา วิธีที่เอามาถ้าคุณไม่มีผ้าปิดนะ มันก็กระฉอกหมด ประสบการณ์นี้สอนว่า มันจะต้องมีผ้าขาวม้าขนน้ำเพื่อเอามาใส่ถัง เพื่อจะอาบ ที่นี้ห้องน้ำมันใช้กันทุกคนตอนเช้า ตอนบ่าย ตอนสาย ตอนเย็น ไม่เอา ตอนหลังไม่ได้ เพราะมันเหม็นผู้ชายไม่เป็นไร เราไปตรงไหนก็ได้ แต่ผู้หญิงจะไปเข้าป่าอะไรตรงไหนจะทำยังไง เดียวไปจะเอ็งกันเข้า เราก็ให้ถือธงไปอันหนึ่งสำหรับผู้หญิง คุณไปนั่งตรงไหนคุณปักธงไว้ ผู้ชายไม่เป็นไรก็ไปจะได้รู้ แล้วคนที่มันเคยไปที่ไหนก็จะไปที่นั่น ทำอาหารก็อย่างที่เรียนแล้ว ถ้าเป็นวันหยุดผมก็อาจจะทำก๊วยเตี๋ยวถ้าอยู่กันไหนขอนแก่น อาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) ก็ทำขนมจีนน้ำยา ทุกคนก็จะน้ำลายหก น้ำลายเลี้ยวก็เพราะว่า กินอาหารซ้ำๆ ซากๆกันมาบ่อย ต้องคุมอาหาร ต้องคุมปริมาณ วันเสาร์ อาทิตย์ นักจัดถูกยั้งจริงๆถึงจะมีรายการพิเศษ บางทีถ้าเราอยู่ในขอนแก่นนานๆ เราก็ได้กินข้าวป่า ตอนเย็น ตอนเที่ยง เราก็จะไปหาแหล่งที่มันมีบรรยากาศดี แล้วก็ทำอาหารเตรียมไป แล้วก็เอาไปปรุง ผมกับอาจารย์น้อยเคยไปปรุงอาหารกันกลางเถียงนา เเถียงนาใครไม่รู้เข้าไปอยู่ก่อน ไปจัดการไปทำเลยเขามีอะไรต่ออะไร เขามีพริก น้ำปลาอะไรใช้ได้เขาไม่หวง ก็เป็นที่ตื่นเต้นพอสมควร เพราะว่าบรรยากาศอย่างนี้นะซื้อไม่ได้ ไม่รู้จะไปซื้อกับใคร

- คำถามที่ ๔ (นางศิริพันธ์ ตามเพชร นักโบราณคดีชำนาญการ กลุ่มวิชาการ

โบราณคดี : ผู้ถาม) แล้วอย่างเรื่องสุxonามัยละคะ เรื่องสุxonามัยดูแล้วไม่ค่อยมี เก็บใช้ได้ป่วยอะไรอย่างงี้

นายพเยาว์ เข็มมณ : เรามียา คือ สิ่งที่พวกเราจะเห็นมากก็คือ เรื่องของโรคทางเดินอาหาร ท้องเสีย ผิดน้ำ ผิดอาหารบางประเภท คือ อาหารหลักๆที่ออกภาคสนามก็ต้องเป็นข้าวเหนียว เพราะว่า มันพกพาได้ง่าย แล้วกับก็ไม่มาก แต่ส่วนในบ้าน ปกติก็ทำกินกันปกติ เรื่องอาหารการกิน มันก็มีเกร็ดอย่างหนึ่ง คือ พี่ขุน(นายขุน คลังชำนาญ) เราเนี่ยะไปไหนหมาก็เห่ากันเกรียว ผมก็เลยถามว่า พี่ขุนหมาทำไมถึงได้เห่า พี่ขุนตอบว่า ผมไปกินหมามา เขจะมีชมรมของเขาอยู่ที่บ้านเชียง ไปไหนหมาก็เห่าผมก็สงสัย แล้วที่นี้เรื่องของความแค้น คุณสัมฤทธิ์ (นายสัมฤทธิ์ ทองสุพรรณ) ซึ่งปัจจุบันก็ได้เสียชีวิตไปแล้ว ทำงานอยู่บ้านเชียงขบรตสิ่งหะเลทรายตั้งแต่สมัยบ้านเชียง แล้วไปทับเปิดเตศของคนบ้านเชียงตาย เป็นเรื่องเลยเจ้าของบ้านออกมาเรียกร้องสิทธิ์ สัมฤทธิ์ก็เถียงว่า เปิดคุณทำไมไม่เลี้ยงอยู่ในเ้า ออกมาอยู่บนถนนทำไม รดมันก็ทับเอาสิ เขาบอกว่า เปิดของเขา เขาเลี้ยงของเขาอยู่อย่างงี้ แล้วคุณขบรตมาทำไมตรงนี้ เเถียงกันตั้งนานเขาก็เรียกร้องว่า เปิดตัวนี้ ๒๐๐ บาท ต้องจ่ายเขา ๒๐๐ บาท เข็มเจอเข็ม ก็บอกว่า ได้ แต่ผ่อนวันละบาทไปเอาเอง เรื่องจริงนะแล้วคุณไปเก็บเอาด้วย คือ ให้ตามไปเก็บเงินที่บ้านด้วย แกมาเก็บเอาทุกวันวันละบาท เก็บไปทุกวันจนหมด นี่ถือเป็นเกร็ด ถ้าพูดถึงเกร็ดของคนแต่ละคน มันก็เยอะต้องยกไว้นะละ สิ่งที่น่าสนใจที่เมืองกงโลกก็คือ เราได้อยู่กันแบบพอหกลมเย็นจกจันมันจะพร้อมใจกันร้อง ต้องไปดูเวลา แล้วผมไปซื้อหัวหอม

ในหมู่บ้าน หมู่บ้านในศรีสะเกษเขาปลูกหัวหอมเลย ซื้อมหัวหอม ๑๐ บาท เขาหันมามองเลยคุณจะซื้อเอาไปทำไมตั้ง ๑๐ บาท เราก็นึกว่าเขาไม่ขายเรา ๑๐ บาทถูกไป ที่นี้เขาขายกันกิโลละบาท คุณจะเอาไปทำไมตั้ง ๑๐ บาท เพราะฉะนั้นในพื้นที่ บางทีถ้าเราไม่ได้ดูรายละเอียด บางทีเราก็อำพ้อทำเป็นมาให้เขาเห็นได้เหมือนกัน ตอนนี้ช่วงนี้พักแค่นี้ก่อนก็แล้วกัน

นายอำพัน กิจงาม : เรื่องอดเนิยะมันมีอีกอันหนึ่ง คือ อดบุญหรื ตอนนั้นผมอดบุญหรื พวกแก(นางรัชนี ทศรัตน์) คุณนิติก็อดบุญหรืมันอดมากนะ เราก็อะเอาบุญหรืของคุณนิติ คุณนิติจะเป็นนิสัยของแกแกก็จะอดแค่ครึ่งตัวเอามารวมกันแล้วก็เอามาคุด อดจริงๆ แล้วไม่ใช่ที่เราจะอดอยากตลอดนะ เราไม่ได้อดอยากตลอดนะครับ ตอนนั้นผมเองไปกับพี่เยาว์ (นายพเยาว์ เข็มนาถ) นานๆ ครั้ง ผมจะไปกับพี่เยาว์สักครึ่งหนึ่ง เพราะพี่เยาว์ไปสำรวจก็จะแบ่งกัน ของผมนี้จะไปอีกพวกหนึ่ง ส่วนมากผมจะขุดคั้น ขุดคั้นนี้เราขุดเอง เราใช้แรงงานพวกเราเอง ก่อนข้างจะลำบากเพราะ มือไม้ แต่มันก็ใช้อย่างคือ เราจะละเอียด พวกเราขุดกันเอง มันก็จะรู้กัน แล้วก็ก็มีที่ผมขุดเมื่อ ๒๕๒๔ รู้สึกปีนั้น อยู่ ๖ เดือน เฝียฝรั่งออกค่ากิน ค่าอยู่ให้เราทั้งหมด เราไม่ต้องเสียอะไรมาก เพราะฉะนั้นการกินเราจะไม่ประหยัดแบบพี่เยาว์ เราจะหุงมาก ข้าวผัด สปาเก็ตตี้ แต่มันเบื่อกิดดูซิว่า อยู่ ๖ เดือน พวกนั้นไม่ไหว เรากินแล้ว เนื้อว่ามันจะไม่มีหรือก เนื้อว่ามันซื้อกิโลหนึ่งทุกวัน แต่จะเป็นเนื้อควายส่วนมาก ฝรั่งเขาก็ต้องกินควายอบ ตอนนั้นคุณวรชัย(รองศาสตราจารย์วรชัย วิริยารมภ์) ทำ พอเข้าไปแล้ว เอาดังค้ไปแล้ว ไปจ่ายกับข้าวมาถึงมือเย็นเลยนะ เขาก็จะไปทีหนึ่ง ลักษณะอย่างนี้ แต่ว่าตอนนั้นเรากินดีมาก ทุกวันกินอาหารอย่างนี้ จนกระทั่งบ่นไป พอเปิดมาเจอข้าวผัด เราก็อะไม่เอาแล้วไปกิน ปั่นจิ้มดีกว่า พวกหัวหอมแดงของชาวบ้านอย่างนั้นอร่อย เราก็อะกินอย่างนั้นเพราะว่า ข้าวผัดผัดกะหรี่ก็แล้ว ข้าวผัดธรรมดา ก็แล้ว ข้าวผัดธรรมดาสารพัด เนื้อควายอบก็กินทุกมื้อ แบบหุงมากทุกมื้อ เราจะมีอาหารแบบอย่างดีเลย คือไม่ต้องไปคำนึงถึงเรื่องงบประมาณ เพราะว่าฝรั่งจ่าย เราจะเบิกเขาเท่าไร เขาก็ให้เรา เพราะฉะนั้น เราอยากจะทำแต่เราซื้ออย่างน้อยเนื้อ ๑ โล แล้วทุกวันเราจะมีเนื้อ มีหมูด้วย เพราะฉะนั้นกินสบาย แต่อดก็คือ อดบุญหรื แล้วที่บางแห่งผมไปขุดอย่างที่บอกที่โนนเก่าน้อย มันมีกิจกรรมเสริมอยู่อย่างหนึ่งก็คือ เข่าแมงกีนูนกันทุกคืน ไปก็ไปเข่ามันก็สนุกดี พอตกกลางคืนเราก็อะไปเข่า พอตกกลางมาเราก็อะเอามาควักกินกัน แต่ว่าไม่ได้อด เราอยากกินมัน เราถึงต้องไปเข่ามัน แต่ส่วนมากอาหารประจำก็คือ ที่โนนเก่าน้อย คือ ปลา เราจะมีนมผิงนมเนื้อมากแต่เราได้วันหนึ่งก็ตัว สองตัว โอเคครับเอาแค่นี้ก่อน

นายนิติ แสงวัฒน์ : เพื่อให้ครบ ต่อเนื่องนะครับเพราะเราจะบันทึกเรื่องนี้ไว้เป็นหลักฐาน ผมก็จัดใจพี่เยาว์(นายพเยาว์ เข็มนาถ)มาก คือ อ้างชื่อไว้หลายคน พี่ชุน(นายชุน คลังชำนาญ)ก็ดี พี่สัมฤทธิ์(นายสัมฤทธิ์ ทองสุพรรณ)ก็ดี ขาดคุณจอย (นายประสิทธิ์ศักดิ์ โคตรอาษา) ผมนี้ครับ สมัยนั้นแกเป็นลูกจ้างมาเป็นยามพิทักษ์ที่อัยยาศัยดี ก็มานั่งเฝ้ากับเราอยู่ ก็ยังไม่ขัด แต่ยุคพี่โอ(นายอำพัน กิจงาม) ก็ทำเรื่องยืมตัวไปทุกครั้ง การกินแกที่ผมถือว่า แกเป็นอัจฉริยะก็คือ หาอาหาร คือ ถ้าไม่ได้จอยเราอาจจะอดตายไปนานแล้วนะ คือ ที่น้ำสูงประมาณสิบเคียวเป็นปลัก ยังมีปัญหาหาปลาให้ได้ เหลือเชื่อจริงๆ มีหน้าที่นี้โดยเฉพาะ ผมก็เพื่อให้เกียรติกับผู้ที่ทำให้รอดชีวิต ต้องเอ่ยชื่อไว้ในที่นี้ จัดใจจริงๆ ไม่มีใครเอ่ยชื่อจอยเลย ที่นี้เสริมคนนะครับ คือ ก่อนเดี๋ยวน้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ) จะลงท้ายไว้ นะครับ ขอเสริมที่พูดกันมาสักนิดหนึ่ง คือ มีประเด็นหนึ่งที่อยากจะทิ้งเอาไว้เพื่อว่า จะสามารถเอาไปประยุกต์ใช้ได้ในอนาคตสำหรับคน

ที่จะทำโครงการสำรวจระยะยาวๆนี้นะครับก็คือว่า โครงการโบราณคดีช่วงที่คนน้อยที่สุด น่าจะตกอยู่ในจำนวนข้าราชการ ๖ หรือ ๗ คนช่วงที่มากที่สุดก็ ๑๐ กว่าคน ยุคแรกๆที่ยกแพ็กกันมาเป็นนักศึกษาเข้ามาเป็นลูกจ้างเราเนี่ย ก็น่าจะเป็นยุคซึ่งได้บอกแล้วก็ป็นยุคของอาจารย์วรชัย(รองศาสตราจารย์วรชัย วิริยาภรณ์) สุพจน์(นายสุพจน์ พรหมมาโนช (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา) ชลิต(รองศาสตราจารย์ชลิต ชัยภรณ์) สุพจน์ ฯลฯ ผีอีกคนหนึ่ง กลุ่มนี้น่าจะเป็นกลุ่มแรกเป็นผู้ชายล้วนทั้ง ๔ คน พอถัดจากรุ่นนั้นไป ก็จะเริ่มมีผู้หญิงเข้ามาบ้าง เช่น อี๊ด(นางชุตินา จันทน์เทศ) ตู๋(นางสาวสุดา งามเหลือ) รุ่งโน(นางสาวอโนทัย นันทน์ทัศน) ก็มีผู้หญิง ถัดมาก็มีรุ่นของบี(นางสาวเมธิณี จิระวัฒนา)กับภักดิ์ (นางสาวศิริภักดิ์ อังนันท) กับพัฒนระพี (นางสาวพัฒนระพี ชันธกาญจน์) ก็เป็นผู้หญิง ผมก็สรุปเป็นการส่วนตัวได้ว่า ใครก็ตามที่พูดว่า ถ้ามีผู้หญิงทำงานเยอะ แล้วปัญหาเยอะถึงขนาดใจเลย เพศไม่ใช่ปัญหา เพราะที่อยู่มา ไม่เคยมีปัญหาเลย ผู้ชายอยู่รวมกัน ๔ คน ก็เคยมีปัญหาเพราะเล็งสาวเดียวกัน มีลูกชวดสารพัด โกรธกันจนทะเลาะกัน เอากระบองขว้างหัวกันก็มี บ้านเชียงเหียนโซ่มัยตอนสาวทำถึงหล่นใส่อะไรอย่างเงี้ย โกรธกันก็มี เพราะฉะนั้น เพศไม่ใช่ปัญหา แต่มีปัญหายอยู่ ๒ ประเด็น ถ้ามีผู้หญิงอยู่ด้วย ยิ่งผู้หญิงเยอะ ปัญหานี้จะตามมา ปัญหาแรกที่พี่เขว(นายพเยาว์ เข็มนาท)พูดก็คือ เรื่องส้วม ผมว่าพี่เขวตกไปอย่าง ไม่ใช่มีแต่ของอย่างเดียวนะ จะมีเพลงด้วย สมมุติโน(นางสาวอโนทัย นันทน์ทัศน) พอมันเสร็จปั๊บ เย็นมันก็ไปหาที่ร้อ เสียมมาอันหนึ่ง มันก็นั่งผ้าถุงไปปักธงเสร็จ มันก็จะร้องเพลงด้วยนะ เงียบไม่ได้ มีคนอื่นถือเสียมตามก็ต้องร้องเพลงด้วย ถ้าได้ยินเสียงเพลงตรงนี้ ก็จะหนีเสียงนี้ไปที่อื่น ทางนั้นก็รู้แล้วแหละว่า เสียงนี้มันหายไปมันไม่มาอยู่กับเราแน่ ที่จะเป็นปัญหาอีกอย่างหนึ่งคือ เรื่องข้อจำกัดของเทศมากกว่า คือ เรื่องประจำเดือนอะไรอย่างเงี้ย ก็จะเป็นปัญหาเล็กน้อย แต่ไม่ใช่ปัญหาใหญ่ ก็อยู่กันมาได้ด้วยดี ทีนี้ปัญหาผมก็คือว่า คนหมู่มากรวมกันก็จะมีปัญหาเชิงจิตวิทยาแน่นอน รอว่าจะมีใครพูด ก็เลยขอสรุปตรงนี้ว่า ที่เราอยู่รอดมาได้ ทะเลาะกันมีแน่ๆ ปัญหาของผมว่า มีโชคคืออยู่ ๒, ๓ อย่าง อันที่ ๑ มักจะเป็นเพื่อนมารุ่นเดียวกัน แล้วถ้าชวนกันมา ก็มักจะสนิทสนมกันอยู่ในระดับหนึ่งอยู่แล้ว ก็จะปลอดภัยไปก็คือ จะโอเค แต่อันนี้ไม่ใช่หลักประกันอะไร ก็ทะเลาะกันได้อยู่ดีแหละ ประเด็นที่ ๒ ผมว่าอย่างที่ว่าพี่โอ(นายอำพัน กิจงาม)พูดคือ หัวหน้าโครงการทุกยุคถือคติเดียวกันคือ เรื่องส่วนตัวไม่เกี่ยว ไม่ยุ่ง สมาชิกเราทุกคนก็มักจะรักษาระดับดีพอสมควร ระดับดี คือ เราจะไม่ปล่อยให้ห่างเกินไป คือ อิศระของท่านจะไม่หลุดโลกแง่ๆก็คือ จะอยู่ในลักษณะคือ ไม่ยุ่งมาก แต่ก็จะไม่ให้ถอยห่างไปไกล จะมีลักษณะครอบครัวสูงมาก อย่างที่พี่เขว(นายพเยาว์ เข็มนาท)ว่า อีกประเด็นก็คือ หัวหน้าโครงการทุกยุค จะต้องมึนเล่นกีฬา ช่วยได้เยอะ อาจารย์พิสิฐเกติเบต ผมไม่เป็นเลย ผมไม่ชอบเลย ต้องไปตี ต่อมาพี่โอ(นายอำพัน กิจงาม)บ๊อบอล บางคนเกลียดบ๊อบอลมาก ก็ต้องไปเล่นบ๊อบอล ตั้งทีมด้วย ไปจับเนื้อจับตัวโดยใช้เหตุ ผมสลับเลยนะ พอถัดมา เป็นพี่ผิ(นายสถาพร ขวัญยืน)บ๊าดะกร้อ ไปไหนก็เตะเตะกร้อ มันทำให้มีเวลาช่วงหนึ่งที่ได้ออกกำลังกายแล้วไม่เครียด แต่ที่เครียดก็มีนะ คือ เอามือจะชกกัน ก็มีแต่เป็นเรื่องเฮฮาๆกัน มีเรื่องกีฬาพอนคลาย ข้อสำคัญก็คือ ผมว่าหัวหน้าโครงการทุกคนตั้งแต่พี่เขว แม้แต่อาจารย์พิสิฐก็ตามมีลักษณะเป็นผู้บังคับบัญชาน้อย มีลักษณะเป็นเพื่อนกึ่งญาติมากกว่า เพราะฉะนั้นจะไม่มีสายการบังคับบัญชา ระหว่างนั้นมีโครงการ บางทีภาคอื่นเริ่มตั้งแล้ว เขาก็จะมีระหองระแหงกันไม่มาก แต่ที่นี่จะไม่ค่อยมี เพราะเป็นลักษณะเป็นผู้บังคับบัญชาน้อย

มากไม่ค่อยแคร์เรื่องนี้ คือ ยานอกกลุ่ม นอกทางเท่านั้น เราจะปล่อยเป็นอิสระกัน ข้อสำคัญทุกคนจะสร้างบรรยากาศทางวิชาการ แต่ไม่ว่าจะกินเหล้าก็ตาม อยู่หน้าที่วิถีก็ตาม ก็จะถกเถียงกันเรื่องวิชาการเป็นหลัก จะต้องมีการประเดิมเรื่องนี้ไม่ค่อยได้ นินทาชาวบ้านเท่าไรหรอก ก็จะฮาเฮ จะเป็นเรื่องวิชาการมานำเสนอ อันที่ ๑ ก็คือ มีการสร้างบรรยากาศเสมอ อันที่ ๒ ไม่ผูกมัดสมาชิก ไม่เข้าไปยุ่งกับเรื่องส่วนตัว อันที่ ๓ ไม่ยอมให้สมาชิกอยู่ไกลตัวเกินไป คือ ยังมีการดิงๆ ผ่อนๆ กันอยู่ แล้วข้อที่ ๔ สำคัญมาก คือ ตอนที่พี่โอไปแล้ว พี่ผี(นายสถาพร ขวัญยืน) เป็นหัวหน้าโครงการต่อ ที่นี้ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ พี่ผีเขาก็บอกว่า เขาไม่ชอบเรื่องจุกจิก ถ้าเขาเข้ารับตำแหน่ง ผมต้องรับหน้าที่อย่างหนึ่งก็คือ เป็นประธานศิราณี ทุกวันๆ ละ ๔ (คน) วันละ ๕ (คน) ใครทะเลาะกับใคร ผมต้องมานั่งฟัง ผมยังจำได้เลยกลุ่มบ้านกรวด ผมว่างมากเลยนะเป็นไข้ด้วยนะ ผมเพิ่งเสกห่มผ้าหลับ จนมันคิดกันเรียบร้อย ผมหลับ แล้วมันก็กลับไปนอนกันหมดแล้วไม่ปลุกผมด้วยนะอย่างนี้เป็นต้น แล้วก็มีการบอกว่ายี่สิบจะเข้าเมืองไปเบิกเงิน จะทำไงละ ตุ๊ก (นางสาวพัฒนระพี ขันธกาญจน์) ก็จะกลับแล้วมันโกรธ กับป๊าก(นายสุพจน์ พรหมมาโนช (ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ พระนครศรีอยุธยา) มากเลย เรื่องของมึงจัดการให้ได้ก็แล้วกัน อะไรอย่างนี้ คือ เรื่องนี้เป็นเรื่องหนัก เพราะฉะนั้นในทีมจะต้องมอบหมายให้ใครสักคนหนึ่งทำตัวเป็นแม่บ้าน เรื่องจุกจิกในบ้านอะไรนี่พี่เขว(นายพเยาว์ เข็มนาท)รับ ส่วนเรื่องทางมนุษยสัมพันธ์ ศิราณีก็ต้องมีใครสักคนหนึ่งรับ เผอิญโชคร้ายเป็นผมไง ที่พูดเนี่ยก็คือ ทีมเนี่ยเรื่องนี้สำคัญนะ ไม่งั้นจะวิวาทถึงจุดหนึ่ง ซึ่งเข้าหน้ากันไม่ได้เลย แต่ของเราไม่เคยมีหึงกันนะ ไม่เคยมีลาออก ไม่เคยมีทะเลาะหนัก มีแต่วิวาท ถึงลาออกไม่มี มีแต่แม่มารับ รุ่นนี้ตรงกองโคกอยู่กันดีๆ แม่กลัวลูกลำบาก ขั้บรดเบนซ์มารับเลย แต่ทะเลาะแล้วกลับไม่มี วิวาทบ้างเรื่องเล็กๆ น้อยๆ มี ผู้ชายล้วน ไม่มีผู้หญิงนี่แหละ ทะเลาะกันดีนัก เพราะอาจารย์ป๊าก(นายสุพจน์ พรหมมาโนช(ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๑ พระนครศรีอยุธยา) ก็ประมาณจตุพล (จตุพล ภูอภิรมย์) อโนเชาว์(อโนเชาว์ ขอดบุตร) เขาล่อ อาจารย์เม(นายเมธาดล วิจักขณะ (ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา) ก็มีดีเรื่องสาธิตา เขาจะพูดเพราะ อาจารย์ว้อ (รองศาสตราจารย์วรชัย วิริยารมภ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) นายก็จะมาในแนวขริม แนวนักวิชาการ ฝึกมาแนวท้องถิ่น เพราะรู้ภาษาถิ่นดีที่สุดไง เล่นลำดับสำนวนได้ดี จะมีปัญหาเรื่องสาวอยู่เพราะฉะนั้นไม่จำเป็นว่า จะต้องเป็นผู้หญิงเยอะหรอก ผู้ชายเยอะมันก็มีปัญหาจริงๆ ถ้ามีการจัดทีมจะต้องมีการมอบหมายเพราะหัวหน้าใหญ่เขาไม่มาดูหรอกดูไม่ได้ หัวหน้าใหญ่จะตัดสินใจไม่ได้ เธอ ๒ คนทะเลาะกันไม่ฟังให้หัวหน้าทีมตัดสินใจ เพราะถ้าหัวหน้าทีมตัดสินใจเป็นตัวหนึ่งในปัญหาค่ะ จึงต้องมีมือสองใครช่วยก็ต้องรับไป คนนี้ก็เป็นศิราณีที่ปรึกษา เพราะพี่เขว(นายพเยาว์ เข็มนาท) แกก็ไม่ได้เลือกจุกจิกอยู่แล้วไง แกก็ดูแลความเป็นอยู่ สร้างบ้าน สร้างเรือน สูทกรรม ส่งกำลังบำรุงอะไรก็ว่าไป เรื่องบ้านๆ บอาก็ต้องทำ อย่างนี้เป็นต้นนะครับ ก็คงถึงช่วงท้ายสุดแล้วว่า แต่ละคนจะเพิ่ม

อะไรกัน ผมอยากให้พุ่งประเด็นที่เปรียบเทียบกับอดีต ปัจจุบันว่า อดีตเป็นยังไง ปัจจุบันเป็นยังไง แล้วทิศทางของการเอาความรู้ทางการสำรวจไปใช้ประโยชน์น่าจะเป็นยังไงเชิญครับ

รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ : ถ้าดูจากการสำรวจในปัจจุบันนะครับ มีความเปลี่ยนแปลงจากสมัยก่อนเยอะเลย สมัยก่อนที่เราทำนั้น เราคิดชัดในเรื่องของเครื่องมือ อุปกรณ์ คน งบประมาณ รวมทั้งข้อมูลด้วย การทำงานในสมัยก่อนส่วนใหญ่จึงเป็นการค้นหาข้อมูลใหม่ๆเป็นส่วนใหญ่ ปัจจุบันเรามีข้อมูลโบราณคดีที่สำรวจไว้แล้วเยอะมากเลย เพียงแต่ข้อมูลบางส่วนยังไม่ละเอียดพอ นอกจากนั้นเครื่องมือ อุปกรณ์ในปัจจุบันมีมากมายเลยหลายรูปแบบเลยนะครับ ทั้งบันทึกเสียง บันทึกภาพ อย่างเช่นที่เคยพูดไว้ตั้งแต่วันก่อนนะครับ ทำให้เราสามารถที่จะทำงานบันทึกที่แหล่งโบราณคดีแต่ละแหล่งได้เร็วขึ้นกว่าแต่เดิมมากเลย ถนนหนทางสะดวกกว่าแต่ก่อนเยอะ อาหารการกินหาได้ง่ายกว่าสมัยก่อนเยอะ เพราะฉะนั้นการทำงานในปัจจุบันนะครับ ผมมองว่าสะดวก มีเครื่องมือ อุปกรณ์เยอะก็เลยอยากจะแนะนำว่าในการสำรวจในอนาคตต่อไปควรที่จะบันทึกข้อมูลในทุกแง่มุมให้ละเอียดที่สุด ในเอกสารที่ผมให้กรณีตัวอย่าง ๑๖ ประการนี้นะครับ ซึ่งขยายความต่อได้อีกเยอะ แล้วพี่เขว้(นายพเยาว์ เข้มนาค) ก็ให้ข้อมูลในเรื่องของแหล่งภาพเขียนสีว่า สำรวจแล้วก็ต้องเก็บข้อมูลอะไรบ้าง ถ้าเราอยากจะเน้นย้ำว่า เก็บข้อมูลให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ให้ยึดเป็นหลักปฏิบัติกับข้อมูลทุกแง่ ทุกมุมให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้แล้ว ถ้าอะไรไม่ใช่เราก็ทิ้งไปอย่างทีบอก ใช้เครื่องมือพวกนี้ ที่นี้ในปัจจุบันเมื่อมีข้อมูลเยอะในทางโบราณคดีแล้วเนี่ย เรายังพบว่าข้อมูลในสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เขาก็มีเยอะเหมือนกัน พัฒนาการของการนำเสนอข้อมูล การเผยแพร่ข้อมูลปัจจุบันนี้ก็มียาก เราสามารถเห็นข้อมูลสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ได้ง่าย ได้สะดวกเลย ข้อมูลภูมิศาสตร์หาง่ายมากเลย เข้าทางอินเทอร์เน็ตเราสามารถที่จะได้ภาพถ่ายจากดาวเทียม ที่ดู(นายนิติ แสงวันฉน์) ก็ยกบ่อยๆนะครับ เราก็ต้องนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ ก็เป็นเครื่องมืออีกแบบหนึ่ง เพราะฉะนั้นก่อนที่จะออกสำรวจก็อยากจะแนะนำว่า ศึกษาข้อมูลแวดล้อมด้านต่างๆ ซึ่งเราสามารถเข้าถึงได้สะดวกให้ละเอียดยับเลย เราจะได้ประเด็น หรือสาระบางประการที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่จะออกไปสำรวจ เราตั้งคำถามได้ เราสามารถจะสร้างเป้าหมายได้ว่า การไปสำรวจครั้งนั้น เราต้องการจะเก็บอะไร มันก็จะทำให้งานของเรามีแผนงานที่ชัดเจนนะครับ ไม่ใช่ออกไปอย่างเบลอๆเหมือนสมัยก่อนว่า เราจะไปหาอะไรวะ จะไปเก็บอะไรนะ อะไรอยู่ตรงไหน อะไรบ้างที่ควรระวังจะสังเกต ถ้าเราศึกษาข้อมูลล่วงหน้า เราก็วางแผนได้ชัดเจน พอเราไปถึงก็สามารถดำเนินการได้เลยว่า คนนี้ไปเก็บตรงนี้ พวกนี้ไปเก็บเรื่องสภาพแวดล้อม พวกนี้เก็บเรื่องท้องถิ่นอะไรพวกนี้นะครับ อีกอันหนึ่งก็คือ จากความสะดวกของข้อมูลที่มีอยู่ในปัจจุบันทั้งข้อมูลทางโบราณคดี แล้วก็ข้อมูลภูมิศาสตร์ ทำให้ผมมองว่า ลักษณะของการเอาข้อมูลทางโบราณคดีมาใช้ในการมาทำงานระดับวิเคราะห์ ปัจจุบันนี้ทำได้ง่ายมาก ลักษณะงานวิเคราะห์ที่อยากจะแนะนำก็คือ การศึกษาเรื่องการกระจายตัวของแหล่งโบราณคดีหรือโบราณสถานประเภทต่างๆ สมัยต่างๆ นี้นะครับสามารถที่จะทำได้อย่างง่ายดายเลยนะครับ สิ่งที่สำคัญและจำเป็นสำหรับการวิเคราะห์เบื้องต้นในลักษณะนี้ก็คือ ตำแหน่งที่แม่นยำ ตำแหน่งที่แน่นอน เพราะฉะนั้นก็อยากจะแนะนำต่อไปว่า ถ้าเป็นไปได้ในโครงการสำรวจทางโบราณคดีทุกครั้ง เก็บตำแหน่งที่แน่นอน ตำแหน่งภูมิศาสตร์ที่แน่นอนนะครับ ทั้งที่เป็นพิกัดภูมิศาสตร์แล้วก็พิกัดยูทียี่เอมนี้ะครับ เครื่องจีพีเอสที่จะช่วยหาดำแหน่งอย่างง่าย ปัจจุบันนี้มันก็สามารถใช้ได้ ผมคิดว่า มีแทบจะทุกสำนักแล้วนะฮะ เท่าที่เคยเห็นนะ

ครับ ใช้ทุกครั้งก็แล้วกันนะครับ อย่างงี้เราใช้ทุกครั้งเพื่อเก็บตำแหน่งที่แน่นอน แล้วก็ทำการศึกษาในเรื่องของแบบแผนการกระจายตัวของแหล่งโบราณคดีเป็นทิศทางที่ง่ายที่สุดเลยนะครับ เราศึกษาเรื่องการกระจายตัวว่าแหล่งสมัยไหน หรือแหล่งประเภทไหน มันตั้งอยู่ตรงไหน ช่วงก่อนนี้พี่โอ(นายอำพัน กิจงาม) ก็ทำจนเราสรุปได้ว่า ที่ผมยกตัวอย่างว่า เราสรุปได้ว่าแหล่งโบราณคดีในพื้นที่แถบจังหวัดลพบุรี สระบุรีมันจะอยู่ตรงส่วนที่เป็นโค้งตะหวัด หรือเวนเดอร์ของลำน้ำ ส่วนที่เป็นช่องเขาอะไรพวกนี้ เราก็สามารถที่จะวางแผนการสำรวจพื้นที่ได้นะครับ และประเด็นที่สำคัญก็คือ การทำฐานข้อมูลที่เป็นระเบียบซึ่งพี่ตุ(นายนิติ แสงวัฒน์) ก็ได้เริ่มมาตั้งหลายปีแล้ว จำได้ว่า เคยไปร่วมปรึกษาหารือกัน จัดสัมมนาเรื่องการจัดทำฐานข้อมูลแหล่งโบราณคดี ซึ่งปัจจุบัน มันก็มีแล้ว สถานที่ใช้งาน ระดับการวิเคราะห์ วิจัยได้เลยก็มีแล้ว เพราะฉะนั้นการสำรวจแต่ละครั้งเราสามารถเขียนรายงานยกระดับขึ้นมาเป็นงานวิจัยได้แล้วนั่นเองนะครับ อันนี้ก็เป็นสิ่งที่มีความคิดเห็นว่า อยากจะให้การสำรวจมีทิศทางไปในทางด้านดี

นายอำพัน กิจงาม : ปัจจุบันที่ผมดู คือ เราจะกลับไปแบบเก่า ที่จะทำแบบเก่ามันคงไม่ได้มากพอสมควรเหมือนกัน อย่างอาจารย์น้อย(รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ) บอกไปแล้ว แต่เราโชคดี ปัจจุบันเรามีข้อมูลต่าง ๆ มากมาย ซึ่งเราจะหาได้ แต่ทำไมเราพูดถึงกันไปไม่ได้ สมัยก่อนที่ผมเริ่มทำ พบว่าอันหนึ่งภาระของแต่ละคนตอนนี้ไม่เหมือนกันแล้ว ตอนสมัยก่อนก็เลยกลับไปดูเมื่อ ๒๐, ๓๐ ปีที่แล้ว ก่อนปี ๒๕๒๐ มา ไม่มีภาระกัน เพราะฉะนั้น ก็ฝังตัวอยู่ตรงนั้น คือ ปัจจุบันนี้เราจะเห็นว่า นักโบราณคดีเราตอนนี้หมายถึง คุณนิติ(นายนิติ แสงวัฒน์)ทำอะไรก็หลายอย่าง ตัวชี้วัดเคย เคียวเคเอ็ม มันมากมายก่ายกองที่จะมาคิดเรื่องสำรวจ งานพวกนี้ทำแล้วจะให้เหมือนอย่างเก่ามันคงลำบากแน่ ผมก็เฝ้าดูนะ ผมดูว่า พวกคุณไปสำรวจอะไรกันก็โอเค เป็นกลุ่มเป็นก้อนไปทำมา ๓, ๔ วันอะไรก็ดี อย่างเช่น อาทิตย์หนึ่ง เดือนหนึ่งไป ๒ ครั้งก็ถือว่า เป็นนิมิตรหมายที่ดี เขายังไม่ทิ้งงาน พวกนี้ก็ยังถือว่า ยังสืบสานงานพวกนี้ต่อไปนะครับ โอเคสำหรับขณะนี้

นายนิติ แสงวัฒน์ : พี่เยาว์(นายพเยาว์ เข้มนาถ)มีเพิ่มเติมมัยครับ ส่วนเรื่องความเห็นความคาดหวังอะไรนะครับ

นายพเยาว์ เข้มนาถ : ปัจจุบันพูดถึงอดีตสำหรับตัวผมนี้ละ ผมก็มาจากศูนย์ของงานโบราณคดี คือ ผมไม่ได้เรียนทางโบราณคดี ไม่ได้เป็นนักโบราณคดี แล้วปัจจุบันนี้ก็ยืนยันเต็มร้อยว่า ไม่ใช่ นักโบราณคดี แต่เป็นคนหนึ่งเท่านั้นเองที่ทำงานโบราณคดีมาเกือบ ๔๐ ปี ก็ได้รับความรู้จากการทำงาน เพราะว่าอย่างผมเรียนแล้วว่า ผมมาจากเลขศูนย์ ทุกอย่าง คือ มันเป็นโลกของการเรียนรู้ทั้งหมด ผมโชคดีที่ผมได้อยู่กับนักโบราณคดี อยู่กับระเบียบวินัย อยู่กับสภาพทางสังคมที่เอื้ออาทรต่อกันตลอดมา แล้วผมก็ได้ใช้วิธีที่ผมเคยประสบมาในการครองชีวิตมาจนถึงปัจจุบัน ผมก็ทำงานโบราณคดีสมัยใหม่ก็ไม่ได้ลูกไม่ได้หลานไปดูแล เพราะผมมันไม่มีส่วน เพราะว่ามีการะหน้าที่ อย่างที่คุณโอ(นายอำพัน กิจงาม)บอกว่า ต่างคนก็ต่างมีการะหน้าที่เพิ่มขึ้น ผมก็ต้องหยุด ถ้าถามว่ายังประทับใจกับสิ่งเดิมๆอยู่มัย ผมก็ยังประทับใจอยู่ แล้วมันคงจะฝังตัวผมไปตลอดกาลไปจนผมจะสิ้นชีวิต เพราะว่ามันเป็นสิ่งที่ให้ความสุข ปกติเมื่อก่อนงานมีส่วนให้ผมทุกอย่าง ทุกวันนี้ที่มีกิน มีอยู่ มีดี มีสุข แล้วก็เขียนหนังสือได้ พอจะเขียนหนังสือเลี้ยงชีวิตได้ ก็มาจากภูมิฐานของงานโบราณคดีในเริ่มต้น ส่วนงานช่างที่ผมปฏิบัติอยู่นั้น เป็นงานประจำ มันก็ต้องทำ แต่อันนี้มันทำด้วยใจ

กลายเป็นใจรักที่จะทำ รักที่จะรู้ ผมก็คงไม่มีอะไรมากก็คือ นอกจากว่า ปัจจุบันนี้ ผมหลังจากเกษียณมาแล้ว ความรู้ดั้งเดิม หรือประสบการณ์ดั้งเดิม มันกลับมาหาผมอีกครั้งหนึ่ง คือ ก็ยังมีคนไปมาหาสู่อย่างวันนี้เป็นต้น ก็ยังไม่มีใครทอดทิ้งว่า คนแก่ๆ อยู่คนหนึ่ง เฝ้าบ้านอยู่ก็ยังเรียกมาพูดคุยกัน มาปรึกษาหารือกัน หลายครั้ง หลายคราวก็เป็นสิ่งที่ให้สาระ ที่มีส่วนน้อยๆ ที่ทำงานโบราณคดีต่อไปอย่างที่ทั้ง ๒ ท่าน หรือ ๓ ท่าน ที่เรียนมาแล้ว ข้อมูลที่พวกเราได้มาตั้งแต่สมัยอดีต ปัจจุบันนี้มันมากองตรงหน้าทั้งหมดแล้ว ถ้าเราเคลสซิฟายให้ ดีๆ หามุมมองให้ดีๆ แล้วมีหลักการวิทยาการใหม่ๆ งานมันก็จะเดินก้าวหน้า ผมว่างานของเราที่เห็นในปัจจุบันที่ไม่เหมือนอดีต เป็นการขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง แล้วขาดการสนับสนุนในเรื่องของการศึกษาเฉพาะเรื่อง สมัยก่อนนี้การศึกษาเฉพาะเรื่องมันเป็นเรื่องที่จะต้องทำ ปัจจุบันนี้อย่างที่ผมมี กำหนดการอยู่กับหลายๆ สำนักโบราณคดี น้อยนักที่จะได้ทำงานที่ตัวเองรับผิดชอบ ก็ต้องไปทำงานอย่างที่ว่าจารย์นิติ(นายนิติ แสงวันฉ)บอก ไปทำงานตัวชี้วัด ไปโน่น ไปนี่ ไปสำรวจโน่น สำรวจนี่ แบบสำรวจเพื่อตอบคำถามเขา สำรวจเพื่อให้เขาบรรลุเป้าประสงค์ หรือไม่บรรลุเป้าประสงค์ แต่ว่าไปสำรวจเพื่อหลักวิชาการที่เราจะต้องเอาไปสร้าง ความรู้ สำรวจเพื่อแก้ปัญหาอะไรอย่างเงี้ย มันก็เป็นเรื่องที่หนักใจพอสมควร ส่วนกลางถ้ามีโอกาสได้ถึงภูมิภาคจะเห็นว่า เขายังตัดขาดในเรื่องนี้ ตอนที่ผมอยู่อุบล(สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ที่ ๑๑ อุบลราชธานี ปัจจุบัน คือ สำนักศิลปากรที่ ๑๑ อุบลราชธานี) นี่จะต้องเรียกยาวหน่อย เพราะว่าทุกคนไปอยู่อุบล ตอนปีแรกๆ สำนักงานไม่มีรถ ไม่มีกล้องถ่ายรูป ไม่มีเครื่องพิมพ์ดีด ไม่มีทุกอย่าง ไม่มีเลย มีแต่ตัวคน แล้วใครไปก็ตัวใครตัวมัน ไม่มีอะไรพกพาเลย แม้กระทั่ง ผอ.อศวิ(นายอศวิ ศรีจิตติ) เราก็ไม่รู้เหมือนกันว่า ไม่มี ผมพูดเล่นๆ กับพวกน้องๆ ถ้ามีความสามารถอย่างพระพุทธเจ้าตรัสรู้ไปแล้ว เพราะต้องทำงานอยู่ได้ ต้นไม้ โทรศัพท์ก็ไม่มี ไม่มีทุกอย่าง โต๊ะก็ไม่มี ผมก็ต้องสร้างโต๊ะเอง ถอดเสื้อเสื้อไม้สร้างโต๊ะ สร้างเก้าอี้ แล้วสมบัติเก่าของโครงการโบราณคดีประเทศไทย(โครงการโบราณคดีประเทศไทย(ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ได้ออกมาใช้อีกครั้งหนึ่งก็คือ กล้องถ่ายรูปเลย เครื่องพิมพ์ดีด เครื่องพิมพ์ดีดที่ยกไปหน้าศาลากลาง(ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น) ยังอยู่ แต่ผมก็ไม่ได้ไปดูสำนักงานว่า เขายังใช้อยู่หรือเปล่า แต่พิมพ์ก็ถูกต้องใช้ประเภทนี้ เพราะใช้เครื่องพิมพ์ดีดแบบนี้ทำไม่ได้ คัดลอกไม่ได้ กล้องถ่ายรูป กล้องเซอร์เวย์ ทุกอย่างอยู่ที่อุบล ผมก็ขึ้นไปตรงนั้นก็เห็นผลพวงจากการทำงาน ผมค่อนข้างจะถนัดเครื่องมือแล้วใช้ได้ดีมาตลอด แล้วก็เวลาเข้าไป ผมก็เข้าไปเขียนแผนพัฒนาฉบับที่ ๘ ของสำนักโบราณคดีในพิพิธภัณฑที่อุบล(พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุบลราชธานี) ผมเป็นคนเขียนเอง สำหรับสำนักว่า แผนพัฒนาฉบับที่ ๘ จะทำอะไรบ้าง ผมแยกไว้เลยอย่างชัดเจน ผมตั้งโครงการไว้ประมาณสัก ๕, ๖ โครงการ โครงการสองท่งก็คือ ท่งกลดกับท่งไหหิน ท่งหนึ่งใช้หม้อดินเผา อีกท่งหนึ่งใช้หิน มันอาจจะมีความสัมพันธ์กันในระหว่างประเทศ ให้เขาไปคิด คือทางกลุ่มวิชาการตอนนั้นยังป็นงานวิชาการอยู่ ผมถามว่า ใครจะทำอะไร ทุกคนไม่มีประสบการณ์ทางภาคอีสานกันเลย เราก็ได้ใช้ความรู้ดั้งเดิม ความรู้ที่มีอยู่ก็ไปวางแผน ท่งกลดเขาทำโดยคุณ ไม่ต้องมาสนใจในเรื่องงานบูรณะโบราณสถาน ไม่ต้องมาเขียนให้ผมว่า ประวัติโบราณสถานมีอะไรบ้าง เป็นยังไงบ้าง ไม่ต้องไปเขียน ไม่ต้องไปยุ่งเลย แม้กระทั่งตั้งโครงการผมเขียนเอง หลักการเหตุผลผมเขียนเอง สำรวจแหล่งโบราณคดีสำรวจเพื่อการขึ้นทะเบียนคุณก็ไม่ต้อง ประวัติอะไรไม่ต้อง ผมว่าพวกคุณมีน้อยกว่าผมอีก ผมก็บอกน้องๆ ไปอย่างนั้น คุณก็มีหน้าที่ที่จะทำงานเฉพาะวิชาชีพของคุณได้เต็มที่ แล้วปัจจุบันนี้มันก็ทำงานเฉพาะด้าน เฉพาะ

เรื่องที่เขาศึกษา สนใจมาได้มาจนถึงปัจจุบันนี้ คือ ไปพบอะไรต่ออะไรที่สำคัญเรื่องกองมโหระทึกที่ทำในประเทศไทยอะไร ต่ออะไร นี่ก็เป็นคนที่วางไว้ ส่วนสำนักเก่ามันก็จะต้องทำงานตามแผนที่เขาวางอยู่ ก็จะต้องมีการไปทำโน่น ทำนี่ ก็หาคนที่จะไปทำวิชาชีพที่ตัวเองต้องการจริงๆ ได้น้อย เพราะว่ามันมีอย่างอื่น แต่สำหรับผม ผมคิดว่า ผมได้อะไรมาเยอะ หลังเกษียณก็ใช้สิ่งเหล่านี้เขียนหนังสือเลี้ยงลูก เลี้ยงเมียมา ๓ ปีแล้วนะครับ ขอบคุณมากครับ

นายนิติ แสงวัฒน : ท้ายสุดเลยนะครับ ขอปิดท้ายผมเห็นว่า ครอบคลุมเวลาท่านมากแล้ว ก็พยายามสรุปให้สั้นที่สุดนะครับ ผมขอลงท้าย ๒ ประเด็น คือ ประเด็นด้านวิชาการอันหนึ่ง แล้วก็ด้านการบริหารจัดการอันหนึ่ง

ด้านวิชาการ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่ององค์ความรู้ ความเห็นของผมก็คือว่า มีจุดอ่อนหลักๆ อยู่บ้าง ข้อแรกก็คือว่า เราไม่ค่อยหวนกลับไปดูข้างหลัง พอไม่ได้หวนกลับไปดูข้างหลัง บางทีเราก็ไม่ได้ไปตรวจสอบทานย้อนหลัง บางอย่างเขามีกันแล้ว เขาเคยใช้มาแล้ว เขาลองกันแล้ว ท่านไม่ต้องมาลอง ผิดลองถูกกันอีกแล้ว ยกตัวอย่างเช่น บางทีเคยไปกันมาแล้วมีรายงานแล้ว รูปบางทีเขามีรูป มีแผนผังกันมาแล้ว พวกเราหลายคนไม่ค่อยจะสอบค้น ย้อนกลับไปว่า มันมีอยู่แล้ว เทคนิคภาคสนามอันนี้ น่าเสียดายมันถึงได้พยายามจะทำเรื่องเคเอ็มนี้อยู่ว่า กลเม็ด เคล็ดลับทั้งหลาย บางทีมันมีอยู่แล้ว คนรุ่นหลังไม่ค่อยรู้อันนี้โทษเขาไม่ได้ เราก็ถึงพยายามทำเรื่องนี้ เพื่อดึงเอาองค์ความรู้ตัวบุคคลมารวบรวมไว้ไม่ให้สูญหาย มีประโยชน์เอากลับมาใช้ได้ ท่านก็เลยเอามาใช้ อีกด้านก็คงจะเป็นเรื่องวัสดุอุปกรณ์อย่างที่เรารู้จักกันมาเยอะแยะแล้ว หลายหัวข้อที่พูดกันมานะครับ จะเห็นว่าจริงอยู่เวลามันเปลี่ยน อุปกรณ์มันเปลี่ยน กล้องแต่ก่อนเราใช้กล้องอะนาล็อกนะครับ ใช้ฟิล์ม เดี๋ยวนี้ก็มีกล้องดิจิทัลแล้ว แต่ก่อนเราจดทำเดิวนเลย ตกบ้าง ครบบ้าง ไม่ครบบ้าง เดี๋ยวนี้เราก็มีเครื่องอัดเสียงเอ็มพีสามไปแล้ว อย่างที่อาจารย์สุรพล(รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินทุ)ว่า ไข่ม้อยครับ เทคนิคอื่นๆ อีกเยอะ ปัญหาของเรา คือ อันที่ ๑ ลืมของเก่า ไม่รู้จักเอาประโยชน์ที่ยังใช้ได้กลับมาใช้อีก ในขณะที่เดิวก่อน อีกด้านหนึ่งเราก็ไม่รู้จักที่จะพลิกแพลงเอาเทคโนโลยีที่ดีขึ้นมาใช้ ยกตัวอย่างเช่น บางกรณีอย่างเช่น ถ่ายรูปไม่เห็น เดี๋ยวนี้ถ้าใช้โปรแกรมแต่งภาพอย่างโฟโต้ชอป มันขึ้นมาหมด แล้วมีดเค้ไหน ท่านก็จะเห็นภาพหลังได้เลย ถ้าท่านมีความรู้ด้านนี้ไข่ม้อยครับ วัสดุอุปกรณ์บางตัวสมัยใหม่ พวกเราก็มักจะใช้โดยไม่รู้จักกัน ยกตัวอย่างเช่น จีพีเอส ผมทั้งแก้น ทั้งอะไรหลายเรื่อง คือ ท่านจะเอาจีพีเอสไปทำไม นักหนาผมไม่เข้าใจ ในเมื่อท่านมีเข็มทิศกับแผนที่มันแม่นยำกว่าจีพีเอสอยู่มาก จีพีเอสใช้กรณีที่ไม่ไปในที่ที่ไม่สามารถระบุตำแหน่งได้ชัดเจนเท่านั้นเองนะครับ ข้อจำกัดจีพีเอสมีอยู่เยอะ จนผมไม่ค่อยไวใจเท่าไร ในความแม่นยำมีน้อย อันที่ ๒ ท่านอยู่ในป่า จีพีเอสไม่มีประโยชน์เลยนะครับ บางที มีแผนที่อยู่แล้ว ถ้าเรารู้ว่า อยู่ตรงไหน เราก็กำหนดจุดบ๊วยแม่นยำกว่าจีพีเอสหลายหมื่น หลายพันเท่า เพราะแผนที่มันทำมาจากการสำรวจในภาพถ่ายดาวเทียม ภาพเครื่องบิน ภาพอะไรจามาครบถ้วนแล้วดีกว่าเยอะ บางคนเห็นสำรวจในกรุงเทพฯ เอาจีพีเอสไป ผมไม่เข้าใจว่า จะเอาจีพีเอสไปทำไม แผนที่ระดับเมือง มันแม่นยำมากจนไม่ต้องถือจีพีเอสไปอยู่แล้ว เอาไปก็เป็นการเปลืองๆ อย่างนี้เราใช้ของใหม่ โดยไม่คิดถึงประโยชน์ใช้สอยจริงๆ ที่นี้การที่นำตัวนี้ขึ้นมาผมก็หวังว่า มันคงจะดึงความรู้ที่หายไป หรือมีแนวโน้มว่าจะหายไป อาจจะใช้ประโยชน์ได้ ก็เป็นการบันทึกองค์ความรู้ของนักโบราณคดีหลายๆ รุ่นเท่าที่ผ่านมา ก็หวังว่า ถ้าทำต่อไปก็

รวบรวมเพิ่มเติมกันมาก็แล้วกันนะครับ ส่วนแรกจบ

ส่วนที่ ๒ เรื่องบริหารจัดการ อันนี้ผมต้องพูดอย่างขอเปิดใจพูดตรงๆนะครับว่า หลายท่านทราบดี ต้องรู้อย่างอรุณศักดิ์(นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี สำนักศิลปากรที่ ๒ สุพรรณบุรี) อะไรพวกนี้ พวกผอ.ทั้งหลายในที่นี้ เศษ(นายเศษ สุตสาท สำนักศิลปากรที่ ๕ ปราจีนบุรี) พวกที่เคยอยู่ร่วมกันทราบดี ผมเคยแสดงความกังวลอยู่มากเมื่อคราวโครงสร้างใหม่ว่า อันที่ ๑ เป็น ๘(สำนัก) แล้วแยกเป็น ๑๒(สำนัก) แล้วแยกเป็น ๑๕(สำนัก) ก็ต้องยืมศัพท์พีสด(นายสด แดงเอียด (อธิบดีกรมการศาสนา)มาใช้ว่า เดิมเป็นกองพลแล้วทำมาเป็นกองพัน แล้วกลายเป็นกองร้อยไปแล้ว จำนวนคนต่อหน่วยก็จะน้อยลง ประสิทธิภาพจะลดลง นั่นเป็นความกังวลข้อหนึ่ง

ข้อที่สอง ท่านกระจายกันออกไป แต่ท่านไม่มีอะไรรองรับเลย ข้อที่จะตามมาก็คือ ความห่างเหินกันเองในหมู่นักวิชาการโบราณคดี ห่างกัน ไม่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน สายการบังคับบัญชาเดี๋ยวนี้ไม่ขึ้นกับส่วนกลางแล้ว ถ้าไม่อาศัยรุ่นนี้ซึ่งความสัมพันธ์ส่วนตัวยังติดกันอยู่ ความห่างเหินนี้จะมีมาก ห่างเหินเชิงตัวบุคคลยังไม่เท่าไร ห่างเหินทางวิชาการจะตามมา

ที่ผมชี้ไว้ก็เริ่มเป็นจริงเห็นประจักษ์ขึ้นเรื่อยๆ การให้ความคิด ความเห็นเพื่อการอนุญาต บางสำนักเข้าข่ายใช้การไม่ได้เลย คือ ไม่น่าเชื่อว่า เรียนจบโรงเรียนเดียวกันมา ความรู้ทางวิชาการก็แย่แล้ว ความรู้ทางกฎหมายก็ไม่ได้ดีอีก อย่างนี้เป็นต้น เทคนิควิชาการก็ห่างกันออกไป ผมแทบจะพูดได้เลยว่า ตอนนี้แบบบันทึกไม่เหมือนกันเลยทั้งประเทศ ต่างคนก็ต่างบันทึกของตนเองไป ความเห็นห่างทางวิชาการ เหตุผลที่จะตามมา คือ มาตรฐานงานจะต่างกันมาก จนต่อไปนี้จับกันไม่ได้

ที่ผมเป็นกังวลก็คือ มาตรฐานเราจะห่างกัน แต่มีผลกระทบอีกหลายเรื่อง ศักดิ์ศรีทางวิชาชีพ ค่อยลงนะครับ จะยอมรับหรือไม่ก็ตาม ต้องยอมรับว่า ค่อยลงแล้วจะมีปัญหาต่อไปในอนาคตอันใกล้ เมื่อ ๓, ๔ ปีที่แล้ว ผมก็นึกในใจว่า เวลาผมจะเหลือน้อยลงทุกที ถ้าคิดว่าอยู่โดยไม่เกิดอะไรกับตัวผมนะ ผมก็เหลือเวลาอีกเต็มที่ ๓, ๔, ๕ ปี ถ้าเกษียณตามปกติ ไม่เป็นอะไรไปเสียก่อน ผมก็หวังว่า เวลาที่เหลือผมตั้งใจตั้งแต่ ๓, ๔ ปีก่อนแล้วว่า

ข้อที่ ๑ ผมจะทำให้วิชาชีพแขนงนี้ ผมจะทำอะไรได้บ้าง เราก็เริ่มผลักดัน เรามีศัพทานุกรมของวิชาชีพเดียวที่มีของกรมศิลปากร มีเป็นเจ้าแรกคนอื่นเริ่มทำตาม มีมาตรฐานงานโบราณคดี มีคู่มือปฏิบัติงานทางโบราณคดี ทำเรื่ององค์ความรู้ด้านโบราณคดี ทำเรื่องบริหารความเสี่ยง เพราะฉะนั้นช่องทางไหนที่จะสนับสนุนวิชาชีพนี้ ผมทำเสมอ แล้วทำอย่างเต็มกำลัง ส่วนไหนที่จะผลักดันได้ ผมก็จะผลักดัน วิชาชีพแขนงนี้ ทั้งอันที่ ๑ การกำหนดมาตรฐานงาน ข้อที่ ๒ รักษาศักดิ์ศรีของเรา ข้อ ๓ ช่วยเหลือเกื้อกูลในฐานะพี่น้องกันระหว่างส่วนกลางกับภูมิภาคเสมอมา อย่างถัดจากนี้ไปโปรแกรมอันหนึ่งที่จะต้องทำแน่ๆ คือ เราจะต้องกำหนดมาตรฐาน ปีนี้เขาให้ทำเรื่องสำรวจและชุดค้นก็คงจะมีการเรียกประชุมใหญ่ขึ้นมา นะครับ ก็ต้องหนีไม่พ้นที่อ้วน(นางประพิศ พงศ์มาศ) เพราะหัวหน้ากลุ่มวิชาการจะต้องเป็นประธานหลักอยู่แล้ว และจะต้องระดมนักโบราณคดีทั่วประเทศมาให้รับทราบ รับรู้คู่มือมาตรฐานที่เราทำเสร็จแล้วใช้ทั่วประเทศ ส่วน

หนึ่ง ผมประกาศไว้แล้วว่า ถ้าไม่เหนือบ่ากว่าแรง ผมจะทำกิจกรรมอะไรก็ได้ทุกปีอย่างน้อยปีละ ๑ เรื่อง ผม
 ทำมาได้ติดกันมา ๓ ปีแล้ว ปีนี้เป็นปีที่ ๔ ด้วยเหตุ ช่องทางไหนก็ตาม ช่องพีเอ็มคิวเอ อาร์เอ็ม เคเอ็มอะไร
 ก็ทำให้นักโบราณคดีทั่วประเทศได้มีปฏิสัมพันธ์ร่วมกันใหญ่ๆปีละครั้ง เราทำกันมาตลอดแล้วนะครับตั้งแต่
 ทำคู่มือ ทำยุทธศาสตร์ ทำอะไรต่ออะไร ฟัน้องเราได้มีโอกาสมาร่วมกันทุกปีเสมอ ผมก็หวังว่าอีก ๓, ๔ ปีที่
 เหลือ ผมก็จะทำอย่างนี้ไปให้เรื่อยๆ แล้วก็อีกอย่างหนึ่งสุดท้ายที่ฝากเลยก็คือว่า พวกเราบางคนลืมไปว่า เราสวม
 หมวก ๒ ใบ เราเป็นนักวิชาการด้วย แต่ตั้งแต่สถาปนากรมศิลปากรมีกองโบราณคดีเป็นหน่วยศิลปากรแต่ก่อน
 มีบทบาทหนึ่งที่เราต้องทำอยู่เน่ๆเลียงไม่ได้เลยเราเป็นนักอนุรักษ์ด้วย บทบาทความเป็นนักอนุรักษ์ตอนหลัง
 กำลังจะถูกช่วงชิงไปแล้ว เราเคยเป็นแกนกลางมาตลอดของกระบวนการอนุรักษ์ เราเห็นว่าวิชาชีพเราไม่รู้พอ
 เราก็อิงให้มีตำแหน่งใหม่ขึ้นมา มีสถาปนิก มีภูมิสถาปนิก ขึ้นบนก็มีเดคคอเรเตอร์ มีวิศวกร แต่เราเป็น
 แกนกลาง เป็นกระดูกสันหลังของกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถานมาตลอดอย่าเสียบทบาทนี้ไป ผมใคร่
 เรียกร้องให้ท่านสำนึกความสำคัญข้อนี้ะครับว่า นอกจากเป็นวิชาชีพโบราณคดีในนักวิจัย นักวิชาการอะไรก็
 ตาม บทบาทนักโบราณคดีสำคัญมากเคียงคู่กับเรามาโดยตลอด แล้วต้องไม่ลืมว่า เราเป็นพนักงานเจ้าหน้าที่
 ตามพระราชบัญญัติฯไม่รู้ ไม่ได้ บางคนฟัน้องเราที่อยู่ภูมิภาคปรึกษาบ้าง ไม่ปรึกษาบ้าง บางทีที่ไอ(นายอำพัน
 ภิงาม)เอามาให้ดู เห็นบางเรื่องที่เขาแต่งเรื่อง แล้วแทบเป็นลมอย่างสลับมากเลย ตอนนี้คือ ทำไมเราอ่อนด้อย
 ค่าขนาดนั้นเลยหรอ สถิติปัญหาเราเสื่อมถอยขนาดนั้นเลยหรอ ความรู้เราให้ความเห็นได้ขนาดนั้นเลยหรอ
 มันเริ่มเป็นแล้ว แล้วจะเป็นมากขึ้นเรื่อยๆ ผมยืนยันถ้าเราไม่แก้ะครับ เพราะฉะนั้นทั้งหลาย ทั้งปวงนี้ ในช่วง
 นี้ก็คงจะจบลงตามเวลา ซึ่งเกินมาเยอะแล้วนะครับก็คงจะฝากฝังกันว่า ตัวนี้ถ้าตัดต่อทันนะครับตอนประชุม
 คู่มือฯ อยากจะเอาแจกหรือไม่ก็เปิดให้ดูกันเรียกร้องความใกล้ชิดของเรากลับคืนมา ขอขอบพระคุณในช่วงนี้
 เท่านี้ครับ ขอขอบคุณครับ

นางประพิศ พงศ์มาส หัวหน้ากลุ่มวิชาการ โบราณคดี มอบของที่ระลึกแก่วิทยากร นายเพชรว์ เข็มมณาค

นางประพิศ พงศ์มาส หัวหน้ากลุ่มวิชาการ โบราณคดี มอบของที่ระลึกแก่วิทยากร รองศาสตราจารย์สุรพล นาคะพินธุ

หลังจบการอภิปรายดังกล่าว จึงเป็นการพูดคุย เสนอแนะในการรวบรวมประเด็นความรู้ทางด้านโบราณคดีเพิ่มเติมที่จะดำเนินการในโอกาสต่อไปและปิดการสัมมนาฯ ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้รับจากการสัมมนาฯ ในครั้งนี้เป็นการรวบรวมความรู้จากนักโบราณคดี นักวิชาการที่ปฏิบัติงาน หรือทำการสอนในวิชาการโบราณคดีจำนวน ๔ ท่าน ได้แก่

๑. รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ
คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
๒. นายพเยาว์ เข็มนาค
ข้าราชการบำนาญกรมศิลปากร ซึ่งมีประสบการณ์ปฏิบัติงานทางโบราณคดีอย่างต่อเนื่องตลอด ๔๐ ปี
๓. ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดี(นายอำพัน กิจงาม)
๔. นายนิตี แสงวัฒน์
นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ

หลังจากนั้น ได้มีการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมความรู้ในประเด็นการสำรวจในพื้นที่วัฒนธรรมเฉพาะ การสำรวจเชิงเอกสารและการประเมินคุณค่าทางเอกสาร ในเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๓ กับวิทยากร จำนวน ๒ ท่าน ได้แก่

๑. นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์
อดีตนักโบราณคดี ข้าราชการบำนาญกรมศิลปากร ซึ่งมีประสบการณ์ปฏิบัติงานทางโบราณคดีในเรื่องการสำรวจเชิงเอกสารและการประเมินคุณค่าเอกสาร
๒. นายสถาพร ขวัญยืน
อดีตนักโบราณคดี ข้าราชการบำนาญกรมศิลปากร (อดีตหัวหน้าโครงการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)

สำหรับเนื้อหาของการสัมภาษณ์วิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง ๒ ท่าน มีสาระโดยรวม ดังนี้

บทสัมภาษณ์ นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ โดยนายนิตี แสงวัฒน์ นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ กลุ่มวิชาการโบราณคดี ในประเด็นความรู้ ด้านการสำรวจเอกสารและประเมินคุณค่าเอกสาร

นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ : ในความหมายนั้น มันมีความหมาย ทั้งที่หลักฐานที่มันเป็นหลักฐานทางโบราณคดีอะไรด้วย คือ อย่างของฝรั่ง ดอกคิวเมนต์เขาจะแบ่งเป็น ๒ แบบ คือ แบบที่มันเป็น

นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ วิทยากรบรรยายประเด็นความรู้ด้านการสำรวจเอกสารและประเมินคุณค่าเอกสาร

ลายลักษณ์อักษร แล้วแบบที่ไม่ใช่ลายลักษณ์อักษร แบบที่ไม่ใช่ลายลักษณ์อักษรนี้ก็คือ พวกหลักฐานโบราณคดีต่าง ๆ นั้นแหละ ก็คือเป็นดอกลีลาวดีอย่างหนึ่ง แล้วก็ดอกลีลาวดีที่เป็นลายลักษณ์อักษร ที่อยากจะพูดวันนี้จะเน้นไปถึงก็อาจจะหมายถึง ตำนาน พงสาวดาร หรืออะไรที่เป็นเอกสารของไทย มันมีลักษณะเป็นอย่างไร อันนี้อยากจะแถมด้วยเกี่ยวกับเรื่องที่เรามักจะเอามาใช้ในด้านโบราณคดี เป็นเรื่องเกี่ยวกับคำบอกเล่าอะไร มันมีประเด็นสำคัญอะไรที่ผมเห็น คือ ทั้งหมดที่จะพูดวันนี้มันจะมาจากการที่ตรวจโดยเฉพาะมาให้ผมตรวจเอกสารก่อนจะจัดพิมพ์อะไรทั้งหลาย ก็จะพบข้อผิดพลาดอะไรทั้งหลายอีกเยอะแยะที่เกี่ยวข้องกับเรื่องพวกนี้ที่อยากจะพูดถึงตอนนี้ อยากจะพูดถึงในเรื่องเอกสารของไทยก่อน โดยมากแล้วเราก็มักจะแบ่งเป็นประเภทตำนาน พงสาวดาร เรื่องบอกเล่า หรือว่าอะไรก็แล้วแต่ เขาจะจำแนกออกไปนะฮะ แต่ถ้าพูดถึงเอกสารของไทยผมอยากจะเน้นอย่างหนึ่งก็คือว่า การที่เราจะพูดว่ามันเป็นตำนาน หรือว่ามันเป็นจารึก มันเป็นอย่างอื่นทั้งหลาย มันไม่ใช่พอพบเห็นชื่อแล้วเขาบอกว่า อ้อ! อันนี้ต้องเชื่อได้ ใอันนี้มันอยู่ในศิลาจารึก มันต้องเชื่อได้มากกว่าที่อยู่ในตำนานอะไรทั้งหลาย ที่มันเป็นตำนานไม่ใช่ อย่าเข้าใจผิดอย่างนั้นนะครับ จริงๆแล้วที่เราจำแนกออกเป็นแบบเอกสารทั้งหลายก็เพื่อให้เราเข้าใจธรรมชาติของหลักฐานที่เราจะเอามาใช้ มันมีธรรมชาติอย่างไร ตอนนี้มันจะผิด จะถูกอย่างไร มันก็แล้วแต่บริบทที่เราเอามาใช้ต่างหาก ยกตัวอย่างเช่น เรื่องพระเจ้าเลียบโลกองค์นี้คุณเอาไปใช้ในเรื่องการสำรวจ พระพุทธเจ้าเสด็จไปถึงคอดยโน้น ไว้เส้นพระเกศา พระยานั้นก็มาสร้างเจดีย์อันหนึ่งหรืออะไรเนี่ยะ ไปโน้น ไปนี่แล้วก็สร้างโดยหลักฐาน ถ้าเราจะคิดว่าเราจะไปหาว่า มันมีโบราณสถาน มันมีอะไร ที่ไหนบ้างในแง่ของการสำรวจ มันก็เป็นของที่ใช้ได้ใช่ไหม พระพุทธเจ้าเสด็จไปตรงโน้น เราก็ตามรอยพระพุทธเจ้าเพื่อจะไปพิจารณาว่า ที่มีอยู่ในตำนานมันเป็นของที่ควรจะต้องถือว่าเป็นโบราณสถานอะไร หรือไม่ตามเกณฑ์ของเรา แต่ว่าแน่นอน มันย่อมเชื่อถือไม่ได้ ถ้าจะบอกว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาตรงนั้นจริงๆ ย่อมเชื่อถือไม่ได้ ทำไม่ถึงเชื่อถือไม่ได้ บางอย่างมันก็มีเกณฑ์ของมัน โดยเฉพาะเอกสารต่าง ๆ มันมีทั้งการพิจารณาจากภายนอก พิจารณาจากภายในอะไรทั้งหลาย มันมีเกณฑ์ของ

มันอยู่แล้ว มันมีเกณฑ์ในการพิจารณาอยู่เหมือนกัน แต่บางอย่างที่อยากจะพูดเลย บางอย่างรู้เองในเกณฑ์ทั้งหลาย มันมีอยู่ข้อหนึ่ง ข้อสุดท้ายรู้เอง ก็รู้เองอีก คุณบอกพระพุทธเจ้าเสด็จมาบนยอดดอยอินทนนท์ หรืออะไรอย่างนี้ คุณก็รู้เองมันไม่จริง รู้เองไม่ต้องไปพิสูจน์ให้มันยี้ แต่ว่าบนดอยอินทนนท์มันมีโบราณสถานตรงนั้นหรือเปล่า อันนี้จริงเอามาใช้ได้ มันมีโบราณสถานหรือเปล่า แต่ไม่ใช่ในเนื้อหาบอกว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาอะไรอย่างนั้น มันไม่ใช่อย่างนั้น แต่เราจะไปหาตัวโบราณสถาน หรืออะไรทั้งหลาย เราก็ใช้พวกตำนานอะไรพวกนี้ได้ด้วย แล้วอีกอย่างหนึ่งในลักษณะที่เป็นความจริง อยากจะเอ่ยขึ้นตั้งแต่ที่แรก แต่ว่าเอ่ยเรื่องอื่นไปก่อน แล้วก็คือ เรื่องที่ว่าพวกเอกสารของไทยบางทีหัวเรื่องมันบอกว่า เป็นตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ชื่อว่า พงสาวดาร โยนก หรืออะไรสักอย่างที่เป็นชื่อมัน เราจะถือแต่ชื่อแล้วบอก อ้อ! หนังสือเล่มนี้มันเป็นพวกพงสาวดารทั้งหมด แล้วก็เล่มนี้มันมีแต่ตำนานทั้งหมด ซึ่งการที่มันเป็นตำนาน หรือพงสาวดาร มันก็มีธรรมชาติต่างกัน เราจะถือเฉพาะชื่อมันไม่ได้ เราต้องไปอ่านให้รู้เรื่องราว บางทีพงสาวดาร โยนกมันก็มีตั้งแต่เรื่องประเภทปรัมปรา เป็นเรื่องตำนาน เป็นเรื่องอะไรปนอยู่ รวมทั้งที่มันเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์อะไรทั้งหลายปนอยู่ในนั้นหมด เราต้องพิจารณาแยกแยะเอาเองก่อน ไม่ใช่จะดูเฉพาะหัวชื่อ จริงๆแล้วตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่มันอาจจะมีแค่ตอนเดียว ตอนต้นที่พูดถึงเรื่องขุนเจือง ขุนเจืองสร้างอะไรมา สร้างอะไรต่ออะไรเนี่ยนะที่เหมือนกับเกือบจะเป็นเรื่องดึกดำบรรพ์เป็นปรัมปราคดี แต่จริงๆข้างในกลับเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ของกษัตริย์ของเชียงใหม่ต่างๆก็มีตั้งเยอะแยะ อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นเราจะดูแต่ชื่อไม่ได้ หรือบางทีชื่อถึงขนาดเป็นคนละเรื่องเลยก็มี อยากจะยกตัวอย่างที่ผมมักจะยกเสมออย่างเช่นว่า มันมีโคลงอยู่อันหนึ่งที่ผมเอามาใช้อยู่บ่อยก็คือเรื่องมังทรารบเชียงใหม่ พอไปอ่านในนั้นไม่มีใครมารบหรอก เรื่องมันก็คือ ถ้าพูดถึงจริงๆ ก็จะมาตั้งชื่อกัน มันคือ นิราศหงสาวดีนั่นเอง คือ เรื่องของสมัยหนึ่งมันก็มีการเกณฑ์พวกขุนนางอะไรทั้งหลายรวมทั้งไพร่บ้านพลเมือง เจ้าหญิงอะไรทั้งหลายเป็นกลุ่มใหญ่ หลังจากที่เชียงใหม่เสียเมืองแก่ทางฝ่ายพม่าแล้ว แล้วมันก็มีคนรุ่นหลัง มันก็มีลูกหลานของหลานปู่และของบุเรงนองก็พยายามจะกลับไปพลิกฟื้นคืนสร้างเมืองหงสาวดีขึ้นมาใหม่ ตอนนั้นหงสาวดีถูกเผาแล้ว หลังจากที่ม่ีเรื่องกับตองอูตรงกับที่ถ้าเรารู้เรื่องพระนเรศวร พอนเรศวรประกาศอิสรภาพอะไรต่ออะไรแล้ว ตอนหลังก็ได้ยกทัพจะไปตีกรุงหงสาวดี ปรากฏว่านั่นทพูเรงหรืออะไรทั้งหลายที่เป็นลูกหลานของบุเรงนองก็หนีจากหงสาวดี โดยการเผาเมืองทิ้งเลย แล้วหนีขึ้นไปอยู่ที่ตองอู แล้วในที่สุด ก็ไปอยู่ที่อวะจนถึงรุ่นหลานของบุเรงนอง มีชื่อในตำนานของเราว่าสุทโธธรรมราชา ซึ่งเกี่ยวข้องเป็นเชื้อสายกับทางเมืองเชียงใหม่ เขามีความคิดที่จะสร้างหงสาวดี หรือฟื้นฟูเมืองหงสาวดีขึ้นมาใหม่ เขาจึงเกณฑ์พวกมีทั้งเจ้าหญิง เจ้าอะไรทั้งหลายเป็นขบวนใหญ่เดินทางจากเชียงใหม่ไปยังหงสาวดี แล้วก็ก็มีบันทึก มีเรื่องเป็นทำนอง เป็นโคลงนิราศ เรื่องมันก็คือ นิราศนั่นเอง ที่เขียนเป็นเค้าโครง แต่ว่าชื่อก็บอกว่า มังทรารบเชียงใหม่ เห็นมั๊ยมันคนละเรื่องเลย เพราะฉะนั้นเราจะมาดูว่าเฉพาะชื่อว่าเป็นตำนาน เป็นอะไรต่ออะไรแล้วก็เอาอันนั้นมาตัดสินไม่ได้ หรือบางทีใช้ลักษณะของการทำ คือ วัสดุที่เอามาทำในตัวหนังสือมาเป็นตัวแบ่ง แล้วก็แบ่งผิดๆด้วย แบ่งมาเป็นตำนาน ประเภทตำนาน แล้วก็แบ่งว่าเป็นศิลาจารึก ความจริงไม่ใช่แบ่งอย่างนั้น ไม่ถูกใช้มั๊ยละคุณจะต้องแบ่ง การที่แบ่งเป็นศิลาจารึก คุณต้องบอกแบ่งเป็นศิลาจารึกกับแบ่งที่มันเป็นเขียนบนใบลาน หรือว่ากระดาษขับกระดาษสาอะไรก็แล้วแต่ เพราะส่วนใหญ่ที่มันมีตำนาน หรือเรื่องอะไรทั้งหลายมันยืดยาว มันจะเขียนบนกระดาษขับ กระดาษสา กระดาษอะไรทั้งหลาย รวมทั้งบนใบลานด้วยมันจะเป็นเรื่องยืดยาว แต่ในศิลาจารึกมักจะเป็นเรื่องสั้นๆมันยาวไม่ได้ เพราะว่าเขียนบนหินมันยากกว่าเขียนบนนั้นใช้มั๊ย

เพราะฉะนั้นถ้าเราจะแบ่ง ต้องแบ่งตามวัสดุที่มันทำที่ต่างกัน มันทำให้เห็นธรรมชาติของวัสดุที่ต่างกันว่า
 แนนอนตัวที่เป็นศิลาจารึกมันทำสมัยไหน มามันก็เป็นของสมัยนั้น มันแก้ไขไม่ได้ มันจะมาลบออกแล้วเขียน
 ซ้ำ มันก็เขียนไม่ได้ แต่มันก็มีเหมือนกันนะชนิดหนึ่งสักคำสองคำที่มีการลบออกแล้วเขียนใหม่ก็มีเหมือนกัน
 แหะ แหะ น้อยมากเอาอย่างงี้ก็แล้วกัน เรียกว่า ไม่มีก็ได้ พวกศิลาจารึกอะไรพวกนี้ เพราะฉะนั้นมันจึงมีมาก
 ไม่ได้ศิลาจารึกนะ เพราะถ้าเลอะมากมันก็จะเขียนเรื่องราวอะไรที่เขาเห็น เขาอะไรแล้วก็มีก็จะเป็นเรื่องที่
 ใกล้เคียงกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ข้อสำคัญอย่าถือเป็นกฎเกณฑ์ว่า นี่ต้องเชื่อถือได้ทั้งหมด เพราะบางครั้ง
 เอกสารบางอย่างในบางประเด็นบางเรื่องที่อยู่ในเหตุการณ์ เขียนขึ้นในเหตุการณ์นั้น กลับเป็นเรื่องที่เรา
 ต้องระมัดระวังเป็นอย่างมาก เพราะว่ามันจะมีความลำเอียง หรือบางครั้งก็อยู่ใต้อิทธิพลครอบงำ เพราะฉะนั้น
 ทางประวัติศาสตร์เขาถึงบอกว่า ตั้งอีก ๖๐ ปี หรืออะไรต่ออะไรถึงจะมาใช้ได้ดี เอกสารนั้นยังใช้ได้ ความจริง
 มันใช้หมายความว่าอย่างนั้นหรือ มันหมายความว่า เขาต้องการที่จะให้อิทธิพลครอบงำที่มีอยู่ต่อเอกสารนั้น
 มันหมดไป เชื่อว่า ๖๐ ปี มันก็คงตายๆกันไปบ้างนะ หรือการครอบงำอะไรทั้งหลายมันก็จะหมดไปได้ แต่ใน
 ขณะเดียวกันเรื่องราวที่เขียนไปบนใบลาน หรือกระดาษสา กระดาษอะไรทั้งหลายมันจะมีธรรมชาติอย่างหนึ่ง
 ในการผลิตก็คือ ทำไว้นานเข้ามันกรอบ มันอะไร รุนตุลกลอกใหม่โดยเฉพาะพวกใบลานถือว่า บางทีถือว่าเป็น
 การทำบุญ อย่างคุณอาจจะจำผม จำวัดบอกว่า จะทำบุญสร้างคัมภีร์ใบลานอันนี้ใหม่ หลวงพ่อก็บอกว่า เอาไอ้
 เณรมาคัดลอก หลวงพ่อไม่คัดลอกเอง เดี่ยวเณรก็คัดลอกไป บางครั้งก็เติมเอาเอง ถ้าไม่ใช่เณร ถ้าคนคัดลอก
 เกิดเป็นพระที่มีความรู้หน่อยก็ใส่ในสิ่งที่อยู่ในสมัยของตัวเองเพิ่มเติมเข้าไปทั้งในแง่ของบรรยากาศ
 สภาพแวดล้อม อาจจะเป็นเรื่องเหมือนเดิม แต่บรรยากาศสภาพแวดล้อมมันจะเปลี่ยนไปตามที่คนเขียน หรือ
 บางครั้งถ้าเป็นเณรคัดลอก ตอนทำอาจจะบอกว่า ใบลานนี้สามเณรผู้เฒ่าเป็นคนเขียน เมื่อมือตายแล้ว มี คุณ
 ไปดูเถอะพวกพงศาวดารทั้งหลายก็จะมีอะไรตลกๆอย่างงี้ แต่อย่างไรก็ตามนี่ก็คือ ธรรมชาติของมัน คือ ทำให้
 รู้ว่าเรื่องบางเรื่องเราต้องระมัดระวังอย่างไร ในเรื่องนี้เราต้องระมัดระวังในเรื่องอะไร เราถึงจะเลือกมาใช้
 ถูกต้องกับบริบทใช้ใหม่ ตอนนี้ถ้าพูดถึงว่า แล้วมันมีเรื่องอะไรถูก มันมีกฎเกณฑ์อย่างไร แต่อย่างหนึ่งที่ผม
 อยากจะสรุปคือว่า มันมีกฎเกณฑ์อย่างไรว่า เราควรจะดูมันเป็นไพรมาริชอร์ส เซกกันดารีชอร์สอย่างไร หรือ
 ว่ามันเป็นเอกสารทางราชการอะไร อย่างไร เราแยกไปจำแนกเป็นประเภทอะไรอย่างงี้ก็เพื่อที่จะให้เข้าใจ
 ในธรรมชาติของมัน อย่าไปตัดสินด้วยการที่บอกว่า อ้อ! มันเป็นอย่างนี้ ต้องเชื่อได้มากกว่านี้ไม่ใช่ ต้องเข้าใจ
 ในธรรมชาติของมันก่อน แล้วเรถึงจะรู้ว่า อ้อ ! ส่วนใหญ่ที่มันพูดเรื่องอย่างนี้ในเอกสารอย่างนี้เชื่อได้มากกว่า
 เอกสารอันนี้ แล้วเราก็ควรจะอ่านเรื่องเดียวกัน เราอาจจะต้องเปรียบเทียบกันไปด้วยหลายๆฉบับ เราถึงจะพูด
 ได้ว่า อะไรเชื่อถือได้ อะไรเชื่อถือไม่ได้ รวมทั้งประเด็นที่เราเอามาใช้ด้วย คือ ถ้าคุณจะสรุป ผมก็จะสรุปมา
 ง่ายๆจากที่ในเอกสารที่ให้ไว้ก็คือ ทั้งหมดที่ผลิตออกมาที่เราเอามาใช้ ไม่ว่ามันจะเขียนบนใบทองเหลือง หรือ
 เขียนบนใบลาน หรือเขียนบนศิลาจารึก หรือเขียนบนแผ่นทอง เขียนบนผนังแล้วแต่ เมื่อคนเป็นคนเขียน
 คนนี้มีกิเลสมันถึงเขียน เพราะฉะนั้นเมื่อมันเขียน มันต้องมีวัตถุประสงค์อะไรสักอย่าง เราแน่ใจได้ มันถึงจะ
 เขียน ถ้าไม่มีวัตถุประสงค์มันก็ไม่เขียนหรือคนนะ มันต้องมีวัตถุประสงค์อะไรสักอย่างถึงจะเขียน เมื่อ
 ก่อนที่เราจะเอามาใช้ ไม่ว่ามันจะเขียนบนแผ่นทอง บนแผ่นหิน หรือบนผนังแล้วแต่ อะไรทั้งหลาย เราต้องรู้
 ข้อมูลว่า เป็นคนเขียน เราก็สามารถที่จะคอนโทรลมันได้ หมายความว่า เราเข้าใจมันว่าโดยธรรมชาติของมัน
 มันเขียนเพราะอะไร วัตถุประสงค์อะไรทั้งหลาย เราก็เข้าใจธรรมชาติของเอกสารพวกนั้นได้ ในทางวิชาการ

เราเรียกว่า เราสามารถคอนโทรลมันได้ ถ้าเราไม่เข้าใจในวิธีการที่จะอ่านมัน หรืออะไรมัน เราก็ถูกคอนโทรลในเอกสาร เหมือนกับบางคนบอกว่า มาพูดอะไรจารึกหลักที่ ๑ เขาไม่ต้องทำปลอม จี้เกียจทำปลอมเลยไม่มีเวลาทำปลอมอะไร คือ พูดเหมือนกับว่ามนุษย์เป็นพระโพธิสัตว์หมดแล้ว คราวใดที่ยังไม่เป็นพระโพธิสัตว์คุณต้องไปเซ็กให้หมด ถึงเขียนมีคนเดียว คุณรู้มัย ที่รู้มากเยอะแยะ แต่ไม่เขียนสักคำก็คือ พระพุทธเจ้าแปดหมื่นสี่พันพระธรรมขันธ์ เทศน์แล้วเทศน์เลย เพราะถ้าเขียนก็มีกิเลส พระองค์ทรงมีกิเลสอะไรอยู่ในใจหรือ ถึงต้องมาเขียนพวกคำสอนที่สร้างกิเลสขึ้นมา เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงไม่ได้เขียนหนังสือเลย ที่เราเรียนอยู่นี้เป็นเรื่องของพระอานนท์จำมา แล้วมาเล่าให้คนอื่นฟัง แล้วคนอื่นก็บันทึกเล่ากันต่อๆมา จนกระทั่งถึงประมาณตั้งพันปีมั้ง พึ่งมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรมาทำเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่จะว่าไปเขาก็เข้าใจนะ คนที่อุตสาหะจดจำคำสอนของพระพุทธเจ้า แล้วมาถ่ายทอดก็คือ พระอานนท์ พระอรหันต์ถือว่า เป็นพระอนุชาขององค์สุดท้ายของพระพุทธเจ้า สำเร็จเป็นพระอรหันต์องค์สุดท้ายที่สุด เห็นมัยยังมีกิเลสติดอยู่นิดๆ หน่อยๆอุตสาหะจำ แล้วเอามาถ่ายทอดเขาเข้าใจที่จะทำ เขาประคิษฐ์เรื่องทั้งหลาย ควรจะต้องรู้ว่า บางทีมันสะสมมาเป็นพันปี มันมีการปรับแก้ตั้งหนึ่งพันปี มันจึงได้ความสมบูรณ์ แล้วพระอานนท์ต้องเป็นพระอรหันต์คนสุดท้ายในบรรดาผู้ที่บวชกับพระพุทธเจ้าอย่างนี้เป็นต้นนะ อันนี้ก็อย่างยกตัวอย่างว่า หลักสำคัญมันอยู่ตรงที่ว่า คุณจะใช้อะไรเป็นตัวตัดสินอะไร ไอนี้ เรื่องนี้ต้องเชื่อถือได้มากกว่าเล่มนี้ ไม่ใช่ต้องดูก่อนว่า มันเป็นประเภทอะไร ประเภทนี้มันมีจุดอ่อนอะไร มันมีจุดแข็งยังไง แล้วก็เราจะเอามาใช้ในประเด็นไหน เราถึงจะหยิบเอามาใช้ได้ถูกต้อง ให้มันไม่ผิดฝาผิดตัว พูดง่าย ๆ มันได้ะอย่างเงี้ยหรือเปล่า โอเคเหมือนกับที่ผมว่า ถ้าจะสำรวจพระพุทธเจ้าเสด็จไปไหน เราก็ตามพระพุทธเจ้าไป รับรองสำรวจหาโบราณสถาน แต่ไม่ใช่ว่า ออกมาแล้ว ยังมีประวัติว่า โบราณสถานแห่งนี้พระพุทธเจ้าเสด็จมาอะไรอย่างเงี้ยเขียนลงไปด้วย มันก็เกินไปเหมือนคนไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไรเลยอย่างเงี้ยเชียวหรือ ไม่ใช่อย่างเงี้ย นี่คือประเด็นที่ ๑ เกี่ยวกับเอกสาร อันนี้ผมพูดคลุมๆ ไปก่อน เดี่ยวค่อยถาม แล้วก็อธิบายเป็นกรณีไป นอกจากนี้ก็อีกอย่างที่ยากจะเดียงก็คือ เรื่องเกี่ยวกับสัมภพณ์มา เขาว่าอย่างโน้น เขาว่าอย่างนี้ ตามประวัติ ตามอะไรทั้งหลายเราจะต้องมี ไม่ใช่ว่าเราไม่รู้อะไรเลย เราควรจะรู้หลัก รู้อะไรบ้าง อย่างยกตัวอย่างเช่นว่า มันมีเรื่องเกี่ยวกับที่ผมทำ ๑๖ จังหวัดในประเทศไทย (หนังสือชุด วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์ และภูมิปัญญา ๑๖ จังหวัด) ที่ให้ผมเป็นบรรณาธิการทั้งหมด แล้วก็แต่ละจังหวัดเขาจะมีคณะของเขาที่จะไปสืบหาข้อมูล มันก็ปรากฏว่า มันแปลก ผมพบความแปลกใจอย่างหนึ่งว่า แถวๆตั้งแต่ประมาณนครสวรรค์ขึ้นไปกำแพงเพชรอะไรทั้งหลายตามริมแม่น้ำ มันจะมีหมู่บ้านที่เป็นพวกไทดำ หรือที่เรียกว่า โข่ง อยู่เป็นแห่งๆ ปรากฏว่า แต่ละแห่งก็จะมีตำนานของตัวเองว่าเขามาจากไหน เขาก็จะอ้างว่า เขามาจากเขาย้อยเพชรบุรีทุกคน ทุกหมู่บ้านมันมีอย่างเงี้ย ตอนประชุมที่ก่อนจะพิมพ์ออกมา ผมก็ต้องมีหน้าที่คอยตัด คอยรอนอะไรของพวกนี้นะ พวกผมพบหลายแห่ง ไปประชุมกับเขาที่จังหวัดด้วย แล้วผมก็พยายามตัดพวกนี้ออก เพราะว่า ผมบอก เรื่องนี้ไม่จริงเด็ดขาด ทำไมไม่จริง เรามันรู้อยู่นี้ว่า พวกไทดำ หรือโข่งที่เขาย้อย เพชรบุรี ถูกกวาดต้อนมาตั้งแต่สมัยไหนแล้ว เรารู้การกวาดต้อนมา เขากวาดต้อนมา เขาให้มาอยู่ตรงนี้ก็เพื่อที่จะทำกิน ส่วนหนึ่งก็ทำกินกันเอง อีกส่วนหนึ่งก็ฝึกปลูกข้าว ปลูกอะไร แล้วอยู่ๆจะปล่อยให้มีเสรีภาพเดินไปตั้งหมู่บ้านสักแห่งได้ ยินยอมเรื่องอย่างเงี้ยหรือมันเป็นไปไม่ได้ที่จะไปจากเพชรบุรี เป็นไปไม่ได้เด็ดขาด แต่ในขณะที่เราเพิ่งพบว่า ภูมิศาสตร์ หรือภูมิประเทศแถวนั้น ตั้งแต่ นครสวรรค์ขึ้นไป มันมีเป็นเส้นทางติดต่อที่จะออกไปยังเขินเขินพู่ ออกไปทางเวียดนามที่เป็นถิ่นของพวกไทดำ ได้ทาง

เส้นแวงนครสวรรค์ขึ้นไป ออกไปทางอุดรดิษฐ์ ออกเมืองน่านไปทางโน้น มันเป็นไปได้ เพราะฉะนั้น พวกนี้มันก็น่าจะอพยพอะไรเข้ามาตั้งแต่สมัยที่มันยังมีเรื่องฮ่อทรงคำ ทรงขาวรบกันตรงฟากโน้น ขกขบวนกัน มาตั้งนานแล้ว แต่ที่มันก็มีประเด็นว่า แล้วทำไมเขาต้องโกหกเราด้วยล่ะว่า เขามาจากโน้น จากนั้น บางทีคนเล่า เขาไม่โกหกหรอก เพราะพ่อเขาเล่าอย่างนั้น เขาเชื่ออย่างนั้น แต่ที่นั่นมันอยู่ที่ว่า พ่อเขาทำไมต้องโกหกอย่างนั้น ด้วย ไข่ม้อย เพราะว่าอะไรก็ได้บอกแล้วว่า พวกเรา พวกเขา ไทเดิม ไทคำ ย้ายมาจากเมืองนั้น เมืองนี้ใน เวียดนามเล่าไม่ได้ เดี่ยวหลวงท่านจะหาว่า เราเป็นหมู่บ้านคอมมิวนิสต์ กลัวคอมมิวนิสต์ อันนี้น่าจะเป็น คำอธิบายที่ใช้ได้ ที่เราจะบอกว่า ทำไมเขาถึงต้องโกหกเราอย่างนั้น เพราะกลัวคอมมิวนิสต์ ผมก็ไปเจอเมื่อก่อน นี้แถวๆ บุรีรัมย์ เราก็คงไปถึงเนินปราสาทโบราณ ว่ามีปราสาทเก่าๆอยู่ไหนบ้าง ตอนนั้นผมก็ไปสำรวจก็พอดีไป ถามเขา ปราสาทโบราณอยู่ตรงไหน แล้วก็พูดถึงคูเมืองว่า เป็น **ละลม** เรียก **ละลม** อย่างนั้น **ละลม**อย่างงี้ ผมก็ ถามว่าคุณพูดภาษาเขมรไข่ม้อย เขาว่าเป็นภาษาไทย ไม่ยอมรับว่าเป็นภาษาเขมร เพราะอะไรเราก็อธิบายได้ ไข่ม้อย เรากับเขมรทะเลาะกัน เขาก็ไม่อยากจะเขมรแล้วเขากลับ แต่เมื่อก่อนเขาไม่มีความรู้สักอย่างนั้น เขาก็ไม่จำเป็น แต่ก็อยากจะแถมอีกนิดตรงที่ว่า ผมก็ตรวจมาถึงตรงนี้ ผมบอกว่าคุณเรียกละลมไม่ได้ คูเมืองก็คู เมืองคุณก็ใส่เข้าไปสิ เพราะ **ละลม** หมายถึง **หนองน้ำธรรมชาติ** เป็นภาษาเขมร ภาษามันกลายไป มันจะบอกว่า ถูกแล้วเอาตามภาษาที่กลายไม่ได้ แล้วตอนหลังก็เจออีกตอนนี่เลยห่อภาษาเขมร บอกว่ามีบารายอยู่ในวัดกว้าง ๓ วา ยาว ๔ วา บอกไม่ใช่ **บาราย** นี่มันต้องเป็นหนองน้ำที่คนทำขึ้น แล้วก็ต้องมีขนาดใหญ่ประมาณสนาม ฟุตบอล เขาถึงจะเรียกว่า **บาราย** ถ้าเล็กๆ เรียกว่า **สระ** เป็นภาษาเขมร แต่ว่ามันไม่ใช่ละลม ถ้าใหญ่มากก็ **ทะเล** อันนี้ก็เป็นเรื่องแบคกราวนด์ที่เราควรจะรู้อีกอย่างหนึ่ง อยากจะยกตัวอย่างในแง่ของการไปถามเขา มันก็มีที่ บ้านชะโนด ที่จังหวัดมุกดาหาร อันนี้ผมไปสำรวจเอง มันเป็นวิหารใหญ่สวยมาก ต้องมีการบูรณะ ที่ผม บูรณะเพราะว่า หลังคามุงสังกะสี คนหนึ่งก็บอกว่า เจอกระเบื้องสองสามแผ่นเท่านั้นแหละ อีกคนก็บอกว่า ไป สัมภาษณ์มาแล้วเขาบอกว่า เมื่อก่อนนี่มุงจาก แล้วต่อมาก็มุงเป็นเกล็ด แล้วต่อมาเป็นเกล็ดมันพังไป จึงมุง ด้วยสังกะสี ผมบอกว่าอันนี้ผมไม่เชื่อนะคือมันอาจจะมุงเป็นเกล็ดจริงหรือเปล่าผมไม่รู้ แต่ว่าจากปากคำอันนี้ มันเชื่อถือไม่ค่อยได้ วิหารขนาดนี้ไม่มุงจากหรอก เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นปากคำของคนนี้เชื่อถือไม่ได้ หรอก เพราะว่าเหมือนบอกว่ายกตัวอย่างถ้าผมแต่งตัวอย่างงี้ละ ผมยังใส่เกือกแตะได้ แต่ถ้าผมใส่สูทข้างนอก ผมต้องใส่คัทชูผูกเน็คไทใส่ถุงเท้า ผมจะไม่ใส่เกือกแตะหรอก เช่นเดียวกับวิหารขนาดนี้ ไม่มีหรอกที่มุงจาก มันเป็นไปได้ เพราะฉะนั้นผมจึงไม่ยอมรับคำสัมภาษณ์อันนี้

นายนิติ แสงวัฒน์ : ผมถามเล็กน้อยนะครับ คือ นักเรียนโบราณคดีเราโดยเฉพาะรุ่นก่อน แต่ถูกสอนอยู่เรื่อยๆว่าจารึกคือประกาศ เพราะฉะนั้นจะมีประมาณว่าความน่าเชื่อถือสูง มันก็จะโยงไปถึงว่า หลักฐานทางเอกสาร การวิเคราะห์ทางโบราณคดีมันจะมีศักดิ์ของมันอยู่ ความเชื่อเดิมะครับก็มีศักดิ์ของ เอกสาร ไม่ทราบที่พิเศษจัดการยังไงครับ

นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ : จารึก คือ ประกาศ ถูกต้อง แต่คุณเข้าใจว่ามันสุดแล้วหรือ คำถามอันนี้เป็นคำตอบที่สุดแล้วหรือ เพราะมันถามได้อีกว่าต้องการอะไร มันไม่ใช่ว่าจารึกคือประกาศ เพราะฉะนั้นต้องถูกต้องหมดทุกอย่าง มันถามได้อีก มันยังไม่ได้สิ้นสุดของคำถาม มันมีศัพท์อยู่ในทางวิจัย

เลขนะ ถืออย่างนี้ผิดแน่ๆในแง่วิจัย คุณถามได้อีก ประกาศอะไร ประกาศความยิ่งใหญ่ อะไรต่ออะไร ก็เกิดข้อสงสัยแล้วเห็นมัย

อีกอย่างที่ได้ก็คือว่า ไหนคุณเอามาจากหนังสืออะไร หนังสือฝรั่งด้วยนี่ โดยมากพอฝรั่งพูดอะไรมันต้องถูกหมด เราต้องดูออโรดิษฐ์ของสำนักพิมพ์ ถ้าเป็นหนังสือฝรั่งเราบอกคอนเนลยูนิเวอร์ซิตีเพรส แล้วเราจะไปค้าน ไม่เชื่อเลยต้องคิดมากนะ เราต้องทำงานหนักนะ แต่ถ้าเป็นริเวอร์บุ๊ก เราก็พอจะหาเหตุผลมาค้านได้ง่ายๆ มันน่าเชื่อถือหรือไม่น่าเชื่อถือ มันก็อยู่ที่ออโรดิษฐ์ของสำนักพิมพ์ที่มันพิมพ์ออกมาด้วย

นายอำพัน กิจงาม : ถ้าเพื่อพิเศษพูดมาเกี่ยวกับเรื่องศิลาจารึก แนะนำนักโบราณคดีรุ่นน้องๆ ได้มั้ยครับว่า ความน่าเชื่อถือของตำนาน พงศาวดาร จากคำสัมภาษณ์ที่พิเศษจัดลำดับความชัด ได้มั้ยว่า อันไหนควรน่าเชื่อถือมากที่สุด

นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ : ผมว่า มันอยู่ที่ประเด็นที่เราจะเล่าเนื้อหาด้วย ยกตัวอย่างง่ายๆอย่างพ่อขุนรามคำแหงมีอำนาจไปถึงนครศรีธรรมราชเป็นที่แล้ว ถามว่า เชื่อได้มั้ย เชื่อไม่ได้เด็ดขาด เพราะอะไร มีทุกขั้วรอบอะไรก็ตามันกระดิ่ง พ่อขุนรามก็จะออกไปไต่สวนความแค้นว่า ใครเป็นอะไร โธ่เอ๊ย! โครงสร้างการปกครองขนาดเพชฌุเพชรีเลชั่นระหว่างกัน มันก็แค่หมู่บ้านเล็กๆเท่านั้นเอง มันจะไกลไปถึงยึดเมืองนครศรีธรรมราชได้ยังไง เมืองเล็กๆครอบครองลงไปถึงนั่นได้ยังไง มันเป็นไปได้อยู่แล้ว สมัยนี้คุณมีมัยเล่าเพชฌุเพช ถึงขนาดแค่ผู้ว่ากับลูกบ้านมันแทบจะไม่ได้แล้ว อันนี้ลักษณะโครงสร้างมันเล็กๆเมื่อมันเป็นอย่างนี้ คุณจะให้มันไปถึงใหญ่โตอย่างนั้นได้ยังไง มันเป็นไปได้อยู่แล้ว แต่ว่าจะมาทึ่งไปผมไม่ยอม ศิลาจารึกมันมีค่ามาก คุณค่ามันมี คุณจะเอาอะไรมาใช้ละ ใช้ยังงี้ ไข่ม้อย แล้วก็มันะเวลาบอกเขตแดนของพ่อขุนรามคำแหงเขาบอกมาไปถึงภาคกลางเลยนครสวรรค์ มันไปทางขวาหมด หมายถึงมองไปทางใต้นะ แล้วเมืองใหญ่ๆทางซ้ายมือ คือ ละโว้ไม่พูดถึงเลย เพราะอะไรที่ไม่พูดถึง อันนี้ก็เป็นเรื่องที่เราจะได้เป็นข้อมูลเอามาคิดเอามาแปลความ

นายนิติ แสงวัฒน์ : ถ้าผมสรุปอย่างนี้ก็จะถูกไข่ม้อยครับว่า การแยกแยะ ความน่าเชื่อถือมันก็ต้องขึ้นกับพื้นความรู้ของเราเองด้วย

นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ : ประเด็นที่เราจะเอามาใช้ด้วย เรื่องอะไร ในเรื่องอะไร

นายนิติ แสงวัฒน์ : แล้วก็ต้องคิดถึงความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูลนั้นด้วย ถูกมั้ยครับ

นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ : ครับ

นายนิติ แสงวัฒน์ : ทีนี้สมมุติว่า เราเจอว่าเอกสารชนิดหนึ่งไข่ม้อยครับ ทั้งวิเคราะห์วิจารณ์ วิจัยอะไรน่าเชื่อถือมาก แล้วก็มีอีกเจ้าหนึ่งก็มีเอกสารแบบวิเคราะห์ วิจัยหลักฐานน่าเชื่อถือเหมือนกันมากกว่าหนึ่งเจ้าขึ้นไป เราควรจะทำยังไงกับข้อมูลที่เราได้ยกตัวอย่างสมมุติว่า พูดถึงแหล่งอะไรสักแห่งหนึ่งหรือเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ ทางโบราณคดีอะไรสักแห่งหนึ่ง สมมุติว่าจิตร ภูมิศักดิ์เขาเคยเขียน ไว้ทั้งวิเคราะห์ วิจารณ์ไว้เสร็จ น่าเชื่อถือเชียว ต่อมาใครสมมุติว่าเป็นอาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ก็เขียนไว้เหมือนกัน วิเคราะห์ไว้อีกแบบหนึ่ง แต่น่าเชื่อถือเหมือนกัน เราอาจจะมึนงงขึ้นที่๓ อีก สมมุติว่าเป็นอาจารย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ เขาเขียนไว้ สรุปไว้ไม่ตรงกัน แต่ก็น่าเชื่อถืออีกเหมือนกัน เราจะทำยังไงกับข้อมูล

นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ : เวลาเขาสรุปมาเขาคงไม่ได้สรุปว่า เป็นไฟแช็กอันเดียวหรือก มันต้องมีในเรื่องของสังคม มันก็มีกว้างเยอะเยอะนะ มันไม่ใช่อย่างนั้นหรือ เพราะฉะนั้นทั้ง ๓ เรื่อง มันจะอยู่ในประเด็นไหนด้วย เราต้องแยกประเด็นสรุปด้วย ประเด็นนี้ คนนี้เขาน่าเชื่อถือกว่าคนอื่น เราอยากจะรู้ว่าใครน่าเชื่อถือมากกว่ามันก็อยู่ที่ตัวเรา ในหลักเหตุผลของเรา ที่เราได้เรียนรู้มา เรียนมาได้อันถึงจบปริญญาตรีแล้วยังไม่รู้เลยหรือว่าจะไรถูกอะไรผิด คุณก็ต้องดูว่าใครมีเหตุผลอะไรมากกว่ากัน อาจจะเช็กไปตั้งแต่ว่า ทำไมจิตร ภูมิศักดิ์พูดอย่างนี้ เพราะจิตรไม่ได้ทำไปในแง่ของหลักฐาน ไม่ได้ดูเลยหลักฐานอะไรไป เป็นยังไง ว่าแล้วก็คว้ามายเลย แล้วก็เอามาสร้าง ถ้าเราจบปริญญาตรีจริงๆ มีความรู้จริงๆเราก็จะเข้าใจว่า อ้อ! จิตรมีช่องว่างตรงนี้ หรืออาจารย์ศรีศักรอาจจะมียช่องว่างตรงนี้ ถูกตรงนี้ ตรงนั้นไม่ถูกเราทำได้ เราต้องทำได้

นายนิติ แสงวัฒน์ : ความน่าเชื่อถืออันนี้ครับมีหลักเกณฑ์ในการคิดมั๊ยครับ แนวคิดกว้างๆว่า มันมีเอกสารคล้ายๆกัน ซ้ำๆกันหลายฉบับจะมีหลักเกณฑ์คืออย่างไรว่า อันไหนจะน่าเชื่อถือกว่าอีกอันหนึ่ง

นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ : จริงแล้วพงสาวดารนี่นะ ต้องรู้ก่อนว่า อยากจะพูดว่า ถ้าคุณอยากจะรู้ธรรมชาติของพงสาวดารทั้งหลาย คุณก็ต้องไปอ่านแล้วไปหาความรู้ทุกฉบับ แต่ประเด็นมันอยู่ที่ว่า เวลานี้ก็อยากจะเรียนลัด คือว่าอยากจะทราบก็เอาละ ผมก็จะบอกให้ไม่ต้องไปอ่านเยอะๆก็แล้วกัน แต่ให้รู้ทั้งหมดของพงสาวดาร คือพงสาวดารของไทยนี้จะว่าไปเดิมมันมีอยู่ก็ฉบับละ ผมก็จำไม่ค่อยได้ ผมเรียกเป็นอย่างนี้ หนึ่งพงสาวดารฉบับพิสดาร ซึ่งประกอบด้วย พงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา พงสาวดารฉบับจักรพรรดิพงศ์ พงสาวดารฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) พงสาวดารฉบับบริติชมิวเซียม พงสาวดารฉบับพระพนรัตน์ แล้วก็ยังมีพงสาวดารอีกฉบับหนึ่งที่คนใช้มากก็คือ พงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ อันนี้อยู่ในกลุ่มเดียวกัน ส่วนพงสาวดารอื่นๆ ก็คือพงสาวดารฉบับปลีกที่เขามาพบทีหลังก็เป็นพงสาวดารที่สั้นๆ ซึ่งเป็นความสั้นๆเพียงเท่านั้นเอง ซึ่งพบนิดเดียวแล้วอีกอันหนึ่งก็คือ พงสาวดารฉบับวันวลิต ซึ่งเป็นเรื่องที่วันวลิตเขียนขึ้นในสมัยพระเจ้าปราสาททองเพราะฉะนั้นก็เท่ากับเป็นพงสาวดารที่เขียนเก่าสุดเลยของวันวลิตนี่นะละ สำหรับพงสาวดารวันวลิตก็จะมีลักษณะเป็นการบอกเล่าจากคนไทยอีกทีหนึ่ง คำบอกเล่าที่จะให้เป็นพงสาวดาร เราก็จะต้องรู้ว่า มันจะต้องมาจากผู้รู้สมัยโบราณ ซึ่งอาจจะเป็นในระดับขุนนางชั้นสูงก็ได้ รวมทั้งเรื่องที่มีมันเป็นตำนานที่บอกเล่ากันมาซึ่งบางครั้ง เราก็ไม่รู้เหมือนเขา มันก็อาจจะเป็นไปได้เหมือนกันว่า บางครั้งคนเล่าก็จ๋ามาผิดๆที่เป็นตำนานมัน ไม่สมบูรณ์แล้วก็มาเล่าให้วันวลิต (เจเรเมียส ฟานฟรีด) ฟัง หรือวันวลิตฟังแล้วเข้าใจไปอีกอย่างหนึ่ง แล้วก็เอามาเขียนต่อ ยกตัวอย่างเช่น มีเรื่องของกรุงศรีอยุธยาซ้ากันอยู่หลายตอน ซึ่งผมก็อธิบายว่าจริงๆที่มันซ้ากันหลายตอน มันเป็นวิธีการเขียนสมัยโบราณที่ว่า เขียนถึงบ้านเมืองอะไรเกี่ยวกับอยุธยาสักอย่างหนึ่งจะต้องพูด ถึงว่า สร้างเมืองอะไรสักครั้งหนึ่ง แล้วก็ล่อจมหายไป แล้วก็บอกว่า สร้างอีก แล้วก็ล่อจมหายไปอีก ครั้งที่ ๓ ถึงจะเป็นเรื่องที่สืบเนื่องกันมา อันนี้มันเหมือนกับเป็นแพทเทิร์นของการเขียนพงสาวดาร

ตอนนี้ก็พูดมาถึง เรื่องพงสาวดารฉบับอื่นๆที่ผมเรียกว่าพงสาวดารฉบับพิสดาร ก็เพราะว่าจริงๆแล้วมันมีอยู่ฉบับเดียวก็คือ พงสาวดารฉบับพันจันทนุมาศเจิม ที่บอกว่าเขียนขึ้นสมัยพระเจ้าท้ายสระ แล้วก็เอาไปลอกกันไปลอกกันมา บางตอนที่ต่อตอนต้น ต่อกันไปก่อนพระเจ้าอยู่หัวองค์มี เดินทางมาจากเชียงราย แล้วก็ข้ามแม่น้ำไปสร้างเมือง แดวก้าแพงเพชร แล้วส่วนต่อมาถึงพระเจ้าอยู่หัวองค์ลงมา มันจะคล้ายๆกัน เราก็รู้ว่ามัน

ลอกกันไปลอกกันมา มีพิสดารมากก็เช่น พงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา ซึ่งน่าจะเป็นคู่มือของ ร. ๔ แต่คนที่เขียนหรือทำพงสาวดารฉบับนี้ น่าจะเป็นเจ้าพระยาพระคลัง(หน) เราศึกษาไปหลายๆตอน ไปดูเกร็ดอะไรทั้งหลาย คุณจะเห็นว่า มันน่าจะมาจากเรื่องที่เจ้าพระยาพระคลังเป็นคนเขียนทั้งนั้นแหละ แล้วคุณก็จะได้ประโยชน์ แต่ว่าที่แน่นอนก็คือว่า ถ้าพูดถึงในแง่ของศักราช พงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯเขาเชื่อถือได้มากกว่า เหตุที่เชื่อถือได้มากกว่า เพราะว่าได้มีการตรวจสอบชำระกันเรียบร้อยแล้ว ตอนต้นๆก็อาจจะตรวจสอบจากศิลาจารึก เอกสารอื่นๆ รวมทั้งเอกสารจีน เอกสารฝรั่ง อะไรทั้งหลาย ตรวจสอบกันได้หมด แล้วฉบับหลวงประเสริฐฯนั้นก็ฉบับที่เชื่อถือได้มากที่สุด ในแง่ของช่วงเวลา แต่ถ้าเกิดว่าไม่มีพงสาวดารฉบับอื่นๆเลย บางทีก็แยเหมือนกัน จะไม่เข้าใจเพราะเนื้อความในพงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯเป็นข้อความสั้นๆ และ พงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯ เองก็จบแค่สมัยพระนเรศวรสวรรคต

และมีที่ไม่มีใครเคยพูดเลย ผมจะพูดเป็นครั้งแรกว่า บางคนก็อยากจะหาฉบับหลวงประเสริฐฯ อีกว่าพอจะมีที่ไหนอีกบ้าง เพราะเป็นฉบับที่แม่นยำเหลือเกิน ผมก็อยากจะบอกว่า ไม่ต้องไปหาหรอก มันไม่มี เหตุที่มันไม่มี เพราะว่าพงสาวดารฉบับนี้เขียนขึ้นมาในลักษณะที่ไปรวบรวมเอกสารทั้งหลายมา แล้วก็มาเล่าเรื่องเหตุการณ์ตามโดยเรียงตามลำดับช่วงเวลาได้ไปเรื่อยๆจนจบ ลักษณะการเล่าจะเป็นทางการมาก ไม่มีลักษณะของความเป็นศิลปะมาก ส่วนพงสาวดารฉบับอื่นๆ ไปพะวงในเรื่องของลีลาความงามของภาษา ในแง่ของการใช้ศิลปะภาษา เพราะฉะนั้นมันจึงมีการขยายความ ยิ่งพงสาวดารฉบับพระราชหัตถเลขาเป็นฉบับที่ขยายความมากที่สุด บางตอนเราจับได้เลยว่า แต่งแทรกในสมัยรัชกาลที่ ๔ จับได้เลยถ้าเรารู้พื้นฐานทางประวัติศาสตร์พอสมควร เรื่องบางเรื่องในพงสาวดารฉบับนี้สมัยโบราณมันไม่ได้เป็นอย่างนี้ นี่มันเป็นในสมัยรัชกาลที่ ๔ นี่เป็นอย่างนี้เป็นต้น อย่างไรก็ตามก็ยังมีบางคนบอกว่าพงสาวดารฉบับหลวงประเสริฐฯก็น่าจะทำขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ พวกนี้เป็นพวกเดียวกันกับที่คัดค้าน ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช(หลักที่ ๑) เลยลามมาถึงหลวงประเสริฐฯ ผมบอกได้ว่าไม่ใช่ เราไม่ได้เอามาจากฝรั่งเศสหรอก เอามาจากจีนต่างหาก แล้วก็เชื่อว่า เอกสารที่เป็นที่รวบรวมของหลวงประเสริฐฯนั้น น่าจะตกค้างอยู่ที่พิษณุโลก เพราะฉะนั้นความสับสนของความ บางตอนจึงไม่สับสน โดยเฉพาะตอนที่พระเจ้าแผ่นดิน ๒ องค์ อยู่ที่อยุธยา กับอยู่ที่พิษณุโลก เพราะว่ามูลฐานที่มันเป็นเอกสารมันมาจากคนละแหล่งกัน ฉบับอื่นๆมารากราษสำนักอยุธยา แต่ฉบับนี้มารากราษสำนักพิษณุโลก เพราะฉะนั้นราชสำนักพิษณุโลกพอหมดพระนเรศวรก็จบแล้ว เรื่องต่อจึง ไม่มี

บางทีมันไม่ใช่เรื่องยากหรอก ถ้าเรามีเหตุมีผล เราต้องตัดสินใจได้ว่า อันนี้ถูกอันนี้ผิด พระพุทธเจ้าสอนมาตั้งนานแล้วในกาลามสูตร เราควรที่จะมีหลัก มีอะไรที่จะดูแล้วเอามาประเมินค่าตรงนี้ มันตัดสินใจได้ในแง่ของความจริง-ไม่จริง นอกจากบางเรื่องเท่านั้นที่มันอาจจะเป็นเรื่องของความคิด-ความอ่าน ซึ่งจะมีคำอธิบายที่แตกต่างกัน มันคงไม่ใช่ว่าชั่วหรือดี อาจจะชั่วก็ได้ ดีก็ได้ ไม่ใช่ชั่วกับดีมันร้อยเปอร์เซ็นต์ มันเป็นเรื่องที่มันซับซ้อนยิ่งกว่านี้ มันถึงคิดต่างกันได้ มันอาจจะถูกทั้งคู่ก็ได้ ด้วยเหตุด้วยผล หรือด้วยคำอธิบายที่เขาเอาทฤษฎี ความรู้อะไรอื่นๆมาประกอบคำอธิบายที่ทำให้มันต่างกัน แต่ด้วยข้อเท็จจริงเช่นนี้ จึงอธิบายอย่างนี้ มันมีที่มา มันเป็นผลจากข้อเท็จจริงตรงๆเลย ทำให้เราบอกได้ว่าอะไรถูกอะไรผิด ใช้หลักฐาน ถูกหรือว่าใช้หลักฐานผิด

บทสัมภาษณ์ นายสถาพร ขวัญยืน โดยนายนิติ แสงวัฒน์ นักโบราณคดีชำนาญการพิเศษ กลุ่มวิชาการ โบราณคดี ในประเด็นความรู้ ด้านการสำรวจพื้นที่วัฒนธรรมเฉพาะ

นายนิติ แสงวัฒน์ : การสำรวจทางโบราณคดีนอกจากจะเป็นการสำรวจทางวิชาการซึ่งจะต้องมีเทคนิค วิธี แล้วก็กลเม็ดนอกตำราที่วิทยากรหลายท่านได้พูดไปหมดแล้วนะครับ เรื่องของเทคนิคการสัมภาษณ์ต่างๆจะมีพื้นที่ หรือแหล่งโบราณคดีอีกประเภทหนึ่งซึ่งพอจัดกว้างๆได้ว่า อาจจะอยู่ในเขตพื้นที่ ที่มีความเสี่ยงนอกเหนือจากแหล่งโบราณคดี หรือสิ่งสำรวจตามปกติก็คือ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของชุมชนที่มี

นายสถาพร ขวัญยืน วิทยากรบรรยายในประเด็นความรู้ด้านการสำรวจพื้นที่วัฒนธรรมเฉพาะ

ลักษณะวัฒนธรรมแตกต่างไปจากวัฒนธรรมโดยทั่วไปของประเทศนะครับ อาจจะเป็นศาสนา วัฒนธรรม ภาษา แล้วสภาพความเป็นอยู่ ซึ่งคณะสำรวจหรือนักโบราณคดีที่จะเข้าไปคิดว่า คงจะต้องมีการปฏิบัติตัว หรือ กำหนดวิธีการที่จะเข้าสำรวจเก็บข้อมูลรวมไปถึงการติดต่อ สอบถามกับชุมชนแล้วก็พยายามที่จะปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่โดยไม่ไปละเมิดข้อห้าม หรือข้อพิจารณาในการดำรงชีวิตตามปกติของชุมชน

ช่วงนี้จะมีวิทยากร คือ คุณสถาพรฯ(นายสถาพร ขวัญยืน)ซึ่งท่านเคยเป็นข้าราชการกรมศิลปากรในตำแหน่งผู้บริหารแล้วก็เป็นนักวิชาการมาก่อน เคยเป็นหัวหน้าโครงการทางภาคอีสาน ซึ่งวิทยากรบางท่านเคยพูดไว้ตอนแรกนะครับ ท่านจะมาพูดถึงประเด็นการสำรวจเขตพื้นที่ ที่มีลักษณะวัฒนธรรมเฉพาะ

นายสถาพร ขวัญยืน : ครับ สวัสดีครับ สำหรับเรื่องราวของการสำรวจในพื้นที่ ที่มีลักษณะเฉพาะก็เป็นเรื่องหนึ่งทีหลังจากการทำงานอยู่ในโครงการ โบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็ได้มาดำเนินการ เพราะว่าในส่วนหนึ่งทีดำเนินการนี้ก็คือ โครงการสำรวจศาสนสถานในศาสนาอิสลามในกรุงเทพมหานคร แล้วก็รับงานในส่วนของการสำรวจนี้ก็เพราะว่า ได้เปรียบอย่างหนึ่งก็คือ เป็นมุสลิมก็สามารถที่จะเข้าไปในเขตพื้นที่ได้โดยไม่มีปัญหาใดๆ ในเรื่องของการสำรวจในพื้นที่ลักษณะเฉพาะมันก็เหมือนกับการ

สำรวจทั่วไป เราก็จะต้องมีการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น แน่แน่นอนแต่ละมัสยิดซึ่งตอนนี้ผมสำรวจก็คือ สำรวจมัสยิดในเขตกรุงเทพมหานครมีจำนวนเกือบ ๒๐๐ แห่ง ประมาณ ๑๘๐ เศษๆ ก่อนที่จะออกพื้นที่ เราก็ต้องสำรวจว่า ในแต่ละแห่งจากข้อมูลเบื้องต้นมีข้อมูลอะไรบ้างที่เราจะได้รับในเบื้องต้น แต่ส่วนใหญ่ก็จะมีแต่เฉพาะในเรื่องของที่ตั้ง ชื่อของอิหม่าม ผู้นำมัสยิดนะครับ แล้วก็ในรายอื่นๆนั้นแทบจะไม่ค่อยมี นอกจากตัวโบราณสถานที่เป็นมัสยิดอาจจะเก่าบ้าง ใหม่บ้าง บางแห่งที่มีเก่ามากๆเราก็จะมีข้อมูลมาก ข้อมูลนี้หมายถึงข้อมูลเบื้องต้นนะครับ เมื่อออกสำรวจแล้วก็คิดว่า เมื่อเราได้ข้อมูลเหล่านี้ เราก็เข้าไปสู่พื้นที่ที่จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง การที่เราเข้าไปเจาะเฉพาะจุดนะครับ ผมขอย้อนไปนิดหนึ่งนะครับในเรื่องการสำรวจลักษณะเฉพาะมันก็เป็นจุดหนึ่งที่กรมศิลปากรนะครับซึ่งเกี่ยวข้องกับที่เป็นผู้จ้างให้ดำเนินการก็อยากจะสำรวจในเรื่องของมัสยิด หรือตัวโบราณสถานต่างๆที่มันมีปัญหาในเรื่องของการก่อสร้าง ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงจริงๆ มัสยิดก็มีการก่อสร้างมานานแล้วนะ ตอนต้นรัชสมัยรัตนโกสินทร์ แต่ในเรื่องของการปรับเปลี่ยน เปลี่ยนแปลงรูปแบบอะไรต่างๆ กรมศิลปากรที่ต้องการอยากจะรู้ข้อมูลพื้นฐานในการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ก็จึงได้ทำโครงการนี้ขึ้น เมื่อการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในขั้นต้นเสร็จแล้ว ก็จะออกไปสำรวจ การสำรวจมันก็ต้องเข้าไปหาจุดที่สำคัญก็คือ ผู้นำมัสยิด ผู้นำมัสยิดเขาจะให้ข้อมูลได้ดีที่สุดในเรื่องของประวัติการก่อสร้าง เราเน้นในเรื่องของอาคารของตัวมัสยิดเป็นสำคัญ ความเก่าแก่อายุสมัย แต่ก็เป็นที่น่าเสียดายว่า มัสยิดที่เก่าๆ แล้วก็เป็นที่รื้อกว่าปีก็ถูกปรับเปลี่ยนแล้ว ก็น่าเสียดายยิ่งไปอีกในเขตไกลๆออกไป อย่างในเขตหนองจอกไม่มีภาพเก็บไว้เลย มันมีแต่ภาพมัสยิดใหม่ๆที่ได้ปรับปรุง แกะไขแล้วนะครับ อันนั้นเราก็ได้แต่บันทึกประวัติไว้อย่างเดียว การเข้าพื้นที่นี้ก็คืออย่างหนึ่งก็คือ ในเรื่องของความเป็นมุสลิมอย่างที่เรียนให้ทราบมาตั้งแต่ต้นแล้วนะครับว่าเราได้เข้าไปแล้วก็สามารถจะพูดคุยได้สะดวก พูดในเรื่องหลักการของศาสนา คอยในเรื่องของแนวคิดในเรื่องของการก่อสร้าง ปรับโครงสร้างอะไรต่างๆของมัสยิด ซึ่งส่วนใหญ่อย่างที่เราจะเห็นที่เขตหนองจอกที่ผมทำมาากแล้ว เขามาเป็นมุสลิมที่ย้ายถิ่นฐานมาจากแถบทางภาคใต้ หรือว่าแถบในส่วนของกลางของกรุงเทพแถบมหานาคเข้าไปอยู่ริมคลองแสนแสบตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ถูกกวาดต้อนมาสมัยรัชกาลที่ ๑ เพราะฉะนั้นสิ่งเหล่านี้ที่เราารู้เราก็ค่อยๆเอาความรู้ในเบื้องต้นจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์เข้าไปจับ เข้าไปสัมภาษณ์ชุมชนซึ่งบางแห่งเขาก็ไม่ทราบนะครับ ถ้าไม่เจอคนที่ทรงความรู้จริงๆ แต่เมื่อเราเข้าไปศึกษาจริงๆแล้ว เราก็จะเห็นว่า ลักษณะวิธีการของที่เขาดำรงอยู่ เขาก็ค่อยๆปรับเปลี่ยน ซึ่งปรับเปลี่ยนไปอย่างมาก เนื่องจากมีถนนหนทางเข้าไป ความเจริญเข้าไปก็เหมือนทุกที่ แล้วก็เห็นว่าตัวศาสนสถาน ชีวิตความเป็นอยู่ ลักษณะประเพณีของเขาจะหลงเหลือเป็นมุสลิมเก่าๆแบบที่บางส่วนของว่า สามารถพูดคุยวิไลแบบคนทางใต้ที่มาใหม่ๆก็ค่อยๆจะหมดรูปไปเรื่อยๆ ซึ่งเมื่อก่อนสมัยรุ่นเจนเนอเรชั่นของปู่ ย่า ตา ยาย เขาก็ยังพูดคุยวิไลกันอยู่ ก็มีแต่คนรุ่นนี้ที่ค่อยๆหมดไปแล้ว วัฒนธรรมก็จะเป็นเรื่องของสมัยใหม่มากขึ้น เพราะฉะนั้นสิ่งต่างๆเหล่านี้ก็เหมือนการสำรวจว่า เราอยากจะไปเก็บข้อมูลเหล่านี้ไว้ ไม่ใช่มัสยิดอย่างเดียว ผมก็อยากให้เก็บในเรื่องของครอบครัว วัฒนธรรมด้านต่างๆของชุมชนนั้นๆด้วย ในการเข้าไปสัมภาษณ์ ความเป็นมุสลิมเราได้รู้รายละเอียดต่างๆของชุมชนเขา ลักษณะประเพณีนะครับ ที่ตั้งของมัสยิด การหันหน้ามัสยิดไปทางทิศตะวันตกก็มี ลักษณะการหันผนังทิศไปอย่างไร ภายในมัสยิดมีพื้นที่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการใช้เป็นที่ขึ้นไปเทศน์ ขึ้นไปให้สั่งสอนกันในวันศุกร์อะไรต่างๆ เป็นเรื่องของปลูกสร้าง อย่างที่โครงสร้างต่างๆเหล่านี้ก็ถูกปรับเปลี่ยนไป ฉะนั้นเราก็จะดูวิวัฒนาการตั้งแต่เริ่มต้น บางแห่งเปลี่ยนไปถึง ๓ ยุค ๓ สมัย ตั้งแต่สมัยเป็นไม้ เขาเรียกว่า บะแล หลังคามุงจาก แล้วก็เปลี่ยนมา

เป็นหลังคาไม้ธรรมชาติ ก่ออิฐถือปูน จนกระทั่งมาเป็นปัจจุบัน เราก็จะเห็นว่า วิวัฒนาการของมัสยิดแต่ละหลังมันมี ไม่ใช่ว่ามีมาก่อตั้งใหม่ๆ มันก็มีเมื่อ ๒๐, ๓๐ ปีมาแล้ว ใช้อาคารของโรงงานอะไรต่างๆบ้าง ซึ่งได้รับบริจาคเป็นรุ่นหลังๆ ส่วนที่ได้มา แต่ไปสำรวจชุมชนมุสลิมนี้ก็ดูอย่าง เข้าไปไม่มีสุนัขเห่า แนนอนมุสลิมไม่เลี้ยงหมา เดินเข้าออกนอกในเขาก็เป็นมิตรดี เป็นมิตรที่เราพูดอะไรกันก็โอ่ง่ายขึ้น เลี้ยงอาหาร มีงานสังสรรค์อะไรต่างๆ คือ ชุมชนมุสลิมเขาจะมีน้ำชา เขาก็จะเลี้ยงที่จะหาเงินมาบำรุงมัสยิดของเขา บางที่เขาไม่ได้รับเงินสนับสนุนจากที่ไหน เขาก็จะผลัดไปเลี้ยงน้ำชา แต่ละแห่งนี่ก็จะมีน้ำชามาจัดเลี้ยงกัน ตั้งโต๊ะ ชุมชนก็มาทำร้านอาหาร เป็นงานที่จะช่วยเหลือเอาเงินเข้ามัสยิด เพราะลักษณะของมัสยิดแต่ละแห่งจะต้องเป็นโรงเรียนสอนศาสนาด้วยทุกแห่ง นี่คือหลักการนะครับ เมื่อเรารู้แล้ว มันก็จะเป็นส่วนหนึ่งว่า มุสลิมจะต้องมีการเรียนรู้ตลอดเวลา เขาจะต้องเอาเด็กเข้าไปในเรื่องของการศึกษาให้มากที่สุด เขาเรียกว่า ฟาห์ดูอี คือ เรื่องของหลักการศาสนาก็เอาเด็กเข้าไปเรียน ถ้าเกิดเป็นวันธรรมดาหลังจากเรียนโรงเรียนปกติแล้ว ตอนเย็นก็ต้องเรียนศาสนาทุกวัน วันเสาร์ก็เรียนครึ่งวันอะไรต่างๆเหล่านี้ ปิดเทอมก็จะเรียนเต็มวัน เพราะฉะนั้นทุกมัสยิดจะต้องมีโรงเรียนเป็นส่วนประกอบ มีที่อาบน้ำละหมาด เป็นโครงสร้าง เป็นฟังก์ชันของมัสยิดแต่ละแห่งเลย ส่วนจะมีอาคารอะไรประสงคอะไรต่างมันก็แล้วแต่เนื้อที่ และที่ทำการอีกส่วนหนึ่งก็ต้องมีกุโบ เมื่อก่อนนี้ อาจจะรวมกัน บางแห่งไม่มีกุโบ จะไปฝังอยู่ใกล้ๆ เขาพยายามจะทำกุโบให้มันมีของตัวเองปัจจุบันนี้ แล้วปัจจุบันนี้ กุโบเนื้อที่มันก็แพง เขาก็ไม่ได้ขยายไป ก็ต้องถมใหม่เป็นอีกเจเนอเรชันหนึ่ง ถมให้สูงขึ้นมา คือมันไม่มีทางที่จะย้ายกุโบไปที่ไหนได้ง่ายๆ ถมดินให้สูงขึ้นมา เคยไปสำรวจแห่งหนึ่งนะครับ ที่หนองจอกมัสยิดอยู่ในสนามกอล์ฟเลย ซึ่งเขาก็จะซื้อเป็นเกือบร้อยล้านเหมือนกันนะครับ ทำสนามกอล์ฟ แต่ความเป็นมุสลิมที่มีกุโบมีอะไรต่างๆก็ย้ายออกไม่ได้ เขาถือกันว่า จะเอาศพในมัสยิดย้ายออกไปเปลี่ยนที่มันลำบาก นี่ก็เป็นเรื่องส่วนหนึ่งที่เรามาจากการศึกษา เรื่องเทคนิค วิธีการในเรื่องของการสัมภาษณ์บางทีเน้นอย่างเดียวก็คือ ข้อมูลต่างๆที่เราจะมา ที่เราสำรวจเบื้องต้นมา มันก็จะทำให้เราสัมภาษณ์เขาได้ถูกต้องมากยิ่งขึ้นนะครับ คือ การที่เราได้เข้าไปศึกษาประวัติศาสตร์ล่วงหน้าไปก่อน หรือจากการสัมภาษณ์เราก็ไปหาข้อมูลอะไรเพิ่มเติม เมื่อไปสัมภาษณ์ที่มัสยิดอื่นๆต่อไปจะทำให้เรามีข้อมูลเพิ่มเติมขึ้น แล้วก็เป็นการรวมของชุมชนได้มากขึ้น แต่หลักสำคัญก็ต้องสัมภาษณ์อิหม่ามซึ่งเป็นผู้นำชุมชน แต่บางครั้งอิหม่ามท่านก็ไม่ค่อยทราบ เขาบอกให้ไปสัมภาษณ์กรรมการ บางครั้งไม่ได้ไปครั้งเดียว เพราะว่าเดี๋ยวคนนั้นไม่อยู่ คนนี้ไม่อยู่ เราก็ต้องเวียนกลับไปอีกครั้งหนึ่ง เพื่อจะหาข้อมูลให้สมบูรณ์ ทางกรมศิลปากรให้งานมาทำก็อยากจะทำเป็นฐานข้อมูลด้วยว่ามัสยิดแต่ละแห่งเป็นลักษณะอย่างไร

นายนิติ แสงวันฉ : จากเมื่อสักครู่นี้ครับ หมายความว่าผมเข้าใจถูกมั๊ยครับว่า การเข้าไปสำรวจในพื้นที่ ที่มีลักษณะวัฒนธรรมเฉพาะอย่างนี้ ผู้สำรวจนี้จะต้องมีข้อมูลพื้นฐาน เข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่นเสียก่อนไหม้ยครับ แล้วคำถามสืบเนื่องก็คือว่า เราจำเป็นมั๊ยที่จะต้องรู้ถึงเรื่องภาษาท้องถิ่น เราต้องรู้ภาษาใดขนาดไหน

นายสถาพร ขวัญยืน : เรื่องภาษานี้แน่นอน เพราะอย่างทำในกรุงเทพฯไม่ค่อยมีปัญหา อย่างการทำงานในพื้นที่ ที่ผ่านมาโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางทีอีสานใต้เราไปเจอภาษาเขมร บางครั้งในหมู่บ้านลึกเข้าไปหน่อยโดยเฉพาะผู้หญิงเขาจะไม่ค่อยพูดภาษากลาง เขาจะพูดภาษาเขมรของเขา บางครั้งก็สะดุดเหมือนกัน การที่เขาไม่ตอบเรา เขาพูดไปในภาษาเขมร แต่ว่ามันก็เป็นส่วนหนึ่ง ถ้าเพื่อมี

คนที่รู้ภาษาถิ่นเข้าไปจะดีมากยิ่งขึ้น ในทางใต้ก็เหมือนกัน ผมเคยทำงานมา คือ การสำรวจถ้าไปเจอที่ห่างๆ ออกไป เขาก็พูดภาษาถิ่นเขา บางครั้งเราคุยยากเหมือนกัน เพราะฉะนั้นสิ่งหนึ่งที่น่าจะมียกคือ คนที่รู้ภาษา หรือ เป็นล่ามที่จะเอาเขาไป ทำให้เป็นการประสานการหาข้อมูลมันถูกต้องชัดเจนมากยิ่งขึ้น ชื่อนี้สำคัญมาก บางทีเขาบอกต้องให้เขาสะกด เจอบางคนสะกดไม่ได้ยังเข้าไปใหญ่

นายนิติ แสงวันฉ : หมายความว่าเวลาเราถามโดยเฉพาะถ้าเป็นชื่อเฉพาะ อย่างเช่นชื่อสถานที่ หรือชื่ออะไรอย่างนี้ เราควรจะต้องทวนคำถามอย่างเช่นคำถามยังไงครับ

นายสถาพร ขวัญยืน : ครับ ก็ต้องทวนแน่นอน เพราะบางครั้ง อย่างทางใต้พูดสั้นมากเลย เป็นภาษาถิ่น เราก็ต้องถามคำ สะกดคำ เขารู้ภาษา เขาก็จะบอกสะกดคำขึ้นมา ทำให้แน่นอนก็ต้องจำ ย้ำในเรื่องของชื่อที่เราให้ชัดเจนนะครับ ไม่เช่นนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปเลยในเรื่องชื่อ

นายนิติ แสงวันฉ : ทีนี้ อย่างกรณีที่เป็นชุมชนมุสลิมนี้ละ ในประเทศไทยเราเป็นศาสนาเดียวกันก็จริง แต่ว่าสภาพวัฒนธรรมต่างกันมั้ยครับ อย่างเช่น มุสลิมภาคใต้ ภาคตะวันออก ภาคกลาง กรุงเทพฯอะไรอย่างนี้ครับ

นายสถาพร ขวัญยืน :แน่นอน ถ้าเพื่อไม่คิดถึงภาษาแน่นอนว่าต่างกัน แต่วัฒนธรรมในภาพรวมไม่ต่างกัน เพราะว่าเรื่องหลักการทางศาสนา ถ้าเพื่อมุสลิมที่นิกายสุหนี่ก็จะมีหลักการคล้ายกันในเรื่องของวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และทางใต้เขาก็มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปบ้างในขนบธรรมเนียม ประเพณี ถ้าเพื่อเป็นหลักการทางศาสนา การยึดถือปฏิบัติ แนวทางปฏิบัติ การละหมาด การบำเพ็ญศาสนกิจก็จะเป็นในลักษณะเดียวกัน เป็นพื้นฐานในเรื่องของศาสนาอยู่แล้ว

นายนิติ แสงวันฉ : ครับ ทีนี้สมมุติว่า ในกรณีที่เรเข้าไป คือ เท่าที่ฟังมาคือ เข้าใจว่าท่านมาบรรยายโดยหลักพื้นฐานให้มั้ยครับ ทีนี้ประเภทกลมเม็ด เคล็ดลับ ลูกเล่นในการเข้าไปสำรวจให้ได้ผลดียิ่งที่สุด ซึ่งบางทีอาจจะไม่มีเขียนอยู่ในตำรา มีอะไรพอจะบอกได้มั้ยครับ เช่น เทคนิคในการสัมภาษณ์ เทคนิคในการเข้าไปติดสนิทกับคนท้องถิ่น ซึ่งเขาคงจะไม่ค่อยไว้ใจเราเท่าไรในตอนแรกๆ หรือเทคนิคในการถามข้อมูลลึกๆที่เขาไม่อยากจะบอกอะไรอย่างนี้ มีเทคนิคอะไรมั้ยครับ

นายสถาพร ขวัญยืน : ในเรื่องนี้ผมก็เตรียมไปในส่วนหนึ่งนะครับ มีหนังสือจากกรมศิลปากรในเรื่องที่เขาจะขอ ดู เพื่อไม่เชื่อถือเรื่องของเราทำงานมาสำรวจอะไรต่างๆ แต่เขาก็ไม่เคยขอ ดู เพราะหนึ่ง คำว่า อัลลามาโลกุม การเข้าไป หรือเราเป็นมุสลิมอย่างเขาแล้ว เพราะฉะนั้นการสัมภาษณ์อย่างอิหม่าม นะครับ ผู้นำเขาก็ให้ข้อมูลเราเต็มที่ เราต้องการจากชุมชน ผมก็จะไปหาเขาที่ร้านอาหารบ้าง อะไรต่างๆที่เขา นั่งคุยกันอยู่เป็นกลุ่ม ก็ค่อยๆคุยไปยังไม่ถามเรื่องของเราที่ต้องการ ค่อยๆคุย ค่อยๆเริ่มตามไปสนิทสนมทั่วๆไป นะครับ ถ้าเพื่อไม่ว่าจะเป็นศาสนาไหน ผมเชื่อว่า ถ้าเพื่อเรารับรู้เข้าไปถามในเรื่องประเด็นเสียทีเดียว เราก็ทานอาหาร คุยกับเขาไป มันก็ได้ข้อมูลเพิ่มเติมขึ้นจากในส่วนที่เราไปสัมภาษณ์อิหม่าม เราก็ได้ผู้ให้สัมภาษณ์เพิ่มมากขึ้น เพราะฉะนั้นผมก็จะอาศัยว่า ที่ไหนอยู่เป็นกลุ่มๆหน่อย นอกจากไม่มีจริงๆก็จะเข้าไป ความอ่อนน้อมถ่อมตนจะเป็นจุดสำคัญที่สุด เราเข้าไป เราจะมาหาข้อมูลมาทำงานด้านนี้ นะ ก็อยากจะ

ให้ข้อมูล เราแจ้งเหตุผลให้เขาทราบก่อนว่า เราทำเพื่ออะไร ไม่น่าจะมาทำลายหรือเปลี่ยนแปลงรูปแบบของมัสยิด เพียงแต่หาข้อมูลกว้างๆไว้เท่านั้นเองเพื่อจะเก็บไว้เป็นหลักฐานของกรมศิลปากร

นายนิติ แสงวัฒน์ : แล้วที่นี้อย่างสมมุติว่า ถ้าผู้เข้าไปสำรวจ อย่างยกตัวอย่าง ท่านวิทยากรนี้จะครับซึ่งเป็นมุสลิมเหมือนกัน ใช่มั้ยครับ อันนี้ก็คงมีปัญหาไม่มาก เพราะว่าจะมีความรู้ ความเข้าใจในพื้นฐานทางวัฒนธรรม และศาสนาอยู่แล้ว แต่ถ้าเกิดว่า คณะผู้สำรวจเกิดไม่ใช่เป็นชาวมุสลิม ถึงแม้ว่าจะมีความรู้พื้นฐาน ทำความเข้าใจมาก่อนแล้วบ้าง แต่มันก็ต้องไม่ลึกถูกมั้ยครับ ก็อาจจะมีย่อผิดพลาด จะมีเทคนิคยังงัยมั้ยครับ อย่างเช่น สมมุติเราพลาดไปแล้วที่จะทำอะไรผิดข้อห้าม หรือข้อไม่ควรกระทำต่อชุมชนเฉพาะอย่าง จะมีวิธียังงัยมั้ยครับ

นายสถาพร ขวัญยืน : คือ หลักการการเข้าไปในสถานที่สำคัญทางศาสนาก็คงเหมือนกันทุกศาสนา อย่างน้อยเราก็เห็นว่า การขึ้นไปบนโบสถ์ ขึ้นไปบนมัสยิด คือ หลักการเดียวกัน ก็อดรองเท้าทั่วไปพื้นฐาน เพื่อเป็นการให้ความเคารพสถานที่ ผมว่าต่างศาสนิกก็คงไม่มีปัญหา สำหรับการเข้าไปสัมภาษณ์เพียงแต่ขอให้เขารู้เหตุผลว่า มาทำอะไร ผมคิดว่าไม่มีปัญหา ส่วนรายละเอียดที่อื่นปลีกย่อยคิดว่าเราไปสัมภาษณ์ด้วยเจตนาที่ดี เราแจ้งเหตุผลให้เขาทราบแล้วไม่น่าจะมีปัญหา

มันมีเคิร์กใหม่ที่มีปัญหา มันมีอะไรเยอะแยะมากมาย มันเป็นเรื่องของตัวบุคคลมากกว่าที่เขาทำให้งานบางอย่างมันเดินไม่ค่อยเรียบร้อย ผมยอมรับว่า ในโครงการโบราณคดีภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นทีมงานที่มีความสามัคคีกัน มีคนอยู่เท่าไรก็อยู่กันแบบพี่ๆน้องๆทำงาน โดยรู้หน้าที่ของตัวเอง ผลงานมันก็เลยออกมา เหมือนกับว่า นะครับเหมือนกับว่า ก็กลายเป็นว่าผู้บริหารได้รับผลสำเร็จไปด้วย เพราะทุกคนรู้หน้าที่ของตัวเอง ผมก็ถกนึกไม่ออกจริงๆว่า มันจะมีเทคนิคยังงัยนะครับ เพราะฉะนั้นก็มันเป็นเรื่องของตัวบุคคล เรื่องของตัวเอง เรื่องของการประสานสามัคคีสัมพันธ์ สมมุติว่า ไปในพื้นที่แล้ว เราจะเข้าชุมชนไปพูดคุยกับใคร หาข้อมูลเพิ่มเติมในแหล่งอย่างน้อยเราได้ผลงานมาแล้ว เราก็ได้ใจของชุมชนตรงนั้นอยู่แล้วในส่วนหนึ่ง มีงานสังสรรค์ งานสงกรานต์อะไรต่างๆมันก็สนุกสนานกันในส่วนนั้นเพราะว่าเราไปจ้างคนในพื้นที่ที่ทำงานทำในส่วนที่เราไปอยู่ระยะยาว ฉะนั้นมนุษย์สัมพันธ์ในส่วนนี้มันก็จะมีความกลมกลืน เราได้รับความร่วมมือต่างๆในเรื่องของสวัสดิการ ดูแลอะไรจากชุมชน

นายนิติ แสงวัฒน์ : หมายความว่า ถ้าจะให้สรุปก็คือว่า ข้อแรกก็คือ จะต้องแบ่งแยกหน้าที่ความรับผิดชอบแล้วก็แบ่งงานให้ชัดเจนเพื่อให้เขามีสำนึกรับผิดชอบ แล้วอีกทางหนึ่งก็คือพยายามสร้างบรรยากาศครอบครัวขึ้นมาถูกมั้ยครับ

นายสถาพร ขวัญยืน : ครับ ที่มันเป็นลักษณะที่ดำเนินอยู่แล้วเป็นปกติ

นายนิติ แสงวัฒน์ : ทีนี้ในช่วงเวลาที่คาบเกี่ยวกับเวลางานนะครับ อย่างเช่น เรื่องกินเรื่องอยู่สมัยนั้นทำยังงัยกันครับ การทำอาหารแต่ละมื้อที่จะต้องเตรียมอาหาร ต้องทำอาหาร เพราะกลัวเป็นภาระเขาอยู่เหมือนกัน เพราะคนต้องทำงานด้วยแล้วยังต้องมาทำอาหารอีก ต้องไปซื้อหาวัตถุดิบปรุงอาหารอีกตอนนั้นทำงัยครับ

นายสถาพร ขวัญยืน : ก็มีลูกจ้างที่เราจ้างคนในท้องถิ่น ก็ช่วยในเรื่องของการปรุงอาหาร แต่ส่วนหนึ่งก็มีคนของเราที่จะไปช่วยดูเมื่อแบ่งเวลาได้ไปช่วยดูในเรื่องของการจะทำอะไรกินกันใน

ลักษณะนี้ ก็ใช้คนงานเป็นหลัก ในเรื่องของที่จะมาช่วย เพราะว่าทุกคนก็มีหน้าที่ มีที่จะต้องดำเนินการในแต่ละวัน

นายนิติ แสงวัฒน์ : แล้วทีนี้ ช่วงเวลาที่พื้นเวลางานไปแล้วไม่ว่าจะในสแตชัน หรือจะไปสแตชันย่อย ตอนที่ไปสำรวจ หรือขุดค้นเป็นช่วงๆ นอกเวลางานแน่นอนเราไม่ได้ทำงาน ๒๔ ชั่วโมงใช่ไหมครับ นอกเวลางานหลักปฏิบัติเพื่อให้ทีมงานอยู่ยัด ควรจัดยังงัยครับ คือ หมายถึงว่ารักษาระยะห่างขนาดไหน

ระหว่างตัวผู้บริหารโครงการกับตัวลูกน้องครับ เช่น ควรจะใกล้ชิดกันมาก หรือว่าปล่อยไป เพราะเป็นผู้ใหญ่แล้ว หรือหาวิธีจัดการยังงัยครับ

นายสถาพร ขวัญยืน : นี่ก็ลักษณะส่วนตัวจริงๆ นะครับ คือ ไม่มีระยะห่าง คือ ความเป็นพี่น้อง ระยะห่างก็คือ อายุเท่านั้นเอง เพื่อความเป็นพี่น้องก็เรียกพี่ เรียกน้องกัน สมมุติว่าเป็นพี่น้องที่จะร่วมมือกันทำงานอยู่แล้ว ไม่มีความเป็นว่าเราจะต้องลอยตัวอยู่ข้างบน แตกต่างอะไรกันมากมายนี้ไม่มี

นายนิติ แสงวัฒน์ : เมื่อสมัยเป็นโครงการภาคอีสาน จากสแตชันหลักไป สแตชันรอง เราก็เดินทางเข้าสำรวจในที่ต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่เราก็ไม่เคยไปมาก่อน ถ้าเคยไปมาก่อนก็ไม่รู้ว่า จะไปสำรวจทำไม ปัญหาก็คือ บางทีข้อมูลเราในแหล่งที่จะไปมันไม่ชัดเจน เทคนิคในการเดินทางไปสำรวจให้ถึงแหล่ง พอจะสรุปอะไรเล่าให้ฟังได้มั๊ยครับ ควรจะมีเทคนิค หรือว่ากลเม็ดยังงัย

นายสถาพร ขวัญยืน : ครับ คือ การสำรวจจะครับที่เราจะต้องทำก่อนอื่นก็คือ ในเรื่องของที่เราเดินทางโดยรถยนต์ เราก็ต้องตรวจสอบสภาพของรถที่เราจะไป น้ำมันก็ดี อุปกรณ์อะไหล่ ความพร้อมของรถ ยกตัวอย่างเช่น การสำรวจภาพเขียนสีนะครับ ซึ่งมันต้องไปในภูมิประเทศที่ลำบาก บางทีก็ไม่มีเส้นทางต้องออกนอกเส้นทางไป ฉะนั้นการเตรียมความพร้อมก็เป็นส่วนสำคัญ เพราะว่าถ้ามีปัญหาขึ้นมา บางทีมันก็ห่างไกลจากชุมชน เพราะฉะนั้นการเข้าถึงพื้นที่ ส่วนประกอบก็คือว่า ต้องมีแผนที่ เข็มทิศ เพราะว่า การที่เราไปสัมผัสภาพเขียนสีที่อยู่ใกล้เคียงนั้นนะครับ เราตั้งเป้าหมายไว้แล้วว่า เราจะไปถ้ำนี้ ที่อยู่บนเขาสูงนี้ เราก็ต้องดูจากแผนที่ เข็มทิศ เมื่อเราเข้าไป เราก็ต้องเช็กระยะว่า เราอยู่จุดไหน กำหนดจุดว่าอยู่จุดไหนว่า เราจะเดินทางไปทางทิศไหน ฉะนั้นเมื่อบางครั้งถ้าที่มันมีภาพเพิงผา มันมีภาพเขียนสีชาวบ้านเขาบอกอย่างเดียว เราดูแล้วว่า ระยะทางหลายกิโล ซึ่งเป็นทางเดินเท้าบ้าง ทางขึ้นเขา เราคงจะไปไม่ถูกจุดแน่ เราก็จะต้องการคนนำทาง เพื่อที่จะไปเข้าถึงจุดที่เราจะสำรวจ เราก็ต้องจ้างคนนำทางที่เขารู้ทาง ที่เขาจะพาไปให้เราไปถึงเป้าหมายให้ได้ ฉะนั้นคนนำทางก็จะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับที่เราเข้าไปถึงเป้าหมาย แต่ถ้าไม่มี แผนที่กับเข็มทิศจะเป็นจุดสำคัญที่สุดที่เราจะเช็คนะครับ เพราะส่วนใหญ่แล้วเราก็จะรู้ นะครับ รู้ที่จะเช็คพิกัด เล็งพิกัดเป้าหมาย แต่รู้ว่ามันก็ยาก ถ้าระยะห่างจากหมู่บ้านแล้ว ไม่มีคนรู้เลย บางครั้งเราไปก็หลง แม้กระทั่งคนนำทางที่เป็นชาวบ้านเอง ถ้าเผื่อเขาเข้าไปเขาเคยเข้า เขาเคยเห็น แต่เมื่อเขาจะพาเราไปนานๆ เขาไปที่ เขายังพาดพิงที่ผิดทาง หรือผลอาจจะไปเจอแหล่งใหม่ด้วยซ้ำ ฉะนั้นก็คงมีแค่นี้ครับสำหรับการเตรียมความพร้อมการเดินทางเข้าสู่แหล่ง

สรุป

การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ โครงการความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดี ซึ่งสำนักโบราณคดีจัดขึ้น ระหว่างวันที่ ๒๕ – ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓ ณ ห้องประชุมสำนักศิลปากรที่ ๑ ราชบุรี โดยกลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี เป็นกิจกรรมซึ่งจัดขึ้นด้วยมุ่งหมายเพื่อระดมความรู้จากนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และประสบการณ์ตรงในการสำรวจทางโบราณคดี จำนวน ๕ ราย ประกอบด้วย รองศาสตราจารย์สุรพล นาถะพินธุ จากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตวังท่าพระ กรุงเทพมหานคร นายพิเศษ เจียจันทร์พงษ์ นายพเยาว์ เหมนาค นายสถาพร ขวัญยืน ซึ่งเป็นข้าราชการบำนาญของกรมศิลปากรที่มีความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ในงานด้านโบราณคดี และ นายอำพัน กิจงาม ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านโบราณคดีกรมศิลปากร

ความรู้ที่ระดมจากนักวิชาการดังกล่าว คณะทำงานในโครงการสัมมนาฯ นี้ ได้ดำเนินการรวบรวมและถ่ายทอดตามคำบรรยายซึ่งบันทึกไว้ข้างต้น โดยมุ่งหมายจัดการให้เป็นระบบ ซึ่งความรู้นั้นจะสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาด้านการสำรวจทางโบราณคดี ซึ่งจากการสัมมนาฯ สามารถแบ่งประเด็นความรู้ที่ได้เป็น ๔ ประเด็น ดังนี้

๑. ความรู้ด้านการสำรวจภาคสนามทางโบราณคดี
๒. ความรู้ด้านการสำรวจแหล่งศิลปกรรมในถ้ำ เพิงหิน
๓. ความรู้ด้านการสำรวจพื้นที่วัฒนธรรมเฉพาะ
๔. ความรู้ด้านการสำรวจและประเมินคุณค่าเอกสารเพื่องานทางโบราณคดี

ความรู้ดังกล่าวเป็นภูมิความรู้เดิม เมื่อสภาพแวดล้อม วิทยาการ เครื่องมือเครื่องใช้ในการสำรวจยังไม่มีมีความก้าวหน้าเช่นปัจจุบัน ผ่านการลองผิดลองถูก จนกระทั่งตกผลึกเป็นสิ่งที่นักวิชาการแต่ละท่านนำมาบอกเล่า การรวบรวมความรู้ด้านการสำรวจทางโบราณคดีดังที่กล่าวมาข้างต้น อาจไม่ครอบคลุมทั้งหมดในทุกด้าน หากแต่ภาพรวมแห่งความรู้เหล่านี้อาจเป็นส่วนหนึ่งของการช่วยให้ผู้ปฏิบัติงานทางโบราณคดีในปัจจุบัน กลับมาทบทวนและใช้ประโยชน์ในส่วนที่ได้รับนั้นไปเพื่อสร้างความก้าวหน้าในวิชาการโบราณคดีต่อไป